ДҮНИЕЖҮЗІ ҚАЗАҚТАРЫНЫҢ ҚАУЫМДАСТЫҒЫ

ХАЛИФА АЛТАЙ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАЙЫРЫМДЫЛЫҚ ҚОРЫ

Ш. УӘЛИХАНОВ АТЫНДАҒЫ ТАРИХ ЖӘНЕ ЭТНОЛОГИЯ ИНСТИТУТЫ

ҒЫЛЫМ ОРДАСЫ ОРТАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ КІТАПХАНАСЫ

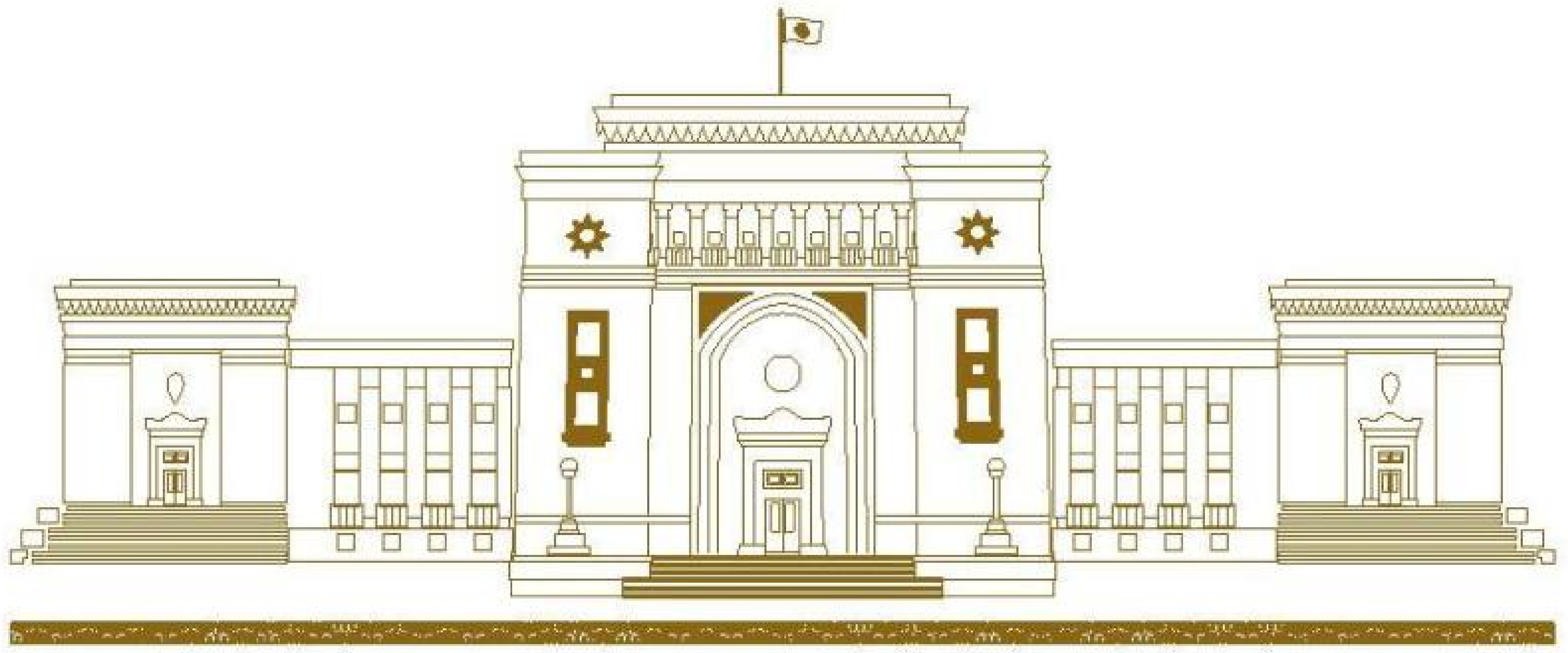

АЛТАЙ ХАЛИФА ҒАҚЫПҰЛЫ

ДҮНИЕЖҮЗІ ҚАЗАҚТАРЫНЫҢ ҚАУЫМДАСТЫҒЫ
ХАЛИФА АЛТАЙ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАЙЫРЫМДЫЛЫҚ ҚОРЫ
Ш.Ш. УӘЛИХАНОВ АТЫНДАҒЫ ТАРИХ ЖӘНЕ ЭТНОЛОГИЯ ИНСТИТУТЫ
«ҒЫЛЫМ ОРДАСЫ» РМК ОРТАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ КІТАПХАНАСЫ

АЛТАЙ ХАЛИФА ҒАҚЫПҰЛЫ

АЛМАТЫ
2017

ӘОЖ 02
КБЖ 91.9:6
А-46

Бас редактор
ҚР Ұлттық Ғылым академиясының
академигі, тарих ғылымдарының докторы, профессор
Х.М. Әбжанов

Редакциялық алқа
С.Е. Әжіғали, Ә.Б. Дербісәлі, У.Қ. Қалижанов,
Қ.З. Қасенов, Т.А. Мамашев

Библиографиялық редакция
Г.М. Әбікова, Г.Қ. Егеубаева, Қ.Е. Қаймақбаева

Аудармашылар
Адн.Х. Алтай, Т.В. Вдовухина, Д.М. Костина, Ө. Қанай

А-46 **Алтай Халифа Ғақыпұлы: Биобиблиографиялық көрсеткіш** / Құраст.: Г.Н. Балтабаева, С.Е. Әжіғали, С.С. Қорабай, Ғ. Ғаббасұлы, Р.С. Қожахметов, К.М. Қоңырбаева, Абд.Х. Алтай. – Алматы, 2017. – 249 б.: портр.

ISBN 978-601-7815-30-1 **ӘОЖ 02**
КБЖ 91.9:6

ISBN 978-601-7815-30-1

©Балтабаева Г.Н.,
Әжіғали С.Е.,
Қорабай С.С.,
Ғаббасұлы Ғ.,
Қожахметов Р.С.,
Қоңырбаева К.М.,
Алтай Абд.Х.,
құрастырушылар, 2017

دۇنيەجۇزى قازاقتارىنىڭ قاۋىمداستىعى
حاليفا التاي حالىقارالىق قايىرىمدىلىق قورى
ش.ش. ءۋاليحانوۆ اتىنداعى تاريح جانە ەتنولوگيا ينستيتۋتى
«عىلىم ورداسى» ر م ك ورتالىق عىلىمي كىتاپحاناسى

التاي
حاليفا
عاقىپ ۇلى

الماتى
2017

ٵا وج 02
ك ب ج 91.9:6
ا-46

باس رەداكتور
قر ۇلتتىق عىلىم اكادەمياسىنىڭ اكادەميگى،
تاريح عىلىمدارىنىڭ دوكتورى، پروفەسسور ح.م. ابجانوۆ

رەداكسيالىق القا
س.ە. ٵاجىعالي، ا.ب. دەربىسالى، ۋ.ق. قاليجانوۆ،
ق.ز. قاسەنوۆ، ت.ا. ماماشەۆ

بيبليوگرافيالىق رەداكسيا
گ.م. ابىكوۆا، گ.ق. ەگەۋبايەۆا، ق.ە. قايماقبايەۆا

اۋدارماشىلار
ادن. ح. التاي، د.م. كوستينا ،ٵو. قاناي، ت.ۆ. ۆدوۆۋحينا

ا-46 **التاي حاليفا عاقىپ ۇلى: بيوبيبليوگرافيالىق كورسەتكىش**
/ قۇراست.: گ.ن. بالتابايەۆا، س.ە. ٵاجىعالي، س.س. قوراباي، ع. عاببباس ۇلى، ر.س. قوجاحمەتوۆ، ك.م. قوڭىربايەۆا، ابد.ح. التاي. – الماتى، 2017. – 249 ب.: پورتر.

ISBN 978-601-7815-30-1

اوج 02
ك ب ج 91.9:6

ISBN 978-601-7815-30-1

©بالتابايەيۆا گ.ن.،
ٵاجىعالي س.ە.،
قوراباي س.س.،
عاببباس ۇلى ع ،
. قوجاحمەتوۆ ر.س.،
قوڭىربايەۆا ك.م.،
التاي ابد.ح.،
قۇراستىرۋشىلار، 2017

ВСЕМИРНАЯ АССОЦИАЦИЯ КАЗАХОВ
МЕЖДУНАРОДНЫЙ БЛАГОТВОРИТЕЛЬНЫЙ ФОНД
ХАЛИФЫ АЛТАЯ
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ И ЭТНОЛОГИИ ИМ. Ч.Ч. ВАЛИХАНОВА
ЦЕНТРАЛЬНАЯ НАУЧНАЯ БИБЛИОТЕКА РГП «ҒЫЛЫМ ОРДАСЫ»

АЛТАЙ
ХАЛИФА
ГАКЫПУЛЫ

АЛМАТЫ
2017

УДК 02
ББК 91.9:6
А-46

Главный редактор
академик Национальной академии наук РК,
доктор исторических наук, профессор
Х.М. Абжанов

Редколлегия
С.Е. Ажигали, А.Б. Дербисали, У.К. Калижанов,
К.З. Касенов, Т.А. Мамашев

Библиографическая редакция
Г.М. Абикова, Г.К. Егеубаева, К.Е. Каймакбаева

Переводчики
Адн.Х. Алтай,Т.В. Вдовухина, О. Канай, Д.М. Костина

А-46 **Алтай Халифа Гакыпулы: Биобиблиографический указатель** / Сост.: К.Н. Балтабаева, С.Е. Ажигали, С.С. Корабай, Г. Габбасулы, Р.С. Кожахметов, К.М. Конырбаева, Абд.Х. Алтай. – Алматы, 2017. – 249 с.: портр.

ISBN 978-601-7815-30-1 **УДК 02**
ББК 91.9:6

ISBN 978-601-7815-30-1

©Балтабаева К.Н.
Ажигали С.Е.,
Корабай С.С.,
Габбасулы Г.,
Кожахметов Р.С.,
Конырбаева К.М.,
Алтай Абд.Х.,
составители, 2017

WORLD ASSOCIATION OF THE KAZAKHS
INTERNATIONAL CHARITABLE FUND OF HALIFA ALTAY
Ch.Ch. VALIKHANOV HISTORY AND ETHNOLOGY INSTITUTE
«GYLYM ORDASY» RSE CENTRAL SCIENTIFIC LIBRARY

ALTAY
HALIFA
GAQYPULY

ALMATY
2017

UDC 02
BBC 91.9:6
A-46

Editor-in-chief
Kh.M. Abzhanov
Academician of RK National Academy of Sciences,
Doctor of Historical sciences, Professor

Editorial board
S.E. Azhigali, A.B. Derbisali, U.K. Kalizhanov,
K.Z. Kassenov, T.A. Mamashev

Bibliographical edition
G.M. Abikova, G.К. Egeubaeva, К.E. Kaimakbayeva

Translators
Adn.H. Altay, O. Hanayi, D.M. Kostina, T.V. Vdovuhina

A-46 **Altay Halifa Gaqypuly: Biobibliographic index** / Compilers: K.N. Baltabayeva, S.E. Azhigali, S.S. Korabay, G. Gabbassuly, R.S. Kozhakhmetov, K.M. Konyrbayeva, Abd.H. Altay. – Almaty, 2017. – 249 s.: portr.

ISBN 978-601-7815-30-1 **UDC 02**
BBC 91.9:6

ISBN 978-601-7815-30-1

© Baltabayeva K.N.,
Azhigali S.E.,
Korabay S.S.,
Gabbassuly G.,
Kozhakhmetov R.S.,
Konyrbayeva K.M.
Altay Abd.H.,
compilers, 2017

DÜNYA KAZAKLAR BİRLİĞİ
HALİFE ALTAY ULUSLARARASI HAYIR VAKIFI
Ç.Ç. VALİHANOV TARİH VE ETNOLOJİ ENSTİTÜSÜ
«GILIM ORDASI» MERKEZ BİLİM KÜTÜPHANESİ

Altay Halife Akifoğlu

Almatı
2017

UDK 02
BBK 91.9:6
A-46

Baş editör
Kazakistan Cumhuriyeti Ulusal Bilimler Akademisi'nin akademisyeni,
Tarih Doktoru, Profesör
H.M. Abcanov

Editörler
S.E. Acigali, A.B. Derbisali, V.K. Kalicanov,
K.Z. Kassenov, T.A. Mamaşev

Bibliografi redaktörleri
G.M. Abikova, G.K. Egeubayeva, K.E. Kaymakbayeva

Tercüme Ekibi
Adn.H. Altay, Ö. Hanayi, D.M. Kostina, T.V. Vdovuhina

A-46 **Altay Halife Akifoğlu: Bibliografi** / Derleyenler: G.N. Baltabayeva, S.E. Acigali, S.S. Korabay, H. Gabbasoğlu, R.S. Kocahmetov, K.M. Konırbayeva, Abd.H. Altay. – Almatı, 2017. – 249 s.: portre

ISBN 978-601-7815-30-1 **UDK 02**
BBK 91.9:6

ISBN 978-601-7815-30-1

© Baltabayeva G.N.,
Acigali S.E.,
Korabay S.S.,
Gabbasoğlu H.,
Kocahmetov R.S.,
Konırbayeva K.M.,
Altay Abd.H.,
derleyenler, 2017

ОҚЫРМАНДАРҒА

2017 жылы мұсылман әлеміне кеңінен танымал дінтанушы-ғалым Халифа Ғақыпұлы Алтайдың туғанына 100 жыл толады.

Халифа Ғақыпұлы Алтай (25.12.1917 – 15.08.2003), қазақ халқының көрнекті өкілі, Қытайдың Шыңжаң өлкесі (қазіргі ШҰАР) Алтай аймағында дүниеге келген. Қасиетті Құран Кәрім кітабының қазақ тіліндегі тұңғыш аудармашысы және баспагері, дінтанушы, исламтанушы, жазушы, тарихшы, этнограф, түркітанушы, аудармашы, халықаралық «Алаш» әдеби сыйлығының алғашқы лауреаты, Қазақстан Жазушылар одағының мүшесі, «Түркістан» газеті редакция алқасының мүшесі, Дүниежүзі қазақтарының І Құрылтайының делегаты.

Бұл көрсеткіш **«**Қазақстан ғалымдарының биобиблиографиясы**»** сериясының жалғасы. Биобиблиографияға Халифа Алтайдың өмірі мен шығармашылық қызметі және оның еңбектері туралы материалдар, ол туралы жазылған әдебиеттер енгізілген.

Көрсеткіш материалдары хронологиялық тәртіппен, барлық құжаттар әліпби ретімен – әр жыл шегінде орналасқан. Бірінші кезекте қазақ тілінде жарияланған еңбектер берілген.

Еңбектердің әліпбилік көрсеткіштеріндегі сілтемелер хронологиялық көрсеткіштегі еңбектердің рет санымен берілген.

Биобиблиографияның соңында сипаттамалық есімдер көрсеткіші, есімдер және географиялық көрсеткіштері берілген.

وقىرماندارعا

2017-جىلى مۇسلمان الەمىنە كەڭىنەن تانىمال ءدىنتانۋشى-عالىم حاليفا عاقىپ ۇلى التايدىڭ تۋعانىنا 100 جىل تولادى.

حاليفا عاقىپ ۇلى التاي (25.12.1917 – 15.08.2003)، قازاق حالقىنىڭ كورنەكتى وكىلى، قىتايدىڭ شىڭجاڭ ولكەسى (قازىرگى شۋار) التاي ايماعىندا دۇنيەگە كەلگەن. قاسيەتتى قۇران كارىم كىتابىنىڭ قازاق تىلىندەگى تۇڭعىش اۋدارماشىسى جانە باسپاگەرى، ءدىنتانۋشى، يسلامتانۋشى، جازۋشى، تاريحشى، ەتنوگراف، تۇركىتانۋشى، اۋدارماشى، حالىقارالىق «الاش» ادەبي سىيلىعىنىڭ العاشقى لاۋرەاتى، قازاقستان جازۋشىلار وداعىنىڭ مۇشەسى، «تۇركىستان» گازەتى رەداكتسيا القاسىنىڭ مۇشەسى، دۇنيەجۇزى قازاقتارىنىڭ I قۇرىلتايىنىڭ دەلەگاتى.

بۇل كورسەتكىش «قازاقستان عالىمدارىنىڭ بيوبيبليوگرافياسى» سەرياسىنىڭ جالعاسى. بيوبيبليوگرافياعا حاليفا التايدىڭ ءومىرى مەن شىعارماشىلىق قىزمەتى جانە ونىڭ ەڭبەكتەرى تۋرالى ماتەريالدار، ول تۋرالى جازىلعان ادەبيەتتەر ەنگىزىلگەن.

كورسەتكىش ماتەريالدارى حرونولوگيالىق تارتىپپەن، بارلىق قۇجاتتار ءالىپبي رەتىمەن – ءار جىل شەگىندە ورنالاسقان. ءبىرىنشى كەزەكتە قازاق تىلىندە جاريالانعان ەڭبەكتەر بەرىلگەن.

ەڭبەكتەردىڭ الىپبيلىك كورسەتكىشتەرىندەگى سىلتەمەلەر حرونولوگيالىق كورسەتكىشتەگى ەڭبەكتەردىڭ رەت سانىمەن بەرىلگەن. بيوبيبليوگرافيانىڭ سوڭىندا سيپاتتامالىق ەسىمدەر كورسەتكىشى، ەسىمدەر جانە گەوگرافيالىق كورسەتكىشتەرى بەرىلگەن.

К ЧИТАТЕЛЯМ

В 2017 году исполняется 100 лет со дня рождения широко известного в мусульманском мире ученого-теолога Халифы Гакыпулы Алтая.

Халифа Гакыпулы Алтай (25.12.1917 – 15.08.2003) – видный представитель казахского народа, уроженец Алтайского округа китайской провинции Синьцзян (ныне СУАР), первый переводчик и издатель Священной книги Корана на казахском языке, теолог, исламовед, писатель, историк, этнограф, тюрколог, переводчик. Известен как крупный общественный деятель, первый лауреат Международной премии «Алаш» в области литературы, член Союза писателей Казахстана, член редколлегии газеты «Түркістан», делегат I Всемирного курултая казахов.

Предлагаемый указатель – продолжение серии «Биобиблиография ученых Казахстана». Настоящая биобиблиография включает материалы, характеризующие жизнь и творческую деятельность Халифы Алтая, его публикации и литературу о нем.

Материалы в указателе расположены в хронологическом порядке, в пределах каждого года – по алфавиту на все виды документов. Вначале даны труды, опубликованные на казахском языке.

В алфавитном указателе заглавий трудов ссылки даются на порядковые номера работ, помещенных в хронологическом указателе трудов.

Биобиблиография снабжена аннотированным указателем имен, именным и географическим указателями.

TO THE READERS

In 2017 Halifa Gaqypuly Altay, a scientist-theologian, well-known in the Moslim World is 100 years since birthday.

Halifa Gaqypuly Altay (25.12.1917 – 15.08.2003) was a prominent member of the Kazakh people, native of the Altay okrug, Chinese province Xinjiang (now XUAR), the first translator and editor of the Scripture Koran in Kazakh, a theologian, Islamic Studies specialist, writer, historian, ethnographer, turcologist, translator. He is known as a large Public Figure, the first laureate of the «Alash» International award, a member of the Kazakhstan Union of Writers, member of the editorial board of the «Turkistan» newspaper, delegate of the I World Kurultay of the Kazakhs.

The offered index is a continuation of the «Biobibliography of scientists of Kazakhstan» series.

The biobibliography includes materials characterizing life and creative activities of Halifa Altay, a list of his publications and literature on him.

Materials in the index are arranged in chronological order, within of each year – by alphabet for all types of documents: at first there are works, published in Kazakh.

In the alphabetical index of the works names references are given according to the ordinal numbers of the works, placed in chronological index of works.

Biobibliography includes an annotated name index, name and geographical indices.

OKUYUCULARA

2017 yılında, İslam dünyasının tanınmış din âlimi Altay Halife Akifoğlu'nun doğumunun 100. yıldönümü kutlanacaktır. Halife Akifoğlu Altay (25.12.1917 – 15.08.2003), kazak halkının büyük üstadı, kutsal Kuran-ı Kerim'in ilk Kazakça çevirisini yapan, teolog, islam âlimi, yazar, şair, tarihçi, etnograf, türkolog, çevirmen, uluslararası «Alaş» ödülünün sahibi, Türkistan gazetesi yayın kurulu üyesi, Kazakistan Yazarlar Birliği üyesi ve 1. Dünya Kazaklar Kurultayı'nın delegesidir.

Bu bibliografya – Kazakistan Âlimleri Bibliyografisi serisinin devamıdır.

Bibliografide Halife Altay'ın hayatı ve eserleri, ayrıca kendisi ve eserleri hakkındaki bilgiler yayınlanan makalelere yer verilmiştir.

İndeksteki bilgiler kronolojik disipline sadık kalınarak tüm belgeler alfabetik sıralamasıyla yıllara göre düzenlenmiştir. İlk sırada kazak dilinde yayınlanan eserler verildi.

Eserlerin alfabetik indeksteki dip notları kronolojik İndeksteki eserlerin sıra sayısıyla verilmiştir.

Bibliografinin sonuna açıklamalı isimler listesi ile isimler ve coğrafi indeksler de verilmiştir.

ХАЛИФА АЛТАЙДЫҢ ӨМІРІ МЕН ҚЫЗМЕТІНІҢ НЕГІЗГІ КЕЗЕҢДЕРІ

Халифа Ғақыпұлы Алтай 1917 жылы 25 желтоқсанда Қытайдың Алтай аймағы, Шіңгіл ауданы, Бұлғын өзенінің бойында Жаранты деген жерде дүниеге келді.

1933 ж. Алтай мен Тарбағатай аймақтарындағы Гоминдан билігінің лаңкестік әрекеттеріне ұшыраған Халифа ауылы Құмыл аймағының Баркөл ауданына қоныс аударды.

1938–1939 жж. Босқын қазақтар Гансу және Чиңхай өлкесінің Ырқа, Тула, Ұйғырқын, Сұр, Ақшоқы, Қашқарбел атты жерлеріне қоныстанды.

1940 ж. Босқын қазақтармен бірге Халифа да ауыр да азапты жолдар арқылы Тибет асып Үндістанға келеді.

1941 ж., қыркүйек. Үндістанның Кашмир провинциясының Мұзапар-Абад қаласында аялдады.

1942 ж., мамыр. Үндістанның Пәнжап өлкесінің Абботтабад, Һерипұр, Таксила қалаларында аялдап, Тәрнава шағын ауылында қоныстанады.

1943 ж., сәуір. Орталық Үндістанның Бхопал өлкесіне көшті. Мектепте мұғалім болып жұмыс істеп, «Илаһия» медресесінде оқыды.

1945 ж., маусым. Үндістанның ірі қалаларының бірі Канпурға көшіп барды.

1946 ж., мамыр. Делиге көшті.

1947 ж., тамыз. Мұсылман мемлекеті Пәкістанға көшіп келді.

1947–1950 жж. Пәкістанның Рауәлфинди қаласында «Талимұл Құран» медресесінде Құран тәпсірі мен парсы тілін оқып үйренеді.

1951 ж., 17 қазан. Пәкістанның Пешауер қаласында «Шығыс Түркістандық қазақ көшпенділері» қоғамын құруға қатысады.

1953 ж., 31 тамыз. Пәкістандағы Түркия Республикасының елшісі Салахиддин Ерболмен Караши қаласында кездесті.

1952–1954 жж. Пәкістаннан Түркия Республикасына қытайлық қазақ босқындары көшін ұйымдастырушылардың бірі.

1954 ж., 14 қаңтар. Түркияға көшіп келді.

1960 ж., 15 мамыр. «Дүниежүзі коммунизмге қарсы» атты халықаралық симпозиумға қатысып баяндама жасады (Тайвань, Тайпей қ.).

– Жуңхуа Минго (Қытай Республикасы, Тайвань) мемлекетінің Президенті Чан Кайшидің қабылдауында болды.

1965 ж. «Әділет» партиясынан Салихлы қалалық әкімшілік басқармасының мүшелігіне сайланды.

1967 ж. Иорданияның бас қаласы Амманға сапар шекті.

– Құддыс қаласындағы әл-Мәсжид әл-Ақса мешітіне зиярат етті.
– Сирияның Халаб, Дамаск қалаларын аралады.

1968 ж., сәуір. Жуңхуа Минго (Қытай Республикасы, Тайвань) мемлекетінің Президенті Чан Кайшидің қабылдауында болды.

– Пәкістан, Ауғанстан, Иранда болды.

– Кабул қаласындағы қазақтармен кездесті.

1974 ж. Тұңғыш рет Сауд Арабиясына қажылық сапар шекті.

1977 ж. Түркия Республикасының Премьер-министрі Сүлеймен Демирелдің қабылдауында болды.

1978 ж., тамыз. Қазақ КСР-на алғаш рет «Отан» қоғамының шақыруымен келді.

– «Біздің Отан» газетінің ұжымы кездесу өткізді.

– **28 тамыз.** Қазақстан Жазушылар одағында Әбділда Тәжібаев, Бұхара Тышқанбаев, Шерхан Мұртазаев, Рахманқұл Бердібаев, Қалаубек Тұрсынқұлов, Әбілмәжін Жұмабаев, Сайын Мұратбеков, Қабдеш Жұмаділов және Мұрат Әуезовтер қатынасқан ресми кездесуде болды.

– **30 тамыз.** Қазақ КСР Ғылым академиясында қабылдауда болды.

– Медицина және денсаулық сақтау тарихы музейінде болды. Музейдің құрметті қонақтарына арналған кітапқа Халық медицинасы залына жинақталған экспонаттар мен экспозициялар жөнінде ыстық ықыласын білдірген қолтаңбасын қалдырды.

– **1 қыркүйек.** Алматы облысы Жамбыл ауданындағы Жамбыл мұражайын аралады.

1982 ж., мамыр – қазан. ҚХР Шыңжаң Ұйғыр автономиялы районын аралады.

– **маусым.** Үрімжіде Нығмет Мыңжани, Нариман Жабағытайұлы т.б. ұлт зиялыларымен кездесті.

– **17–22 қазан.** ҚХР астанасы Бейжіңде болды. Ұлттар баспасы қазақ бөлімінің, Орталық халық радиостанциясы қазақ бөлімінің басшыларымен және Ұлттар институтының ұстаздарымен кездесті.

– **22–26 қазан.** Пәкістанның Караши қаласында болды.

1984 ж., шілде – тамыз. Қазақ КСР-на келді.

– «Отан» қоғамында ресми қабылдауда болды.

– Қазақ КСР Ғылым академиясында кездесуде болды.

– **3 тамыз.** Түркістан қаласында Қожа Ахмет Йассауи кесенесінде болды.

1985 ж., қазан. Иран саяхаты. Горганға жақын жерлердегі қазақ ауылдарына және мешіттеріне Құран Кәрімнің 100-дей данасын таратты.

– **14 қазан.** Иранда Ауғанстаннан келген қазақтармен кездесті.

1986 ж., қыркүйек. Ыстамбұл университетінде түркітанушы ғалымдардың Халықаралық конференциясына қатысты.

1988 ж., маусым – шілде. Еуропа саяхаты: Мюнхен, Кёльн, Майнц, Гейдельберг (Хайдельберг), Голландия, Бельгия, Франция, Ұлыбритания.

– **13 маусым.** «Азаттық» радиосында ресми кездесуде болды (Германия, Мюнхен қ.).

– **16 маусым.** «Азаттық» радиосынан өз өмірі туралы әңгіме өрбітіп, аят, құтпа оқыды.

– **19 маусым.** Кёльндегі Түркияның консулы Нұреддин Нұрхан мырзамен кездесті.

– **22 маусым.** Кёльндегі Түркияның «Түркі ислам бірлігі» діни орталығының жетекшісі Ниязи Балұлымен кездесті.

– **24 маусым.** Майнц университетінің түркітану бөлімінде кездесу өтті. Профессор, түркітанушы Ларс Йохансонмен (Юхансон) (Johanson) және оның шәкірті Марк Кирхнермен (Kirchner) кездесті.

– **4 шілде.** Парижде тұратын қазақтармен кездесу өткізді. Тіл, дін, діл, ұлттық салт-сананы сақтау жайлы насихат айтты.

– **12 шілде.** Рединг университетінде оқып жатқан түркиялық студенттермен кездесті (Ұлыбритания, Рединг қ.).

– **13 шілде.** Оксфорд қаласындағы мұражайларды аралады.

– **14 шілде.** Бритиш мұражайында болды.

– **15 шілде.** Лондон университетінде түркітанушы ғалым Ширин Акинермен кездесті.

– **26 тамыз.** «Қазақ түріктері қорының» ашылу салтанатында сөз сөйледі (Түркия, Ыстамбұл қ.).

1989 ж., маусым. Халықаралық ғылыми конференцияда «Қазақтардың салт-санасы жайында» баяндама жасады (Норвегия, Осло қ.).

– Мекке және Медине қалаларына сапар шекті.

1990 ж. Сауд Арабиясы Қаржы министрлігінің қолдауымен Фахд патшаның баспаханасынан Құран Кәрімнің қазақша аудармасын басып шығару мәселелерін шешу үшін 45 күн Медине қаласында тұрды.

– **тамыз – қыркүйек.** Моңғолияның Баян-Өлгий аймағын аралады.

– **13 қыркүйек.** Моңғолияның вице-премьері Қинаятұлы Зардыханның қабылдауында болды (Моңғолия, Ұлан-батыр қ.).

– **27 қыркүйек.** Ұланбатырдағы Орталық будда бұтханасының бас ламасы С. Давадоржымен кездесті.

– **13 қазан.** Қазақ Кеңестік Социалистік Республикасының 70 жылдығына арналған салтанатты мәжіліске қатысты (Алматы қ.).

– **қазан.** Қазақстан Жазушылар одағы басқармасының бірінші хатшысы Қалдарбек Найманбаевтың қабылдауында болды (Алматы қ.).

1991 ж. Түркі халықтарына ортақ сөздік шығару жайындағы ғылыми конференцияға қатысты (Түркия, Ыстамбұл қ.).

– **маусым.** Біріккен Араб Әмірліктерінің Дубай қаласында болды.

– **1 желтоқсан**. Жуңхуа Минго (Қытай Республикасы, Тайвань) мемлекетінің құрылғанына 80 жыл толуына арналған салтанатты жиынға Түркия, Сауд Арабиясы, Австралия, Германия, Франция және Швейцария мемлекеттеріндегі қазақ, ұйғыр, сібе (сибо), қырғыз, орыс

ұлттарының 25 адамынан тұратын делегацияны бастап барды. Салтанатты жиында делегация жетекшісі ретінде сөз сөйледі (Тайпей қ.).

– Жуңхуа Минго (Қытай Республикасы, Тайвань) мемлекетінің Президенті Ли Дұң Хуэйдың қабылдауында болды.

1992 ж., ақпан. Қазақстанның Президенті Н.Ә. Назарбаевтың шақыруымен Түркиядан Қазақстанға көшіп келді.

– Оны Алматыда Қазақстан Мұсылмандары Діни басқармасының басшылығы және барлық облыстардың діни өкілдері ресми түрде қарсы алды.

– Қазақстанның облыстарын аралады.

– **27 сәуір.** Дінмұхамед Ахметұлы Қонаевпен оның отбасында кездесті.

– **29 қыркүйек – 3 қазан.** Дүниежүзі қазақтарының І Құрылтайына делегат ретінде қатысып, сөз сөйледі.

– Дүниежүзі қазақтарының қауымдастығын құруға қатысты.

– **9 қазан.** «Атажұрттан Анадолыға дейін» атты кітабы үшін Қазақстан Жазушылар одағының халықаралық «Алаш» сыйлығы берілді.

– **26 қараша.** Халықаралық «Қазақ тілі» қоғамының ІІ Құрылтайына қатысты.

– Жас ұрпақты тәрбиелеуге қосқан зор үлесі үшін Аякөз қаласының құрметті азаматы атағы берілді.

– Қызылорда облысы Шиелі ауданының Құрметті азаматы атағы берілді.

1993–1996 жж. Қазақ радиосында «Имандылық әліппесі» бағдарламасын жүргізді.

– Дүниежүзі қазақтары қауымдастығының жанындағы «Инабат» имандылық орталығын басқарды.

1993 ж., 11 қараша. Дүниежүзі қазақтары қауымдастығының салтанатты ашылу жиналысына қатысты. Өзінің «Ізгі тілек» атты өлеңін оқыды.

– **17 желтоқсан.** ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаев Халифа Алтайға Қазақстан азаматы куәлігін өз қолымен тапсырды.

1994 ж., мамыр. Сауд Арабиясына қажылық сапары.

– Құран Кәрім баспаханасының бастығы, доктор Мұхаммед Сәлім Афимен кездесті (Медине қ.).

– Қазақстан Жазушылар одағына мүшелікке қабылданды.

1995 ж., 22 сәуір. Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә. Назарбаев қатысқан Дүниежүзі қазақтары қауымдастығының кеңейтілген мәжілісінде сөз сөйледі. Елбасына Құран Кәрімнің бір данасын сыйлады (Алматы қ.).

– **9–12 тамыз**. Абайдың 150 жылдық торқалы тойына қатысты (Семей обл., Абай ауд.).

– **24 қараша.** Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә. Назарбаевтың ресми қабылдауында болды. Мемлекет басшысына Құран кітабын тарту етті (Алматы қ.).

1997 ж., 20 қазан. М.О. Әуезов атындағы Қазақ мемлекеттік академиялық драма театрында Халифа Алтайдың 80 жасқа толған мерейтойы салтанатты түрде атап өтілді.

– Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев мерейтой иесіне өз құттықтауын жолдады.

1998 ж., 2–5 шілде. «XXI ғасыр және Ислам әлемі» X Халықаралық ислам форумында Қазақстан және Орталық Азия мемлекеттеріндегі мұсылмандардың жағдайы туралы баяндама жасады (Мысыр, Каир қ.).

– Дүниежүзі мұсылмандары байланысы қоғамының төрағасы Абдолла Омар Насифтің қабылдауында болды.

– **6 шілде.** Мысырдағы Қазақстан елшілігінде студенттермен кездесу өткізді (Каир қ.).

1999 ж. Түркияның Қазақстандағы Елшісі Құртылыш Ташкенттің қабылдауында болды (Алматы қ.).

– **қараша.** Халифа Алтайдың бастамасымен Халықаралық ислам қайырымдылық қоры құрылып, өзі осы қорға басшылық етті.

2000 ж. Сауд Арабиясының Мекке, Медине, Джидда қалаларында болды.

2001 ж., 12 желтоқсан. Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығымен «Қазақстан Республикасының тәуелсіздігіне 10 жыл» мерекелік медалімен марапатталды.

2003 ж., 15 тамыз. Халифа Алтай Алматыда қайтыс болды.

Халифа Алтай 2003 жылдың 17 тамызында Алматыдағы жоғарғы Кеңсай зиратында жерленді.

حاليفا التايدىڭ ٴومىرى مەن قىزمەتىنىڭ نەگىزگى كەزەڭدەرى

حاليفا عاقىپ ۇلى التاي 1917 جىلى 25-جەلتوقساندا قىتايدىڭ التاي ايماعى، شىڭگىل اۋدانى، بۇلعىن وزەنىنىڭ بويىندا جارانتى دەگەن جەردە دۇنيەگە كەلدى.

1933 ج. التاي مەن تارباعاتاي ايماقتارىنداعى گوميندان بيلىگىنىڭ لاڭكەستىك ارەكەتتەرىنە ۇشىراعان حاليفا اۋىلى قۇمىل ايماعىنىڭ باركول اۋدانىنا قونىس اۋداردى.

1938–1939 جج. بوسقىن قازاقتار گانسۋ جانە ٴچيڭحاي ولكەسىنىڭ ىرقا، تۋلا، ۇيعىرقىن، سۇر، اقشوقى، قاشقارباەل اتتى جەرلەرىنە قونىستاندى.

1940 ج. بوسقىن قازاقتارمەن بىرگە حاليفا دا اۋىر دا ازاپتى جولدار ارقىلى تيبەت اسىپ ٴۇندىستانعا كەلەدى.

1941ج.، قىركۇيەك. ٴۇندىستانىنىڭ كاشمير پروۆينتسياسىنىڭ مۇزاپار-اباد قالاسىندا ايالدادى.

1942 ج.، مامىر. ٴۇندىستانىنىڭ ٴپانجاپ ولكەسىنىڭ ابيوتتاباد، ھەريپۇر، تاكسيلا قالالارىندا ايالداپ، ٴتارناۋا شاعىن اۋىلىندا قونىستاندى.

1943 ج.، ٴساۋىر. ورتالىق ٴۇندىستانىنىڭ بحوپال ولكەسىنە كوشتى. مەكتەپتە ٴمۇعالىم بولىپ جۇمىس ىستەپ، «يلاھيا» مەدرەسەسىندە وقىدى.

1945 ج.، ماۋسىم. ٴۇندىستانىنىڭ ٴىرى قالالارىنىڭ ٴبىرى كانپۋرعا كوشىپ باردى.

1946 ج.، مامىر. دەليگە كوشتى.

1947 ج.، تامىز. مۇسىلمان مەملەكەتى پاكىستانعا كوشىپ كەلدى.

1947–1950 جج. پاكىستانىنىڭ ٴراۋالفيندي قالاسىندا «تاليمۇل قۇران» مەدرەسەسىندە قۇران ٴتاپسىرى مەن پارسى ٴتىلىن وقىپ ۇيرەنەدى.

1951 ج.، 17–قازان. پاكىستانىنىڭ پەشاۋەر قالاسىندا «شىعىس تۇركىستاندىق قازاق كوشپەندىلەرى» قوعامىن قۇرۋعا قاتىسادى.

1953 ج.، 31–تامىز. پاكىستانداعى تۇركيا رەسپۋبليكاسىنىڭ ەلشىسى سالاحيددين ەربولمەن كاراشي قالاسىندا كەزدەستى.

1952–1954 جج. پاكىستاننان تۇركيا رەسپۋبليكاسىنا قىتايلىق قازاق بوسقىندارى كوشىن ۇيىمداستىرۋشىلاردىڭ ٴبىرى.

1954 ج.، 14–قاڭتار. تۇركياعا كوشىپ كەلدى.

1960 ج.، 15–مامىر. «دۇنيەجۇزى كوممۋنيزمگە قارسى» اتتى حالىقارالىق سيمپوزيۋمعا قاتىسىپ باياندا جاسادى (تايۆان، تايپەي ق.).

– جۋڭحۋا مينگو (قىتاي رەسپۋبليكاسى، تايۆان) مەملەكەتىنىڭ پرەزيدەنتى چان كايشيدىڭ قابىلداۋىندا بولدى.

1965 ج. «ادىلەت» پارتياسىنان ساليحلى قالالىق اكىمشىلىك باسقارماسىنىڭ مۇشەلىگىنە سايلاندى.

1967 ج. يوردانيانىڭ باس قالاسى اممانعا ساپار شەكتى.

– قۇددىس قالاسىنداعى ٴال-ماسجيد ٴال-اقسا مەشىتىن زيارات ەتتى.

– سيريانىڭ حالاب، داماسك قالالارىن ارالادى.

1968 ج.، ٴساۋىر. جۋڭحۋا مينگو (قىتاي رەسپۋبليكاسى، تايۆان) مەملەكەتىنىڭ پرەزيدەنتى چان كايشيدىڭ قابىلداۋىندا بولدى.

– پاكىستان، اۋعانستان، يراندا بولدى.

– كابۋل قالاسىنداعى قازاقتارمەن كەزدەستى.

1974 ج. تۇڭعىش رەت ساۋد ارابياسىنا قاجىلىق ساپار شەكتى.

1977 ج. تۇركيا رەسپۋبليكاسىنىڭ پرەمەر-مينيسترى سۇلەيمەن دەميرەلدىڭ قابىلداۋىندا بولدى.

1978 ج.، تامىز. قازاق كىسر-نا العاش رەت «وتان» قوعامىنىڭ شاقىرۋىمەن كەلدى.

– «ٴبىزدىڭ وتان» گازەتىنىڭ ۇجىمى كەزدەسۋ وتكىزدى.

– **28–تامىز.** قازاقستان جازۋشىلار وداعىندا ءابدىلدا تاجىبايەۆ، بۇحارا تىشقانبايەۆ، شەرحان مۇرتازايەۆ، راحمانقۇل بەردىبايەۆ، قالاۋبەك تۇرسىنقۇلوۆ، ءابىلماجىن جۇمابايەۆ، سايىن مۇراتبەكوۆ، قابدەش ءجۇمادىلوۆ جانە مۇرات اۋەزوۆتەر قاتىناسقان رەسمي كەزدەسۋدە بولدى.

– **30–تامىز.** قازاق كسر عىلىم اكادەمياسىندا قابىلداۋدا بولدى.

– مەديتسينا جانە دەنساۋلىق ساقتاۋ تاريحى مۋزەيىندە بولدى. مۋزەيدىڭ قۇرمەتتى قوناقتارىنا ارنالعان كىتاپقا حالىق مەديتسيناسى زالىنا جيناقتالعان ەكسپوناتتار مەن ەكسپوزيتسيالار جونىندە ىستىق ىقىلاسىن بىلدىرگەن قولتاڭباسىن قالدىردى.

– **1-قىركۇيەك.** الماتى وبلىسى جامبىل اۋدانىنداعى جامبىل مۇراجايىن ارالادى.

1982 ج.، مامىر–قازان. قحر شىڭجاڭ ۇيعىر اۆتونوميالى رايونىن ارالادى.

– **ماۋسىم.** ۇرىمجىدە نىعمەت مىڭجاني، ناريمان جاباعىتايۇلى ت.ب. ۇلت زيالىلارىمەن كەزدەستى.

– **17–22-قازان.** قحر استاناسى بەيجىڭدە بولدى. ۇلتتار باسپاسى قازاق ءبولىمىنىڭ، ورتالىق حالىق راديوستانتسياسى قازاق ءبولىمىنىڭ باسشىلارىمەن جانە ۇلتتار ينستيتۋتىنىڭ ۇستازدارىمەن كەزدەستى.

– **22–26-قازان.** پاكىستاننىڭ كاراشي قالاسىندا بولدى.

1984 ج.، شىلدە – تامىز. قازاق كسر-نا كەلدى.

– «وتان» قوعامىندا رەسمي قابىلداۋدا بولدى.

– **قازاق** كسر عىلىم اكادەمياسىندا كەزدەسۋدە بولدى.

– **3–تامىز.** تۇركىستان قالاسىندا قوجا احمەت ياسساۋي كەسەنەسىندە بولدى.

1985 ج.، قازان. يران ساياحاتى. گورگانعا جاقىن جەرلەردەگى قازاق اۋىلدارىنا جانە مەشىتتەرىنە قۇران كارىمنىڭ 100-دەي داناسىن تاراتتى.

– **14–قازان.** يراندا اۋعانستاننان كەلگەن قازاقتارمەن كەزدەستى.

1986 ج.، قىركۇيەك. ىستامبۇل ۋنيۆەرسيتەتىندە تۇركىتانۋشى عالىمداردىڭ حالىقارالىق كونفەرەنتسياسىنا قاتىستى.

1988 ج.، ماۋسىم – شىلدە. ەۋروپا ساياحاتى: ميۋنحەن، كولن، مايىنتس، گەيدەلبەرگ (حايدەلبەرگ)، گوللانديا، بەلگيا، فرانتسيا، ۇلىبريتانيا.

– **13–ماۋسىم.** «ازاتتىق» راديوسىندا رەسمي كەزدەسۋدە بولدى (گەرمانيا، ميۋنحەن).

– **16–ماۋسىم.** «ازاتتىق» راديوسىنان ءوز ءومىرى تۋرالى اڭگىمە ءوربىتىپ، ايات، قۇتپا وقىدى.

– **19–ماۋسىم.** كيولندەگى تۇركيانىڭ كونسۋلى نۇرەددين نۇرحان مىرزامەن كەزدەستى.

– **22–ماۋسىم.** كولندەگى تۇركيانىڭ «تۇركى يسلام بىرلىگى» ءدىني ورتالىعىنىڭ جەتەكشىسى نيازي بال ۇلىمەن كەزدەستى.

– **24–ماۋسىم.** مايىنتس ۋنيۆەرسيتەتىنىڭ تۇركىتانۋ بولىمىندە كەزدەسۋ ءوتتى. پروفەسسور، تۇركىتانۋشى لارس يوحانسون جانە ونىڭ شاكىرتى مارك كيرشنەرمەن كەزدەستى.

– **4–شىلدە.** پاريجدە تۇراتىن قازاقتارمەن كەزدەسۋ وتكىزدى. ءتىل، ءدىن، ءدىل، ۇلتتىق سالت-سانانى ساقتاۋ جايلى ناسيحات ايتتى.

– **12–شىلدە.** رەدينگ ۋنيۆەرسيتەتىندە وقىپ جاتقان تۇركيالىق ستۋدەنتتەرمەن كەزدەستى (ۇلىبريتانيا، رەدينگ).

– **13–شىلدە.** وكسفورد قالاسىنداعى مۇراجايلاردى ارالادى.

– **14–شىلدە.** بريتيش مۇراجايىندا بولدى.

– **15–شىلدە.** لوندون ۋنيۆەرسيتەتىندە تۇركىتانۋشى عالىم شيرين اكينەرمەن كەزدەستى.

– **26–تامىز.** «قازاق تۇرىكتەرى قورىنىڭ» اشىلۋ سالتاناتىندا ءسوز سويلەدى (تۇركيا، ىستامبۇل).

1989 ج.، ماۋسىم. حالىقارالىق عىلىمي كونفەرەنتسيادا «قازاقتاردىڭ سالت-ساناسى جايىندا» بايانداما جاسادى (نورۆەگيا، وسلو ق.).

– مەككە جانە مەدينە قالالارىنا ساپار شەكتى.

1990 ج. ساۋد ارابياسى قارجى مينيسترلىگىنىڭ قولداۋىمەن فاحد پاتشانىڭ باسپاحاناسىنان قۇران كارىمنىڭ قازاقشا اۋدارماسىن باسىپ شىعارۋ ماسەلەلەرىن شەشۋ ءۇشىن 45 كۇن مەدينە قالاسىندا تۇردى.

– **تامىز-قىركۇيەك.** موڭعوليانىڭ بايان-ولگي ايماعىن ارالادى.

– **13-قىركۇيەك.** موڭعوليانىڭ ۆيتسە-پرەمەرى قىنايات ۇلى زاردىحاننىڭ قابىلداۋىندا بولدى (موڭعوليا، ۇلان-باتىر) .

– **27 قىركۇيەك.** ۇلانباتىرداعى ورتالىق بۋددا بۇتحاناسىنىڭ باس لاماسى س. داۆادورجىمەن كەزدەستى.

– **13 قازان.** قازاق كەڭەستىك سوتسياليستىك رەسپۋبليكاسىنىڭ 70 جىلدىعىنا ارنالعان سالتاناتتى ماجىلىسكە قاتىستى (الماتى ق.).

– **قازان.** قازاقستان جازۋشىلار وداعى باسقارماسىنىڭ ءبىرىنشى حاتشىسى قالدارىبەك نايمانبايەۆتىڭ قابىلداۋىندا بولدى (الماتى ق.).

1991 ج. تۇركى حالىقتارىنا ورتاق سوزدىك شىعارۋ جايىنداعى عىلىمي كونفەرەنتسياعا قاتىستى (تۇركيا، ىستامبۇل ق.).

– **ماۋسىم.** بىرىككەن اراب امىرلىكتەرىنىڭ دۋباي قالاسىندا بولدى.

– **1–جەلتوقسان.** جۇڭگو مينگو (قىتاي رەسپۋبليكاسى، تايۆان) مەملەكەتىنىڭ قۇرىلعانىنا 80 جىل تولۋىنا ارنالعان سالتاناتتى جيىنعا تۇركيا، ساۋد ارابياسى، اۆستراليا، گەرمانيا، فرانتسيا جانە شۆەيتساريا مەملەكەتتەرىندەگى قازاق، ۇيعىر، سىبە (سيبو)، قىرعىز، ورىس ۇلتتارىنىڭ 25 ادامىنان تۇراتىن دەلەگاتسيانى باستاپ باردى. سالتاناتتى جيىندا دەلەگاتسيا جەتەكشىسى رەتىندە ءسوز سويلەدى (تايپەي ق.).

– جۇڭگو مينگو (قىتاي رەسپۋبليكاسى، تايۆان) مەملەكەتىنىڭ پرەزيدەنتى لي دۇڭ حۇيدىڭ قابىلداۋىندا بولدى.

1992 ج.، اقپان. قازاقستان رەسپۋبليكاسىنىڭ پرەزيدەنتى ن. ءا. نازاربايەۆتىڭ شاقىرۋىمەن تۇركيادان قازاقستانعا كوشىپ كەلدى.

– ونى الماتىدا قازاقستان مۇسىلماندارى ءدىني باسقارماسىنىڭ باسشىلىعى جانە بارلىق وبلىستاردىڭ ءدىني وكىلدەرى رەسمي تۇردە قارسى الدى.

– قازاقستاننىڭ وبلىستارىن ارالادى.

– **27 ءساۋىر.** ءدىنمۇحامەد احمەتۇلى قونايەۆپەن ونىڭ وتباسىندا كەزدەستى.

– **29–قىركۇيەك – 3–قازان.** دۇنيەجۇزى قازاقتارىنىڭ I قۇرىلتايىنا دەلەگات رەتىندە قاتىسىپ،ءسوز سويلەدى.

– دۇنيەجۇزى قازاقتارىنىڭ قاۋىمداستىعىن قۇرۋعا قاتىستى.

– **9–قازان.** «اتاجۇرتتان انادولىعا دەيىن» اتتى كىتابى ءۇشىن قازاقستان جازۋشىلار وداعىنىڭ حالىقارالىق «الاش» سىيلىعى بەرىلدى.

– **26–قاراشا.** حالىقارالىق «قازاق ءتىلى» قوعامىنىڭ II قۇرىلتايىنا قاتىستى.

– جاس ۇرپاقتى تاربيەلەۋگە قوسقان زور ۇلەسى ءۇشىن اياكوز قالاسىنىڭ قۇرمەتتى ازاماتى اتاعى بەرىلدى. – قىزىلوردا وبلىسى شيەلى اۋدانىنىڭ قۇرمەتتى ازاماتى اتاعى بەرىلدى.

1993–1996 جج. قازاق راديوسىندا «يماندىلىق الىپپەسى» باعدارلاماسىن جۇرگىزدى.

– دۇنيەجۇزى قازاقتارى قاۋىمداستىعىنىڭ جانىنداعى «ينابات» يماندىلىق ورتالىعىن باسقاردى.

1993 ج.، 11-قاراشا. دۇنيەجۇزى قازاقتارى قاۋىمداستىعىنىڭ سالتاناتتى اشىلۋ جيىنالىسىنا قاتىناستى. ءوزىنىڭ «ىزگى تىلەك» اتتى ولەڭىن وقىدى.

– **17–جەلتوقسان.** قر پرەزيدەنتى ن.ءا. نازاربايەۆ حاليفا التايعا قازاقستان ازاماتى كۋالىگىن ءوز قولىمەن تاپسىردى.

1994 ج.، مامىر. ساۋد ارابياسىنا قاجىلىق ساپارى.

– قۇران كارىم باسپاحاناسىنىڭ باستىعى، دوكتور مۇحاممەد ءسالىم افيمەن كەزدەستى (مەدينە ق.).

– قازاقستان جازۋشىلار وداعىنا مۇشەلىككە قابىلداندى.

1995 ج.، 22–ٴساۋىر. قازاقستان رەسپۋبليكاسى پرەزيدەنتى ن.ٴا. نازاربايەۆ قاتىسقان دۇنيەجۇزى قازاقتارى قاۋىمداستىعىنىڭ كەڭەيتىلگەن ماجىلىسىندە ٴسوز سويلەدى. ەلباسىنا قۇران كارىمنىڭ ٴبىر داناسىن سيلادى (الماتى ق.).

– **9–12–تامىز.** ابايدىڭ 150 جىلدىق تورقالى تويىنا قاتىستى (سەمەي وبلىسى، اباي اۋدانى).

– **24-قاراشا.** قازاقستان رەسپۋبليكاسى پرەزيدەنتى ن.ٴا. نازاربايەۆتىڭ رەسمي قابىلداۋىندا بولدى. مەملەكەت باسشىسىنا قۇران كىتابىن تارتۋ ەتتى (الماتى ق.).

1997 ج.، 20 قازان. م.و. اۋەزوۆ اتىنداعى قازاق مەملەكەتتىك اكادەميالىق دراما تەاترىندا حاليفا التايدىڭ 80 جاسقا تولعان مەرەيتويى سالتاناتتى تۇردە اتاپ ٴوتىلدى.

– قازاقستان رەسپۋبليكاسىنىڭ پرەزيدەنتى ن.ٴا. نازاربايەۆ مەرەيتوي يەسىنە ٴوز قۇتتىقتاۋىن جولدادى.

1998 ج.، 2–5-شىلدە. «XXI عاسىر جانە يسلام الەمى» حالىقارالىق يسلام فورۋمىندا قازاقستان جانە ورتالىق ازيا مەملەكەتتەرىندەگى مۇسىلمانداردىڭ جاعدايى تۋرالى باياندام جاسادى (مىسىر، كايىر ق.).

– دۇنيەجۇزى مۇسىلماندارى بايلانىسى قوعامىنىڭ ٴتوراعاسى ابدوللا ومار ٴناسيفتىڭ قابىلداۋىندا بولدى.

– **6-شىلدە.** مىسىرداعى قازاقستان ەلشىلىگىندە ستۋدەنتتەرمەن كەزدەسۋ وتكىزدى (كايىر ق.).

1999 ج. تۇركيانىڭ قازاقستانداعى ەلشىسى قۇرتىلىش تاشكەنتتىڭ قابىلداۋىندا بولدى (الماتى ق.).

– **قاراشا.** حاليفا التايدىڭ باستاماسىمەن حالىقارالىق يسلام قايىرىمدىلىق قورى قۇرىلىپ، ٴوزى وسى قورعا باسشىلىق ەتتى.

2000 ج. ساۋد ارابياسىنىڭ مەككە، مەدينە، دجيددا قالالارىندا بولدى.

2001 ج.، 12–جەلتوقسان. قازاقستان رەسپۋبليكاسى پرەزيدەنتىنىڭ جارلىعىمەن «قازاقستان رەسپۋبليكاسىنىڭ تاۋەلسىزدىگىنە 10 جىل» مەرەكەلىك مەدالىمەن ماراپاتتالدى.

2003 ج.، 15-تامىز. حاليفا التاي الماتىدا قايتىس بولدى.

حاليفا التاي 2003-جىلدىڭ 17-تامىزىندا الماتىداعى جوعارعى كەڭساي زيراتىندا جەرلەندى.

ОСНОВНЫЕ ДАТЫ ЖИЗНИ И ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ХАЛИФЫ АЛТАЯ

Халифа Гакыпулы Алтай родился 25 декабря 1917 г. в Китае, в местности Жаранты, у озера Булгын Шынгильского района округа Алтай.

1933 г. Вследствие террора Гоминьдана на Алтае и в Тарбагатае аул Халифы откочевал в Баркольский район округа Кумыл.

1938–1939 гг. Казахи-беженцы обосновались в местностях Ырка, Тула, Уйгыркын, Сур, Акшокы, Кашкарбель провинций Ганьсу и Цинхай.

1940 ж. Наряду с другими казахами-беженцами Халифа преодолел тяжелый и опасный переход через Тибет в Индию.

1941 г., сентябрь. Прибыл в город Музаффарабад индийской провинции Кашмир.

1942 г., май. В провинции Пенджаб пытался обосноваться в городах Абботтабад, Харипур, Таксила, затем в небольшой деревне Тернава.

1943 г., апрель. Переезд в центральную часть Индии, в Бхопал. Учитель школы, учеба в медресе «Илахия».

1945 г., июнь. Переезд в один из самых крупных городов Индии, в Канпур.

1946 г., май. Переезд в Дели.

1947 г., август. Переезд в исламское государство Пакистан.

1947–1950 гг. В медресе «Талимул Коран» пакистанского города Равалпинди изучает тафсир (толкование Корана), язык фарси.

1951 г., 17 октября. Участие в создании общества «Восточнотуркестанские казахи-откочевники» в городе Пешаваре Пакистана.

1953 г., 31 августа. Прием Послом Турецкой Республики в Пакистане Салахиддином Ерболом в городе Карачи.

1952–1954 гг. Один из организаторов переселения китайских казахов-беженцев из Пакистана в Турецкую Республику.

1954 г., 14 января. Эмиграция в Турцию.

1960 г., 15 мая. Участие с докладом на Международном симпозиуме «Мир против коммунизма» (Тайвань, г. Тайбэй).

– Прием у Чан Кайши – Президента Чжунхуа Миньго (Китайская Республика, Тайвань).

1965 г. Избран от партии Справедливости членом административного управления города Салихли.

1967 г. Посетил город Амман – столицу Иордании.

– Посетил мечеть аль-Масджид аль-Акса в г. Куддус.

– Посетил города Халеб и Дамаск в Сирии.

1968 г., апрель. Прием у Чан Кайши – Президента Чжунхуа Миньго (Китайская Республика, Тайвань).

– Посетил Пакистан, Афганистан, Иран.

– Встреча с казахами города Кабул.

1974 г. Первый хадж в Мекку, Саудовская Аравия.

1977 г. Прием у Сулеймана Демиреля – Премьер-министра Турецкой Республики.

1978 г., август. Первое посещение Казахской ССР по приглашению общества «Отан» («Родина»).

– Встреча с редакцией газеты «Біздің Отан» («Наша Родина»).

– **28 августа.** Официальная встреча в Союзе писателей Казахстана с участием Абдильды Тажибаева, Бухара Тышканбаева, Шерхана Муртазаева, Рахманкула Бердибаева, Калаубека Турсункулова, Абильмажина Жумабаева, Сайына Муратбекова, Кабдеша Жумадилова и Мурата Ауэзова.

– **30 августа.** Прием в Академии наук Казахской ССР.

– Посещение Музея истории медицины и здравоохранения. В книге «Почетные гости музея» оставил доброжелательный отзыв по экспонатам и экспозициям зала народной медицины.

– **1 сентября.** Посетил Музей Жамбыла в Жамбылском районе Алматинской области.

1982 г., май – октябрь. Посетил Синьцзян-Уйгурский автономный район КНР.

– **июнь.** Встреча с Ныгметом Мынжани, Нариманом Жабагытайулы и другими представителями казахской интеллигенции в городе Урумчи.

– **17–22 октября.** Посетил город Пекин – столицу КНР. Встречи с руководством казахской редакции издательства Национальностей, казахского отдела Центральной народной радиостанции и педагогами Института национальностей.

– **22–26 октября.** Посетил город Карачи Пакистана.

1984 г., июль – август. Приезд в Казахскую ССР.

– Официальный прием обществом «Отан» («Родина»).

– Встреча в Академии наук Казахской ССР.

– **3 августа.** Посещение мавзолея Ходжи Ахмеда Ясави в Туркестане.

1985 г., октябрь. Поездка в Иран. В казахских аулах близ Горгана и мечетях роздано около 100 экземпляров Корана.

– **14 октября.** Встреча в Иране с казахами, прибывшими из Афганистана.

1986 г., сентябрь. Участие в Международной конференции ученых-тюркологов в Стамбулском университете.

1988 г., июнь – июль. Путешествие по Европе: Мюнхен, Кёльн, Майнц, Гейдельберг (Хайдельберг), Голландия, Бельгия, Франция, Великобритания.

– **13 июня.** Официальная встреча на радио «Азаттык» (Германия, г. Мюнхен).

– **16 июня.** Выступление на радио «Азаттык»: ознакомление слушателей со своей биографией, чтение аятов и хутб.

– **19 июня.** Прием консулом Турции в Кёльне Нуреддином Нурханом.

– **22 июня.** Встреча в Кёльне с Ниязи Балулы – руководителем религиозного центра Турции «Тюркское исламское единство».

– **24 июня.** Встреча в отделе тюркологии Университета Майнц с профессором, тюркологом Ларсом Йохансоном (Юхансоном) (Johanson) и его учеником Марком Кирхнером (Kirchner).

– **4 июля.** Встреча с казахами, проживающими в Париже. Пропагандировал и разъяснял вопросы сохранения родного языка, религии, менталитета, национального самосознания казахов.

– **12 июля.** Встреча с турецкими студентами, обучающимися в Университете Рединга (Великобритания, г. Рединг).

– **13 июля.** Посещение музеев города Оксфорд.

– **14 июля.** Посещение Британского музея.

– **15 июля.** Встреча в Лондонском университете с ученым-тюркологом Ширин Акинер.

– **26 августа.** Выступление на торжественном открытии фонда «Қазақ түріктері» («Казахские тюрки») (Турция, г. Стамбул).

1989 г., июнь. Выступление с докладом «Обычаи и традиции казахов» на Международной научной конференции PIAC. (The Permanent International Altaic Conference) (Норвегия, г. Осло).

– Посещение городов Мекка и Медина.

1990 г. 45-дневное пребывание в Медине для решения вопросов издания казахского толкования Корана в типографии короля Фахда при поддержке Министерства финансов Саудовской Аравии.

– **август – сентябрь.** Посещение Баян-Ольгийского аймака Монголии.

– **13 сентября.** Прием вице-премьером Монголии Кинаятулы Зардыханом (Монголия, г. Улан-Батор).

– **27 сентября.** Встреча с С. Давадоржы – главным ламой в Центральном буддийском монастыре Улан-Батора**.**

– **13 октября.** Участие в праздновании 70-летия Казахской Советской Социалистической Республики (г. Алма-Ата).

– **октябрь.** Прием первым секретарем Союза писателей Казахстана Калдарбеком Найманбаевым (г. Алма-Ата).

1991 г. Участие в научной конференции по изданию общего для тюркских народов словаря (Турция, г. Стамбул).

– **июнь.** Посещение города Дубай в Объединенных Арабских Эмиратах.

– **1 декабря**. Руководитель делегации в составе 25 человек – казахи, уйгуры, сибэ (сибо), кыргызы, русские – из шести государств: Турции, Саудовской Аравии, Австралии, Германии, Франции и

Швейцарии на праздновании 80-летия Чжунхуа Миньго (Китайская Республика, Тайвань). Выступил от имени делегации (г. Тайбэй).

– Принят Президентом Чжунхуа Миньго (Китайская Республика, Тайвань) Ли Дэнхуэй (Lee Teng-Hui).

1992 г., февраль. Репатриация из Турции в Казахстан по приглашению Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева.

– Халифу Алтая официально в Алматы встречало руководство Духовного управления мусульман Казахстана и религиозные представители всех областей.

– Посещение областей Казахстана.

– **27 апреля.** Прием Динмухамедом Ахмедовичем Кунаевым в его семье.

– **29 сентября – 3 октября.** Делегат I Всемирного курултая казахов. Выступление на нем.

– Участие в создании Всемирной ассоциации казахов.

– **9 октября.** За книгу «Атажұрттан Анадолыға дейін» («От земли предков до Анатолии») удостоен Международной премии «Алаш» Союза писателей Казахстана.

– **26 ноября.** Участник II съезда Международного общества «Қазақ тілі» («Казахский язык»).

– Почетный гражданин города Аягоз за выдающийся вклад в воспитание подрастающего поколения.

– Почетный гражданин Шиелийского района Кызылординской области.

1993–1996 гг. Ведущий программы «Имандылық әліппесі» («Азбука нравственности») Казахского радио.

– Руководитель центра «Инабат» («Почтение») при Всемирной ассоциации казахов.

1993 г., 11 ноября. Участие в торжественном собрании по случаю открытия Всемирной ассоциации казахов. Прочитал свое стихотворение «Ізгі тілек».

– **17 декабря.** Получение паспорта гражданина Республики Казахстан, который вручил Президент Республики Казахстан Н.А. Назарбаев.

1994 г., июнь. Хадж в Саудовскую Аравию.

– Встреча с доктором Мухаммедом Салим Афи – руководителем типографии по изданию Корана (г. Медина).

– Прием в члены Союза писателей Казахстана.

1995 г., 22 апреля. Выступление на расширенном заседании Всемирной ассоциации казахов с участием Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева. Вручение Елбасы одного экземпляра Корана (г. Алматы).

– **9–12 августа**. Участие в праздновании 150-летия со дня рождения Абая (Абайский р-н Семипалатинской обл.).

– **24 ноября.** Официальный прием у Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева. Вручение Главе государства Корана (г. Алматы).

1997 г., 20 октября. 80-летие со дня рождения Халифы Алтая торжественно отмечено в Казахском государственном академическом театре драмы им. М.О. Ауэзова.

– Вручен приветственный адрес Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева.

1998 г., 2–5 июля. Участие в работе X Международного исламского форума «XXI век и мир ислама». Выступил с докладом о состоянии мусульман Казахстана и Центральной Азии (Египет, г. Каир).

– Прием Абдоллой Омар Насифом – председателем Общества связей мусульман мира.

– **6 июля.** Встреча со студентами в посольстве Казахстана в Египте (г. Каир).

1999 г. Прием Послом Турции в Казахстане Куртылышом Ташкентом (г. Алматы).

– **ноябрь.** По инициативе Халифы Алтая создан Международный исламский благотворительный фонд, который он и возглавил.

2000 г. Посещение Саудовской Аравии: города Мекка, Медина и Джидда.

2001 г., 12 декабря. Указом Президента Республики Казахстан награжден юбилейной медалью «10 лет независимости Республики Казахстан».

2003 г., 15 августа. Халифа Алтай скончался в городе Алматы.

Халифа Алтай похоронен в Алматы 17 августа 2003 года, на кладбище Кенсай (верхний).

THE MAIN DATES OF HALIFA ALTAY'S LIFE AND ACTIVITIES

Halifa Gaqypuly Altay was born on December 25, 1917, in China, Zharanty locality, near Bulgyn lake, the Shyngil region, Altay okrug.

1933. Because of Kuomintang terror at Altay and Tarbagatay Halifa's aul moved to the Barkol region, Kumyl okrug.

1938–1939. Kazakhs-refugees settled in Yrka, Tula, Uigyrkyn, Sur, Akshoky, Kashkarbel localities of Gansu and Qinghai.

1940. Halifa together with other Kazakhs-refugees overcame the hard and dangerous way through Tibet to India.

1941, September. Halifa arrived to Muzaffarabad city of Kashmir, Indian Province.

1942, May. In Punjab Province he tried to settle in Abbot-Tabad, Harripur, Taxila cities, later in Ternava small village.

1943, April. Leaving for the central part of India, Bhopal. Worked as a teacher, studied in «Ilahia» Madrash.

1945, June. Leaving for one of the biggest cities of India, Kanpur.

1946, May. Leaving for Delhi.

1947, August. Leaving for the Moslim Pakistan state.

1947–1950. In «Talimul Koran» Madrash of Rawalpindi city, Pakistan, he learned Tafsir (the Koran interpretation), the Farsi language.

1951, October, 17. Participation in creation of the «East Turkestan Kazakhs-nomads» Society in Peshawar city, Pakistan.

1953, August, 31. Reception at the Ambassador of the Turkic Republic Salakhiddin Erbol in Karachi city, Pakistan.

1952–1954. One of the organizers of resettling Chinese Kazakhs-refugees from Pakistan to the Turkic Republic.

1954, January, 14. Emigration to Turkey.

1960, May, 15. Participation with a report at the International Symposium «The World against communism» (Taiwan, Taipei city).

– Reception at Chiang Kai-shek, President of Zhonghua Minguo (the Republic of China, Taiwan).

1965. Was elected a member of Administrative governing of Salihli city from the Justice party.

1967. Visited Amman city, the capital of Jordan.

– Visited a mosque of al-Masjid al-Aksa in Quddus city.

– Visited Aleppo and Damascus cities in Syria.

1968, April. Reception at Chiang Kai-shek, President of Zhonghua Minguo (the Republic of China, Taiwan).

– Visited Pakistan, Afghanistan, Iran.

– Meeting with the Kazakhs of Kabul city.

1974. The first hadj in Saudi Arabia.

1977. Reception at Suleiman Demirel, Prime Minister of the Turkic Republic.

1978, August. The first visit to the Kazakh SSR on the «Otan» Society invitation.

– Meeting with the editorial board of the «Our Motherland» newspaper.

– **August, 28.** Official meeting at the Kazakhstan Union of Writers with participation of Abdilda Tazhibayev, Bukhara Tyshkanbayev, Sherkhan Murtazayev, Rakhmankul Berdibayev, Kalaubek Tursunkulov, Abilmajin Zhumabayev, Saiyn Muratbekov, Kabdesh Zhumadilov and Murat Auezov.

– **August, 30.** Reception at the Kazakh SSR Academy of Sciences.

– Visit to the History of Medicine and Public Health Museum. In the «Honorary guests» book gave well-wishing comments on exhibits and expositions of the «People's medicine» hall.

– **September, 1.** Visiting of the Zhambyl Museum in the Zhambyl region, Alma-Ata oblast.

1982, May – October. Visited Xinjiang Uygur Autonomous Region, PRC.

– **June.** Meeting with Nygmet Mynzhani, Nariman Zhabagytayuly and other representatives of the Kazakh intelligentsia in Urumqi city.

– **October, 17–22.** Visited Peking city, the capital of PRC. Meetings with the leadership of the Kazakh editorial board of the Nationalities Publishing House and the Kazakh Department of the Central People Radio Station and educators of the Nationalities Institute.

October, 22–26. Visited Karachi city, Pakistan.

1984, July – August. Arrival to the Kazakh SSR.

– Official reception at the «Motherland» Society.

– Meeting at the Kazakh SSR Academy of Sciences.

– **August, 3.** Visiting of the Akhmed Yasawi mausoleum in Turkestan city.

1985, October. Trip to Iran. In the Kazakh auls and mosques near Gorgan were given out about 100 copies of the Koran.

– **October, 14.** In Iran met with the Kazakhs who had arrived from Afghanistan.

1986, September. Participated in the International Conference of Scientists-Turcologists in the Istanbul University.

1988, June – July. Euro-trip: Munich, Cologne, Mainz, Heidelberg, Holland, Belgium, France, Great Britain.

– **June, 13.** Official meeting at the «Azattyk» («Freedom») Radio (Germany, Munich city).

– **June, 16.** At the «Azattyk» («Freedom») Radio acquainted the audience with his biography, read ayats and khutbas.

– **June, 19.** Reception at the Consul of Turkey Nureddin Nurkhan in Cologne.

– **June, 22.** Meeting with Niyazi Baluly – Head of the «Turkic Islam Unity» religious Center in Cologne.

– **June, 24.** Meeting at the Turcology department, University Mainz, with Professor turcologist Lars Johanson and his pupil Mark Kirchner.

– **Jule, 4.** Meeting with the Kazakhs living in Paris. Propagandized and explained issues on keeping the native language, religion, mentality, national self-consciousness.

– **July, 12.** Meeting with the Turkic students studying at the Reading University (Great Britain, Reading city).

– **July, 13.** Visiting of museums of Oxford city.

– **July, 14.** Visiting of the British museum.

– **July, 15.** Meeting with the scientist-turcologist Shirin Akiner at the London University.

– **August, 26.** Speech at the Grand opening of the «Кazakh Turks» Fund (Turkey, Istanbul city).

1989, June. Presentation of the report «Customs and traditions of the Kazakhs» at the Permanent International Altaic Conference (Norway, Oslo city).

– Visiting of Mecca and Medina cities.

1990. 45 days staying in Medina for discussing questions on edition of the Kazakh interpretation of the Koran in the King Fahd Publishing House under the support of the Ministry of Finance of Saudi Arabia.

– **August – September.** Visiting of the Bayan-Olgii aimak in Mongolia.

– **September, 13.** Reception at the Vice-Premier of Mongolia Kinayatuly Zardykhan (Mongolia, Ulan Bator city).

– **September, 27.** Meeting with the Chief Lama S. Davadorzhi at the Central Buddhist Monastery (Mongolia, Ulan Bator city).

– **October, 13.** Participation in the 70th anniversary of the Kazakh Soviet Socialist Republic (Alma-Ata city).

– **October.** Reception at Kaldarbek Naimanbayev, the First Secretary of the Kazakhstan Union of Writers (Alma-Ata city).

1991. Participation in a scientific conference for edition of common for all the Turkic peoples dictionary (Turkey, Istanbul).

– **June.** Visited Dubai city in the United Arab Emirates.

– **December, 1.** Head of the delegation including 25 men – Kazakhs, Uygurs, Sibe (Sibo), Kyrgyz, Russians – from 6 states: Turkey, Saudi Arabia, Australia, Germany, France and Switzerland for celebrating the 80th anniversary of Zhonghua Minguo (the Republic of China, Taiwan).

– Was received by Lee Teng-Hui, President of Zhonghua Minguo (the Republic of China, Taiwan).

1992, February. Repatriation from Turkey to Kazakhstan on invitation of N.A. Nazarbayev, President of the Republic of Kazakhstan.

– On returning to Kazakhstan he was officially met in Almaty by the leaders of the Spiritual Administration of Moslims in Kazakhstan and religious representatives of all the oblasts.

– Visiting of Kazakhstan oblasts.

– **April, 27.** Reception at Dinmukhamed Akhmedovich Kunayev in his family.

– **September, 29 – October, 3.** Delegate of the I World Kurultay of the Kazakhs, had a speech.

– Participated in creation of the World Association of the Kazakhs.

– **October, 9**. Was awarded the International «Alash» prize of the Kazakhstan Union of Writers for the book «From the Homeland of ancestors to Anatolia».

– **November, 26.** Participant of the II Congress of «The Kazakh language» International Society.

– The Honorary citizen of Ayagoz city for outstanding contribution to the upbringing of growing generation.

– The Honorary citizen of the Shiely region, the Kyzylorda oblast.

1993–1996. Presenter of «The alphabet of faith» program at the Kazakh radio.

– Head of the «Inabat» («Respect») Center under the World Association of the Kazakhs.

1993, November, 11. Participated in the meeting on the opening of the World Association of the Kazakhs. Presented the work «Best regards».

– **December, 17.** President of the Republic of Kazakhstan N.A. Nazarbayev presented a passport of the citizen of the Republic of Kazakhstan to Halifa Altay.

1994, June. Hadj to Saudi Arabia.

– Meeting with Doctor Mukhammed Salim Afi, Head of the Printing House for editing the Koran (Medina city).

– Was taken as a member of the Kazakhstan Union of Writers.

1995, April, 22. Had a speech at the enlarged meeting of the World Association of the Kazakhs with participation of President of the Republic of Kazakhstan N.A. Nazarbayev. Presented a copy of the Koran to the President (Almaty city).

– **August, 9–12**. Participation in the 150th anniversary of Abay (Abay region, Semipalatinsk oblast).

– **November, 24.** Official reception at President of the Republic of Kazakhstan N.A. Nazarbayev. Presented the Koran to the Head of the State (Almaty city).

1997, October, 20. Halifa Altay’s 80th anniversary was celebrated at the M.O. Auezov Kazakh State Academic Drama Theatre.

– Was presented with Welcome address of President of the Republic of Kazakhstan N.A. Nazarbayev.

1998. July, 2–5. Participation in the X International Islam Forum «XXI Century and the World of Islam». Presented a report on Moslims of Kazakhstan and Central Asia (Egypt, Cairo city).

– Reception at Abdolla Omar Nasif, Chairman of the Society of Moslims of the World Contacts.

– **July, 6.** Meeting with the students at the Embassy of Kazakhstan in Egypt (Cairo city).

1999. Reception at Kurtylysh Tashkent, Ambassador of Turkey in Kazakhstan (Almaty city).

– **November.** Created and headed the International Islam Charitable Fund.

2000. Visited Mecca, Medina and Jiddah cities in Saudi Arabia.

2001, December, 12. By the Republic of Kazakhstan President's decree was awarded the medal «10 anniversary of the Republic of Kazakhstan Independency».

2003, August, 15. Halifa Altay passed away in Almaty city.

Halifa Altay was buried in Almaty on the 17th of August, 2003 at the Kensai (upper) cemetery.

HALİFE ALTAY'IN HAYATI VE HİZMETİNİN ÖNEMLİ DÖNEMLERİ

Halife Altay, 25 Aralık 1917 tarihinde Çin'in Altay ili Şingil İlçesinde Bulğın ırmağının kıyısında yer alan Carantı'da doğdu.

1933. Ata yurdu Altay ve Tarbagatay bölgesindeki Gomingdang (Kuomintang) yönetiminin kırgın-sürgün hareketlerinden etkilenen Halife Altay'ın ailesi Kumıl ili Barköl ilçesine göç etti.

1938–1939. Mülteci kazaklar Gansu ve Çinhay bölgesinin Irka, Tula, Uyurkın, Sur, Akşokı, Kaşkarbel topraklarına yerleşti.

1940. Halife de mülteci kazaklarla beraber meşekkatli ve çetin bir yolculuktan sonra Tibet üzerinden Hindistan'a ulaştı.

Eylül 1941. Hindistan'ın Keşmir bölgesindeki Muzapar-Abad kentinde kısa süre mola verdi.

Mayıs 1942. Hindistan'ın Pencap bölgesinin Abbottabad, Heripur, Taksila kentlerinde kısa zaman kaldıktan sonra, Tarnava köyüne yerleşti.

Nisan 1943. Hindistan'ın merkez bölgesindeki Bhopal eyaletinde okulun öğretmenliğini yaparken "İlahiya" medresesinde de eğitim gördü.

Haziran 1945. Hindistan'ın en büyük şehirlerinden biri Kanpur'a göç etti.

Mayıs 1946. Delhi'ye göç etti.

Ağustos 1947. Müslüman devleti Pakistan'a göç etti.

1947–1950. Pakistan'ın Ravalpindi şehrindeki "Talimul Kuran" medresesinde Kuran tefsiri ve Farsça ders aldı.

17 Ekim 1951. Pakistan'ın Peşaver şehrinde "Doğu Türkistan Kazak Muhacirleri Derneği'nin" kurucularının biri oldu.

31 Ağustos 1953. Karaçi şehrinde Türkiye'nin Pakistan'daki Büyükelçisi Selahaddin Erbol kabul etti.

1952–1954. Çin'den gelen Kazak mültecilerin Pakistan'dan Türkiye'ye göçünün organizatörlerinden biri oldu.

14 Ocak 1954. Türkiye'ye göç etti.

Mayıs 15, 1960. Tayvan'da düzenlenen "Dünya Komünizme Karşı" Uluslararası Sempozyumunda sunum yaptı.

- Çin Cumhuriyeti (Tayvan) Devlet Başkanı Çan Kay Şek tarafından kabul edildi.

1965. "Adalet" partisinden Salihli ilçesinde belediye encümen azası olarak seçildi.

1967. Ürdün'ün başkenti Amman'a gitti.

- Kudüs kentinde al-Mescidi al-Aksa Camii'ni ziyaret etti.
- Suriye Halep, Dimeşk kentlerini gezdi.

Nisan 1968. Çin Cumhuriyeti (Tayvan) Devlet Başkanı Çan Kay Şek'in kabulünde bulundu.

- Pakistan, Afganistan ve İran'da bulundu.
- Kabil'de kazaklarla buluştu.

1974. İlk defa, Suudi Arabistan'a hacca gitti.

1977. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Süleyman Demirel tarafından kabul edildi.

Ağustos 1978. İlk kez “Vatan” Derneğinin daveti üzerine Kazak Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’ne seyahat etti.

– “Bizim Vatan” gazetesinde görüşme yaptı.

28 Ağustos. Yazarlar Birliği’nde Abdilda Tacibayev, Buhara Tışkanbayev, Şerkan Murtazayev, Rahmankul Berdibayev, Kalavbek Tursınkulov, Abilmecin Cumabayev, Sain Muratbekov, Kabdeş Cumadilov ve Murat Avezov’larında iştirak ettiği resmi görüşme oldu.

– **30 Ağustos.** Kazak SSC Bilimler Akademisi’nin kabulünde bulundu.

– Tıp tarihi ve Sağlıklı yaşam Müzesi’ni gezdi. Hatıra defterine iyi dileklerini bildirdi.

– **1 Eylül.** Almatı ili Cambıl ilçesindeki Cambıl Müzesi’ni gezdi.

Mayıs – Ekim 1982. Çin Halk Cumhuriyeti Sincan Uygur Özerk Bölgesi’ne seyahat etti.

– **Haziran.** Urumçi’de Niğmet Mıncani, Nariman Cabağıtayoğlu gibi ülkenin aydınları ile bir araya geldi.

– **17–22 Ekim.** Çin Halk Cumhuriyeti Pekin’deki Milletler Yayınevi Kazak Bölümü’nün başkanı ve gazetecilerle, Merkezi halk radyosu Kazak Bölümü’nün başkanı ve Milletler Enstitüsü (şimdi Üniversite) öğretmenleri ile bir araya geldi.

– **22–26 Ekim.** Pakistan’ın Karaçi şehrinde bulundu.

Temmuz – Ağustos 1984. Kazak SSC’ne seyahat etti.

– “Vatan” derneğinde resmi görüşme yaptı.

– Kazak SSC Bilimler Akademisi’nde toplantıya katıldı.

– **3 Ağustos.** Türkistan şehrindeki Hoca Ahmet Yesevi Türbesini ziyaret etti.

Ekim 1985. İran seyahati. Gorgan’daki kazak köylerine ve mescidlere 100’e yakın Kuran dağıttı.

– **14 Ekim.** İran’da Afganistan’dan gelen kazaklarla bir araya geldi.

Eylül 1986. İstanbul Üniversitesi’nde Uluslararası Türkologların konferansına katıldı.

Haziran – Temmuz 1988. Avrupa gezisi: Münih, Köln, Mainz, Heidelberg, Hollanda, Belçika, Fransa, Birleşik Krallık.

– **13 Haziran.** Münih’te “Azatlık” radyosunda resmi görüşme yaptı.

– **16 Haziran.** “Azatlık” radyosunda hayatını anlattı ve ayet, hutbe okudu.

– **19 Haziran.** Köln’deki Türk Konsolosu Nureddin Nurhan kabul etti.

– **22 Haziran.** Köln’deki Türkiye’nin “Türk İslam Birliği” başkanı Niyazi Baloğlu kabul etti.

– **24 Haziran.** Mainz Üniversitesi Türkoloji Bölümünde toplantıya katıldı. Profesör, Türkolog Lars Johanson ve onun talebesi Mark Kirchner ile bir araya geldi.

– **4 Temmuz.** Paris’te yaşayan kazaklarla bir araya geldi. Dil, din, mantalite ve milli geleneğin korunması konusunda söyleşi yaptı.

– **12 Temmuz.** İngiltere'de Reading Üniversitesi'nde okuyan Türkiyeli öğrencilerle buluştu.

– **13 Temmuz.** Oxford kentinde müzeleri gezdi.

– **14 Temmuz.** İngiliz Müzesini gezdi.(British musuem)

– **15 Temmuz.** Londra Üniversitesi'nde türkoloğ Shirin Akiner ile bir araya geldi.

– **26 Ağustos.** "Kazak Türkleri' vakıfının açılış töreninde açılış konuşmasını yaptı (Türkiye, İstanbul).

Haziran 1989. 32. Uluslararası Peryodik Altay Araştırmaları Konferansı'nda (The Permanent International Altaic Conference) "Kazak Türkleri örf ve âdetleri hakkında" bir sunum yaptı (Norveç, Oslo).

– Mekke ve Medine şehirlerine ziyarette bulundu.

1990. Kur'an-ı Kerim'in kazakça çevirisinin Suudi Arabistan Hazine Bakanlığı'nın desteğiyle Kral Fahd yayınevi tarafından basılımında resmi davetli olarak 45 gün Medine şehrinde bulundu.

Ağustos – Eylül. Moğolistan'ın Bayan Ölgey bölgesine seyahat etti.

– **13 Eylül.** Moğolistan Başbakan Yardımcısı Zardıhan Kinayatoğlu tarafından kabul edildi (Moğolistan, Ulan Batur).

– **27 Eylül.** Ulan Batur Merkez Tapınağının Laması S. Davadorcı ile bir araya geldi.

– **13 Ekim.** Almatı'da düzenlenen Kazak Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti 70. Yıldönümü kutlamalarına katıldı.

– **Ekim.** Kazakistan Yazarlar Birliği'nin birinci sekreteri Kaldarbek Naymanbayev ile bir araya geldi (Almatı).

1991. Türk Halklarının Ortak Sözlüğünün hazırlanması konferansına katıldı (Türkiye, İstanbul).

– **Haziran.** Birleşik Arap Emirlikleri'nin Dubai şehrinde bulundu.

– **1 Aralık.** Çin Cumhuriyeti (Zhonghua Minguo) 80. Yıldönümü nedeniyle Tayvan'da düzenlenen toplantıda Türkiye, Suudi Arabistan, Avustralya, Almanya, Fransa ve İsviçre ülkelerindeki Kazak, Uygur, Şibo, Kırgız ve Rus temsilcilerinden oluşan 25 kişilik heyetin başkanı olarak Tayvan'a gitti. Açılış töreninde heyet başkanı olarak konuşma yaptı. (Taipei)

– Çin Cumhuriyeti (Tayvan) Devlet Başkanı Lee Dunhui kabul etti.

Şubat 1992. Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in daveti üzerine Türkiye'den Kazakistan'a göç etti.

– Halife Altay'ı Almatı'da Kazakistan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yetkilileri ve tüm bölgelerden gelen din temsilcileri karşıladı.

– Kazakistan'ın illerini gezdi.

– **27 Nisan.** Dinmuhamed Ahmetoğlu Konayev'ın ailesinde misafir oldu.

– **29 Eylül – 3 Ekim.** 1. Dünya Kazaklar Kurultayı'na delege olarak katıldı ve konuşma yaptı

– Dünya Kazaklar Birliği'nin kurulmasına katkıları oldu.

– **9 Ekim.** "Anayurttan Anadolu'ya" kitabi için Kazakistan Yazarlar Birliği'nin Uluslararası "Alaş" Ödülünü aldı.

– **26 Kasım.** "Kazak Dili" derneğinin 2. Uluslararası Kurultayına katıldı.

– Gençler eğitimine büyük katkı sağladığı için Ayagöz kentinin ‘Fahri Vatandaşlığı unvanı verildi.

– Kızılorda ili Şiyeli ilçesinin ‘Fahri Vatandaşlığı’ unvanı verildi.

1993–1996. Kazak radyosunda “İman Alfabesi” programını yaptı.

– Dünya Kazaklar Birliğinin çatısı altında “İnabat” adındaki iman ve terbiye merkezini kurdu.

11 Kasım 1993. Dünya Kazaklar Birliğinin açılış töreninde “İyi Dilek” şiirini okudu.

– **17 Aralık.** Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev kendi eliyle Kazakistan Vatandaşlığı kimliğini verdi.

Mayıs 1994. Suudi Arabistan’a hacca gitti.

– Medine’deki Kuran Matbası’nın başkanı Dr. Muhammed Salim Afi ile bir araya geldi.

– Kazakistan Yazarlar Birliği’nin üyesi oldu.

22 Nisan 1995. Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev’in katılımıyla düzenlenen Dünya Kazaklar Birliğinin genişletilmiş oturumunda konuşma yaptı. Devlet Başkanına Kuran Kerim’i hediye etti (Almatı).

– **09–12 Ağustos**. Semey ili Abay ilçesinde düzenlenen Abay’ın Doğumunun 150.Yıldönümü kutlamasına katıldı.

– **24 Kasım.** Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev tarafından resmi olarakkabul edildi. Devlet Başkanına Kuran Kerim hediye etti (Almatı).

20 Ekim 1997. Muhtar Avezov adındaki Kazak Devlet Akademisi Drama Tiyatrosu’nda Halife Altay’ın Doğumunun 80. Yıldönümü görkemli bir törenle kutlandı.

– Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev Halife Altay’a kutlama mesajı gönderdi.

2–5 Temmuz 1998. “21.Yüzyıl ve İslam Dünyası” 10. Uluslararası İslam Forumu’nda Kazakistan ve Orta Asya ülkelerindeki Müslümanların durumuna ilişkin bir sunum yaptı (Mısır, Kahire).

– Dünya Müslümanları Kongresi'nin Başkanı Abdullah Ömer Nasif ile bir araya geldi.

– **6 Temmuz.** Mısır’daki Kazakistan Büyükelçiliğinde öğrencilerle buluştu (Kahire).

1999. Kazakistan’daki Türkiye Büyükelçisi Kurtuluş Taşkent’in kabulünde bulundu (Almatı).

– **Kasım.** Halife Altay Uluslararası İslam Hayır Vakıf’ını kurdu ve vakıf başkanı oldu.

2000. Suudi Arabistan’ın Mekke, Medine ve Cidde şehirlerini ziyaret etti.

12 Aralık 2001. Kazakistan Cumhuriyeti Devlet Başkanı’nın kararnamesi ile “Kazakistan’ın Bağımsızlığının 10. Yılı” madalyasıyla ödüllendirildi.

15 Ağustos 2003. Halife Altay Almatı’da vefat etti.

17 Ağustos 2003 Halife Altay Almatı’da Yukarı Kensay mezarlığında toprağa verildi.

ХАЛИФА АЛТАЙ ЕСІМІН МӘҢГІ ЕСТЕ САҚТАУ

1999 жылдан бері «Халифа Алтай халықаралық қайырымдылық қоры» жұмыс істейді.

Алматы қаласы (2011 ж.) мен Қарағанды облысының Сәтбаев қаласындағы көшелерге Халифа Алтай есімі берілді.

Қазақстанда ислам дінінің таралуына сіңірген зор еңбегі үшін 2015 жылы қасиетті Рамазан айында Халифа Алтай есімі республика бойынша көлемі жағынан үшінші орын алатын Өскемен қаласындағы орталық мешіт пен Алматы облысы Қарасай ауданының Қырғауылды ауылындағы мешітке берілді.

1992 ж. Семей облысы Аякөз қаласының және Қызылорда облысы Шиелі ауданының Құрметті азаматы атанды.

Алматы қаласының Орталық Мемлекеттік мұрағатындағы Халифа Алтай құжаттарының тізімі: Жеке тұлғаның қалыптасуы қоры: 1995 ж. Қолжетімді: //http://ncai.kz/files_dwn/1425657817tarih_tom_8.pdf

حاليفا التاي ەسىمىن ماڭگى ەستە ساقتاۋ

1999 جىلدان بەرى «حاليفا التاي حالىقارالىق قايىرىمدىلىق قورى» جۇمىس ىستەيدى.

الماتى قالاسى (2011 ج.) مەن قاراعاندى وبلىسىنىڭ ساتبايەۆ قالاسىنداعى كوشەلەرگە حاليفا التاي ەسىمى بەرىلدى.

قازاقستاندا يسلام ءدىنىنىڭ تارالۋىنا سىڭىرگەن زور ەڭبەگى ءۇشىن 2015 جىلى قاسيەتتى رامازان ايىندا حاليفا التاي ەسىمى رەسپۋبليكا بويىنشا كولەمى جاعىنان ءۇشىنشى ورىن الاتىن وسكەمەن قالاسىنداعى ورتالىق مەشىت پەن الماتى وبلىسى قاراساي اۋدانىنىڭ قىرعاۋىلدى اۋىلىنداعى مەشىتكە بەرىلدى.

1992 ج. سەمەي وبلىسى اياكوز قالاسىنىڭ جانە قىزىلوردا وبلىسى شيەلى اۋدانىنىڭ «قۇرمەتتى ازاماتى» اتاندى.

الماتى قالاسىنىڭ ورتالىق مەملەكەتتىك مۇراعاتىنداعى حاليفا التاي قۇجاتتارىنىڭ ءتىزىمى: جەكە تۇلعانىڭ قالىپتاسۋى قورى: 1995 ج. قولجەتىمدى

//http://ncai.kz/files_dwn/1425657817tarih_tom_8.pdf:

УВЕКОВЕЧЕНИЕ ИМЕНИ ХАЛИФЫ АЛТАЯ

С 1999 г. по настоящее время функционирует Международный благотворительный фонд Халифы Алтая.

Имя Халифы Алтая присвоено улицам в городах Алматы (2011 г.) и Сатпаев Карагандинской области.

В 2015 г., в священный месяц Рамадан, за выдающийся вклад в распространении ислама в Казахстане, имя Халифы Алтая присвоено большой мечети (третья в Казахстане по вместимости) города Усть-Каменогорска и мечети аула Кыргаулды Карасайского района Алматинской области.

С 1992 г. Почетный гражданин города Аягоз и Шиелийского района Кызылординской области.

Перечень документов Халифы Алтая в Центральном государственном архиве города Алматы: Фонд формирование личности: 1995 г. Доступно: //http://ncai.kz/files_dwn/1425657817tarih_tom_8.pdf

PERPETUATION OF HALIFA ALTAY'S NAME

The International Charitable Fund of Halifa Altay functions since 1999 till the present.

Streets in Almaty city (2011) and in Satpayev city (Karaganda oblast) go under the name of Halifa Altay.

In 2015, in Holly month of Ramadan, Halifa Altay's name was given to the great mosque (third in its capacity) in Ust-Kamenogorsk city and the mosque in Kyrgauldy aul, the Karasay region, Almaty oblast for invaluable contribution to spreading Islam in Kazakhstan.

Since 1992 – the Honorary citizen of Ayagoz city, the Semipalatinsk oblast and the Honorary citizen of the Shiely region, the Kyzylorda oblast.

List of documents of Halifa Altay from Central State Archives of Almaty city: Fund of Personality formation: 1995. Available: //http://ncai.kz/files_dwn/1425657817tarih_tom_8.pdf

HALİFE ALTAY’IN ADI HİÇBİR ZAMAN UNUTULMAYACAK

1999 yılından beri kendisinin kurduğu “Halife Altay Uluslararası Hayır Vakfı” çalışmalarını başarı ile yürütmektedir.

2011. Almatı şehrindeki bir caddeye ve Karaganda eyaletinin Satpayev şehrinde bir caddeye Halife Altay ismi verildi.

2015. Kazakistan da islam dininin öğrenilerek yayılmasına yaptığı değerli katkıları nedeniyle, Kazakistan‘ın 3. en büyük camisi olan Öskemen merkez camisine ve Almatı eyaleti, Karasay ilçesinde bulunan Kırgavıldı köyü camisine Halife Altay ismi verildi.

1992. Semey eyaleti, Ayagöz şehrinin ve Kızılorda eyaleti Şiyeli ilçesinin “Fahri Vatandaşlığı” unvanı verildi.

1995. Almatı şehri devlet arşivinde Halife Altay arşivi açılarak kendisi ile ilgili belgeler toplanmaya başlandı. //http://ncai.kz/files_dwn/1425657817tarih_tom_8.pdf

ХАЛИФА АЛТАЙДЫҢ ҒЫЛЫМИ ЖӘНЕ ҚОҒАМДЫҚ ҚЫЗМЕТІ ТУРАЛЫ ҚЫСҚАША ОЧЕРК

Еліміздің тәуелсіздік алып, әлемдік деңгейде танылуы және ғылым мен мәдениеттің жаңа мазмұнда қарыштап дамуы дәуірінде қоғаммен біте қайнасқан, халық ішінен шыққан, бүкіл өмірін ұлттық руханиятқа арнаған нағыз ұлтжанды, Алаш ұранды ғалымдар буыны мемлекет іргесін бекітіп, Отанымыздың өркендеп өрлеуіне өз үлестерін қосты. Халқымыздың талантты перзенті, діни ағартушы ұстаз, жазушы, ақын, этнограф Халифа Ғақыпұлы Алтай – ел ішінде аты аңызға айналып, өнегелі істерімен және өрісті ғылыми, шығармашылық қызметімен даңққа бөленген сондай жарқын тұлғалардың бірі. Ол – еңбегін еліміз ғана емес, бүкіл әлем танып, бағалап отырған көрнекті дінтанушы-ғалым, белгілі қоғам қайраткері.

Халифа Алтай ұлт болашағын, елінің діни тұтастығын ойлап, ұмытыла бастаған ислам дінінің Қазақстанда таралуына баға жетпес еңбек сіңірді. Дін қайраткері ретінде үлкен ағартушылық, имандылық тәрбие жұмыстарымен айналысып, исламның асыл мұраларын халыққа жеткізу, өзі ана тіліне аударған қасиетті Құран Кәрімнің мағынасы мен түсінігін тәуелсіз еліне таратып насихаттау, ислам дініне байланысты басқа іргелі еңбектерді қазақ тіліне тәржімалап, қалың көпшілік санасына ұялату дінтанушы-ғалым Халифа Алтайдың өмір жолындағы ең негізгі ғибратты кезеңдер болды.

Халифа Алтайдың артында қалған ғылыми және әдеби мұрасы ауқымды да әралуан. Қазақ мәдениеті мен руханияты үшін Халифа абыз мұрасының маңыздылығы оның терең білімділігі мен туған елінің рухани жаңғыруына бағытталған қуатты қоғамдық жігерге толы зерттеушілік ойлау қабілетінің өткірлігі және тереңдігімен ұштасқан жеке тұлғалық қасиетімен тығыз байланысты.

Халифа Алтайдың өмірі мен шығармашылығы – отандық мәдениет пен ғылым тарихындағы тұтас бір дәуірді қамтиды. Өмірінің негізгі бөлігі шет елдерде өткенмен, жүрегі атажұрт деп соққан ағартушы-ғалым есімі түркі әлеміне кеңінен мәлім, оның еңбектері көптеген мемлекеттердің кітапханаларында бар. Ол бірнеше шетелдік ғылыми қауымдастықтардың құрметті мүшесі.

Халифа Ғақыпұлы 1917 жылы 25 желтоқсанда батыс Қытайдағы Шыңжаң өлкесінің Алтай аймағына қарасты Шіңгіл ауданының Бұлғын өзені бойындағы Жаранты деген жерде өмірге келген. Әкесі Ғақып Қаракеленұлы Шыңжаңның әр түкпіріне және Гансуға дейін барып сауда істерімен айналысқан көзі ашық діндар, ауқатты, ел-жұртына беделді адам болыпты. Әкесі 1938 жылы, ал анасы Мәлике Қодарқызы 1940 жылы Тибетте Алтайдан еріксіз қоныс аударып, шет елге бет түзеген көш кезінде ауырып қайтыс болды.

Әкесі кішкентай Халифаның зеректігін байқап, оны ауыл молдасына оқуға береді. Алғаш сауат ашқан дарынды шәкірт бірден алғырлығын танытады: дін қағидаларын ілезде меңгеріп, шариғат заңдарын білуге талпынады. 1931 жылы ислам дінінің білгірлері Ахметқали Жайсанбайұлы, Мағауия Ғайсабайұлы деген молдаларды өз үйінде тұрғызып, ауыл балаларымен бірге Халифаны да осы молдалар тәрбиесіне сеніп тапсырады. Ахметқали Қазақстанда саяси қуғын-сүргінге ұшырап, ел-жұртпен бірге еріксіз шекара асқан зиялы азамат екен. Ахметқали кейінірек Халифамен Үндістанда көші-қондық өмірдің қиыншылығын бірге татады. Міне осындай ұлағатты ұстаздардан толыққанды білім алып, діни қағидаларды берік меңгерген Халифа Ахметқали молданың батасымен 16 жасында имам болып қызмет етеді.

1933 жылы Қытайдағы Шыңжаң өлкесінің билеушісі Шың Шысайдың зорлық-зомбылық саясаты тудырған зобалаң Алтай өңіріне үлкен қасірет әкеледі. Еш себеп-салдарсыз қудалауға ұшырап, қысым көрген бір қауым ел еріксіз туған өлкесін тастап, Баркөлге, одан әрі Гансуге қоныс аударады. Еркіндік іздеген ағайындарымен бірге бозбала Халифа да көшке ілеседі. Жаңа қоныс пана болмай, жергілікті билеушілерден зәбір көріп, қытай әскерімен қақтығыс кезінде біршама адамынан айрылған қалың жұрт сол жылжыған бойда талай азапты бастан кешіп, Тибет жерінен өтеді де, Гималайдың таулы шыңдарынан асып, 1940 жылы Үндістанға жетеді. Көш 1941 жылы қыркүйекте Кашмир провинциясында аялдайды. Халифа Мұзапар-Абад қаласында аудармашылық қызмет атқарып, бар ықыласымен урду тілін үйренуге кіріседі. Үндістан мұсылмандары саяси басшыларының көмегінің арқасында босқындарды 1943 жылы Орталық Үндістанға көшіреді. Халифа Бхопал қаласындағы мектепке мұғалім болып орналасып, білімін жетілдіру үшін «Илаһия» медресесінде араб тілінің грамматикасын оқиды. Алайда босқындар нәпақа іздеп Үндістанның әртүрлі қалаларына тарап кетеді. 1945 жылы осы елдің ірі қалаларының бірі Канпурға көшіп барады, ал келесі жылы Делиге қоныс аударады.

1947 жылы тамызда Пәкістан өз алдына тәуелсіз мемлекет болып құрылады да, осыған байланысты Үндістандағы мұсылмандар Пәкістанға, ал Пәкістандағы индуизм дінін ұстанушылар Үндістанға көшеді. Қазақ босқындары мұсылман мемлекеті Пәкістанға қоныс аударады. Білім, ғылым жолында үнемі ізденіс үстінде жүрген Халифа осы елдегі Пешауер қаласында қызмет етіп қана қоймай, Құран ғылымдары мен тәпсірден бастап ілім үйренеді. Рауәлфинди қаласындағы «Талимул құран» медресесінде Құран тәпсірі мен парсы тілін оқып үйренеді. Оның бұл талпынысы нәтижесіз болмады. Соңына ерген жерлестеріне көп көмегі тиеді. Отыздан жаңа асқан жігіт бірнеше тіл білуінің арқасында жергілікті билік орындары мен мекемелерді аралап, панасыз қалған ағайын-туысқа қамқорлық көрсететін жанашырлар іздейді.

Босқын мәртебесіне ғана қол жеткізіп, азаматтық құқығын ала алмаған қандастарының қамын ойлап, мазасы кеткен Халифа басқа амалдарды қарастырады. Лахор қаласында Түркия Республикасының осы мемлекеттегі дипломаттарымен кездеседі. Бұл халық мүддесін көздеген арда азаматтың үлкен бір арманының алғашқы сәтті белесі еді. Түбі бір түрік ағайындарды пана тұтып, үміт етеді. Осы игі мақсат жолында 1951 жылы 17 қазанда Пәкістанның Пешауер қаласында «Шығыс Түркістандық қазақ көшпенділері» қоғамы құрылып, осы ұйымның бас хатшысы болып Халифа Алтай сайланады. Бұл қоғам жергілікті билікпен, дипломатиялық мекемелермен қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік тудырады.

Болашақ жазушы, ғалымның бірінші әдеби тәжірибесі эмиграниттық баспасөзде, Шығыс Түркістанды ұлттық азат ету комитетінің басылымы – «Türk eli» журналынан бастау алады. 1952 жылдың 17 маусымында осы журналда «Turkeli komytiesinin barliq muselerine» деген тақырыптағы босқын қазақтардың жағдайы туралы хаты жарияланды. Бұдан Халифаның Пәкістанның астанасы Рауәлфиндиде жиі болып, хаттарды және осы журналды неміс қаласы Дюссельдорфтан алып отырғанын, босқын қазақтардың жағдайы, оларға өзінің мұсылман мемлекеттерінің қолдауы туралы жеке материалдарын жіберіп отырғанын, сол сияқты Германиядағы қазақ диаспорасы мен оның қызметі туралы мағлұматы бар екенін білуге болады.

Халифа Алтайдың Түркияның Пәкістандағы дипломаттарымен кездесуі нәтижесінде, 1952 жылы Түркия үкіметі босқын қазақтарды қабылдау туралы арнайы қаулы шығарады.

Осылайша талай жыл азапты күндерді бастан өткерген Алтай қазақтары Түркияға көшіп келіп, туысқан елде естерін жиып, еркіндікте өмір сүре бастайды. Азаматтық алып, еңсе көтереді. Мұның бәрі көш бастаушыларының бірі, елі үшін туған ержүрек қайраткер Халифа Алтайдың да ерен еңбегінің арқасы еді.

Түркия азаматтығын алғанда төлқұжатта тегіне байланысты осы ел заңдылықтарына сай оңтайлы есім жазу керектігі талап етілгенде, Халифа атажұрты Алтай атын еш ойланбастан таңдап алады. Бұл оның алыста елес болып қалған қасиетті атамекені – Алтайын жүрек түкпірінде сақтап, сағыныштан туған терең сезімі еді.

Жас шағынан білім, ғылым жолына түскен талапты да талантты Халифа түрік жерінде діни ағартушылық пен ғылыми ізденістеріне мүмкіндік алды. Туа біткен қабілет-дарынын атажұрттан басталған көштің қилы тағдырын баяндап, көпшілікке кеңінен таныстыратын естелік кітаптар жазуға, діни сипаттағы мағыналы еңбектерді қазақ тіліне аудару ісіне арнайды. Күнкөріс үшін сауда және аудармамен айналысып жүріп, ол өзінің білімін үнемі жетілдіруден талмады. Алаш абызының бүкіл өмірі шым-шытырық оқиғалар мен арпалысты күрес жолдарына толы болды. Түркияда жарияланған алғашқы қазақша кітап – «Естеліктерім»

(Ыстамбұл, 1980) атты поэзиялық шығармасы және «Алтайдан ауған ел» (Алматы, 2000) автор өмірінің жастық шағының қиын сәттері мен көштің ащы шындығын көрсетеді. Қазақтардың тарихы мен әдет-ғұрыптары жайындағы «Атажұрттан Анадолыға дейін» тарихи-этнографиялық еңбегін Түркияның Мәдениет министрлігі екі рет басып шығарды (Анкара, 1981, 1998). Бұл туынды кейін қазақ тіліне аударылып Алматыда (1995) жарияланды.

Ал бірінші кітабы «Kazak türklerıne aıd şecere» (Istanbul, 1977) («Қазақ түріктері жайлы шежіре». Ыстанбұл, 1977.) түрік тілінде басылды.

Халифа Алтайдың құрастыруымен «Құран жолы және иманның шарттары» атты кітап (Ыстамбұл, 1980, 1982, 1983; Мекке, 1990) кейінірек Алматыда (1992, 1995, 1998, 2001) «Құран әліппесі және иманның шарттары» деген атпен қайта басылып шықты.

Жеті тілді жетік меңгерген сұңғыла ғалым бүкіл саналы ғұмырын туған халқының діни сауатын ашып, имандылық мұраттарына тәрбиелеуге, ислам дінінің қағидаларын ұғынықты тілмен түсіндіріп, ел арасында кеңінен насихаттауға бағыттағаны мәлім. 1960 жылы 15 мамырда Тайванда өткен «Дүниежүзі коммунизмге қарсы» атты халықаралық симпозиумға қатысып, баяндама жасайды. Білікті қазақ оқымыстысын Тайвань Президенті Чан Кайши қабылдап, құрмет көрсетеді.

Танымал дін қайраткері ретінде 1967 жылы Таяу Шығыс елдеріне сапарға шығып, Иордания мен Сирияның көне қалаларын аралайды. 1968 жылы Пәкістан, Ауғанстан, Иран елдерінде болып, шығыс мәдениетінің жауһарларымен танысады, Кабул қаласында Ауғанстанда тұратын қазақ диаспорасының өкілдерімен кездесу өткізеді. 1974 жылы тұңғыш рет Меккеге барып, қажылық парызын өтеп қайтады. Шығыстың мәдени-тарихи орталықтарына сапары Халифа Алтайға көптеген жаңа туындылар жазуға шабыт берді.

Түркияда тұрған жылдарында ол тек шығармашылықпен қана айналысып қоймай, елдің қоғамдық-саяси өміріне де белсене араласты. 1965 жылғы сайлауда «Әділет» партиясынан Салихлы қалалық әкімшілік басқармасының мүшелігіне сайланды. Халифа абыз өміріндегі елеулі оқиғалардың бірі – 1977 жылы Түркия Республикасының Премьер-министрі Сүлеймен Демирелдің қабылдауында болды.

Ал 1978 жылдың тамызы оның жеке өмір тарихындағы ерекше ұмытылмас шақ болды. Ол «Отан» қоғамының шақыруымен алғаш рет Қазақстанға келіп, Жазушылар одағында, Ғылым академиясында өткізілген кездесулерге қатысты, Алматыдағы медицина және денсаулық сақтау тарихы музейінде болып, өзінің жүрекжарды лебізін жазып қалдырды.

1982 жылы арада жарты ғасыр өткен соң өзі туып өскен жері – ҚХР-ның Шыңжаң өлкесін аралап қайтты. Үрімжіде Нығмет Мыңжани, Нариман Жабағытайұлы және тағы басқа да ұлт зиялыларымен жүздессе, Бейжіңде Ұлттар баспасы қазақ бөлімінің бастығымен және

журналистермен, Орталық халық радиостанциясы қазақ бөлімінің бастығымен және Ұлттар институтының (қазір Ұлттар университеті) ұстаздарымен кездесті.

1984 жылы Қазақстанға екінші рет келді. Бұл жолы Ғылым академиясында ғалыммен арнайы кездесу өткізілді. Бұл жолғы сапарының басты бір нәтижесі – дін қайраткерінің Түркістандағы Қожа Ахмет Йассауи кесенесінде болуы.

1985 жылы Иранға екінші мәрте барған сапарында Горган аймағындағы қазақ ауылдарына және мешіттерге Құран Кәрім кітабының жүздей данасын таратады. Бұл имандылыққа толы үлкен іс болатын.

Халифа Алтай шет мемлекеттерге шыққан әр сапарынан ерекше әсер алып, жаңа ғылыми ізденістер үстінде жүрді. Мұсылмандық шығыс елдеріне барған сайын көкейінде қасиетті Құран Кәрім кітабын қазақ тілінде түсіндіру мақсаты маза бермеді. 1986 жылы Ыстамбұл университетінде өткен Халықаралық түркітану конференциясына қатысып, бауырлас елдерден келген ғалымдармен осы ойын бөліседі. 1988 жылы екі ай бойы Еуропа елдеріне саяхат жасап, ғылыми қауым өкілдерімен кездесулер барысында ерекше шабыттанып қайтады. Оның жөні де бар. Майнц және Лондон университеттерінің түркітанушы-ғалымдары Ларс Йохансон (Юхансон) (Johanson), оның шәкірті Марк Кирхнер (Kirchner) және Ширин Акинермен мағыналы ғылыми кездесулерге қатысады. «Азаттық» радиосының бас редакторы Хасан Оралтайдың шақыртуымен, Халифа Алтай Мюнхен қаласында радио эфирінен өзінің өмірі туралы әңгіме айтып, аят, хұтпа оқиды. Ал Парижде Түркиядан еңбек көші-қоны арқылы келген қазақтармен кездесіп, туған тіл, дін, діл, ұлттық сананы сақтау туралы тағылымды әңгіме өрбітеді.

Алаш абызының әр жылы осындай есте қаларлық мәнді ғылыми, мәдени оқиғалар шеңберінде өтті. 1989 жылы Норвегия астанасы Ослода өткен Халықаралық ғылыми конференцияда «Қазақтардың салт-санасы жайында» деген тақырыпта баяндама жасап, өзін туған халқының салт-дәстүрін жетік білетін этнограф-ғалым ретінде өзге жұртқа танытады.

1989 жыл да дін қайраткері өміріндегі үлкен бір белесті шығармашылық кезең болды. Көптен бергі арманы іске асты: бірнеше жыл бойы көз майын тауысып, іске асырған басты еңбегі – қасиетті Құран Кәрімнің мағыналық аудармасы, яғни «Құран Кәрім: қазақша мағына және түсінігі» кітабы бастапқыда Қытай Халық Республикасының Шыңжаң Ұйғыр автономиялы районында тұратын қазақтар үшін төте жазуда дайындалды да, 1989 және 1990 жылдары Ыстамбұлда жеке кітап болып жарық көрді, оның 5 000 данасы Шыңжаңға жеткізілді.

Кітаптың үшінші басылымы 1990 жылы Ыстамбұлда баспа машинкасы нұсқасында кириллицамен, 1991 жылы кириллицада компьютерлік теріммен шығарылды және Құранның осы аудармасы 500 мың дана таралыммен Қазақстанға тарту ретінде Сауд Арабиясында

жарық көрді. Халифа Алтай 1994 жылы қажылық сапары барысында, кітапты тікелей Алматыға жеткізу мәселесін шешіп келді. Соның нәтижесінде Исламды қолдаудың Халықаралық қорының Алматы кеңсесі Меккеден қазақ тіліндегі «Құран Кәрім» кітабының 170 мың данасын халық арасында тегін тарату үшін қабылдады. Моңғолия қазақтары үшін 10 мың дана кітапты жеткізу Прага және Гонконг арқылы қамтамасыз етілді.

Халифа Алтай Құран Кәрім кітабын аудару өте жауапкершілікті іс болғандықтан, оған үлкен дайындықпен кірісті. Өзіне дейінгі зерттеулерді зерделеп, түркі тілдес халықтардың және урду, парсы аудармаларымен салыстыра отырып түпнұсқаға барынша деңгейлес болуын назарда ұстаған. Нәтижесінде ұлттық діни түсінік пен дүниетанымды қалыптастыруға зор үлес қосты. Ол үшін ең бастысы – сенім, білім, қажырлы еңбек пен табандылық қажет еді.

Қасиетті Құран Кәрім кітабының алғаш рет қазақ тіліндегі түсіндірмелерінің жарық көруі – ғұлама ғалым Халифаның руханият жолындағы теңдессіз еңбегі, ислам дінін қазақстандық қоғамда насихаттап тарату ісіндегі үлкен ерлігі еді. Осылайша қасиетті кітаптың ана тіліндегі тұңғыш мағыналық аудармасы мен түсініктері әлем қазақтарының рухани игілігіне айналды. Түркияда тұратын қазақ ғалымы, профессор Әбдіуақап Қара Құран Кәрімнің қазақ тіліндегі бұл алғашқы аудармасын Түркия қазақтарының дін бостандығы жөніндегі арпалысының символы ретінде бағалады.

Халифаға 1990 жылы тарихи Отанға барып қайтудың тағы бір сәті түседі. Сол кездегі Қазақ Кеңестік Социалистік Республикасының құрылғанына 70 жыл толуына арналған салтанатты жиналысқа қатысып, елдегі тіл мен дін ахуалын нақты байқайды. Түркияға қайтып келісімен: «Мен Қазақстанға барамын. Тілі, діні құрып барады екен. Сол жерге барып, білгенімді үйретпесем, маған күнә болады», – деп көшуді ойластыра бастайды. 1991 жылдың 16 желтоқсанында Қазақстан тәуелсіздігін алғандығын естіп, ерекше қуанады. 1992 жылы ақпанда Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың шақыруымен Атажұртқа қоныс аударады. Тәуелсіз Қазақстанға шет елдердегі қандастарымыз арасынан бірінші болып елге көш түзеген абыз қария Халифа Алтай болатын.

Сол жылы Алматыда өткен Дүниежүзі қазақтарының І Құрылтайына қатысып, сөз сөйлейді. Осы алқалы жиында Дүниежүзі қазақтарының қауымдастығы қоғамдық бірлестігі құрылып, Қауымдастық төралқасының төрағасы болып Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев сайланды. Негізгі міндеті – шетелдерде тұратын қазақтармен мәдени-рухани, оқу-білім және іскерлік бизнес саласында байланыс жасау болып табылатын Қауымдастық жұмысына Халифа Алтай да атсалысты. Осы жылдары Қауымдастық төралқасы төрағасының бірінші орынбасары болған Қалдарбек Найманбаевпен тығыз қарым-

қатынаста болды. Халифа Алтай Қазақстан Жазушылар одағына мүшелікке қабылданды. Халықаралық «Қазақ тілі» қоғамының және «Түркістан» газетінің алқа мүшесі ретінде ұлттық рухани мәдениетіміздің арта түсуіне қомақты үлес қосты.

1993 жылы 17 желтоқсанда Халифа Алтай Қазақстан Республикасының азаматы атанып, Дүниежүзі қазақтары қауымдастығының тұсаукесер рәсімінде Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың қолынан шетелдік қазақ қауымы алдында Қазақстан азаматының төлқұжатын алу бақытына ие болды. Мемлекет басшысы оны екі рет ресми қабылдады.

Тарихи Отанымен қауышқан Алаштың арда ұлына деген халық құрметі ерекше еді. «Атажұрттан Анадолыға дейін» атты кітабы үшін ол Қазақстан Жазушылар одағы тағайындаған халықаралық «Алаш» әдеби сыйлығының алғашқы лауреаты атанды.

1995 жылы ЮНЕСКО деңгейінде Семей облысының Абай ауданында кеңінен аталып өткен ұлы ойшыл, ақын Абайдың 150 жылдық мерейтойының салтанатына қатысты.

Халифа Алтай елге келген соң жетпіс жыл бойы атеизм идеясы сіңірілген қоғамның діни саяздығын жете түсініп, бар ынта-жігерімен іске кірісті. Ислам дінін уағыздау мақсатында Қазақстан қалаларын түгелдей дерлік аралап, тура жолға, хақ дініне шақыратын іс-шаралар ұйымдастырды. 1995 жылы ол Дүниежүзі қазақтары қауымдастығы жанындағы «Инабат» исламдық тәрбие орталығын басқарып, баспасөз беттерінде белсенді түрде мақалалар жариялады, телеарналар мен радиода имандылық, дін тақырыптарында сұхбат берді. Мысалы, «Түркістан» газетінің бірнеше санында оның ораза айт туралы, оразаның аяқталу мерекесіне арналған жарияланымдары жарық көрді. 1995 жылы «Қазақ диаспорасының бүгіні мен болашағы» атты халықаралық симпозиумда баяндама жасады.

Шын мәнінде, Халифа Алтайдың Қазақстанға көшіп келуі жаңа кезеңде ислам дінін тың серпінмен насихаттауға бастау болып, халқымыздың діни ағартушылығының тарихи сабақтастығын қалпына келтірді. Халифа Алтайдың Қазақстанға оралуына орай оны Алматыда Қазақстан Мұсылмандары Діни басқармасының басшылығы және барлық облыстардың діни өкілдері ресми түрде қарсы алды. Ол өзінің Қазақстанмен танысуын Қызылорда облысынан бастады және кейіннен 16 облысты (Қостанай және Солтүстік Қазақстан облыстарынан басқа) аралады. Қажыға тек мешітте ғана емес, сонымен бірге халықпен кездесуге барлық жағдай туғызған облыс, қала, аудан әкімдері үлкен құрмет көрсетті.

Дүниежүзі қазақтарының қауымдастығы төралқасы төрағасының орынбасары Сұлтанәлі Балғабаев Халифа Алтайдың еліміздің барлық аймақтарына жасаған көптеген сапарларында бірге болған кезінде оның халықтың орасан зор ықылас-құрметіне бөленгеніне куә болғанын: «Қай

жерге барсақ та, кімдермен кездессек те, жиналған жұрттың бәрі Халифа ақсақалды айрықша қадір тұтатынын, ол кісіні бір көріп, сөзін тыңдағанды ерекше уақиға деп бағалайтынын байқадым. Халифа Алтай қажы ақсақал келе жатыр десе, ауылдағылар тайлы-таяғы қалмай алдынан шығатын, кездесулер өткізетін жерге жұрт лық толып, сыймай кететін. Тіпті, күн сайын қарбалас тіршіліктен қолдары босамай жататын аудан, облыс басшылары да Халекеңнің хабарын естісе, барлық жұмыстарын жинап қойып, құрметті ақсақалға сәлем беруге келетін. Халифа Алтай ақсақалдың мұндай құрметке бөленуі кездейсоқ емес», – деп тебірене еске алады.

Ал Қазақстан мұсылмандары Діни басқармасының төрағасы болған белгілі шығыстанушы, дінтанушы-ғалым, ҚР ҰҒА Құрметті академигі Әбсаттар қажы Дербісәлі: «Дінге сусаған бауырларымыз оралман ақсақалды алақанына салды. Құрметпен шақырып, нақ төрінен орын ұсынды. Ақсақал Құран оқып, бата берді. Діни уағыз айтты. Қазақ тілді бұқаралық ақпарат құралдары бір-бірімен жарыса діндар туралы дуалы ауызды ақсақалдың жүрекжарды лебіздері мен тілектерін, діни танымдық мақалалары мен естеліктерін қалың оқырман мен тыңдаушыларына, көрермендеріне жеткізіп жатты. Жұма намазға келген сайын мүфтиатқа соғып, дінімізді орнықтырып, одан әрі өркендетіп дамыту үшін нендей іс-шараларды қолға алып атқару қажет деген көкейкесті мәселе ортақ әңгімеміздің тақырыбына айналатын. Бәрін де риясыз ақ көңілмен, таза ниетпен айтатын. Дін тақырыбында қаншама кітап жазды, оның бәрі де сұраныста» деп Халифа Алтайдың діни қайраткерлік еңбегіне жоғары баға берді.

1997 жылы Халифа Алтайдың 80 жылдық мерейтойы бүкіл республика көлемінде кеңінен аталды. Алматыдағы М.О. Әуезов атындағы Қазақ мемлекеттік академиялық драма театрында абыз қария тойына арналған салтанатты кеш өткізілді. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев мерейтой иесіне жолдаған құттықтауында: «Сіздің бар өміріңізді – халқымызға адал еңбек етудің, дін жолында таза болудың үлкен үлгісі деп бағалаймыз. Киелі Кітабымызды, басқа да діни шығармаларды ана тілімізге алғаш аударып, қандастарымыздың мұсылмандық рухани шөлін қандырғаныңыздың бір өзі неге тұрады?!», – деп исламдық дәстүрді жаңғыртуға қосқан үлесіне алғыс білдірді.

1998 жылы Каир қаласында «XXI ғасыр және Ислам дүниесі» тақырыбында өткен X Халықаралық ислам форумында Қазақстан және Орталық Азия мемлекеттеріндегі мұсылмандардың жағдайы туралы баяндама жасап, Мысырдағы Қазақстан елшілігінде осы елде оқып жүрген қазақ студенттерімен кездесу өткізді.

1999 жылы Халифа Алтай Халықаралық ислам қайырымдылық қорын құрды және оның Президенті болды. Қордың негізгі қызметінің бағыты – балалар үйіне, мүгедектерге, оралмандарға, кедей-кепшік азаматтарға көмек беру; қазақ, араб және түрік тілдерін оқытуға; Құран

оқуды үйретуге; ислам негіздерін оқытуға; кітапханалар, медресе және мешіттер ашуға, ислам тарихы мен мәдениетін оқыту курстарына; жас ұрпақ бойына жоғары адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруға: отансүйгіштікке, салауатты өмір салтына, гуманизмге тәрбиелеуге көмек көрсету болатын.

2003, 2008, 2009 жылдары қор Халифа Алтай аудармасы негізінде Құранның арабша транскрипциясы және қазақша мағынасы жарияланған жаңа басылымдарын шығарды. Қор Халифа Алтайдың «Хұтпалар», «Ғибадатул–Ислам» атты еңбектерін, сонымен қатар «Мұсылман қорғаны», «Құран және ғылым», «Ислам ақиқат көзімен қарағанда», «Исламның ғажайып құндылықтары», «Рухани тәрбие сабақтары», «Пайғамбардың көркем мінезі», «Ислам дінінің негіздері» және орыс тілінде – «Уникальное пособие для ищущего знания» және «Крепость мусульманина» атты кітаптарын жарыққа шығарып, тегін таратты. Бүгінгі таңда оның халықты рухани ағартушылыққа бастаған игілікті ісін «Халифа Алтай» Халықаралық қайырымдылық қоры жалғастырып отыр.

Ақыл-парасатымен халқына қадірлі, еліне шапағатшыл болған абыз 2003 жылы 86 жасында Алматы қаласында өмірден өтті. Соңғы демі біterде марқұм: «Егер мен олай-бұлай болып кетсем мені қайтадан Түркияға сүйремеңдер. Мен өз Отаным Қазақстанға келдім. Тілді тарқаттым, дінді қал-қадерімше насихаттадым. Енді менің арманым жоқ. Соңғы айтарым, мені қайтыс болғанда қазақ топырағына көміңдер» деген екен. Оның арманы орындалды. Халифа Алтай 2003 жылы 17 тамызда Алматы қаласында жерленді.

Дінтанушы-ғалым ретінде оның есімінің халық жадында мәңгілікке сақталғаны – аудармашылық және діни-ағартушылық еңбегі болып қалады. Ол түрік және қазақ тілінде жазылған 10 кітаптың авторы. Бұдан басқа көптеген зерттеу, ғылыми-танымдық мақалаларын, публицистикалық туындыларын жариялады. Аударма саласында өнімді жұмыс істеп, діни, имани кітаптардың қазақ оқырмандарына жетуіне септесті. Мысалы, «Таңдаулы хадистер» (1993, 1994), «Сияри Нәби» (Хазірет Мұхаммед пайғамбар Ғалайһиссаламның өмірі) атты кітапты (1994) түрік тілінен қазақ тіліне аударды. 1911 жылы Қазан қаласында «Ел-Итқан» деген атпен татар тілінде шыққан кітапты қайта қарап, қалпына келтіріп бастырды.

Халифа Алтай Құран сөздерін туған тілінде өз түсінігімен баяндап беруге тырысты. Ислам дінін насихаттау ісіне ақиқат тұрғысынан ықпал ететін дін қайраткерінің бұл әрекетінің тарихи мәні бар.

Халифа Алтай өз аудармасы мен түсініктерінде беделді тәпсіршілерге жүгініп, Құран тілі туралы еңбектерді орынды пайдалана білген. Оның аудармасында Құран мағынасының біреуі таңдалып алынған жағдайда, оның соңында дереккөз символмен көрсетілген. Сондай-ақ, шығарманың кіріспесінде жалпы мәліметтер, түркі тілдеріндегі тәпсірлер туралы мағлұмат, сонымен бірге Құран ұғымдары

сөздігі мен тақырыптық түсіндірме берілген. Құран мағыналарының терең сырларын ашуға көптеген еңбектер арналғаны белгілі және мұндай ізденістер жалғаса беретіні хақ. Адамзаттың ілгері дамуы жағдайында бұл игі іс ешқашанда тоқтамай, қасиетті сөздер ұғымын танып білудің жаңа көкжиектерін аша береді.

Мысырлық белгілі дінтанушы-ғалым, Махмұд Фаһми Хижази: «Халифа Алтайдың тілдік, мәдениеттік болмысы – оның барлық түркі тілдерін меңгеріп алуына септігін тигізді. Оның қазақ тіліндегі аудармаларына жасаған кіріспелерінде татар, өзбек, әзірбайжан, түрік тілдеріндегі кітаптардың, аудармалардың, тәпсірлердің аттары көрсетілген, әрі оған қоса урду, парсы тілдерін меңгерген. Ал, оның Құран Кәрімге, Тәпсірге деген қызығушылығы араб тілін де тиісті деңгейде білуге ықпал етті. Оның ислами ағартушылық мәдениеті барлық ислами ілімдерді қамтыды. Мұны оның көптеген шығармалары айғақтайды», – деп Халифа Алтай аударған Құран Кәрімнің іргелі ғылыми еңбек екенін ерекше атап өтеді.

Құран Кәрім кітабының мағыналарын тану ілімінің негізін қазақ ғылымында Халифа Алтай салды деп батыл айта аламыз. Ел өміріндегі мұсылман қауымының рөлі туралы ой қозғағанда ар, ұят, руханилық және имандылық қағидаларын абыз қария есімімен тығыз байланыстырамыз. Үнемі жұрт алдында тұрып діни рәсімдер жасайтын имам ел алдында рухани батылдығымен де даралануы тиіс. Құран Кәрімнің мағыналарын қазақша түсіндірудегі алғашқы талпыныс – ғұламаның өмір бойы тарихи Отанын, Атамекенін шексіз сүйіп өткенінің нақты дәлелі деп білу керек.

Қазақстанда ислам дінінің таралуына сіңірген еңбегі ескеріліп, ол «Қазақстан Республикасының тәуелсіздігіне 10 жыл» мерекелік медалімен марапатталды. Халифа Алтай есімі республика бойынша сыйымдылығы жағынан үшінші орын алатын Өскемен қаласындағы орталық мешіт пен Алматы облысының Қарасай ауданындағы Қырғауылды ауылындағы жаңа мешітке берілді. Оның атында Алматы және Сәтбаев қалаларында көше бар. Түркі әлемі қадір тұтқан жазушы-ғалымды бүкіл алаш жұрты әспеттеді. Сол ізеттің үлкен бір белгісі – Халифа Алтай Семей облысындағы Аякөз қаласының және Қызылорда облысы Шиелі ауданының Құрметті азаматы атанды.

«Қазақстан тарихы» атты академиялық бес томдықтың қазақ диаспорасына арналған тарауында Халифа Алтайдың қайраткерлік және ғылыми қызметі туралы ерекше атап көрсетілген. Ал 2015 жылы Дүниежүзі қазақтары қауымдастығы дайындап шығарған «Қазақ диаспорасы және Атамекенге оралу (1991–2012)» атты іргелі ұжымдық монографияда «Қазақ диаспорасындағы исламдық дәстүрлердің жаңғыруы: Халифа Алтайдың қосқан үлесі» атты жеке тарау жарық көрді. Халифа Алтайдың діни ағартушылығы туралы гуманитарлық ғылымда осылайша алғаш рет зерттеу жүргізілді.

Ғалымның есімі көптеген оқулықтарға да енді. Жалпы білім беретін орта мектеп бітірушілердің жоғары оқу орнына түсер кездегі Ұлттық бірыңғай тестілеу бағдарламасында ол туралы арнайы сұрақ берілген. Орта мектептің 11 сыныпқа арналған «Қазақстан тарихы» оқулығында Халифа Алтай туралы деректер бар. «Дінтану» пәні бойынша студенттер үшін оқу-әдістемелік кешенінің жұмыс бағдарламасында (силлабус) да ғалым еңбектері келтірілген.

Халифа Алтайдың шығармашылығы туралы аса көрнекті мемлекет және қоғам қайраткері Дінмұхамед Қонаев, белгілі ғалымдар Ақжан әл-Машани, Рахманқұл Бердібай, жазушылар Қалтай Мұхамеджанов, Қалдарбек Найманбаев, Қабдеш Жұмаділов, ақын Фариза Оңғарсынова, ғылым докторлары Сәрсенғали Әбдіманапов, Сәрсенбі Дәуітұлы, Зұфар Сейітжанов, Дихан Қамзабекұлы баспасөз бетінде оң пікірлерін білдірді.

Шетелдік ғалымдар, Майнц және Гисен университеттерінің профессорлары Ларс Йохансон (Johanson) мен Марк Кирхнер (Kirchner) Халифа Алтайдың «Атажұрттан Анадолыға дейін» атты еңбегін жан-жақты зерттеп, Еуропада ағылшын тілінде шығатын «Acta Orientalia» журналына мақала жариялады. Олар бұл еңбекті қазақ халқы мәдениетінің энциклопедиясы деп ерекше атап өтті.

Түркияның мәдениет министрі Истемихан Талай және профессорлар Намык Кемал Зейбек, Тұран Язған, Нәжат Дыярбекірлі, Екмеледдин Иһсан-оғлы, Ахмет Бижан Ержиласун, Осман Сертқая, Али Өзек Халифа Алтайдың еңбектерін ғылымға қосылған зор үлес деп санады. Енис Туран, Кемал Өндер қатарлы қайраткерлер Халифа Алтай есімін түрік жұртшылығына жария етіп мақалалар жазды. Араб журналисі Махфуз әл-Амин Халифа Алтаймен сұхбатында оны шейх деп атады. 1998 жылы Түркия Дін істері басқармасының Анкарада жарық көрген «Түркияда болған түркі тұлғалары» атты кітабында Халифа Алтайдың өмірбаяны мен кітаптарынан үзінділер жарияланып, оған «Түркі әлемінің ғұламасы» деген баға берілді.

2007 жылы 6 желтоқсанда Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінде Халифа Алтайдың туғанына 90 жыл толуына арналған «Көрнекті дін және қоғам қайраткері Халифа Алтай: елдік іс пен имани құндылықтар» атты халықаралық ғылыми-практикалық конференция өткізілді. Ал ғалымның 100 жылдық мерейтойына арналған «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру және Халифа Алтайдың ғылыми мұрасы» тақырыбында халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция 2017 жылы 10 мамырда Өскемен қаласында өткізілді. 2017 жылы 24 маусымда Астана қаласында өтетін Дүниежүзі қазақтарының V Құрылтайы аясында «Халифа Алтай және қайта оралған тарих» атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция өткізіледі.

Қазақстан Республикасы Президентінің мұрағатында және Алматы қаласының Орталық Мемлекеттік мұрағатында сақталған дінтанушы-

ғалымның көптеген құжаттары мен қолжазбалары өз зерттеушілерін күтуде.

Халифа Алтай өмірінің ең бақытты сәттерін тәуелсіз Қазақстанда өткізді. Шын мәнінде, ол осы жерде өзінің зияткерлік еңбегінің жемісі – рухани тазаруды және қоғамның жаңаруын көрді. Туған халқы оны рухани ұстазы ретінде қабылдады. Ол өзінің тарихи Отанына, өз халқына исламға сенім атты баға жетпес рухани байлық ала келді.

Ұлтымыздың рухани құндылықтарын дәріптеп қана қоймай, оны іс-жүзінде өзінің өмірлік тұғыры еткен Халифа Алтай өз отбасында ардақты жар, қамқор әке, батагөй ата бола білді. Жұбайы Бибәтіш Жүнісқызы екеуі төрт ұлын ұяға, төрт қызын қияға қондырған үлгілі отбасы. Бүгінде Бибәтіш апаны ұлы Абдуррахим мен келіні Дариға мәпелеп күтіп отыр.

Үлкен баласы Әбдулсаттар отбасымен Норвегияда тұрған, сонда қайтыс болды. Әбдулсамат отбасымен Францияда өмір сүруде. Абдуррахим және Аднан – Қазақстан Республикасының азаматтары, Алматыда тұрады. Қыздары Шәкира, Шәкура, Мәшкура және Әйтен – Түркия азаматшалары. Олардың өміріне ХХ ғасырда қазақ халқының басына туған тарихи оқиғалар өз ізін қалдырды.

Ірі дінтанушы-ғалым, Алаштың абыз ақсақалы Халифа Алтайдың ой-тұжырымдары болашақты меңзейді. Оның мақсат-мүдделері мен аманат етіп қалдырған өсиеттері қаншалықты деңгейде қабылданып орындалатыны еліміздің мәдени және рухани өмірінің жағдайына байланысты болмақ.

Қазақ руханиятына өшпес мұра қалдырып, өнегелі тағдырымен үлгі көрсетіп кеткен Халифа Алтай есімі есті жанның жадынан өшпесі хақ.

Гүлғазира Балтабаева,
тарих ғылымдарының кандидаты

Серік Әжіғали,
тарих ғылымдарының докторы, профессор

Серікқазы Қорабай,
филология ғылымдарының кандидаты, профессор

حاليفا التايدىڭ عىلىمي جانە قوعامدىق قىزمەتى تۋرالى قىسقاشا وچەرك

ەلىمىزدىڭ تاۋەلسىزدىك الىپ، ەلىمىز دەڭگەيدە تانىلۋى جانە عىلىم مەن مادەنيەتتىڭ جاڭا مازمۇندا قارىشتاپ دامۋى داۋىرىندە قوعامىمەن بىتە قايناسقان، حالىق ىشىنەن شىققان، بۇكىل ءومىرىن ۇلتتىق رۋحانياتقا ارناعان ناعىز ۇلتجاندى، الاش ۇراندى عالىمدار بۋىنى مەملەكەت ىرگەسىن بەكىتىپ، وتانىمىزدىڭ وركەندەپ ورلەۋىنە ءوز ۇلەستەرىن قوستى. حالقىمىزدىڭ تالانتتى پەرزەنتى، ءدىني اعارتۋشى ۇستاز، جازۋشى، اقىن، ەتنوگراف حاليفا عاقىپ ۇلى التاي – ەل ىشىندە اتى اڭىزعا اينالىپ، ونەگەلى ىستەرىمەن جانە ءورىستى عىلىمي، شىعارماشىلىق قىزمەتىمەن داڭققا بولەنگەن سونداي جارقىن تۇلعالاردىڭ ءبىرى. ول – ەڭبەگىن ەلىمىز اعانا ەمەس، بۇكىل الەم تانىپ، باعالاپ وتىرعان كورنەكتى ءدىنتانۋشى-عالىم، بەلگىلى قوعام قايراتكەرى.

حاليفا التاي ۇلت بولاشاعىن، ەلىنىڭ ءدىني تۇتاستىعىن ويلاپ، ۇمىتىلا باستاعان يسلام ءدىنىنىڭ قازاقستاندا تارالۋىنا باعا جەتپەس ەڭبەك ءسىڭىردى. ءدىن قايراتكەرى رەتىندە ۇلكەن اعارتۋشىلىق، يماندىلىق تاربيە جۇمىستارىمەن اينالىسىپ، يسلامنىڭ اسىل مۇرالارىن حالىققا جەتكىزۋ، ءوزى انا تىلىنە اۋدارعان قاسيەتتى قۇران كارىمنىڭ ماعىناسى مەن تۇسىنىگىن تاۋەلسىز ەلىنە تاراتىپ ناسيحاتتاۋ، يسلام ءدىنىنە بايلانىستى باسقا ىرگەلى ەڭبەكتەردى قازاق تىلىنە ءتارجىمالاپ، قالىڭ كوپشىلىك ساناسىنا ۇيالاتۋ ءدىنتانۋشى-عالىم حاليفا التايدىڭ ءومىر جولىنداعى ەڭ نەگىزگى عيبراتتى كەزەڭدەر بولدى.

حاليفا التايدىڭ ارتىندا قالعان عىلىمي جانە ادەبي مۇراسى اۋقىمدى دا ءارالۋان. قازاق مادەنيەتى مەن رۋحانياتى ءۇشىن حاليفا ابىز مۇراسىنىڭ ماڭىزدىلىعى ونىڭ تەرەڭ بىلىمدىلىگى مەن تۋعان ەلىنىڭ رۋحاني جاڭعىرۋىنا باعىتتالعان قۋاتتى قوعامدىق جىگەرگە تولى زەرتتەۋشىلىك ويلاۋ قابىلەتىنىڭ وتكىرلىگى جانە تەرەڭدىگىمەن ۇشتاسقان جەكە تۇلعالىق قاسيەتىمەن تىعىز بايلانىستى.

حاليفا التايدىڭ ءومىرى مەن شىعارماشىلىعى – وتاندىق مادەنيەت پەن عىلىم تاريحىنداعى تۇتاس ءبىر ءداۋىردى قامتيدى. ءومىرىنىڭ نەگىزگى بولىگى شەت ەلدەردە وتكەنىمەن، جۇرەگى اتاجۇرت دەپ سوققان اعارتۋشى-عالىم ەسىمى تۇركى الەمىنە كەڭىنەن ءمالىم، ونىڭ ەڭبەكتەرى كوپتەگەن مەملەكەتتەردىڭ كىتاپحانالارىندا بار. ول بىرنەشە شەتەلدىك عىلىمي قاۋىمداستىقتاردىڭ قۇرمەتتى مۇشەسى.

حاليفا عاقىپ ۇلى 1917-جىلى 25-جەلتوقساندا باتىس قىتايداعى شىڭجاڭ ولكەسىنىڭ التاي ايماعىنا قاراستى شىڭگىل اۋدانىنىڭ بۇلعىن وزەنى بويىنداعى جارانتى دەگەن جەردە ومىرگە كەلگەن. اكەسى عاقىپ قاراكەلەن ۇلى شىڭجاڭنىڭ ءار تۇكپىرىنە جانە گانسۋعا دەيىن بارىپ ساۋدا ىستەرىمەن اينالىسقان كوزى اشىق ءدىندار، اۋقاتتى، ەل-جۇرتىنا بەدەلدى ادام بولىپتى. اكەسى 1938-جىلى، ال اناسى ماليكە قودار قىزى 1940-جىلى تيبەتتە التايدان ەرىكسىز قونىس اۋدارىپ، شەت ەلگە بەت تۇزەگەن كوش كەزىندە اۋىرىپ قايتىس بولدى.

اكەسى كىشكەنتاي حاليفانىڭ زەرەكتىگىن بايقاپ، ونى اۋىل مولداسىنا وقۋعا بەرەدى. العاش ساۋات اشقان دارىندى شاكىرت بىردەن العىرلىعىن تانىتادى: ءدىن قاعيدالارىن تىلەزدە مەڭگەرىپ، شاريعات زاڭدارىن بىلۋگە تالپىنادى. 1931-جىلى يسلام ءدىنىنىڭ بىلگىرلەرى احمەتقالي جايسانباي ۇلى، ماعاۋيا عايساباي ۇلى دەگەن مولدالاردى ءوز ۇيىندە تۇرعىزىپ، اۋىل بالالارىمەن بىرگە حاليفانى دا وسى مولدالار تاربيەسىنە سەنىپ تاپسىرادى. احمەتقالي قازاقستاندا ساياسي قۋعىن-سۇرگىنگە ۇشىراپ، ەل-جۇرتىپەن بىرگە ەرىكسىز شەكارا اسقان زيالى ازامات ەكەن. احمەتقالي كەيىنىرەك حاليفامەن ءۇندىستاندا كوشى-قوندىق ءومىردىڭ قيىنشىلىعىن بىرگە تاتادى. مىنە وسىنداي ۇلاعاتتى ۇستازداردان تولىققاندى ءبىلىم الىپ، ءدىني قاعيدالاردى بەرىك مەڭگەرگەن حاليفا احمەتقالي مولدانىڭ باتاسىمەن 16 جاسىندا يمام بولىپ قىزمەت ەتەدى.

1933-جىلى قىتايداعى شىڭجاڭ ولكەسىنىڭ بيلەۋشىسى شىڭ شىسايدىڭ زورلىق-زومبىلىق ساياساتى تۋدىرعان زوبالاڭ التاي وڭىرىنە ۇلكەن قاسىرەت اكەلەدى. ەش سەبەپ-سالدارسىز قۋدالاۋعا ۇشىراپ، قىسىم كورگەن ءبىر قاۋىم ەل ەرىكسىز تۋعان ولكەسىن تاستاپ، باركولگە، ودان ءارى گانسۋگە قونىس اۋدارادى. ەركىندىك ىزدەگەن اعايىندارىمەن بىرگە بوزبالا حاليفا دا كوشكە ىلەسەدى. جاڭا قونىس پانا بولماي، جەرگىلىكتى بيلەۋشىلەردەن ءزابىر كورىپ، قىتاي اسكەرىمەن قاقتىعىس كەزىندە ءبىرشاما ادامىنان ايرىلعان قالىڭ جۇرت سول جىلجىعان بويدا تالاي ازاپتى باستان كەشىپ، تيبەت جەرىنەن وتەدى دە، گيمالايدىڭ تاۋلى شىڭدارىنان اسىپ، 1940-جىلى ءۇندىستانعا جەتەدى. كوش 1941-جىلى قىركۇيەكتە كاشمير پروۆينتسياسىندا ايالدايدى. حاليفا مۇزاپار-اباد قالاسىندا اۋدارماشىلىق

قىزمەت اتقارىپ، بار ىقىلاسىمەن ۋردۋ ءتىلىن ۇيرەنۋگە كىرىسەدى. ءۇندىستان مۇسىلماندارى ساياسي باسشىلارىنىڭ كومەگىنىڭ ارقاسىندا بوسقىنداردى 1943-جىلى ورتالىق ءۇندىستانعا كوشىرەدى. حاليفا بحوپال قالاسىنداعى مەكتەپكە ءمۇعالىم بولىپ ورنالاسىپ، ءبىلىمىن جەتىلدىرۋ ءۇشىن «يلاهيا» مەدرەسەسىندە اراب ءتىلىنىڭ گرامماتيكاسىن وقيدى. الايدا بوسقىندار ءناپاقا ىزدەپ ءۇندىستاننىڭ ءارتۇرلى قالالارىنا تاراپ كەتەدى. 1945-جىلى وسى ولدىڭ ءىرى قالالارىنىڭ ءبىرى كانپۋرعا كوشىپ بارادى، ال كەلەسى جىلى دەليگە قونىس اۋدارادى.

1947-جىلى تامىزدا پاكىستان ءوز الدىنا تاۋەلسىز مەملەكەت بولىپ قۇرىلادى دا، وسىعان بايلانىستى ءۇندىستانداعى مۇسىلماندار پاكىستانعا، ال پاكىستانداعى يندۋيزم ءدىنىن ۇستانۋشىلار ءۇندىستانعا كوشەدى. قازاق بوسقىندارى مۇسىلمان مەملەكەتى پاكىستانعا قونىس اۋدارادى. ءبىلىم، عىلىم جولىندا ۇنەمى ىزدەنىس ۇستىندە جۇرگەن حاليفا وسى ەلدەگى پەشاۋەر قالاسىندا قىزمەت ەتىپ قانا قويماي، قۇران عىلىمدارى مەن تاپسىردەن باستاپ ءبىلىم ۇيرەنەدى. ءراۋالفيندي قالاسىنداعى «تاليمۇل قۇران» مەدرەسەسىندە قۇران ءتاپسىرى مەن پارسى ءتىلىن وقىپ ۇيرەنەدى. ونىڭ بۇل تالپىنىسى ناتيجەسىز بولمادى. سوڭىنا ەرگەن جەرلەستەرىنە كوپ كومەگى تيەدى. وتىزدان جاڭا اسقان جىگىت بىرنەشە ءتىل ءبىلۋىنىڭ ارقاسىندا جەرگىلىكتى بيلىك ورىندارى مەن مەكەمەلەردى ارالاپ، پاناسىز قالعان اعايىن-تۋىسقا قامقورلىق كورسەتەتىن جاناشىرلار ىزدەيدى.

بوسقىن مارتەبەسىنە عانا قول جەتكىزىپ، ازاماتتىق قۇقىعىن الا الماعان قانداستارىنىڭ قامىن ويلاپ، مازاسى كەتكەن حاليفا باسقا امالداردى قاراستىرادى. لاحور قالاسىندا تۇركيا رەسپۋبليكاسىنىڭ وسى مەملەكەتتەگى ديپلوماتتارىمەن كەزدەسەدى. بۇل حالىق مۇددەسىن كوزدەگەن اردا ازاماتتىڭ ۇلكەن ءبىر ارمانىنىڭ العاشقى ءساتتى بەلەسى ەدى. ءتۇبى ءبىر تۇرىك اعايىنداردى پانا تۇتىپ، ءۇمىت ەتەدى. وسى يگى ماقسات جولىندا 1951-جىلى 17-قازاندا پاكىستاننىڭ پەشاۋەر قالاسىندا «شىعىس تۇركىستاندىق قازاق كوشىپەندىلەرى» قوعامى قۇرىلىپ، وسى ۇيىمنىڭ باس حاتشىسى بولىپ حاليفا التاي سايلانادى. بۇل قوعام جەرگىلىكتى بيلىكپەن، ديپلوماتيالىق مەكەمەلەرمەن قارىم-قاتىناس ورناتۋعا مۇمكىندىك تۋدىرادى.

بولاشاق جازۋشى، عالىمنىڭ ءبىرىنشى ادەبي تاجىريبەسى ەميگرانتتىق باسپاسوزدە، شىعىس تۇركىستاندى ۇلتتىق ازات ەتۋ كوميتەتىنىڭ باسىلىمى «Türk eli» – جۋرنالىنان باستاۋ الادى. 1952-جىلدىڭ 17-ماۋسىمىندا وسى جۋرنالدا «Turkeli komytesinin barliq muselerine» دەگەن تاقىرىپتاعى بوسقىن قازاقتاردىڭ جاعدايى تۋرالى حاتى جاريالاندى. بۇدان حاليفانىڭ پاكىستاننىڭ استاناسى راۋالفينديدە ءجيى بولىپ، حاتتاردى جانە وسى جۋرنالدى نەمىس قالاسى ديۋسسەلدورفتان الىپ وتىرعانىن، بوسقىن قازاقتاردىڭ جاعدايى، ولارعا ءوزىنىڭ مۇسىلمان مەملەكەتتەرىنىڭ قولداۋى تۋرالى جەكە ماتەريالدارىن جىبەرىپ وتىرعانىن، سول سياقتى گەرمانياداعى قازاق دياسپوراسى مەن ونىڭ قىزمەتى تۋرالى ماعلۇماتى بار ەكەنىن بىلۋگە بولادى.

حاليفا التايدىڭ تۇركيانىڭ پاكىستانداعى ديپلوماتتارىمەن كەزدەسۋى ناتيجەسىندە، 1952-جىلى تۇركيا ۇكىمەتى بوسقىن قازاقتاردى قابىلداۋ تۋرالى ارنايى قاۋلى شىعارادى.

وسىلايشا تالاي جىل ازاپتى كۇندەردى باستان وتكەرگەن التاي قازاقتارى تۇركياعا كوشىپ كەلىپ، تۋىسقان ەلدە ىستەرىن جيىپ، ەركىندىكتە ءومىر سۇرە باستايدى. ازاماتتىق الىپ، ەڭسە كوتەرەدى. مۇنىڭ ءبارى كوش باستاۋشىلارىنىڭ ءبىرى، ەلى ءۇشىن تۋعان ەرجۇرەك قايراتكەر حاليفا التايدىڭ دا ەرەن ەڭبەگىنىڭ ارقاسى ەدى.

تۇركيا ازاماتتىعىن العاندا ءتولقۇجاتتا تەگىنە بايلانىستى وسى ەل زاڭدىلىقتارىنا ساي وڭتايلى ەسىم جازۋ كەرەكتىگى تالاپ ەتىلگەندە، حاليفا اتاجۇرتى التاي اتىن ەش ويلانباستان تاڭداپ الادى. بۇل ونىڭ الىستا ەلەس بولىپ قالعان قاسيەتتى اتامەكەنى – التايىن جۇرەك تۇكپىرىندە ساقتاپ، ساعىنىشتان تۋعان تەرەڭ سەزىمى ەدى.

جاس شاعىنان ءبىلىم، عىلىم جولىنا تۇسكەن تالاپتى دا تالانتتى حاليفا تۇرىك جەرىندە ءدىني اعارتۋشىلىق پەن عىلمي ىزدەنىستەرىنە مۇمكىندىك الدى. تۋا بىتكەن قابىلەت-دارىنىن اتاجۇرتتان باستالعان كوشتىڭ قيلى تاعدىرىن بايانداپ، كوپشىلىككە كەڭىنەن تانىستىراتىن ەستەلىك كىتاپتار جازۋعا، ءدىني سيپاتتاعى ماعىنالى ەڭبەكتەردى قازاق تىلىنە اۋدارۋ ىسىنە ارنايدى. كۇنكورىس ءۇشىن ساۋدا جانە اۋدارمامەن اينالىسىپ ءجۇرىپ، ول ءوزىنىڭ ءبىلىمىن ۇنەمى جەتىلدىرۋدەن تالمادى. الاش ابىزىنىڭ بۇكىل ءومىرى شىم-شىتىرىق وقيعالار مەن ارپالىستى كۇرەس جولدارىنا تولى بولدى. تۇركيادا جاريالانعان العاشقى

قازاقشا كىتاپ – «ەستەلىكتەرىم» (ىستامبۇل، 1980) اتتى پوەزيالىق شىعارماسى جانە «التايدان اۋعان ەل» (الماتى، 2000) اۆتور ءومىرىنىڭ جاستىق شاعىنىڭ قيىن ساتتەرى مەن كوشتىڭ اششى شىندىعىن كورسەتەدى. قازاقتاردىڭ تاريحى مەن ادەت-عۇرىپتارى جايىنداعى «اتاجۇرتتان انادولىعا دەيىن» تاريحي-ەتنوگرافيالىق ەڭبەگىن تۇركيانىڭ مادەنيەت مينيسترلىگى ەكى رەت باسىپ شىعاردى (انكارا، 1981، 1998). بۇل تۋىندى كەيىن قازاق تىلىنە اۋدارىلىپ الماتىدا (1995) جاريالاندى.

ال ءبىرىنشى كىتابى «Kazak türklerıne aıd şecere» (Istanbul،1977) (قازاق تۇرىكتەرى جايلى شەجىرە. ىستانبۇل، 1977) تۇرىك تىلىندە باسىلدى.

حاليفا التايدىڭ قۇراستىرۋىمەن «قۇران جولى جانە يماننىڭ شارتتارى» اتتى كىتاپ (ىستامبۇل، 1980، 1982، 1983; مەككە، 1990) كەيىنىرەك الماتىدا (1992، 1995، 1998، 2001) «قۇران الىپپەسى جانە يماننىڭ شارتتارى» دەگەن اتپەن قايتا باسىلىپ شىقتى.

جەتى ءتىلدى جەتىك مەڭگەرگەن سۇڭعىلا عالىم بۇكىل سانالى عۇمىرىن تۋعان حالقىنىڭ ءدىني ساۋاتىن اشىپ، يماندىلىق مۇراتتارىنا تاربيەلەۋگە، يسلام ءدىنىنىڭ قاعيدالارىن ۇعىنىقتى تىلمەن ءتۇسىندىرىپ، ەل اراسىندا كەڭىنەن ناسيحاتتاۋعا باعىتتاعانى ءمالىم. 1960-جىلى 15-مامىردا تايۆاندا وتكەن «دۇنيەجۇزى كوممۋنيزمگە قارسى» اتتى حالىقارالىق سيمپوزيۋمعا قاتىسىپ، بايانداما جاسايدى. بىلىكتى قازاق وقىمىستىسىن تايۆان پرەزيدەنتى چان كايشي قابىلداپ، قۇرمەت كورسەتەدى.

تانىمال ءدىن قايراتكەرى رەتىندە 1967-جىلى تاياۋ شىعىس ەلدەرىنە ساپارعا شىعىپ، يوردانيا مەن سيريانىڭ كونە قالالارىن ارالايدى. 1968-جىلى پاكىستان، اۋعانستان، يران ەلدەرىندە بولىپ، شىعىس مادەنيەتىنىڭ جاۋھارلارىمەن تانىسادى، كابۋل قالاسىندا اۋعانستاندا تۇراتىن قازاق دياسپوراسىنىڭ وكىلدەرىمەن كەزدەسۋ وتكىزەدى. 1974-جىلى تۇڭعىش رەت مەككەگە بارىپ، قاجىلىق پارىزىن وتەپ قايتادى. شىعىستىڭ مادەني-تاريحي ورتالىقتارىنا ساپارى حاليفا التايعا كوپتەگەن جاڭا تۋىندىلار جازۋعا شابىت بەردى.

تۇركيادا تۇرعان جىلدارىندا ول تەك شىعارماشىلىقپەن قانا اينالىسىپ قويماي، ەلدىڭ قوعامدىق-ساياسي ومىرىنە دە بەلسەنە ارالاستى. 1965-جىلعى سايلاۋدا «ادىلەت» پارتياسىنان سالىحلى قالالىق اكىمشىلىك باسقارماسىنىڭ مۇشەلىگىنە سايلاندى. حاليفا ابىز ومىرىندەگى ەلەۋلى وقيعالاردىڭ ءبىرى 1977-جىلى تۇركيا رەسپۋبليكاسىنىڭ پرەمەر-مينيسترى سۇلەيمەن دەميرەلدىڭ قابىلداۋىندا بولدى.

ال 1978-جىلدىڭ تامىزى ونىڭ جەكە ءومىر تاريحىنداعى ەرەكشە ۇمىتىلماس شاق بولدى. ول «وتان» قوعامىنىڭ شاقىرۋىمەن العاش رەت قازاقستانعا كەلىپ، جازۋشىلار وداعىندا، عىلىم اكادەمياسىندا وتكىزىلگەن كەزدەسۋلەرگە قاتىستى، الماتىداعى مەديتسينا جانە دەنساۋلىق ساقتاۋ تاريحى مۋزەيىندە بولىپ، ءوزىنىڭ جۇرەكجاردى لەبىزىن جازىپ قالدىردى.

1982-جىلى ارادا جارتى عاسىر وتكەن سوڭ ءوزى تۋىپ وسكەن جەرى – قىتاي-دىڭ شىڭجاڭ ولكەسىن ارالاپ قايتتى. ۇرىمجىدە نىعمەت مىڭجاني، ناريمان جاباعتايۇلى جانە تاعى باسقا دا ۇلت زيالىلارىمەن جۇزدەسسە، بەيجىڭدە ۇلتتار باسپاسى قازاق ءبولىمىنىڭ باستىعىمەن جانە جۋرناليستەرمەن، ورتالىق حالىق راديوستانتسياسى قازاق ءبولىمىنىڭ باستىعىمەن جانە ۇلتتار ينستيتۋتىنىڭ ء(قازىر ۇلتتار ۋنيۆەرسيتەتى) ۇستازدارىمەن كەزدەستى.

1984-جىلى قازاقستانعا ەكىنشى رەت كەلدى. بۇل جولى عىلىم اكادەمياسىندا عالىممەن ارنايى كەزدەسۋ وتكىزىلدى. بۇل جولعى ساپارىنىڭ باستى ءبىر ناتيجەسى – ءدىن قايراتكەرىنىڭ تۇركىستانداعى قوجا احمەت ياسساۋي كەسەنەسىندە بولۋى.

1985-جىلى يرانعا ەكىنشى مارتە بارعان ساپارىندا گورگان ايماعىنداعى قازاق اۋىلدارىنا جانە مەشىتتەرگە قۇران كارىم كىتابىنىڭ جۇزدەي داناسىن تاراتادى. بۇل يماندىلىققا تولى ۇلكەن ءىس بولاتىن.

حاليفا التاي شەت مەملەكەتتەرگە شىققان ءار ساپارىنان ەرەكشە اسەر الىپ، جاڭا عىلىمي ىزدەنىستەر ۇستىندە ءجۇردى. مۇسىلماندىق شىعىس ەلدەرىنە بارعان سايىن كوكەيىندە قاسيەتتى قۇران كارىم كىتابىن قازاق تىلىندە ءتۇسىندىرۋ ماقساتى مازا بەرمەدى. 1986-جىلى ىستامبۇل ۋنيۆەرسيتەتىندە وتكەن حالىقارالىق تۇركىتانۋ كونفەرەنتسياسىنا قاتىسىپ، باتىس ەلدەرىنەن كەلگەن عالىمدارمەن وسى وي بولىسەدى. 1988-جىلى ەكى اي بويى ەۋروپا ەلدەرىنە ساياحات جاساپ، عىلىمي قاۋىم وكىلدەرىمەن كەزدەسۋلەر بارىسىندا ەرەكشە شابىتتانىپ قايتادى. ونىڭ ءجونى دە بار. ماينتس جانە لوندون ۋنيۆەرسيتەتتەرىنىڭ تۇركىتانۋشى-عالىمدارى لارس يوحانسون (Johanson)، ونىڭ شاكىرتى مارك كيرحنەر جانە شيرين

اكينەرمەن ماعىنالى عىلىمي كەزدەسۋلەرگە قاتىسادى. «ازاتتىق» راديوسىنىڭ باس رەداكتورى حاسان ورالتايدىڭ شاقىرتۋىمەن، حاليفا التاي ميۋنحەن قالاسىندا راديو ەفيرىنەن ءوزىنىڭ ءومىرى تۋرالى اڭگىمە ايتىپ، ايات، حۇتپا وقيدى. ال پاريجدە تۇركيادان ەڭبەك كوشى-قونى ارقىلى كەلگەن قازاقتارمەن كەزدەسىپ، تۋعان ءتىل، ءدىن، ءدىل، ۇلتتىق سانانى ساقتاۋ تۋرالى تاعىلىمدى اڭگىمە وربىتەدى.

الاش ابىزىنىڭ ءار جىلى وسىنداي ەستە قالارلىق ءماندى عىلىمي، مادەني وقيعالار شەڭبەرىندە ءوتتى. 1989-جىلى نورۆەگيا استاناسى وسلودا وتكەن حالىقارالىق عىلىمي كونفەرەنتسيادا «قازاقتاردىڭ سالت-ساناسى جايىندا» دەگەن تاقىرىپتا باياندام جاساپ، ءوزىن تۋعان حالقىنىڭ ءسالت-داستۇرىن جەتىك بىلەتىن ەتنوگراف-عالىم رەتىندە وزگە جۇرتقا تانىتادى.

1989-جىل دا ءدىن قايراتكەرى ومىرىندەگى ۇلكەن ءبىر بەلەستى شىعارماشىلىق كەزەڭ بولدى. كوپتەن بەرگى ارمانى ىسكە استى: بىرنەشە جىل بويى كوز مايىن تاۋسىپ، ىسكە اسىرعان باستى ەڭبەگى – قاسيەتتى قۇران كارىمنىڭ ماعىنالىق اۋدارماسى، ياعني «قۇران كارىم: قازاقشا ماعىنا جانە تۇسىنىگى» كىتابى باستاپقىدا قىتاي حالىق رەسپۋبليكاسىنىڭ شىڭجاڭ ۇيعىر اۆتونوميالى رايونىندا تۇراتىن قازاقتار ءۇشىن توتە جازۋدا دايىندالدى دا، 1989- جانە 1990-جىلدارى ىستامبۇلدا جەكە كىتاپ بولىپ جارىق كوردى، ونىڭ 5000 داناسى شىڭجاڭعا جەتكىزىلدى.

كىتاپتىڭ ءۇشىنشى باسىلىمى 1990 جىلى ىستامبۇلدا باسپا ماشينكاسى نۇسقاسىندا كيريلليتسامەن، 1991-جىلى كيريلليتسادا كومپيۋتەرلىك تەرىممەن شىعارىلدى جانە قۇراننىڭ وسى اۋدارماسى 500 مىڭ دانا تارالىممەن قازاقستانعا تارتۋ رەتىندە ساۋد ارابياسىندا جارىق كوردى. حاليفا التاي 1994-جىلى قاجىلىق ساپارى بارىسىندا، كىتاپتى تىكەلەي الماتىعا جەتكىزۋ ماسەلەسىن شەشىپ كەلدى. سونىڭ ناتيجەسىندە يسلامدى قولداۋدىڭ حالىقارالىق قورىنىڭ الماتى كەڭسەسى مەككەدەن قازاق تىلىندەگى «قۇران كارىم» كىتابىنىڭ 170 مىڭ داناسىن حالىق اراسىندا تەگىن تاراتۋ ءۇشىن قابىلدادى. موڭعوليا قازاقتارى ءۇشىن 10 مىڭ دانا كىتاپتى جەتكىزۋ پراگا جانە گونكونگ ارقىلى قامتاماسىز ەتىلدى.

حاليفا التاي قۇران كارىم كىتابىن اۋدارۋ وتە جاۋاپكەرشىلىكتى ءىس بولعاندىقتان، وعان ۇلكەن دايىندىقپەن كىرىستى. وزىنە دەيىنگى زەرتتەۋلەردى زەردەلەپ، تۇركى تىلدەس حالىقتاردىڭ جانە ۋردۋ، پارسى اۋدارمالارىمەن سالىستىرا وتىرىپ تۇپنۇسقاعا بارىنشا دەڭگەيلەس بولۋىن نازاردا ۇستاعان. ناتيجەسىندە ۇلتتىق ءدىني تۇسىنىك پەن دۇنيەتانىمدى قالىپتاستىرۋعا زور ۇلەس قوستى. ول ءۇشىن ەڭ باستىسى – سەنىم، ءبىلىم، قاجىرلى ەڭبەك پەن تابانددىلىق قاجەت ەدى.

قاسيەتتى قۇران كارىم كىتابىنىڭ العاش رەت قازاق تىلىندەگى تۇسىندىرمەلەرىنىڭ جارىق كورۋى – عۇلاما عالىم حاليفانىڭ رۋحانيات جولىنداعى تەڭدەسسىز ەڭبەگى، يسلام ءدىنىن قازاقستاندىق قوعامدا ناسيحاتتاپ تاراتۋ ىسىندەگى ۇلكەن ەرلىگى ەدى. وسىلايشا قاسيەتتى كىتاپتىڭ انا تىلىندەگى تۇڭعىش ماعىنالىق اۋدارماسى مەن تۇسىنىكتەرى الەم قازاقتارىنىڭ رۋحاني يگىلىگىنە اينالدى. تۇركيادا تۇراتىن قازاق عالىمى، پروفەسسور ءابدۋاقاپ قارا قۇران كارىمنىڭ قازاق تىلىندەگى بۇل العاشقى اۋدارماسىن تۇركيا قازاقتارىنىڭ ءدىن بوستاندىعى جونىندەگى ارپالىسىنىڭ سيمۆولى رەتىندە باعالادى.

حاليفاعا 1990-جىلى تاريحي وتانعا بارىپ قايتۋدىڭ تاعى ءبىر ءساتى تۇسەدى. سول كەزدەگى قازاق كەڭەستىك سوتسياليستىك رەسپۋبليكاسىنىڭ قۇرىلعانىنا 70 جىل تولۋىنا ارنالعان سالتاناتتى جيىلىسقا قاتىسىپ، ەلدەگى ءتىل مەن ءدىن احۋالىن ناقتى بايقايدى. تۇركياعا قايتىپ كەلىسىمەن: «مەن قازاقستانعا بارامىن. ءتىلى، ءدىنى قۇرىپ بارادى ەكەن. سول جەرگە بارىپ، بىلگەنىمدى ۇيرەتىپەسەم، ماعان كۇنا بولادى»، – دەپ كوشۋدى ويلاستىرا باستايدى. 1991-جىلدىڭ 16-جەلتوقسانىندا قازاقستان تاۋەلسىزدىگىن العاندىعىن ەستىپ، ەرەكشە قۋانادى. 1992-جىلى اقپاندا قازاقستان رەسپۋبليكاسىنىڭ پرەزيدەنتى ن.ءا. نازاربايەۆتىڭ شاقىرۋىمەن اتاجۇرتقا قونىس اۋدارادى. تاۋەلسىز قازاقستانعا شەت ەلدەردەگى قانداستارىمىز اراسىنان ءبىرىنشى بولىپ ەلگە كوش تۇزەگەن ابىز قاريا حاليفا التاي بولاتىن.

سول جىلى الماتىدا وتكەن دۇنيەجۇزى قازاقتارىنىڭ ءى قۇرىلتايىنا قاتىسىپ، ءسوز سويلەيدى. وسى القالى جيىندا دۇنيەجۇزى قازاقتارىنىڭ قاۋىمداستىعى قوعامدىق بىرلەستىگى قۇرىلىپ، قاۋىمداستىق ءتورالقاسىنىڭ ءتوراعاسى بولىپ قازاقستان رەسپۋبليكاسىنىڭ پرەزيدەنتى نۇرسۇلتان ءابىشۇلى نازارباەۆ سايلاندى. نەگىزگى مىندەتى – شەتەلدەردە تۇراتىن قازاقتارمەن مادەني-رۋحاني، ءوقۋ-ءبىلىم جانە ىسكەرلىك

بيزنەس سالاسىندا بايلانىس جاساۋ بولىپ تابىلاتىن قاۋىمداستىق جۇمىسىنا حاليفا التاي دا اتسالىستى. وسى جىلدارى قاۋىمداستىق ىعتورالقاسى ىعبىرىنشى ورىنباسارى بولعان قالداربەك نايمانبايەۆپەن تىعىز قارىم-قاتىناستا بولدى. حاليفا التاي قازاقستان جازۋشىلار وداعىنا مۇشەلىككە قابىلداندى. حالىقارالىق «قازاق ىعەلى» قوعامىنىڭ جانە «تۇركىستان» گازەتىنىڭ القا مۇشەسى رەتىندە ۇلتتىق رۋحاني مادەنيەتىمىزدىڭ ارتا تۇسۋىنە قوماقتى ۇلەس قوستى.

1993-جىلى 17-جەلتوقساندا حاليفا التاي قازاقستان رەسپۋبليكاسىنىڭ ازاماتى اتانىپ، دۇنيەجۇزى قازاقتارى قاۋىمداستىعىنىڭ تۇساۋكەسەر راسىمىندە ەلباسى ن.ىعا. نازاربايەۆتىڭ قولىنان شەتەلدىك قازاق قاۋىمى الدىندا قازاقستان ازاماتتىعىنىڭ ىعتولقۇجاتىن الۋ باقىتىنا يە بولدى. مەملەكەت باسشىسى ونى ەكى رەت رەسمي قابىلدادى.

تاريحي وتانىمەن قاۋىشقان الاشتىڭ اردا ۇلىنا دەگەن حالىق قۇرمەتى ەرەكشە ەدى. «اتاجۇرتتان انادولىعا دەيىن» اتتى كىتابى ىعۇشىن ول قازاقستان جازۋشىلار وداعى تاعايىنداعان حالىقارالىق «الاش» ادەبي سىيلىعىنىڭ العاشقى لاۋرەاتى اتاندى.

1995-جىلى يۋنەسكو دەڭگەيىندە سەمەي وبلىسىنىڭ اباي اۋدانىندا كەڭىنەن اتالىپ وتكەن ۇلى ويشىل، اقىن ابايدىڭ 150 جىلدىق مەرەيتويىنىڭ سالتاناتىنا قاتىستى.

حاليفا التاي ەلگە كەلگەن سوڭ جەتپىس جىل بويى اتەيزم يدەياسى سىڭىرىلگەن قوعامنىڭ ىعدىني سايازدىعىن جەتە ىعتۇسىنىپ، بار ىنتا-جىگەرىمەن ىسكە كىرىستى. يسلام ىعدىنىن ۋاعىزداۋ ماقساتىندا قازاقستان قالالارىن تۇگەلدەي دەرلىك ارالاپ، تۋرا جولعا، حاق دىنىنە شاقىراتىن ىعس-شارالار ۇيىمداستىردى. 1995-جىلى ول دۇنيەجۇزى قازاقتارى قاۋىمداستىعى جانىنداعى «يناباتء» يسلامدىق تاربيە ورتالىعىن باسقارىپ، ىعباسپاسوز بەتتەرىندە بەلسەندى تۇردە ماقالالار جاريالادى، تەلەارنالار مەن راديودا يماندىلىق، ىعدىن تاقىرىپتارىندا سۇحبات بەردى. مىسالى، «تۇركىستان» گازەتىنىڭ بىرنەشە سانىندا ونىڭ ورازا ايت تۋرالى، ورازانىڭ اياقتالۋ مەرەكەسىنە ارنالعان جاريالانىمدارى جارىق كوردى. 1995-جىلى «قازاق دياسپوراسىنىڭ بۇگىنى مەن بولاشاعى» اتتى حالىقارالىق سيمپوزيۋمدا باياندااما جاسادى.

شىن مانىندە، حاليفا التايدىڭ قازاقستانعا كوشىپ كەلۋى جاڭا كەزەڭدە يسلام ىعدىنىن تىڭ سەرپىنمەن ناسيحاتتاۋعا باستاۋ بولىپ، حالقىمىزدىڭ ىعدىني اعارتۋشىلىعىنىڭ تاريحي ساباقتاستىعىن قالپىنا كەلتىردى. حاليفا التايدىڭ قازاقستانعا ورالۋىنا وراي ونى الماتىدا قازاقستان مۇسىلماندارى ىعدىني باسقارماسىنىڭ باسشىلىعى جانە بارلىق وبلىستاردىڭ ىعدىني وكىلدەرى رەسمي تۇردە قارسى الدى. ول ىعوزىنىڭ قازاقستانمەن تانىسۋىن قىزىلوردا وبلىسىنان باستادى جانە كەيىنىنەن 16 وبلىستى (قوستاناي جانە سولتۇستىك قازاقستان وبلىستارىنان باسقا) ارالادى. قاجىعا تەك مەشىتتە عانا ەمەس، سونىمەن بىرگە حالىقپەن كەزدەسۋگە بارلىق جاعداي تۋعىزعان وبلىس، قالا، اۋدان اكىمدەرى ۇلكەن قۇرمەت كورسەتتى.

دۇنيەجۇزى قازاقتارىنىڭ قاۋىمداستىعى ىعتورالقاسى ىعتوراعاسىنىڭ ورىنباسارى ىعسۇلتانالى بالعابايەۆ حاليفا التايدىڭ ەلىمىزدىڭ بارلىق ايماقتارىنا جاساعان كوپتەگەن ساپارلارىندا بىرگە بولعان كەزىندە ونىڭ حالىقتىڭ وراسان زور ىقىلاس-قۇرمەتىنە بولەنگەنىنە كۋا بولعانىن: «قاي جەرگە بارساق تا، كىمدەرمەن كەزدەسسەك تە، جينالعان جۇرتتىڭ ىعبارى حاليفا اقساقالدى ايرىقشا ىعقادىر تۇتاتىنىن، ول كىسىنى ىعبىر كورىپ، ىعسوزىن تىڭداعاندى ەرەكشە ۋاقيعا دەپ باعالايتىنىن بايقادىم. حاليفا التاي قاجى اقساقال كەلە جاتىر دەسە، اۋىلداعىلار تايلى-تاياعى قالماي الدىنان شىعاتىن، كەزدەسۋلەر وتكىزەتىن جەرگە جۇرت لىق تولىپ، سيماي كەتەتىن. ىعتىپتى، كۇن ساين قارابالاس تىرشىلىكتەن قولدارى بوساماي جاتاتىن اۋدان، وبلىس باسشىلارى دا حالەكەڭنىڭ حابارىن ەستىسە، بارلىق جۇمىستارىن جيناپ قويىپ، قۇرمەتتى اقساقالعا سالەم بەرۋگە كەلەتىن. حاليفا التاي اقساقالدىڭ مۇنداي قۇرمەتكە بولەنۋى كەزدەيسوق ەمەس»، — دەپ تەبىرەنە ەسكە الادى.

ال قازاقستان مۇسىلماندارى ىعدىني باسقارماسىنىڭ ىعتوراعاسى بولعان بەلگىلى شىعىستانۋشى، ىعدىنتانۋشى-عالىم، قىر ۇعا قۇرمەتتى اكادەميگى ىعابساتتار قاجى دەربىسالى: «دىنگە سۋساعان باۋىرلارىمىز ورالمان اقساقالدى الاقانىنا سالدى. قۇرمەتپەن شاقىرىپ، ناق تورىنەن ورىن ۇسىندى. اقساقال قۇران وقىپ، باتا بەردى. ىعدىني ۋاعىز ايتتى. قازاق ىعتىلدى بۇقارالىق اقپارات قۇرالدارى بىر-بىرىمەن جارىسا ىعدىندار تۋرالى دۋالى اۋىزدى اقساقالدىڭ جۇرەكجاردى لەبىزدەرى مەن تىلەكتەرىن، ىعدىني تانىمدىق ماقالالارى مەن ەستەلىكتەرىن قالىڭ وقىرمان مەن تىڭداۋشىلارىنا، كورەرمەندەرىنە جەتكىزىپ جاتتى. جۇما نامازعا كەلگەن

ساين ءمۇفتياتقا سوعىپ، ءدىنىمىزدى ورنىقتىرىپ، ودان ءارى وركەندەتىپ دامىتۋ ءۇشىن نەندەي ءىس-شارالاردى قولعا الىپ اتقارۋ قاجەت دەگەن كوكەيكەستى ماسەلە ورتاق اڭگىمەمىزدىڭ تاقىرىبىنا اينالاتىن. ءبارىن دە رياسىز اق كوڭىلمەن، تازا نيەتپەن ايتاتىن. ءدىن تاقىرىبىندا قانشاما كىتاپ جازدى، ونىڭ ءبارى دە سۇرانىستا» دەپ حاليفا التايدىڭ ءدىني قايراتكەرلىك ەڭبەگىنە جوعارى باعا بەردى.

1997-جىلى حاليفا التايدىڭ 80 جىلدىق مەرەيتويى بۇكىل رەسپۋبليكا كولەمىندە كەڭىنەن اتالدى. الماتىداعى م.و. اۋەزوۆ اتىنداعى قازاق مەملەكەتتىك اكادەميالىق دراما تەاترىندا ابىز قاريا تويىنا ارنالعان سالتاناتتى كەش وتكىزىلدى. قازاقستان رەسپۋبليكاسىنىڭ پرەزيدەنتى ن.ءا. نازارباەۆ مەرەيتوي يەسىنە جولداعان قۇتتىقتاۋىندا: ء«سىزدىڭ بار ءومىرىڭىزدى – حالقىمىزعا ادال ەڭبەك ەتۋدىڭ، ءدىن جولىندا تازا بولۋدىڭ ۇلكەن ۇلگىسى دەپ باعالايمىز. كيەلى كىتابىمىزدى، باسقا دا ءدىني شىعارمالاردى انا تىلىمىزگە اۋدارىپ، قانداستارىمىزدىڭ مۇسىلماندىق رۋحاني ءشولىن قاندىرعانىڭىزدىڭ ءبىر ءوزى نەگە تۇرادى؟!»، – دەپ يسلامدىق ءداستۇردى جاڭعىرتۋعا قوسقان ۇلەسىنە العىس ءبىلدىردى.

1998-جىلى كاير قالاسىندا ء«حىجرى عاسىر جانە يسلام دۇنيەسى» تاقىرىبىندا وتكەن ح حالىقارالىق يسلام فورۋمىندا قازاقستان جانە ورتالىق ازيا مەملەكەتتەرىندەگى مۇسىلمانداردىڭ جاعدايى تۋرالى باياندا جاساپ، مىسىرداعى قازاقستان ەلشىلىگىندە وسى ەلدە وقىپ جۇرگەن قازاق ستۋدەنتتەرىمەن كەزدەسۋ وتكىزدى.

1999-جىلى حاليفا التاي حالىقارالىق يسلام قايىرىمدىلىق قورىن قۇردى جانە ونىڭ پرەزيدەنتى بولدى. قوردىڭ نەگىزگى قىزمەتىنىڭ باعىتى – بالالار ۇيىنە، مۇگەدەكتەرگە، ورالماندارعا، كەدەي-كەپشىك ازاماتتارعا كومەك بەرۋ; قازاق، اراب جانە تۇرىك تىلدەرىن وقىتۋعا; قۇران وقۋدى ۇيرەتۋگە; يسلام نەگىزدەرىن وقىتۋعا; كىتاپحانالار، مەدرەسە جانە مەشىتتەر اشۋعا، يسلام تاريحى مەن مادەنيەتىن وقىتۋ كۋرستارىنا; جاس ۇرپاق بويىنا جوعارى ادامگەرشىلىك قاسيەتتەرىن قالىپتاستىرۋعا: وتانسۇيگىشتىككە، سالاۋاتتى ءومىر سالتىنا، گۋمانيزمگە تاربيەلەۋگە كومەك كورسەتۋ بولاتىن.

2003، 2008، 2009-جىلدارى قور حاليفا التاي اۋدارماسى نەگىزىندە قۇراننىڭ اراپشا ترانسكريپتسياسى جانە قازاقشا ماعىناسى جاريالانعان جاڭا باسىلىمدارىن شىعاردى. قور حاليفا التايدىڭ «حۇتپالار»، «عيباداتۋل-يسلام» اتتى ەڭبەكتەرىن، سونىمەن قاتار «مۇسىلماننىڭ قورعانى»، «قۇران جانە عىلىم»، «يسلام اقيقات كوزىمەن قاراعاندا»، «يسلامنىڭ عاجايىپ قۇندىلىقتارى»، «رۋحاني تاربيە ساباقتارى»، «پايعامباردىڭ كوركەم مىنەزى»، «يسلام ءدىنىنىڭ نەگىزدەرى» جانە ورىس تىلىندە – «ۆنيكالنوە پوسوبيە دليا يشۋشيحگو زنانيا» جانە «كرەپوست مۋسۋلمانينا» اتتى كىتاپتارىن جارىققا شىعارىپ، تەگىن تاراتتى. بۇگىنگى تاڭدا ونىڭ حالىقتى رۋحاني اعارتۋشىلىققا باستاعان يگىلىكتى ءىسىن «حاليفا التاي» حالىقارالىق قايىرىمدىلىق قورى جالعاستىرىپ وتىر.

اقىل-پاراساتىمەن حالقىنا ءقادىرلى، ەلىنە شاپاعاتشىل بولعان ابىز 2003-جىلى 86 جاسىندا الماتى قالاسىندا ومىردەن ءوتتى. سوڭعى دەمى بىتەردە مارقۇم: «ەگەر مەن ولاي-بۇلاي بولىپ كەتسەم مەنى قايتادان تۇركياعا سۇيرەمەڭدەر. مەن ءوز وتانىم قازاقستانعا كەلدىم. ءتىلدى تارقاتتىم، ءدىندى قال-قادەرىمشە ناسيحاتتادىم. ەندى مەنىڭ ارمانىم جوق. سوڭعى ايتارىم، مەنى قايتىس بولعاندا قازاق توپىراعىنا كومىڭدەر» دەگەن ەكەن. ونىڭ ارمانى ورىندالدى. حاليفا التاي 2003 جىلى 17-تامىزدا الماتى قالاسىندا جەرلەندى.

ءدىنتانۋشى-عالىم رەتىندە ونىڭ ەسىمىنىڭ حالىق جادىندا ماڭگىلىككە ساقتالعانى – اۋدارماشىلىق جانە ءدىني-اعارتۋشىلىق ەڭبەگى بولىپ قالادى. ول تۇرىك جانە قازاق تىلىندە جازىلعان 10 كىتاپتىڭ اۆتورى. بۇدان باسقا كوپتەگەن زەرتتەۋ، عىلىمي-تانىمدىق ماقالالارىن، پۋبليتسيستيكالىق تۋىندىلارىن جاريالادى. اۋدارما سالاسىندا ءونىمدى جۇمىس ىستەپ، ءدىني، يماني كىتاپتاردىڭ قازاق وقىرماندارىنا جەتۋىنە سەپتەستى. مىسالى، «تاڭداۋلى حاديستەر» (1993، 1994)، «سياري ءنابي» (حازىرەت مۇحاممەد پايعامبار عالايھيسسالامنىڭ ءومىرى) اتتى كىتاپتى (1994) تۇرىك تىلىنەن قازاق تىلىنە اۋداردى. 1911-جىلى قازان قالاسىندا «ەل-يتقان» دەگەن اتپەن تاتار تىلىندە شىققان كىتاپتى قايتا قاراپ، قالپىنا كەلتىرىپ باستىردى.

حاليفا التاي قۇران سوزدەرىن تۋعان تىلىندە ءوز تۇسىنىگىمەن باياندap بەرۋگە تىرىستى. يسلام ءدىنىن ناسيحاتتاۋ ىسىنە اقيقات تۇرعىسىنان ىقپال ەتەتىن ءدىن قايراتكەرىنىڭ بۇل ارەكەتىنىڭ تاريحي ءمانى بار.

حاليفا التاي ءوز اۋدارماسى مەن تۇسىنىكتەرىندە بەدەلدى تاپسىرشىلارگە جۇگىنىپ، قۇران ءتىلى تۋرالى ەڭبەكتەردى ورىندى پايدالانا بىلگەن. ونىڭ اۋدارماسىندا قۇران ماعىناسىنىڭ بىرەۋى تاڭدالىپ الىنعان جاعدايدا، ونىڭ

سوڭىندا دەرەككوز سيمۆولمەن كورسەتىلگەن. سونداي-اق، شىعارمانىڭ كىرىسپەسىندە جالپى مالىمەتتەر، تۇركى تىلدەرىندەگى تاپسىرلەر تۋرالى ماعلۇمات، سونىمەن بىرگە قۇران ۇعىمدارى سوزدىگى مەن تاقىرىپتىق تۇسىندىرمە بەرىلگەن. قۇران ماعىنالارىنىڭ تەرەڭ سىرلارىن اشۋعا كوپتەگەن ەڭبەكتەر ارنالعانى بەلگىلى جانە مۇنداي ىزدەنىستەر جالعاسا بەرەتىنى حاق. ادامزاتتىڭ بىلگەرى دامۋى جاعدايىندا بۇل يگى ءىس ەشقاشاندا توقتاماي، قاسيەتتى سوزدەر ۇعىمىن تانىپ ءبىلۋدىڭ جاڭا كوكجيەكتەرىن اشا بەرەدى.

مىسىرلىق بەلگىلى ءدىنتانۋشى-عالىم، ماحمۇد فاحمي حيجازي: «حاليفا التايدىڭ تىلدىك، مادەنيەتتىك بولمىسى – ونىڭ بارلىق تۇركى تىلدەرىن مەڭگەرىپ الۋىنا سەپتىگىن تيگىزدى. ونىڭ قازاق تىلىندەگى اۋدارمالارىنا جاساعان كىرىسپەلەرىندە تاتار، وزبەك، ءازىربايجان، تۇرىك تىلدەرىندەگى كىتاپتاردىڭ، اۋدارمالاردىڭ، تاپسىرلەردىڭ اتتارى كورسەتىلگەن، ءارى وعان قوسا ۇردۋ، پارسى تىلدەرىن مەڭگەرگەن. ال، ونىڭ قۇران كارىمگە، تاپسىرگە دەگەن قىزىعۋشىلىعى اراب ءتىلىن دە ءتيىستى دەڭگەيدە بىلۋگە ىقپال ەتتى. ونىڭ يسلامي اعارتۋشىلىق مادەنيەتى بارلىق يسلامي ىلىمدەردى قامتىدى. مۇنى ونىڭ كوپتەگەن شىعارمالارى ايعاقتايدى»، – دەپ حاليفا التاي اۋدارعان قۇران كارىمنىڭ ىرگەلى عىلىمي ەڭبەك ەكەنىن ەرەكشە اتاپ وتەدى.

قۇران كارىم كىتابىنىڭ ماعىنالارىن تانۋ ءىلىمىنىڭ نەگىزىن قازاق عىلىمىندا حاليفا التاي سالدى دەپ باتىل ايتا الامىز. ەل ومىرىندەگى مۇسىلمان قاۋىمىنىڭ ءرولى تۋرالى وي قوزعاعاندا ار، ۇيات، رۋحانيلىق جانە يماندىلىق قاعيدالارىن ابىز قاريا ەسىمىمەن تىعىز بايلانىستىرامىز. ۇنەمى جۇرت الدىندا تۇرىپ ءدىني راسىمدەر جاسايتىن يمام ەل الدىندا رۋحاني باتىلدىعىمەن دە دارالانۋى ءتيىس. قۇران كارىمنىڭ ماعىنالارىن قازاقشا تۇسىندىرۋدەگى العاشقى تالپىنىس – عۇلامانىڭ ءومىر بويى تاريحي وتانىن، اتامەكەنىن شەكسىز ءسۇيىپ وتكەنىنىڭ ناقتى دالەلى دەپ ءبىلۋ كەرەك

قازاقستاندا يسلام ءدىنىنىڭ تارالۋىنا سىڭىرگەن ەڭبەگى ەسكەرىلىپ، ول «قازاقستان رەسپۋبليكاسىنىڭ تاۋەلسىزدىگىنە 10 جىل» مەرەكەلىك مەدالىمەن ماراپاتتالدى. حاليفا التاي ەسىمى رەسپۋبليكا بويىنشا سيىمدىلىعى جاعىنان ءۇشىنشى ورىن الاتىن وسكەمەن قالاسىنداعى ورتالىق مەشىت پەن الماتى وبلىسىنىڭ قاراساي اۋدانىنداعى قىرعاۋىلدى اۋىلىنداعى جاڭا مەشىتكە بەرىلدى. ونىڭ اتىندا الماتى جانە ساتباەۆ قالالارىندا كوشە بار. تۇركى الەمى ءقادىر تۇتقان جازۋشى-عالىمدى بۇكىل الاش جۇرتى اسپەتتەدى. سول ىزەتتىڭ ۇلكەن ءبىر بەلگىسى – حاليفا التاي سەمەي وبلىسىنداعى اياكوز قالاسىنىڭ جانە قىزىلوردا وبلىسى شيەلى اۋدانىنىڭ قۇرمەتتى ازاماتى اتاندى.

«قازاقستان تاريحى» اتتى اكادەميالىق بەس تومدىقتىڭ قازاق دياسپوراسىنا ارنالعان تاراۋىندا حاليفا التايدىڭ قايراتكەرلىك جانە عىلىمي قىزمەتى تۋرالى ەرەكشە اتاپ كورسەتىلگەن. ال 2015-جىلى دۇنيەجۇزى قازاقتارى قاۋىمداستىعى دايىنداپ شىعارعان «قازاق دياسپوراسى جانە اتامەكەنگە ورالۋ (1991 – 2012)» اتتى ىرگەلى ۇجىمدىق مونوگرافيادا «قازاق دياسپوراسىنداعى يسلامدىق داستۇرلەردىڭ جاڭعىرۋى: حاليفا التايدىڭ قوسقان ۇلەسى» اتتى جەكە تاراۋ جارىق كوردى. حاليفا التايدىڭ ءدىني اعارتۋشىلىعى تۋرالى گۋمانيتارلىق عىلىمدا وسىلايشا العاش رەت زەرتتەۋ جۇرگىزىلدى.

عالىمنىڭ ەسىمى كوپتەگەن وقۋلىقتارعا دا ەندى. جالپى ءبىلىم بەرەتىن ورتا مەكتەپ بىتىرۋشىلەردىڭ جوعارى وقۋ ورنىنا تۇسەر كەزدەگى ۇلتتىق ءبىرىڭعاي تەستىلەۋ باعدارلاماسىندا ول تۋرالى ارنايى سۇراق بەرىلگەن. ورتا مەكتەپتىڭ 11-سىنىپقا ارنالعان «قازاقستان تاريحى» وقۋلىعىندا حاليفا التاي تۋرالى دەرەكتەر بار. «ءدىنتانۋ» ءپانى بويىنشا ستۋدەنتتەر ءۇشىن وقۋ-ادىستەمەلىك كەشەنىنىڭ جۇمىس باعدارلاماسىندا (سيللابۋس) دا عالىم ەڭبەكتەرى كەلتىرىلگەن.

حاليفا التايدىڭ شىعارماشىلىعى تۋرالى اسا كورنەكتى مەملەكەت جانە قوعام قايراتكەرى دىنمۇحامەد قونايەۆ، بەلگىلى عالىمدار اقجان ءال-ماشاني، راحمانقۇل بەردىباي، جازۋشىلار قالتاي مۇحامەدجانوۆ، قالداربەك نايمانبايەۆ، قابدەش ءجۇمادىلوۆ، اقىن فاريزا وڭعارسىنوۆا، عىلىم دوكتورلارى سارسەنعالي ءابدىماناپوۆ، سارسەنبى ءداۋىت ۇلى، زۇفار سەيىتجانوۆ، ديحان قامزابەكۇلى ءباسپاسوز بەتىندە وڭ پىكىرلەرىن بىلدىردى.

شەتەلدىك عالىمدار، مايىنتس جانە گيسەن ۋنيۆەرسيتەتتەرىنىڭ پروفەسسورلارى لارس يوحانسون مەن مارك كيرحنەر حاليفا التايدىڭ «اتاجۇرتتان انادولىعا دەيىن» اتتى ەڭبەگىن جان-جاقتى زەرتتەپ، ەۋروپادا اعىلشىن تىلىندە شىعاتىن «Acta Orientalia» جۋرنالىنا ماقالا جاريالادى. ولار بۇل ەڭبەكتى قازاق حالقى مادەنيەتىنىڭ ەنتسيكلوپەدياسى دەپ ەرەكشە اتاپ وتتى.

تۇركيانىڭ مادەنيەت ءمينيسترى يستەميحان تالاي جانە پروفەسسورلار نامىك كەمال زەيبەك، تۇران يازعان، ءناجات دىياربەكىرلى، ەكمەلەددين يحسان-وعلى، احمەت بيجان ەرجيلاسۇن، وسمان سەرتقايا، الي ۆزەك حاليفا التايدىڭ ەڭبەكتەرىن عىلىمعا قوسىلعان زور ۇلەس دەپ سانادى. ەنيس تۇران، كەمال وندەر قاتارلى قايراتكەرلەر حاليفا التاي ەسىمىن تۇرىك جۇرتشىلىعىنا جاريا ەتىپ ماقالالار جازدى. اراب ءجۇرناليسى ماحفۇز ءال-امين حاليفا التايمەن سۇحباتىندا ونى شەيح دەپ اتادى. 1998-جىلى تۇركيا ءدىن ىستەرى باسقارماسىنىڭ انكارادا جارىق كورگەن «تۇركيادا بولعان تۇركى تۇلعالارى» اتتى كىتابىندا حاليفا التايدىڭ ءومىربايانى مەن كىتاپتارىنان ۇزىندىلەر جاريالانىپ، وعان «تۇركى الەمىنىڭ عۇلاماسى» دەگەن باعا بەرىلدى.

2007-جىلى 6-جەلتوقساندا ل.ن. گۋميلەۆ اتىنداعى ەۋرازيا ۇلتتىق ۋنيۆەرسيتەتىندە حاليفا التايدىڭ تۋعانىنا 90 جىل تولۋىنا ارنالعان «كورنەكتى ءدىن جانە قوعام قايراتكەرى حاليفا التاي: ەلدىك ءىس پەن يماني قۇندىلىقتار» اتتى حالىقارالىق عىلىمي-پراكتيكالىق كونفەرەنتسيا وتكىزىلدى. ال عالىمنىڭ 100 جىلدىق مەرەيتويىنا ارنالعان «بولاشاققا باعدار: رۋحاني جاڭعىرۋ جانە حاليفا التايدىڭ عىلىمي مۇراسى» تاقىرىبىندا حالىقارالىق عىلىمي-تاجىريبەلىك كونفەرەنتسيا 2017-جىلى 10-مامىردا وسكەمەن قالاسىندا وتكىزىلدى. 2017-جىلى 24-ماۋسىمدا استانا قالاسىنلا وتەتىن دۇنيەجۇزى قازاقتارىنىڭ V قۇرىلتايى اياسىندا «حاليفا التاي جانە قايتا ورالعان تاريح» اتتى حالىقارالىق عىلىمي-پراكتيكالىق كونفەرەنتسيا وتكىزىلەدى.

قازاقستان رەسپۋبليكاسى پرەزيدەنتىنىڭ مۇراعاتىندا جانە الماتى قالاسىنىڭ ورتالىق مەملەكەتتىك مۇراعاتىندا ساقتالعان ءدىنتانۋشى-عالىمنىڭ كوپتەگەن قۇجاتتارى مەن قولجازبالارى ءوز زەرتتەۋشىلەرىن كۇتۋدە. حاليفا التاي ءومىرىنىڭ ەڭ باقىتتى ساتتەرىن تاۋەلسىز قازاقستاندا وتكىزدى. شىن مانىندە، ول وسى جەردە ءوزىنىڭ زياتكەرلىك ەڭبەگىنىڭ جەمىسى – رۋحاني تازارۋدى جانە قوعامنىڭ جاڭارۋىن كوردى. تۋعان حالقى ونى رۋحاني ۇستازى رەتىندە قابىلدادى. ول ءوزىنىڭ تاريحي وتانىنا، ءوز حالقىنا يسلامعا سەنىم اتتى باعا جەتپەس رۋحاني بايلىق الا كەلدى.

ۇلتتىمىزدىڭ رۋحاني قۇندىلىقتارىن دارىپتەپ قانا قويماي، ونى ىس-جۇزىندە ءوزىنىڭ ومىرلىك تۇعىرى ەتكەن حاليفا التاي ءوز وتباسىندا ارداقتى جار، قامقور اكە، باتاگوي اتا بولا ءبىلدى. جۇبايى ءبيبياتىش ءجۇنىسقىزى ەكەۋى ءتورت ۇلىن ۇياعا، ءتورت قىزىن قياعا قوندىرعان ۇلگىلى وتباسى. بۇگىندە ءبيبياتىش اپانى ۇلى ابدۋرراحيم مەن كەلىنى داريعا ماپەلەپ كۇتىپ وتىر.

ۇلكەن بالاسى ءابدۋلساتتار وتباسىمەن نورۆەگيادا تۇرعان، سوندا قايتىس بولدى. ءابدۋلسامات وتباسىمەن فرانتسيادا ءومىر سۇرۋدە. ابدۋرراحيم جانە ادنان – قازاقستان رەسپۋبليكاسىنىڭ ازاماتتارى، الماتىدا تۇرادى. قىزدارى شاكيرا، شاكۋرا، ماشكۋرا جانە ايتەن – تۇركيا ازاماتشالارى. ولاردىڭ ومىرىنە حح عاسىردا قازاق حالقىنىڭ باسىنا تۋعان تاريحي وقيعالار ءوز ءىزىن ءقالدىردى.

ءبىرى ءدىنتانۋشى-عالىم، الاشتىڭ ابىز اقساقالى حاليفا التايدىڭ وي-تۇجىرىمدارى بولاشاقتى مەڭزەيدى. ونىڭ ماقسات-مۇددەلەرى مەن امانات ەتىپ قالدىرعان وسيەتتەرى قانشالىقتى دەڭگەيدە قابىلدانىپ ورىندالاتىنى ەلىمىزدىڭ مادەني جانە رۋحاني ءومىرىنىڭ جاعدايىنا بايلانىستى بولماق.

قازاق رۋحانياتىنا وشپەس مۇرا قالدىرىپ، ونەگەلى تاعدىرىمەن ۇلگى كورسەتىپ كەتكەن حاليفا التاي ەسىمى ەستى جاننىڭ جادىنان وشپەسى حاق.

گۇلعازيرا بالتابايەۆا،
تاريح عىلىمدارىنىڭ كانديداتى

سەرىك ءاجىعالي،
تاريح عىلىمدارىنىڭ دوكتورى، پروفەسسور

سەرىكقازى قورابايۇلى،
فيلولوگيا عىلىمدارىنىڭ كانديداتى، پروفەسسور

КРАТКИЙ ОЧЕРК НАУЧНОЙ И ОБЩЕСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ХАЛИФЫ АЛТАЯ

В период обретения независимости Казахстана и его международного признания, развития науки и культуры появилась плеяда казахских ученых, истинных патриотов – выходцев из народа. Они, сообразно новым требованиям дня и находясь в единении с самим народом, посвятили свою жизнь развитию национальной, народной духовности, внесли большой вклад в укрепление основ государства и в процветание Отчизны. И среди них талантливый сын казахского народа, известный ученый-теолог, писатель, поэт, этнограф Халифа Гакыпулы Алтай, который своими славными делами, научными и творческими достижениями по достоинству приобрел признание как яркая, светлая личность, а его имя стало легендой среди соотечественников. Жизнь и труды этого видного ученого-религиоведа, широко известного общественного деятеля всецело были посвящены на благо нашей Родины, развитию духовности и гуманизма.

Халифа Алтай думал о будущем народа, целостности и прочности его духовных, религиозных основ, внес неоценимый вклад в распространение ислама в Казахстане. Как религиозный деятель он занимался большой просветительской и нравственной воспитательной деятельностью, донесением до народа благородного наследия ислама, пропагандой в суверенной уже и родной ему стране переведенного им содержания и толкования Корана, переводами на казахский язык других фундаментальных трудов по мусульманству. В сознании общественности этот этап жизненного пути замечательного ученого-теолога Халифы Алтая представляется наиболее важным и поучительным.

Научное и литературное наследие Халифы Алтая – весьма объемно и разнообразно. Значение мудрого Халифы для казахской культуры и духовности неразрывно связано как с глубокими познаниями ученого-просветителя, так и с мощными социальными подвижками, направленными на духовное возрождение родной страны, с востребованностью его острой исследовательской мысли, особой глубокой индивидуальности личности ученого.

Жизнь и творчество Халифы Алтая охватывают целую эпоху в истории отечественной культуры и науки. Хотя основная часть его жизни прошла за пределами родного Казахстана, но сердце и помыслы его изначально были преисполнены любовью к земле предков. Имя ученого-просветителя широко известно в тюркском мире. Его произведения имеются во многих библиотеках разных стран. Он – член многих авторитетных зарубежных научных обществ, ассоциаций.

Халифа Гакыпулы родился 25 декабря 1917 года на западе Китая, в провинции Синьцзян – в местности Жаранты, у озера Булгын

Шынгильского района округа (аймака) Алтай. Его отец Гакып Каракеленулы занимался делами торговли, бывал в разных уголках Западного Китая и провинции Ганьсу, был человеком обеспеченным и авторитетным, и при этом достаточно сведующим в делах религии. Умер он в 1938 году, мать же Халифы – Малика Кодаркызы – скончалась в 1940 году в Тибете, вследствие болезни во время вынужденного исхода, переселения части алтайских казахов за рубеж.

Отец, обратив внимание на ранние способности, смышленость маленького Халифы, отдал его в обучение аульному мулле. Приступив к освоению начальной грамоты, способный ученик сразу же удивил учителя: быстро уяснив общие правила и основы религии, он стремится познать и законы шариата. Увидев такой незаурядный интерес сына к религиозным наукам, родитель в 1931 году поселяет в своем доме мулл – знатоков ислама: Ахметкали Жайсанбайулы, Магауя Гайсабайулы и обучает аульных детей. Отец фактически доверяет этим учителям воспитание своего сына – Халифы. В частности, Ахметкали был весьма образованным человеком, подвергся репрессиям в Казахстане и вместе с другими вынужден был переселиться в Китай. Впоследствии он вместе с Халифой переносил все тяготы жизни мигранта-беженца в Индии. Вот так, получив полноценное образование от образцовых учителей, прочно овладев религиозными принципами, Халифа в 16 лет по благословлению Ахметкали становится имамом.

В 1933 году Алтайский округ постигает большое бедствие, спровоцированное политикой насилия Шэн Шицая – тогдашнего губернатора китайской провинции Синьцзян. Без всякой причины попав под преследования, испытывая давление властей, местные казахи вынуждены покинуть родные края. Аулы перекочевали в местность Барколь, а затем и далее – в Ганьсу. Вместе со своими сородичами, в поисках свободы, молодой Халифа участвует в миграции. Но откочевка не принесла спасение. Испытав новые притеснения местных властей, понеся значительные людские потери из-за стычек с китайскими военными гарнизонами, казахи продолжают тяжелую миграцию, перенося выпавшие на их головы боль и страдания. Так они достигли Тибета, а затем, преодолев высокие хребты Гималаев, в 1940 году пришли в Индию.

Эта откочевка, «большой исход» казахов из далекого китайского Алтая завершилась лишь в сентябре 1941 года в провинции Кашмир. Халифа в городе Музаффарабад становится переводчиком и со страстным желанием приступает к изучению языка урду. Беженцы, при поддержке политических руководителей мусульман Индии, переезжают в 1943 году в Центральную Индию. Халифа устраивается учителем школы в городе Бхопал. В медресе «Илахия» он берет уроки, изучает грамматику арабского языка. Однако беженцы в поисках средств к существованию были вынуждены разойтись по многим городам Индии.

Так в 1945 году Халифа переезжает в один из крупных городов этой страны, в Канпур, а на следующий год – в Дели.

В августе 1947 года создается независимое государство Пакистан. В связи с этим мусульмане Индии переезжают в Пакистан, а приверженцы индуизма, соответственно, – в Индию. Казахи-беженцы выбирают для проживания эту новую мусульманскую страну. Халифа, который находился в постоянном поиске знаний и постижения наук, не только работает в городе Пешаваре Пакистана, но и повышает свои познания по наукам Корана и его толкованию. В медресе «Талимул Коран» в городе Равалпинди он изучает тафсир (толкование Корана), а также язык фарси. Эти его целеустремленность и активность приносят много пользы и тем землякам, которые следуют его примеру. Знание нескольких языков позволяет тридцатилетнему молодому человеку быть вхожим в местные органы власти и учреждения в поисках защитников и покровителей для обездоленных сородичей.

Фактически потеряв покой, Халифа безустанно ищет всяческие пути помощи для своих соотечественников, которые имели лишь статус беженцев и никаких других гражданских прав. Он встречается в городе Лахоре с дипломатами Турецкой Республики, работающими в Пакистане. Это была первая крупная удача в преодолении создавшихся трудностей и в осуществлении его большой мечты по защите интересов народа. Халифа пребывает в надежде и ожидает покровительства от своих турецких собратьев. На пути достижения благородной цели 17 октября 1951 года в городе Пешаваре Пакистана создается общество «Восточнотуркестанские казахи-откочевники», ответственным секретарем которого и избирается Халифа Алтай. Вновь созданное общество налаживает связи с местной властью, дипломатическими учреждениями.

Свой первый литературный опыт будущий писатель и ученый приобретает в эмигрантской прессе: в журнале «Тюркский мир» («Türk eli») – органе Комитета борьбы за национальное освобождение Туркестана. Так, 17 июня 1952 года в этом журнале было опубликовано письмо Халифы Алтая «Ко всем членам Туркестанского Комитета» («Turkeli komytesinin barliq muselerine») о положении казахов-беженцев. Из него следует, что он, часто бывая в столице Пакистана Равалпинди, регулярно получал письма и этот журнал из немецкого города Дюссельдорфа, направлял туда собственные материалы о положении казахов-беженцев и их поддержке мусульманскими странами, а также был осведомлен о казахской диаспоре в Германии и ее деятельности.

В результате встреч Халифы Алтая с дипломатами Турции в Пакистане в 1952 году правительство Турции принимает специальное постановление о приеме казахов-беженцев. Таким образом, пробыв столько лет в тяготах и скитаниях, казахи Алтая переезжают в Турцию, где в родственной им стране, наконец-то, «приходят в себя», приступают

к мирной, свободной жизни. Там казахи получили гражданство, воспряли духом. И это, несомненно, во многом благодаря беззаветной, неустанной деятельности одного из зачинателей и предводителей долгого перехода казахов, бесстрашного и, как бы, рожденного для блага своего народа Халифы Гакыпулы Алтая.

Знаменательно, что при получении гражданства Турции в паспорте, где, в соответствии с законодательством этой страны, должно быть указано происхождение, Халифа, не задумываясь, выбирает фамилию «Алтай» – по названию земли своих предков. Это имя далекой, священной и вынужденно оставленной Родины, которое вызывало чувство неизбывной тоски по ней, всегда сохранялось в глубинах его сердца.

Целеустремленный и талантливый Халифа, с юных лет выбравший путь образования и науки, на турецкой земле получает новые возможности для развития ученых изысканий, религиозного просветительства. Здесь ярко проявился его врожденный талант в написании, с целью ознакомления широкой общественности, книг–воспоминаний о вынужденном переселении казахов с родных мест; в благородном деле перевода на казахский язык трудов религиозного содержания. Для существования семьи, конечно, он занимался и кое-каким бизнесом, переводами, но при этом не уставал пополнять багаж своих знаний. Первая вышедшая в Турции его книга на турецком языке – это «Родословная тюрков – казахов» («Kazak türklerıne aıd şecere». Стамбул, 1977).

Как известно, вся жизнь этого деятеля из народа, ученого и просветителя была полна различных перипетий, сложностей и упорной борьбы. В частности, об этом, о тяготах молодых лет автора, о горькой правде переселения из родных мест свидетельствуют его поэтический труд «Мои воспоминания» («Естеліктерім». Стамбул, 1980) и изданная позднее книга «Народ, ушедший с Алтая» («Алтайдан ауған ел». Алматы, 2000). В этом плане особо следует отметить историко-этнографический труд на турецком языке «От родины предков до Анатолии» («Анаюрттан Анадолуйа» / «Anayurttan Anadolu'ya») по истории, обычаям и традициям казахов, дважды изданный Министерством культуры Турции (Анкара, 1981, 1998). В 1995 году он выходит в переводе на казахский язык в Алматы («Атажұрттан Анадолыға дейін»).

Халифа Алтай – составитель и издатель книги «Путь ислама и основы нравственности» («Құран жолы және иманның шарттары». Стамбул, 1980, 1982, 1983; Мекка, 1990), которая позднее неоднократно была издана и в Алматы под названием «Азбука Корана и требования морали» (1992, 1995, 1998, 2001). Полиглот, разносторонний ученый посвятил всю свою сознательную жизнь духовному просвещению народа, воспитанию милосердия, разъяснению доступным языком основ

ислама, его широкой пропаганде в народе. 15 мая 1960 года на проходившем в Тайване Международном симпозиуме «Мир против коммунизма» он выступает с докладом по тематике форума. Высокообразованного казаха, ученого принимает Президент Тайваня Чан Кайши, оказывая тем самым ему высокое уважение.

Как известный религиозный деятель он в 1967 году посещает Ближний Восток, города Иордании и Сирии. 1968 году, побывав в Пакистане, Афганистане и Иране, он знакомится с шедеврами восточной культуры; а в Кабуле проводит встречу с представителями казахской диаспоры. В 1974 году впервые посещает Мекку, совершает хадж. Посещение культурно-исторических центров Востока дают Халифе Алтаю мощные импульсы и вдохновение для создания новых трудов.

Годы, проведенные в Турции, были ознаменованы не только творческими делами, но и активным участием в общественно-политической жизни страны. Так, на выборах 1965 года он избирается членом административного управления города Салихли от партии Справедливости. Важным событием в жизни мудрого Халифы стала его встреча в 1977 году с Сулейманом Демирелем, тогдашним Премьер-министром Турецкой Республики.

Незабываемый момент в его личной жизни произошел в августе 1978 года. По приглашению общества «Отан» («Родина») он впервые прибыл в Казахстан, состоялись теплые встречи с ним в Союзе писателей, Академии наук. При посещении Музея истории медицины и здравоохранения в книге почетных гостей ученый оставил добрый отзыв.

В 1982 году, впервые через полвека, Халифа Алтай посетил СУАР КНР, родные места. В Урумчи он встречался и беседовал с Ныгметом Мынжани, Нариманом Жабагытайулы и другими представителями казахской интеллигенции. В Пекине же встречался с руководителем казахского отдела Издательства национальностей и журналистами, руководителем казахского отдела Центральной народной радиостанции Китая и преподавателями Института национальностей (ныне – Университет национальностей).

1984 году он вторично посетил Казахстан. На этот раз с ученым была организована специальная встреча в Академии наук. Важной частью этого визита религиозного деятеля явилось посещение им мавзолея Ходжи Ахмеда Ясави в Туркестане.

Когда в 1985 году он во второй раз побывал в Иране, то при посещении казахских поселков (аулов) и мечетей в Горгане им были розданы сто экземпляров Корана. В этом еще раз проявилась высокая миссия Халифы Алтая как просветителя.

После каждой зарубежной поездки Халифа Алтай получает новое вдохновение, как бы, постоянно находясь в поиске новых для себя научных истин. Так, при посещении стран мусульманского Востока ему

не давала покоя мысль о необходимости подготовки разъяснения Священного Корана на казахском языке. И, в частности, он делится этой идеей с коллегами из братских стран на Международной тюркологической конференции в Стамбулском университете в 1986 году. В 1988 году, после двухмесячного путешествия по Европе и многих встреч с представителями научной общественности, он испытывает особый творческий подъем. И этому, конечно, есть причины. Так, в университетах Майнца и Лондона он встречается и беседует с учеными-тюркологами Ларсом Йохансоном (Юхансоном) (Johanson), его учеником Марком Кирхнером (Kirchner), а также с Ширин Акинер. По приглашению главного редактора радио «Свобода» в Мюнхене Хасана Оралтая Халифа Алтай выступает в эфире, знакомя слушателей со своей биографией, читает аяты и хутбы. А в Париже проводит встречи с казахами – трудовыми мигрантами, прибывшими из Турции, – в ходе которых поднимает жизненно важные вопросы сохранения родного языка, религии, менталитета и национального самосознания.

И вот так – в памятных встречах, знаковых научных и культурных событиях – проходил каждый год тюркского ученого-просветителя. В 1989 году в столице Норвегии Осло на XXXII Международной научной конференции алтаистов он выступил с докладом «Об обычаях и традициях казахов», в котором как ученый-этнограф, досконально знающий обычаи и традиции своего народа, знакомит с ними представителей других народов.

1989 год, вообще, стал этапным в творческой биографии и издательской деятельности религиозного деятеля и просветителя. Осуществилась давняя мечта: завершен главный труд многих лет напряженной работы – перевод–разъяснение Священного Корана («Коран: содержание и разъяснение на казахском языке»), который первоначально был подготовлен в арабской графике для казахов Синьцзян-Уйгурского автономного района КНР и в течение 1989, 1990 годов был отпечатан (издан) в Стамбуле отдельной книгой. 5 тысяч ее экземпляров были доставлены в Синьцзян.

Третье издание книги, на кириллице, было осуществлено в 1990 году (в варианте печатной машинки), также в Стамбуле; а затем, в 1991 году данный перевод Корана (уже в компьютерном наборе), был издан тиражом 500 тысяч экземпляров в Саудовской Аравии, как безвозмездный дар Казахстану. Во время хаджа в 1994 году Халифа Алтай решил и вопрос доставки книги напрямую в Алматы. В результате в алматинский офис Международного фонда поддержки ислама из Мекки поступило 170 тысяч экземпляров Корана на казахском языке для бесплатного распространения среди населения. Доставка 10 тысяч экземпляров книги для казахов Монголии была обеспечена через Прагу и Гонконг.

Понимая особую ответственность перевода (и разъяснения содержания) Корана, Халифа Алтай приступил к делу с очень серьезной

подготовкой. Он изучил проведенные до него исследования, сравнив и сопоставив переводы текста на языки родственных тюркских народов, на урду и фарси, и акцентировал свое внимание на предмет максимального соответствия оригиналу. И в результате внес большой вклад в формирование национальной духовности и миропонимания. Это высокое дело показало, что главное для него – глубокая вера, знание, упорный труд и настойчивость.

Это первое издание разъяснений Священной книги Корана на казахском языке – неподражаемый труд ученого и эрудита Халифы на его духовном пути, его высокое достижение, своего рода подвиг в деле пропаганды ислама в казахстанском обществе. В результате этого первый перевод содержания священной книги (и разъяснений) на родном языке стал непреходящим духовным достоянием всех казахов мира. Казахский ученый из Турции, профессор Абдиуахап Кара расценил этот первый перевод Корана на казахский язык как символ борьбы зарубежных казахов за свободу вероисповедания.

1990 году Халифе выпала еще одна возможность посетить историческую родину. Принимая участие в торжественном собрании по случаю 70-летия Казахской Советской Социалистической Республики, он конкретно удостоверяется в неблагополучном положении дел с казахским языком, а также и религией в республике. По приезде в Турцию Халифа Алтай задумывается о переезде: «Я поеду в Казахстан. Там, оказывается, исчезают язык и религия. Если я не поеду туда и не буду обучать тому, что знаю, то буду чувствовать себя виноватым». И когда он услышал, что 16 декабря 1991 года Казахстан получил независимость, то испытал особую радость. В феврале 1992 года по приглашению Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева он переехал на родину предков. С момента обретения Казахстаном независимости из рассеянных по всему миру наших соотечественников почтенный старец и мудрец Халифа Алтай был одним из первых, кто вернулся на свою историческую родину.

Он принял участие и выступил на состоявшемся в том же году I Всемирном курултае казахов. На этом коллегиальном собрании была создана Всемирная ассоциация казахов и Председателем президиума Ассоциации был утвержден Президент Республики Казахстан Нурсултан Абишевич Назарбаев. Халифа Алтай принял участие в реализации основной задачи Ассоциации по установлению культурно-духовных, образовательных и бизнес-связей с зарубежными казахами. Поэтому он тесно общался с Первым заместителем Председателя президиума Ассоциации Калдарбеком Найманбаевым. Халифа Алтай был принят в члены Союза писателей Казахстана. Как член Международного общества «Қазақ тілі» и редколлегии газеты «Түркістан» он внес значительный вклад в развитие духовной культуры народа.

17 декабря 1993 года в присутствии зарубежной казахской общественности Президент Н.А. Назарбаев лично вручил Халифе Алтаю паспорт гражданина Республики Казахстан. Затем Глава государства дважды принимал его в своей резиденции.

Достойному сыну народу, вернувшемуся на историческую Родину, соотечественники оказали особое уважение. За книгу «Атажұрттан Анадолыға дейін» («От земли предков до Анатолии») он стал первым лауреатом Международной премии «Алаш» Союза писателей Казахстана. В 1995 году он принял участие в торжествах под эгидой ЮНЕСКО, посвященных 150-летию великого мыслителя, акына Абая в Абайском районе Семипалатинской области.

После возвращения в Казахстан Халифа Алтай – глубоко осмыслив всю мощь проникновения за 70 лет идей атеизма и некомпетентности общества в делах религии – с энтузиазмом взялся за дело истинно духовного, религиозного просвещения народа. С целью пропаганды ислама он посетил многие города Казахстана, организовывал мероприятия, призывая народ к истинной религии, наставляя его на верный путь. Возглавив в 1995 году исламский воспитательный центр «Инабат» («Почтение») при Всемирной ассоциации казахов, он стал активно публиковать статьи на страницах печати, выступать по телеканалам и радио на темы нравственности и религии.

В частности, в нескольких номерах газеты «Түркістан» увидели свет его публикации об Ораза-айте – празднике завершения мусульманского поста. В 1995 году он выступил с докладом на Международном симпозиуме «Современное состояние и будущее казахской диаспоры». Именно переезд Халифы Алтая в Казахстан положил начало новому этапу в познании ислама, в восстановлении исторической преемственной связи в духовном, религиозном просвещении нашего народа. При возвращении Халифы Алтая в Казахстан его официально в Алматы встречало руководство Духовного управления мусульман Казахстана и религиозные представители всех областей. Свое знакомство с Казахстаном он начал с Кызылординской области и затем посетил еще 16 областей (кроме Костанайской и Северо-Казахстанской областей). Его радушно принимали не только в мечетях, но и население в целом, когда акимы областей, городов и районов создавали все условия для встреч высокого кажы с народом и его незабываемых выступлений по животрепещущим вопросам возрождения исламских традиций.

Вот как, с волнением, вспоминает об этом заместитель Председателя Всемирной ассоциации казахов Султанали Балгабаев, который часто сопровождал Халифу Алтая во многих его поездках по регионам Казахстана и был свидетелем огромного уважения и пиетета к нему народа: «Куда бы мы не пошли, с кем бы не встречались, весь собравшийся народ проявлял особое почтение аксакалу Халифе, а

услышанное из его уст воспринималось как событие особое. При вести, что приезжает Халифа Алтай кажы, все жители аулов, кто был еще способен передвигаться, приходили в места встреч с аксакалом, которые переполнялись народом. И даже руководители районов и областей, всегда занятые неотложными делами, услышав о приезде Халеке, откладывали свои дела, приходили, дабы выразить почтение высокому гостю».

Бывший председатель Духовного управления мусульман Казахстана, известный востоковед, ученый-религиовед, теолог, почетный академик НАН РК Абсаттар кажы Дербисали дал высокую оценку религиозно-просветительской, подвижнической деятельности Халифы Алтая: «Братья наши, жаждующие религии, буквально на руках носили аксакала-оралмана. С уважением пригласив, предоставили ему почетное место. Аксакал читал Коран, давал благословение. Обнародовал религиозные проповеди. Казахскоязычные средства массовой информации, конкурируя между собой, доносили до читателей, слушателей и зрителей материалы о знатоке ислама, сошедшие с его пророческих уст теплые, задушевные слова и пожелания народу, написанные им познавательные статьи о религии, его воспоминания. Каждый раз, когда он приходил на жұма–намаз, и заходил в муфтият, упрочивал нашу веру и для ее дальнейшего продвижения и развития брал в свои руки различные текущие дела; многие актуальные, требующие своего выполнения вопросы становились общей темой наших разговоров. Обо всем говорил искренне, добродушно, с чистыми помыслами. И сколько он книг написал на религиозные, духовные темы, и все они востребованы».

80-летие Халифы Алтая в 1997 году было широко отмечено в масштабе республики. В Алматы в Казахском государственном академическом театре драмы им. М.О. Ауэзова в честь юбилея просветителя состоялся торжественный вечер. В поздравительном адресе юбиляру Президент Республики Казахстан Н.А. Назарбаев выразил ему благодарность за вклад в возрождение традиций ислама: «Вся Ваша жизнь – честное служение народу, большой пример нравственности и чистоты на религиозной стезе. Чего только стоят впервые осуществленные переводы Священной книги и других религиозных книг на родной язык, удовлетворение мусульманских, духовных запросов наших соотечественников?!».

В 1998 году Халифа Алтай выступил с докладом о состоянии мусульман Казахстана и Центральной Азии на X Международном исламском форуме «XXI век и мир ислама» в Каире, провел встречу в посольстве Казахстана в Египте с казахскими студентами, обучающимися в этой стране.

В 1999 году он основывает Международный исламский благотворительный фонд и становится его президентом. Главными направлениями деятельности Фонда становятся: помощь детским

домам, инвалидам, оралманам, малоимущим гражданам; обучение казахскому, арабскому и турецкому языкам; обучение чтению Корана; обучение основам ислама; открытие библиотек, медресе и мечетей, курсов по истории и культуре ислама; содействие в формировании у молодого поколения патриотизма, здорового образа жизни, гуманистических начал.

В 2003, 2008, 2009 годах Фонд на основе перевода Халифы Алтая выпустил в свет новое издание Корана в арабской транскрипции и его толкование на казахском языке. Фонд издал и безвозмездно распространил труды Халифы Алтая «Хутбы» («Проповеди»), «Гибадат ул-ислам»; кроме того, опубликовал книги на казахском языке «Коран и наука» («Құран және ғылым»), «Ислам с позиции истины» («Ислам ақиқат көзімен қарағанда»), «Удивительные ценности ислама» («Исламның ғажайып құндылықтары»), «Уроки духовного воспитания» («Рухани тәрбие сабақтары»), «Прекрасный лик Пророка» («Пайғамбардың көркем мінезі»), «Основы исламской религии» («Ислам дінінің негіздері»), а также на казахском и русском языках книгу «Крепость мусульманина» («Мұсылман қорғаны») и на русском языке – «Уникальное пособие для ищущего знания». Сегодня благородное дело по духовному просвещению народа продолжает Международный благотворительный фонд Халифы Алтая.

Глубоко уважаемый в народе мудрец, ставший его заступником и покровителем, скончался в Алматы в 2003-м году в возрасте 86 лет. Перед кончиной он говорил: «Если что-нибудь со мной случится, меня обратно в Турцию не везите. Я вернулся на свою Родину – в Казахстан. Здесь распространял родной язык, по возможности пропагандировал религию. Теперь у меня нет другой заветной мечты. Напоследок скажу, когда умру, похороните меня на казахской земле». И этот его завет был выполнен. Халифа Алтай похоронен в Алматы 17 августа 2003 года.

Сохранение навсегда имени ученого-теолога в памяти народа определено его переводческой и религиозно-просветительской деятельностью. Он – автор 10 книг на казахском и турецком языках. Кроме этого, опубликовал многочисленные исследования, научно-познавательные статьи, публицистические произведения. Продуктивно трудился он и на переводческом поприще, способствуя донесению до казахского читателя книг по религии и высокой духовности. Например, с турецкого на казахский язык он перевел «Избранные хадисы» (Алматы, 1993, 1994), «Сияри Наби» («Жизнь пророка Мухаммеда». Алматы, 1994). Книгу «Ел-Иткан», которая в 1911 году вышла в Казани на татарском языке, он, просмотрев заново и восстановив утраченные буквы (лакуны), переиздал.

Халифа Алтай стремился максимально точно и доступно передать слова Корана на родном языке. К делу пропаганды религии ученый-теолог подходил с позиции истины и адекватности и в этом следует

видеть немалое методическое значение этой его деятельности. При переводе и разъяснении сложного языка Корана Халифа Алтай опирался на труды авторитетных специалистов по тафсиру, уместно используя труды предшественников. При использовании комментариев предшественников по содержанию Корана он указывал данный источник. Кроме того, во введении издания давались общие сведения, данные о толкованиях Корана на тюркских языках, а также помещались глоссарий и текстовые (содержательные) примечания. Известно, что раскрытию секретов содержания Корана посвящена многочисленная литература, а изыскания в этом направлении будут продолжаться и впредь. И при дальнейшем развитии познания об исламе и Коране, думается, это благое дело не будет прерываться, но будут раскрываться все новые грани в осмыслении его священных текстов.

Известный египетский ученый-теолог Махмуд Фахми Хиджази особо подчеркнул, что перевод Корана – фундаментальная научная работа Халифы Алтая: «Языковая, культурная сущность Халифы Алтая – в его способности к усвоению всех тюркских языков. Во введениях его казахских переводов приведены названия книг, переводов, толкований (Корана) на татарском, узбекском, азербайджанском и турецком языках. К тому же он освоил языки урду и фарси. Его интерес к Корану и тафсиру способствовал также освоению на должном уровне и арабского языка. Его исламское просветительство объяло все исламское знание в целом. Это доказывают его многочисленные произведения».

Можно смело сказать, что в казахской науке основу изучения содержания Корана заложил именно Халифа Алтай. Когда мы высказываем мысли о роли мусульманской общины в жизни страны, о чести и стыде, духовности, основах нравственности, то неизменно связываем их с именем мудрого старца–абыза. Глава общины, имам, отправляющий перед народом религиозные обряды, всегда должен выделяться в ее глазах своей нравственной смелостью и индивидуальностью. Должно осознавать, что это первое продвижение в разъяснении Корана на казахском языке – наглядное доказательство любви крупного ученого к своей исторической Родине, к Отечеству, пронесенной через всю жизнь.

За заслуги в распространении ислама в Казахстане Халифа Алтай награжден юбилейной медалью «10 лет независимости Республики Казахстан». Его имя присвоено большой мечети города Усть-Каменогорска – третьей по вместимости в Казахстане и мечети аула Кыргаулды Карасайского района Алматинской области. Именем Халифы Алтая названы улицы в городах Алматы и Сатпаев. Весь казахский народ почитал высокочтимого в тюркском мире писателя-ученого. Высоким свидетельством такого уважения является присвоение Халифе Алтаю званий Почетного гражданина города Аягоз Семипалатинской области и Шиелийского района Кызылординской области.

В пятитомном академическом издании «История Казахстана», в разделе, посвященном казахской диаспоре, особенно подчеркнуты разносторонняя деятельность и научные достижения Халифы Алтая. А в фундаментальной коллективной монографии Всемирной ассоциации казахов «Казахская диаспора и репатриация (1991–2012)», изданной в 2015 году, выделен самостоятельный раздел «Возрождение исламских традиций в казахской диаспоре: вклад Халифы Алтая». Именно в этом аспекте впервые в гуманитарной науке проведено исследование о Халифе Алтае.

Имя ученого вошло во многие учебники. Так, вопрос о нем включен в программу Единого национального тестирования для абитуриентов, поступающих в высшие учебные заведения. Материалы о Халифе Алтае помещены в учебнике «История Казахстана» для 11 класса средней школы. Также и в рабочей программе учебно-методического комплекса (силлабусе) для студентов по предмету «Религиоведение» приведены произведения ученого.

О творчестве Халифы Алтая на страницах печати писали выдающийся государственный и общественный деятель Динмухамед Кунаев, видные ученые Акжан аль-Машани, Рахманкул Бердибай, писатели Калтай Мухамеджанов, Калдарбек Найманбаев, Кабдеш Жумадилов, поэтесса Фариза Онгарсынова, доктора наук Сарсенгали Абдиманапов, Сарсенби Даутулы, Зуфар Сейтжанов, Дихан Камзабекулы.

Зарубежные ученые-тюркологи, профессора университетов Майнца и Гисена Ларс Йохансон (Johanson) и Марк Кирхнер (Kirchner), всесторонне изучив книгу Халифы Алтая «Anayurttan Anadolu'ya» («От родины предков до Анатолии»), опубликовали на нее рецензию в журнале «Acta Orientalia». Они особо подчеркнули, что эта книга – своего рода энциклопедия культуры казахского народа.

Министр культуры Турции Истемихан Талай, профессора Намык Кемал Зейбек, Туран Язган, Неджат Диярбекирли, Екмеледдин Ихсан-оглы, Ахмет Бижан Эрджиласун, Осман Серткая, Али Озек оценили труды Халифы Алтая как большой вклад в науку. Также и Енис Туран, Кемал Ондер с целью ознакомления турецкой общественности с именем Халифы Алтая, посвятили ему свои статьи. Показательно, что арабский журналист Махфуз аль-Амин в своем интервью называет Халифу Алтая высоким титулом шейха. В книге «Тюркские личности в Турции», изданной Управлением по делам религии Турции в 1998 году в Анкаре и в которой приведены биография и отрывки из книг Халифы Алтая, он назван «мыслителем тюркского мира».

Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева 6 декабря 2007 года провел Международную научно-практическую конференцию «Видный религиозный и общественный деятель Халифа Алтай: дела государственной важности и нравственные ценности», посвященную 90-летию со дня рождения Халифы Алтая. 100-летию со дня рождения

ученого была посвящена Международная научно-практическая конференция в Усть-Каменогорске «Взгляд в будущее: духовное возрождение и научное наследие Халифы Алтая». В рамках V Всемирного курултая казахов 24 июня 2017 года в Астане состоится Международная научно-практическая конференция «Халифа Алтай и возвращенная история».

Отметим, что в Архиве Президента Республики Казахстан, Центральном государственном архиве города Алматы исследователей ждут еще многочисленные документы и рукописи ученого-теолога.

Самое счастливое время своей жизни Халифа кажы провел в независимом Казахстане. Действительно, именно здесь он увидел плоды своего благородного труда по духовному очищению и возрождению общества. Родной народ признал в нем своего Духовного Учителя. Он привез на свою историческую родину и собственному народу бесценное духовное богатство: веру в ислам.

Конечно, жизненная стезя и кредо известной личности были связаны не только с высокодуховной общественной, масштабной деятельностью – обычный, земной пьедестал Халифы Алтая определялся и его ролью в семье, как любящего супруга, заботливого отца, доброго деда. Вместе с супругой Бибатиш Жунискызы они создали образцовую семью, женили четырех сыновей и выдали замуж четырех дочерей. Сегодня нежную заботу о Бибатиш апай взяли на себя сын Абдуррахим и невестка Дарига.

Старший сын Абдулсаттар с семьей проживал в Норвегии, там и скончался. Абдулсамат с семьей живет во Франции. Абдуррахим и Аднан – теперь граждане Республики Казахстан, живут в Алматы. Дочери Шакира, Шакура, Машкура и Айтен – граждане Турции. Как видим, и в их судьбах отразилась сложная история казахского народа в XX веке.

Мысли и идеи крупного ученого-теолога, мудрого аксакала казахского народа Халифы Алтая достаточно тесно связаны с нашим духовным развитием. И, думается, уровень принятия, претворения в жизнь его целей и заветов будет в значительной степени влиять на состояние культуры и нравственности в жизни страны. Имя Халифы Алтая, оставившего нам непреходящее духовное наследие, его поучительная судьба и праведные дела сохранятся в памяти народной.

Кулгазира Балтабаева,
кандидат исторических наук

Серик Ажигали,
доктор исторических наук, профессор

Серикказы Корабай,
кандидат филологических наук, профессор

A BRIEF ESSAY ON HALIFA ALTAY'S SCIENTIFIC AND PUBLIC ACTIVITIES

During the period of finding independence by Kazakhstan and its international recognition, developing science and culture there appeared a constellation of Kazakh scientists, true patriots – who had come from the people. They, in conformity with new requirements of the time and being in unity with their people, devoted their life to developing people's national spirituality, made a valuable contribution to strengthening the state basis and prosperity of their Fatherland. And among them was Halifa Gaqypuly Altay – a talented son of the Kazakh people, famous scientist-theologian, writer, akyn, ethnographer, who with his glorious deeds, scientific and creative achievements at his true worth was generally recognized as a bright pure soul, and his name has become a legend among his compatriots. Life and works of this outstanding scientist – a specialist in religious studies, broadly noted public figure were entirely devoted for the welfare of our Homeland, developing spirituality and humanism.

Halifa Altay thought about his people's future, integrity and strength of its spiritual, religious foundations, he made an inestimable contribution to spreading Islam in Kazakhstan. As a religious figure he was involved in great enlightening and moral, educational activities, bringing honourable heritage of Islam to his people, advocating in his own and already sovereign country the contents and interpretation of the Koran, translated by him, translations of other fundamental works on Mohammedanism into Kazakh. In the people's consciousness this stage of the remarkable scientist-theologian Halifa Altay's life way is the most important and didactic.

Halifa Altay's scientific and literary heritage is highly volumetric and diverse. Significance of wise Halifa for the Kazakh culture and spirituality is inseparably linked as with profound knowledge of the scientist-enlightener, as powerful social motions, directed to spiritual revival of his home country, attractiveness of his sharp research thought and peculiar deep individuality of the scientist personality.

Halifa Altay's life and creative work embrace the whole epoch in the history of the national culture and science. Though the main part of his life passed beyond his dear Kazakhstan, but his heart and intentions were primordially filled with love to the ancestors land. The scientist-enlightener name is broadly known in the Turkic world. Many libraries of different countries have his works. He was a member of many authoritative foreign scientific societies, associations.

Halifa Gaqypuly was born on the 25th of December, 1917 in the west of China, the Xinjiang province, Zharanty locality by Bulgyn lake of the Shyngil area, the Altay district (aimak). His father Gaqyp Karakelenuly was occupied with trade, went to different places of Western China and the Gansu province, he was a well-to-do and authoritative person, and in addition was rather

versed in questions of religion. He died in 1938, but Halifa's mother, Malika Kodarkyzy, died in 1940 in Tibet in consequence of the illness during the forced exodus, migration of a part of the Altaic Kazakhs abroad.

Father, having paid his attention to early abilities, cleverness of little Halifa, sent him to the aul mullah for studying. Having begun elementary learning to read and write the able pupil right away made his teacher astonish: quickly understanding general rules and foundations of the religion, he also strove to get to know laws of Shariat. Seeing so wonderful interest for religious sciences, his parent in 1931 settled in his house mullahs – experts on Islam: Akhmetkali Zhaisanbayuly, Magauia Gaisabaiuly who taught the aul children. Father virtually entrusted the upbringing of his son Halifa to these teachers. In particular, Akhmetkali was highly an educated person, he was subjected to repressions in Kazakhstan and together with others had to migrate to China. Afterwards, together with Halifa he endured all the burdens of the migrant-refugee in India. Thus, having got valuable education from brilliant teachers, having seriously mastered with religious principles, Halifa at the age of 16 with Akhmetkali's blessing became an imam.

In 1933 a great calamity, provoked by the violence politics of Shen Shitsai – of that time the governor of the Chinese province Xinjiang, overtook the Altay district. Having got under pursueing without any reason, undergoing pressure of the authorities, the local Kazakhs had to leave their Homeland. Their auls moved to the Barcol area, and then further – to the Gansu province. Together with his kinsmen, in search of freedom young Halifa took part in the migration. But the moving on did not bring salvation. Having undergone new oppressions of the local authorities, having considerable human losses because of skirmishes with Chinese military garrisons, the Kazakhs continued heavy migrating, undergoing pain and sufferings that had fallen to their lot. So, they reached Tibet, and then having overcome high ridges of the Himalayas, in 1940 came to India.

This migration, «great exodus» of the Kazakhs from the remote Chinese Altay finished only in September, 1941 in the Kashmir Province. Halifa became a translator in the Muzaffarabad town and with ardent wish began studying the Urdu language. The refugees under supporting political figures of India Moslems in 1943 removed to Central India. Halifa began working as a teacher at a school in the Bhopal town. In the «Ilahiya» madrasah he took lessons, learnt grammar of the Arabian language. However, the refugees in search of livelihood had to disperse about many towns of India. So, in 1945 Halifa moved to one of the large towns of this country, to Kanpur, and the next year – to Delhi.

In August, 1947 was established an independent state of Pakistan. In this connection Moslems of India removed to Pakistan, but the adherents of Hinduism accordingly – to India. Kazakhs-refugees chose for living this new Moslem country. Halifa, who was in permanent search of knowledge and comprehension of sciences, working in the Peshavar

town in Pakistan, did all his best for improving his knowledge on the Koran sciences and its interpretation. In the «Talimul Koran» madrasah in the Rawalpindi town he studied Tafsir (inerpretation of the Koran), and also the Farsi language. These his purposefulness and activities were also of much benefit to those countrymen who followed his example. Knowledge of several languages allowed the thirty-year-old young man to be well received at local government bodies and institutions in search of defenders and protectors for the destitute countrymen.

Virtually having lost peace, Halifa tirelessly was seeking in every way possible help for his compatriots, who only had status of refugees and not any other civil rights. On the 14th, February, 1950 in the Lahore town he met with diplomats of the Turkic Republic working in Pakistan. It was the first large success in overcoming those difficulties they had and in realizing his great dream in defending interests of his people. Halifa was in the hope and waited for patronage from his Turkic fellows. On the way for achieving the noble object on the 17th, October, 1951 in the Peshavar town, Pakistan was founded the «East Turkestan Kazakhs-nomads» Society, the Executive Secretary of which was chosen Halifa Altay. The newly founded Society established relations with local authorities, diplomatic bodies.

His first literary experience the future writer and scientist gained in the emigrant press: in the «Turkic world» («Türk eli») journal – in the body of the Committee on struggle for national liberation of Eastern Turkestan. So, on the 17th, June, 1952 in this journal was published Halifa Altay’s letter «For all the members of the Turkestan Committee» («Turkeli komutesının barlıq muselerine») about the situation of the Kazakhs-refugees. He wrote that often being in Rawalpindi, the capital of Pakistan, he regularly got letters and this journal from German town Düsseldorf, sending there his own materials about the Kazakhs-refugees situation and their supporting by Muslem countries, and he was also informed about the Kazakh diaspora in Germany and its activities.

As a result of Halyfa Altay’s meetings with diplomats of Turkey in Pakistan in 1952 the Turkic government passed an especial decision on receiving Kazakhs-refugees. Thus, being for many years in burdens and wanderings, the Altay Kazakhs removed to Turkey, where in the kindred for them country they at last «come to themselves», began peaceful and free life. There, the Kazakhs were admitted to citizenship, took hearts. And it was undoubtedly in many respects thanks to selfless, tireless activities of one of the initiators and leaders of long migration of the Kazakhs, fearless and, as if born for the welfare of his people Halifa Gaqypuly Altay.

It was significantly, that receiving the Turkic citizenship, in the passport, where, according to the legislation of that country must be pointed one’s origin, Halifa, without a moment’s hesitation chose family name «Altay» – on the name of his ancestors’ land. This name of the remote, holy Fatherland that was forcibly left, caused a feeling of inescapable yearning for it, always kept in the depths of his heart.

Purposeful and talented Halifa since his youth up, who chose the path of education and science, on the Turkic land got new opportunities for developing scientific investigations, religious enlightenment. Here his born talent brightly showed in writing books-recollections on forcible migrating the Kazakhs from their Homeland with the purpose of acquainting the general public, in the noble deed of translating works of religious contents into Kazakh. Certainly, for supporting his family he did some business, translations, but at the same time continued enriching the store of his knowledge. The first book in Turkish published in Turkey was «Shezhire of the Turks – Kazakhs» («Kazak türklerıne aıd şecere». Istanbul, 1977).

As it is known, all the life of this figure from the people, a scientist and enlightener was full of different peripetia, complexities and stubbon struggle. In particular, about them, about burdens of the author’s young years, about the bitter truth of migrating from the Homeland evidences his poetic work «My recollections» («Естеліктерім». Istanbul, 1980) and the book «The people that left Altay» («Алтайдан ауған ел». Almaty, 2000) published later. In this context, it should be especially noted a historical-ethnographical work in the Turkish language «From the Homeland of ancestors to Anatolia» («Анаюрттан Анадолуйа» / «Anaurttan Anadoly'ua») on history, customs and traditions of the Kazakhs published twice by the Ministry of Culture of Turkey (Ankara, 1981, 1998). In 1995 it was published in the translation into Kazakh in Almaty («Атажұрттан Анадолыға дейін»).

Halifa Altay was the author and publisher of the book «The way of Islam and foundations of the belief» («Құран жолы және иманның шарттары». Istanbul, 1980, 1982, 1983, Mecca, 1990), that later was also more than once published in Almaty under the name «The Koran alphabet and morals demands» (1992, 1995, 1998, 2001). The polyglot, versatile scientist devoted all his conscious life to spiritual enlightenment of his people, upbringing of mercy, explaining the basis of Islam by intelligible language, its broad teaching among the people. On the 15th, May, 1960 at the International Symposium «The World against communism» that was held in Taiwan, he came out with the talk on the Forum themes. The highly educated Kazakh, scientist, was received by Chiang Kai-shek, the President of Taiwan, displaying him profound respect.

As a famous religious figure he in 1967 visited the Near East, cities of Jordan and Syria. In 1968, having been to Pakistan, Afghanistan and Iran, he saw masterpieces of Eastern culture; and in Kabul he met with representatives of the Kazakh diaspora. In 1974, he visited Mecca for the first time, made Hadj. Visiting of cultural-historical centers of the East gave Halifa Altay powerful impulses and inspiration for creating new works.

The years spent in Turkey were marked not only by creative deeds, but also by active participation in the socio-political life of the country. So, in 1965 during the election compaign he was elected a member of the administration of the Salihli town from the Justice party. Of important event in the life of wise

Halifa in 1977 became his meeting with Suleiman Demirel, the Prime Minister of the Turkic Republic of that time.

Unforgettable moment in his personal life occurred in August, 1978. On the «Otan» («Motherland») Society invitation he arrived in Kazakhstan for the first time, warm meetings were held with him at the Kazakhstan Union of Writers, the Academy of Sciences. While visiting the Museum of History of Medicine and Public Health the scientist left a good response in the Honorary guests book.

In 1982 for the first time in a half of a century, Halifa Altay visited the XUAR of the People's Republic of China, home places. In Urumqi, he met and had talks with Nygmet Mynzhani, Nariman Zhabagytayuly and other representatives of the Kazakh intellectuals. In Peking, he also met with the head of the Kazakh department of the Nationalities Publishing House and journalists, the Head of the Kazakh department of the Central People Radio Station and educators of the Nationalities Institute (now – the Nationalities University).

In 1984, he visited Kazakhstan for the second time. That time was organized a special meeting with the scientist at the Academy of Sciences. The important part of this visit of the religious figure was attendance of the Hodja Akhmed Yasawi Mausoleum in Turkestan.

When in 1985 he went to Iran for the second time, while visiting Kazakh settlements (auls) in Gorgan, he distributed a hundred copies of the Koran edited by the scientist. In that time again was shown a high mission of Halifa Altay as an enlightener.

After each trip abroad Halifa Altay got a new inspiration as if constantly being in search of new for him scientific truths. So, while visiting the countries of the Muslim East a thought about the necessity of preparing an explanation of the Holy Koran in the Kazakh language gave him no rest. And, in particular, he shared this idea with his colleagues from fraternal countries at the International Turcological Conference at the Istanbul University in 1986. In 1988, after two months' travelling about Europe and many meetings with representatives of the scientific community, he perceived a particular creative enthusiasm. And there were reasons for it. So, at the universities of Mainz and London he met and talked with scientists-turcologists Lars Johanson, his pupil Mark Kirchner, and also with Shirin Akiner. On invitation of Hasan Oraltay, the editor-in-chief of the «Azattyk» («Freedom») Radio in Munich, Halife Altay spoke on the air acquainting listeners with his autobiography, reading ayats and khutbs. And in Paris he had meetings with Kazakhs – working migrants who had arrived from Turkey, in the course of which he raised vitally important questions on keeping the native language, religion, mentality and national self-consciousness.

Thus, in memorable meetings, symbolic scientific and cultural events passed every year of the Turkic scholar-enlightener. In 1989, in Oslo, the capital of Norway, at the XXXII International Scientific Conference of Altaists he came out with the report «On the customs and traditions of the Kazakhs», where he

as a scientist-ethographer thoroughly knowing customs and traditions of his people, acquainted representatives of other peoples with them.

1989, in general, became a stage in the creative biography and publishing activities of the religious figure and enlightener. His old dream had been realized: was completed the main work of many years' intensive work – a translation-explanation of the Holy Koran («The Koran: contents and explanations in the Kazakh language»), that originally was prepared in the Arabian script for the Kazakhs of the Xinjiang Uygur Autonomous Region of the People's Republic of China, and in 1989–1990 was published in Istanbul as a separate book. Five thousand of its copies were brought to Xinjiang.

The third edition of the book in the Cyrillic alphabet was realized in 1990 (in the typewritten variant) in Istanbul, then in 1991 the given translation of the Koran (already in the computer composition) was published with edition of 500000 copies in Saudi Arabia as a gratuitous gift for Kazakhstan. During the Hadj in 1994 Halifa Altay solved the question on delivering the book straight to Almaty. As a result, to the Almaty office of the International Fund of Supporting Islam from Mecca came 170000 copies of the Koran in the Kazakh language for free spreading among the population. Delivering 10000 copies of the book for the Kazakhs of Mongolia was provided through Prague and Hong Kong.

Understanding particular responsibility of the translation (and explanation of the contents) of the Koran, Halifa Altay began working with very serious preparation. He studied researches conducted before him having compared and correlated translations of the text into languages of the kindred Turkic peoples, Urdu and Farsi, and accented his attention to the maximal conformity to the original. And as a result made a great contribution to forming national spirituality and world outlook. This high cause showed that the main thing for him was deep belief, knowledge, hard work and persistence.

This first edition of explanations of the Holy Koran book in the Kazakh language is an inimitable work of the scientist and erudite person Halifa on his spiritual way, his high achievement, to a certain degree an exploit in the matter of propaganda of Islam in the Kazakh society. As a result, the first translation of the contents of the Sacred book (and explanations) in the native language became an imperishable spiritual possession of all the Kazakhs all over the world. The Kazakh scientist from Turkey, Professor Abdiuakhap Kara considered this first translation into the Kazakh language as a symbol of the struggle of the foreign Kazakhs for freedom of religion.

In 1990 Halifa had one more opportunity to visit his historical Motherland. Taking part in the solemn meeting on the occasion of the Seventieth Anniversary of the Kazakh Soviet Socialist Republic, he made certain unfavourable situation with the Kazakh language, and also religion in the republic.

On arriving in Turkey Halifa Altay fell to thinking about removal: «I am going to Kazakhstan. There it turns out, the language and religion are disappearing. If I do not go there and do not teach what I know I will feel guilty myself». And when he heard that on the 16th of December, 1991 Kazakhstan

got independence, he felt particular joy. In February, 1992 on President of the Republic of Kazakhstan N.A. Nazarbayev's invitation he removed to the Motherland of his ancestors. From the moment of finding independence by Kazakhstan the honourable aged and wise man Halifa Altay was the first of our compatriots scattered all over the world to return to their historical Motherland.

He took part and came out at the First International Kurultay of the Kazakhs that was also held that year. At this joint meeting was established the World association of the Kazakhs and the Chairman of the Presidium of the Association was approved President of the Republic of Kazakhstan Nursultan Abishevich Nazarbayev. Halifa Altay took part in realizing the main tasks of the Association on establishing cultural and spiritual, educational and business connections with foreign Kazakhs.

Therefore he closely communicated with the First Deputy Chairman of the Presidium of the Association Kaldarbek Naimanbayev. Halifa Altay was accepted a member of the Kazakhstan Union of Writers. As a member of «The Kazakh language» International Society and the editorial board of the «Turkistan» newspaper he made a great contribution to developing of the spiritual culture of the people.

On the 17th of December, 1993 in the presence of the foreign Kazakh community President N.A. Nazarbayev personally presented a passport of a citizen of the Republic of Kazakhstan to Halifa Altay. Then the Head of the State twice officially received him at his residence.

His compatriots gave particular respect to the worthy son of the people who had returned to the historical Motherland. For the book «Атажұрттан Анадолыға дейін» («From the Homeland of the ancestors to Anatolia») he became the first prize winner of the «Alash» International reward of the Kazakhstan Union of Writers. In 1995 he took part in celebrations under the UNESCO aegis devoted to the 150th anniversary of the great thinker akyn Abay in the Abay area of the Semipalatinsk oblast.

After returning to Kazakhstan Halifa Altay – having deeply comprehended all the power of penetrating atheism ideas and incompetence of the people in religious questions for 70 years – with enthusiasm undertook to do the task of really spiritual, religious enlightening his people. For the purpose of advocating Islam he visited many towns of Kazakhstan, organizing events, calling people to the true religion, setting it on the right path. Having headed in 1995 the «Inabat» («Respect») Islamic Educational Center under the World Association of the Kazakhs, he began actively publishing his articles on the press pages, came out on TV channels and radio on the themes of morality and religion.

In particular, in several issues of the «Түркістан» («Turkistan») newspaper his publications on Oraza-ait – the holiday of completing the Muslim fast saw the light. In 1995 he came out with a report at the International Symposium «Modern condition and future of the Kazakh diaspora». Just Halifa Altay's removal to Kazakhstan started a new stage in

learning Islam, in renewing historical successive connections in spiritual and religious enlightening our people. On returning Halifa Altay to Kazakhstan he was officially met in Almaty by the leaders of the Spiritual Administration of Muslims in Kazakhstan and religious representatives of all the oblasts.

His acquaintance with Kazakhstan he began with the Kyzylorda oblast and then visited some more 16 oblasts (except the Kostanay and North Kazakhstan oblasts). He was cordially received not only in the mosques, but also by the population as a whole, when akims of oblasts, towns and areas created all conditions for meetings of so great kazhy with the people and his unforgettable speeches on questions of reviving Islamic traditions of vital importance.

So emotionally remembers about it the Vice-Chairman of the World Association of the Kazakhs Sultanali Balgabayev, who often accompanied Halifa Altay in many of his trips to the regions of Kazakhstan and was an eye-witness of great respect and piety of the people for him: «Wherever we went, whoever we met, all the people showed particular respect to aksakal Halifa, and the heard things from his mouth were taken as a particular event. On hearing that Halifa Altay hadzhi would come, all the inhabitants of the auls, who were still able to move, came to the places of meetings with the aksakal, that were overcrowded with the people. And even leaders of regions and oblasts always being busy with urgent matters, on hearing about Haleke's coming, put off their matters in order to express respect to the high guest».

The former Chairman of the Spiritual Administration of Muslims in Kazakhstan, the famous orientalist, scientist-specialist in religious studies, theologian, Honorary Member of the National Academy of Sciences of RK Absattar Derbisali highly assessed Halifa Altay’s religious-enlightener selfless activities: «Brothers our, thirsting religion, literally made a fuss of the aksakal-oralman. With respect having invited, they gave him a place of honour. The aksakal read the Koran, gave his blessing. He promulgated religious sermons. Kazakh-speaking mass media competing with each other brought to the readers, listeners and onlookers materials about the expert on Islam, warm, cordial words and wishes told by him, the written cognitive articles about religion, his recollections. Every time when he came to the zhuma-namaz and called on the muftiyat, strengthened our belief and for its further advancing and developing took into his own hands different current matters; many topical, demanding their fulfillment questions became the common theme of our talks. He talked sincerely, genially, with clear intentions. How many books he wrote on religious, spiritual themes and all of them are in demand».

Halifa Altay’s eightieth anniversary in 1997 was broadly marked in the republican scale. In Almaty, in the M.O. Auezov Kazakh State Academic Drama Theater was held a solemn party in honor of the jubilee of the enlightener. In the address of congratulation President of the Republic of Kazakhstan N.A. Nazarbayev expressed him gratitude for the contribution to the revival of Islamic traditions: «All your life is honest service to the people, a

great example of morals and purity on the religious path. Of great value are your, for the first time carried out, translations of the Holy Book and other religious books into the Mother tongue, satisfaction of Moslem, spiritual requirements of our compatriots?!».

In 1998, Halifa Altay came out with a report about Moslems of Kazakhstan and Central Asia at the X International Islamic Forum «XXI Century and World of Islam» in Cairo, held a meeting in the Embassy of Kazakhstan in Egypt with Kazakh students studying in this country.

In 1999, he established the International Islamic Charitable Fund and became its President. The main directions of the Fund activities became: help for children's homes, invalids, oralmans, poor citizens; teaching Kazakh, Arabian and Turkic languages; teaching to read the Koran; teaching principles of Islam; opening libraries, madrasahs and mosques, courses on history and culture of Islam; assistance in forming patriotism of the young generation, healthy lifestyle, humanistic principles.

In 2003, 2008, 2009 the Fund on the base of Halifa Altay's translation published a new edition of the Koran in the Arabian script and its interpretation in the Kazakh language. The Fund published and gratis spread Halifa Altay's works «Hutbs» («Sermons»), «Gıbadat ul-ıslam» («Гибадат ул-ислам»); besides, he published books in Kazakh «The Koran and science» («Құран және ғылым»), «Islam from the position of truth» («Ислам ақиқат көзімен қарағанда»), «Wonderful values of Islam» («Исламның ғажайып құндылықтары»), «Lessons of spiritual education» («Рухани тәрбие сабақтары»), «Prophet's beautiful image» («Пайғамбардың көркем мінезі»), «Principles of Islamic religion» («Ислам дінінің негіздері»), and also in Kazakh and Russian the book «Krepost musulmanina» («Мұсылман қорғаны») and in Russian – «Unikalnoe posobie dlya ishchushchego znaniya». Today the International Charitable Fund of Halifa Altay continues a noble matter on spiritual enlightening the people.

Deeply respected by the people the wise man that had become defender and patron, passed away in Almaty in 2003 at the age of 86. Before his decease he said: «If something happens with me, will not take me back to Turkey. I have returned to my Homeland – to Kazakhstan. Here I spread the Mother tongue, as far as possible advocated religion. Now I have no any cherished dream. In the end I will tell you, when I die, bury me in the Kazakh land». And this his precept was fulfilled. Halifa Altay was buried in Almaty on the 17th of August, 2003.

Keeping forever the name of the scientist-theologian in the people's memory was predetermined with his translational and religious-educational activities. He was the author of 10 books in the Kazakh and Turkish languages. Besides, he published numerous researches, scientific-cognitive articles, publicistic works. Efficiently he worked at the translator field, promoting to bringing to the Kazakh reader books on religion and high spirituality. For example, he translated from Turkish into Kazakh «Selected

hadises» (Almaty, 1993, 1994), «Seerat Un Nabi» («Life of Prophet Muhammad», Almaty, 1994). The book «El-Itkan», which in 1911 was published in Kazan city in the Tatar language, he, having looked it through all over again and having restored the lost letters (lacunas), republished it.

Halifa Altay tried at most and popular to render the words of the Koran in the Mother language. To the matter of advocating religion the scientist-theologian approached from a position of the truth and adequacy and in it should be seen considerable meaning of this his activity. While translating and explaining the Koran complicated language Halifa Altay relied upon works of authoritative specialists on the Tafsir, appropriately using works of his predecessors. Using comments of the predecessors on the Koran contents he pointed the given source. Besides, in the introduction of the edition was given general information, data on the Koran interpretations in Turkic languages, and there also were placed a glossary and textual (substantial) notes. It is known, that for revealing secrets of the Koran contents was devoted numerous literature, and investigations in this direction will be also continued henceforth. And in further development of the mankind, it is believed, this noble matter will not be interrupted, but there will be revealed new and new sides in comprehension of its Sacred texts.

The famous Egyptian scientist-theologian Makhmud Fakhmi Khidzhazi especially emphasized, that the Koran translation was a fundamental scientific work of Halifa Altay: «Linguistic, cultural essence of Halifa Altay was in his ability for mastering all Turkic languages. In the introductions of his Kazakh translations were given names of the books, translations, interpretations (of the Koran) in Tatar, Uzbek, Azerbaijanian and Turkish languages. Moreover, he mastered Urdu and Farsi languages. His interest for the Koran and Tafsir also promoted to mastering at the proper level the Arabian language. His Islamic enlightener activities embraced all the Islamic knowledge at the whole. His numerous works prove it».

It can be told with confidence that in the Kazakh science it was Halifa Altay who laid the foundation for studying the Koran contents. When we state thoughts about the Moslem community role in the life of the country, about honor and shame, spirituality, principles of morals, then invariably we connect them with the name of the wise aged man-abyz. The head of the community – imam, performing religious rites before the people, always must be distinguished in its eyes by his moral courage and individuality. It should be realized that this first advancement in explaining the Koran in the Kazakh language was obvious proof of the great scientist’s love for his historical Homeland, to his Motherland, retained through all the life.

For his services in spreading Islam in Kazakhstan Halifa Altay was rewarded with the jubelee medal «10 years of independence of the Republic of Kazakhstan». The big mosque of Ust-Kamenogorsk – the third on its capacity in Kazakhstan and the mosque of the Kyrgauldy aul of the Karasai area of the Almaty oblast were named after Halifa Altay. Streets in Almaty

and Satpayev cities were also named after Halifa Altay. All the Kazakh people honoured highly revered in the Turkic world the writer-scientist. The high evidence of such respect was awarding Halifa Altay titles of the Honorary citizen of the Ayagoz town of the Semipalatinsk oblast and the Shieli area of the Kyzylorda oblast.

In the five-volume academic edition «History of Kazakhstan», in the part devoted to the Kazakh diaspora were especially emphasized many-sided activities and scientific achievements of Halifa Altay. But in the fundamental collective monograph of the World Association of the Kazakhs «Kazakh diaspora and repatriation (1991–2012)», published in 2015, was prepared a separate part «Revival of Islamic traditions in the Kazakh diaspora: Halifa Altay's contribution». Just in this aspect for the first time in the humanitarian science was carried out an investigation about Halifa Altay.

The scientist's name entered many textbooks. So, a question about him has been included in the Program of the Common national testing for university entrants. Materials about Halifa Altay have been also given in the textbook «History of Kazakhstan» for the 11th grade of the secondary school. In the Working Program of the educational-methodical complex (syllabus) for students on the subject «Religious Studies» have been also included works of the scientist.

About the creative work of Halifa Altay on the pages of the press wrote the outstanding state and public figure Dinmuhamed Kunayev, eminent scientists Akzhan al-Mashani, Berdibayev (Berdibay) Rakhmankul, writers Kaltay Mukhamedzhanov, Kaldarbek Naimanbayev, Kabdesh Zhumadilov, poetess Fariza Ongarsynova, doctors of sciences Sarsengali Abdimanapov, Sarsenbi Dautuly, Zufar Seitzhanov, Dikhan Kamzabekuly.

Foreign scientists-turcologists, professors of the Universities of Mainz and Gisen Lars Johanson and Mark Kirchner, having comprehensively studied the book of Halifa Altay «Anayurttan Anadolu'ya» («From the Homeland of ancestors to Anatolia»), published its review in the «Acta Orientalia» journal. They especially emphasized that this book was a kind of encyclopaedia of the Kazakh people's culture.

The Minister of Culture of Turkey Istemikhan Talay, professors Namyk Kemal Zeibek, Turan Yazgan, Nedjat Diyarbekirli, Ekmeleddin Ihsan-ogly, Ahmet Bizhan Erdzhilasun, Osman Sertkaya, Ali Ozek assessed Halifa Altay's works as a great contribution to science. Enis Turan, Kemal Onder, also with the purpose of acquaintance of the Turkic people with the name of Halifa Altay devoted him their articles. That is significant that the Arabian journalist Makhfuz al-Amin in his interview named Halifa Altay by the high title of sheikh. In the book «Turkic personalities in Turkey», published in 1998 in Ankara and where were given the biography and extracts from the books of Halifa Altay, he was named «the Thinker of the Turkic world».

The L.N. Gumilyov Eurasian National University on the 6th of December, 2007, held the International Scientific-Practical Conference «The eminent

religious and public figure Halifa Altay: matters of state significance and moral values» devoted to the 90th anniversary of Halifa Altay.

To the 100th anniversary of the Scientist was devoted International Scientific-Practical conference in Ust-Kamenogorsk «Look at Future: spiritual revival and Halifa Altay's scientific heritage». Within the framework of the V World Kurultay of the Kazakhs on the 24th of June, 2017 in Astana will be held the International Scientific-Practical Conference «Halifa Altay and the returned History».

It should be noted that in the Archives of the President of the Republic of Kazakhstan, the Central State Archives of Almaty, numerous documents and manuscripts of the scientist-theologian are still waiting for their researchers.

The happiest time of his life Halifa kazhy spent in independent Kazakhstan. Indeed, just here he saw fruits of his noble work on spiritual clearning and reviving the society. His own people considered him to be his Spiritual Teacher. He brought to his historical Homeland and his own people priceless spiritual wealth – faith in Islam.

Certainly, the life path and credo of the well-known person were connected with not only highly spiritual public, large-scale activities – an usual, earthly pedestal of Halifa Altay was also defined with his role in the family as a loving husband, careful father, kind grandfather. Together with his wife Bibatish Zhuniskyzy they created an exemplary family, married off their four sons and four daughters. Today, his son Abdurrahim and dauther-in-law Dariga have taken a tender care of Bibatish apay.

Elder son Abdulsattar with his family lived in Norway, there he passed away. Abdulsamat and his family live in France. Abdurrahim and Adnan are now citizens of the Republic of Kazakhstan, live in Almaty. Daughters Shakira, Shakura, Mashkura and Aiten are citizens of Turkey. As we can see, the complex history of the Kazakh people in the XX century also reflected in their destinies.

Thoughts and ideas of the great scientist-theologian, wise aksakal of the Kazakh people Halifa Altay are rather closely connected with our spiritual development. And, it is believed, the level of taking, realizing his purposes and precepts to a considerable extent will influence upon the state of culture and morals in the life of our country. Halifa Altay's name, who left for us imperishable spiritual heritage, his didactic destiny and pious deeds will retain in memory of the people.

***Kulgazira Baltabayeva**,*
Candidate of Historical Sciences

***Serik Azhigali**,*
Doctor of Historical Sciences, Professor

***Serikkazy Korabay**,*
Candidate of Philological Sciences, Professor

HALİFE ALTAY'IN BİLİMSEL VE SOSYAL ÇALIŞMALARI HAKKINDA KISA BİR DEĞERLENDİRME

Ülkemizin bağımsızlığını kazanarak uluslararası düzeyde tanınmasıyla beraber bilim ve kültür alanlarında yeni gelişmeler meydana gelirken, halkın içinden çıkan, milli ve manevi değerler için hayatını feda eden, gerçekten yurtsever bilim adamları ülkemizin kalkınmasına ve refahına katkıda bulunmuşlardır. Teolog, yazar, şair ve etnograf Halife Akifoğlu Altay – saha araştırmaları ve topluma faydalı faaliyetleriyle tanınan başarılı ve seçkin simalardan biridir. Halife, dini eserleri ve ilmi kişiliğiyle ülke çapında değil, tüm dünya tarafından tanınmış bir din âlimi ve sevilen bir halk adamıdır.

Halife Altay, ülkenin geleceği, sağlam dini düşünce ve Kazakistan'da İslam'ın yayılması için çok değerli çalışmalarda bulunmuştur. Dini bilgini olarak, ahlaki ve dini eğitim çalışmalarında bulunmanın, islam değerlerini halka ulaştırmanın, Kur'an-ı Kerim'in Kazak türkçesine ilk çevirisini yapmış olmanın yanı sıra, bağımsızlığına kavuşan ülkesinde islâm dininin diğer temel kitaplarını da Kazak diline çevirerek halkının dinî inancını arttırmak, teolog Halife Altay'ın en büyük hedefi olmuştu.

Halife Altay, arkasında birçok bilimsel ve edebi eseri miras olarak bırakmıştır. Kazak edebiyatında Halife hocanın eserlerinde onun derin bilimi ve doğduğu memleketine olan sevgisi görülebilir.

Halife aksakalın arşivinin önemi: onun derin bilgi sahibi olması ile halkın maneviyatının güçlenmesinde toplumsal araştırma yeteneğinin keskinliği ve derinliğiyle ahenk gösteren doğuştan var olan özelliğiyle doğrudan bağı olması sebebiyledir.

Halife Altay'ın hayatı ve eserleri milli kültür ve bilim tarihinin bir dönemini kapsamaktadır. Hayatının büyük bir bölümünü yurtdışında geçirse de, kalbi daima vatanı için atmış, eğitimci ve bilim adamı, ayrıca Türk Dünyasının tanınmış bir şahsiyeti olarak eserleri birçok ülkenin kütüphanelerinde bulunmaktadır. Kendisi birkaç yabancı akademik organizasyona üyedir.

Halife Altay, 25 Aralık 1917 tarihinde Çin'in Sincan bölgesi toprakları içinde Altay ili Şingil ilçesinde Bulğın ırmağının kıyısında bulunan Carantı'da dünyaya geldi. Babası Akif Karakelenoğlu Sincan ve Gansu arasında ticaret yapan orta halli dindar bir kişiydi. Babası Akif bey 1938 yılında, annesi Melike Kodarkızı ise Altay ilinden hicret eden kazakların göçünün Tibet'e ulaştığı 1940 yılında vefat etmiştir.

Çocukluğundan zeki olduğu belli olan Halife Kur'an ve temel din dersleri alması için babası tarafından köy imamına emanet edilmiştir. Öncelikle okuma yazmayı erken öğrenerek üstün yetenek gösteren Halife, dinin prensiplerini ve şeriat yasalarını anlamaya çalıştı. Oğlunun vatan ve millet için faydalı bir şahsiyet olma arzusunu anlayan babası, 1931 yılında yerel din hocaları Magaviya Gaysabayoğlu ile Ahmetkali Caysanbayoğlu'nu evinde ağırlayarak, Halife'nin diğer çocuklarla birlikte dini eğitim almasını sağladı. Ahmetkali Kazakistan'da siyasi baskıya maruz kaldığından Sincan'a göç

edenlerden biridir. Daha sonra Ahmetkali Hindistan'daki mülteci hayatın zorluklarını Halife ile birlikte yaşar. İşte böyle bilgili hocalardan eğitim almış olan ve dini kuralları sağlam kavrayan Halife, hocası Ahmetkali'nin icazeti ile 16 yaşında imam olarak göreve başlar.

Sincan Bölgesinin Genel Valisi Şin Şi Sey'in (Sheng Shi Tsai) zülüm siyaseti 1933 yıllarında Altay bölgesinde büyük bir trajediye yol açmıştır. Hiç bir sebep ve mazeret olmadan takibata uğrayan, baskı gören Kazakların bir kısmı elinde olmayarak gönülsüz doğduğu toprakları terk ederek önce Barköl, daha sonra Gansu taraflarına yerleşmek mecburiyetinde kalmıştır. Özgürlük arayan soydaşları ile birlikte delikanlı Halife de göçe katılır. Burada da baskıya dayanamayan ve biraz adamını kaybeden kazaklar uzun ve meşakkatli bir yolculuktan sonra 1940 yılında Tibet'e gelip Himalaya Dağları üzerinden Hindistan'a ulaştı ve Eylül 1941'de Keşmir'de konakladı. Muzafar-Abad şehrinde tercümanlığın yanısıra urdu dilin de öğrendi. 1943 yılında Hindistan hükümeti ve yerel müslümanların yardımıyla Kazakları Hindistan'ın orta bölgesine yerleştirir. Burada Halife Bhopal şehrindeki okulda öğretmenliğe başlar. Ayrıca kendisini daha da geliştirebilmek için "İlahiye" medresesinde Arapça gramer dersleri alır. Bu arada Kazak mültecileri nafaka arayışı içinde Hindistan'ın farklı şehirlerine dağılmaya başlar. Halife' de, 1945 yılında önce ülkenin büyük şehirlerinden biri olan Kanpur'a, bir yıl sonra da Delhi'ye taşınır.

Ağustos 1947 yılında, Pakistan bağımsız bir devlet olarak kurulmasıyla Hindistan'daki müslümanlar Pakistan'a, Pakistan'daki Hinduizm dinindekiler Hindistan'a göç eder. Kazak mültecileri de Müslüman devlet olan Pakistan'a göç eder. Sürekli ilim arayışında olan Halife ülkenin diğer bir şehri Peşaver'de rızkının peşinden koşmanın yanı sıra, Kur'an ve tefsir bilgisini geliştirmeye gayret etti. Ravalpindi şehrindeki "Talimul Kuran" medresesinde Kuran'ın tefsiri ve farsça ders aldı. Bu çabalarının sonucunda kendi vatandaşlarına da yardımcı olabildi. Sadece 30 yaşında olmasına rağmen birkaç dil bilen genç Halife, yerel yöneticiler ve kurumlarla görüşmeler yaparak, evsiz kalan vatandaşlarına yardım aradı.

Sadece mülteci statüsünde bulunan ve herhangi bir ülkenin vatandaşlığı hakkı bulunmayan soydaşlarını düşünen Halife, bir başka çare bulmaya çalışır. Lahor şehrinde Türkiye Cumhuriyeti'nin Pakistan'daki diplomatları ile görüşür. Bu, Halife'nin kendi vatandaşlarının çıkarlarını koruma yönündeki çalışmalarının önemli bir dönüm noktasıydı. 17 Ekim 1951 tarihinde Peşaver şehrinde "Doğu Türkistan Kazak Muhacirleri Derneği" kurulduğunda, Halife oybirliğiyle cemiyetin genel sekreteri seçilir. Bu cemiyet Kazak mültecilerin yerel yönetim ve siyasi kurumları ile ilişkiler kurmasına imkân sağlamıştır.

Geleceğin yazarı, ilk edebi tecrübesi Türkistan Milli Kurtuluş Komitesi'nin resmi organı "Türk Eli" dergisinde başlar. 17 Haziran 1952 tarihinde söz konusu dergide Halife'nin «Türkeli komitesinin tüm üyelerine» ("Türkeli komytesinin barliq müşelerine") başlığıyla kazak mültecilerin durumu hakkında bir mektubu yayınlanır. Bu, Halife'nin Pakistan'ın başkenti

Ravalpindi'ye sık sık gittiğini ve buradan Almanya'nın Düsseldorf kentine mektup göndererek, onları kazak mültecilerinin durumu ve müslüman ülkelerin destekleri hakkında bilgilendirdiğini gösterir. Ayrıca Almanya'daki kazak diasporası ile onların sosyal hayatları hakkında da bilgi sahibi olur.

Halife Altay'ın Türkiye'nin Pakistan'daki diplomatları ile görüşmesi sonucunda, 1952 yılında Türkiye hükümeti mülteci Kazakların Türkiye'ye kabul edilmesi konusunda özel bir kararname yayınlar.

Böylece, yıllardır yaşamlarını azap içinde geçiren Altay Kazakları Türkiye'ye göç ederek, kardeş ülkede barış ve özgürlük içinde yaşama imkânı bulmuştur. Türkiye vatandaşlığını ve kimliğini kazanmışlardır. Bu gelişmelerde göçün liderlerinden biri olan yurtsever Halife Altay'ın yaptığı çalışmaların payı büyüktür.

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığını aldıklarında ilgili ülkenin vatandaşlık yasalarına uygun olarak soyadı alması gerektiğini öğrendiğinde, Halife çekinmeden Altay'ı kendisine soyadı olarak seçmiştir. Bu onun geride kalan kutsal vatanı – Altay'ı sürekli olarak kalbinde yaşatması ve memleket hasreti çekmesindendir.

Bilime çocukluğundan beri meraklı ve yetenekli Halife Türkiye'de de din bilgisini arttırma ve ilmi araştırmalar yapmak için iyi fırsatlar bulmuştur. Tüm gücünü Ata yurttan başlayan ve Anadolu'ya kadar ulaşan göçün tarihini halka anlatan eserler yazmaya, önemli dini eserleri kazakçaya tercüme etmeye verdi. Ticaret ve tercüme faaliyetlerinin yanı sıra mesleki ve kişisel açılardan kendisini sürekli olarak geliştirmeye gayret etmiştir. Türkiye'de ilk kitabı "Kazak Türklerine aid şeceresi" (İstanbul, 1977) Türk dilinde yayınlanmıştır. Alaş aydınının bütün hayatı mücadele ile geçmiştir. Halife'nin "Anılarım" (İstanbul, 1980) başlıklı şiir diliyle yazılmış manzum eseri ve "Altay'dan Göçen El" eserinde hayatının en zor dönemlerinden ve göçün acı gerçeğinden bahseder. Kazakların tarihi ve gelenekleri hakkında da detaylı bilgiler veren "Anayurttan Anadolu'ya" tarihsel ve etnografik eseri Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı tarafından iki kez (Ankara 1981, 1998) yayınladı. Bu eseri daha sonra Kazakçaya çevrilerek Almatı'da (1995) yayınlanmıştır.

Halife Altay tarafından hazırlanan "Kuran Yolu ve İmanın Şartları" (İstanbul, 1980, 1982, 1983; Mekke, 1990) daha sonra Almatı'da (1992, 1995, 1998, 2001) "Kuran Alfabesi ve İmanın Şartları" adıyla yeniden yayınlandı.

Yedi dili akıcı biçimde konuşan zeki bilim adamı tüm hayatını kendi halkının dini ve ahlaki yönünü geliştirmeye, islam dininin hükümlerini ve prensiplerini anlaşılır dilde açıklayarak tüm ülkeye yayılması yolunda sarf etmiştir. 15 Mayıs 1960 tarihinde Tayvan'da gerçekleşen "Dünya Komünizme Karşı" konulu uluslararası sempozyuma katılarak, konuyla ilgili bir sunum yapmıştır. Kazak bilim adamı Halife'yi Tayvan Devlet Başkanı Çan Kay Şek kabul ederek büyük saygı göstermiştir.

Tanınmış bir din adamı olarak, 1967 yılında Ortadoğu ülkeleri gezisi kapsamında Suriye ve Ürdün'ün tarihi kentlerini ziyaret eder. 1968 yılında, Pakistan, Afganistan ve İran ülkelerinde bulunan Halife, oryantal kültürü

yakından hissetmenin yanı sıra, Afganistan'ın Kabil şehrinde yaşayan Kazak diasporası temsilcileriyle bir araya gelir. İlk defa 1974 yılında hac görevini yapmak için Mekke'ye gider. Doğu'nun birçok tarihi ve kültürel merkezlerine yaptığı ziyaretleri Halife'nin yeni eserler yazmasına vesile olur.

Türkiye'de bulunduğu yıllarda sadece ilmi çalışmalarıyla değil, aktif olarak ülkenin sosyal ve politik hayatına da katılmıştır. 1965 seçimlerinde "Adalet" partisinden Salihli'de ilçe encümen üyeliğine seçilir. Halife'nin hayatındaki en önemli olaylardan biri de 1977 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin Başbakanı Süleyman Demirel'in kabul etmesidir.

Ağustos 1978 Halife'nin hayatında unutulmaz önemli bir dönemdir. Çünkü "Vatan" derneğinin davetiyle ilk defa Kazakistan'a gelen Halife, Yazarlar Birliği'nde ve Bilimler Akademisi'nde düzenlenen toplantılara katılır ve "Tıp Tarihi ve Sağlıklı Yaşam Müzesi'ni" ziyaret ederek, iyi dileklerini belirtir.

1982 yılında, ayrılışından yaklaşık yarım asır sonra doğduğu yer – Çin'in Sincan bölgesine seyahat eder. Urumçi'de Niğmet Mıncani, Nariman Cabağıtayoğlu ve bölgenin diğer aydınlarıyla bir araya gelir. Pekin'deki Milletler Yayınevi Kazak Bölümü'nün başkanı ve gazeteciler, Merkezi Halk radyosu Kazak Bölümü'nün başkanı ve Milletler Enstitüsü (şimdi Üniversite) öğretmenleri ile bir araya gelir.

1984 yılında ikinci defa Kazakistan'a gelir. Bu defa, Bilimler Akademisi'nin bilim adamları ile bir araya gelir. Ülke ziyareti kapsamındaki önemli faaliyetlerinden biri olarak – din âlimi Türkistan'daki Hoca Ahmet Yesevi Türbesi'ni ziyaret etmesidir.

1985 yılında İran'a ikinci defa yaptığı seyahat sırasında Gorgan bölgesindeki kazak köylerinde ve camilerde bulunarak halka kendisinin yanında getirdiği Kuran-ı Kerim'in yaklaşık 100 adedini dağıtır.

Çeşitli yabancı ülkelere yaptığı ziyaretlerinden etkilenen Halife, yeni bir bilim arayışı yoluna girer. Ortadoğu müslüman ülkelerine yaptığı her ziyaret onun kutsal Kuran-ı Kerim'i kazak diline çevirme arzusunu kamçılar. 1986 yılında İstanbul Üniversitesi'nde düzenlenen Uluslararası Türkoloji Konferansına katıldığında kardeş ülkelerden gelen bilim adamları ile bu fikrini paylaşır.

1988 yılında iki ay Avrupa'da bulunduğu dönemde bilim adamlarıyla yaptığı görüşmeler çok yararlı olmuştur. Bu görüşmeler sırasında Mainz Üniversitesinden Lars Johanson ve onun talebesi Mark Kirchner, Londra Üniversitesinden Shirin Akiner gibi ünlü bilim adamlarıyla bir araya gelir. "Azatlık" radyosunun baş editörü Hasan Oraltay'ın davetiyle Münih kentinde radyoya röportaj veren Halife Altay kısaca hayat hikâyesini anlatır, ayrıca ayet ve hutbe okur. Türkiye'den işçi olarak Paris'e göç eden Kazaklarla yaptığı görüşmede anadil, din, milli şuur, ruh sağlığı ve yasal haklar hakkında sohbet eder.

Alaş aydınının hayat dönemleri önemli bilimsel ve manevi etkinlikler içerisinde geçmiştir. 1989 yılında Norveç'in başkenti Oslo'da düzenlenen Uluslararası bir bilimsel konferansta "Kazak Türkleri Örf ve Âdetleri Hakkında" bir sunum yaparak halkının geleneklerini iyi bilen etnograf bir âlim olarak tanıtır.

1989 yılı din âliminin hayatının en önemli dönemi olmuştur. Çünkü yıllardır beklediği rüyası gerçekleşir: Uzun zamandan beri dinlenmeden çalışarak hazırladığı Kutsal Kuran çevirisi – “Kuran-ı Kerim’in Meali ve Anlamı” öncelikle Çin’in Sincan Uygur Özerk Bölgesi’nde yaşayan Kazak halkı için arap alfabesiyle hazırlanır, 1989 ve 1990 yıllarında yine İstanbul’da basılır ve onun 5000 tanesi de Sincan’a gönderilir.

Kitabın üçüncü baskısı 1990 yılında İstanbul’da Kiril alfabesi ile daktilo versiyonuyla, 1991 yılında ise yine Kiril alfabesi ile bu kez bilgisayar versiyonuyla yayınlanmıştır. Kuran-ı Kerim’in bu çevirisinin 500 bin tanesi ise özellikle Kazakistan’daki halk için Suudi Arabistan’da basılır. Halife Altay, 1994 yılındaki hac sırasında söz konusu Kuran-ı Kerimlerin Almatı’ya ulaştırılması işini de halleder. Sonuç olarak Uluslararası İslam Dayanışma Fonu’nun Almatı Ofisi’ne Mekke’den kazak dilindeki Kuran-ı Kerim ‘in 170 bin tanesi ücretsiz olarak dağıtılmak üzere teslim edilir. Kitabın 10 bin tanesinin Moğolistan kazaklarına ulaşması Prag ve Hong Kong üzerinden sağlanır.

Kuran-ı Kerim’in çevrilmesi büyük sorumluluk gerektirdiği için, Halife Altay bu çeviri öncesinde uzun süre çok detaylı hazırlık yapmıştır. Daha önceki araştırma ve çalışmaları inceleyerek, diğer Türk dillerindeki ve urdu, fars dillerindeki çevirileri birbiriyle karşılaştırarak orjinal anlama en yakın olan manayı vermeye çalışmıştır. Dolayısıyla milletinin sağlıklı ve doğru bir dini dünya görüşünün oluşmasına önemli katkıda bulunmuştur. Tüm bunlar inanç, eğitim, sıkı çalışma ve sabır gerektirir.

Kutsal Kuran-ı Kerim kitabının ilk kez kazakça yayınlanması, bilim adamı Halife’nin maneviyat yolundaki büyük emeği, İslam’ın kazak toplumu arasında tebliğle organize olarak yayılmasındaki faaliyeti büyük bir cesaret örneğidir. Kutsal kitabın kazak dilindeki bu ilk çevirisi tüm dünya kazakları için dinlerinin doğru öğrenilerek anlaşılmasında çok faydalı olmuştur. Türkiye’deki kazak bilim adamı Profesör Abdulvahap Kara, Kutsal Kuran’ın kazak dilindeki bu ilk çevirisini, Türkiye kazaklarının din özgürlüğünün sembolü olarak değerlendirdi.

1990 yılında Halife’ye tarihi vatanına seyahat etmenin bir fırsatı daha doğar. Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’nin 70. Yıl kutlaması nedeniyle düzenlenen törene katılan Halife, ülkenin dil ve din alanındaki gerçek durumunu anlamıştır. Türkiye’ye dönünce: “Ben Kazakistan’a gideceğim. Dil ve din kaybolmaktadır. Oraya gidip insanlara bildiklerimi anlatmazsam bana vebal olur” açıklamasında bulundu. 16 Aralık 1991 tarihinde Kazakistan’ın bağımsızlığını kazandığını duymak Halife için büyük bir sevinç kaynağı olmuştur. Şubat 1992’de, Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Abişoğlu Nazarbayev’in daveti üzerine vatanı Kazakistan’a göç etti. Kazakistan bağımsızlığını kazandığında yurtdışındaki vatandaşlarımız arasından vatana ilk göç edenlerden biri Halife Altay olmuştur.

Aynı yıl Almatı’da düzenlenen Birinci Dünya Kazakları Kurultayı’nda konuşma yaptı. Bu Kurultay’da Dünya Kazakları Birliği kurulur ve Başkanı olarak Kazakistan Cumhurbaşkanı N.A. Nazarbayev seçilir. Temel görevi

olarak yurtdışında yaşayan kazaklarla kültürel, manevi, eğitim ve iş alanlarındaki bağlantıları güçlendirmeyi hedef alan Dünya Kazakları Birliğinin faaliyetlerine Halife Altay da katkı sağlar. O yıllarda Dünya Kazaklar Birliği Birinci Başkan Vekili Kaldarbek Naymanbayev ile sıkı ilişkide bulunmuştur. Çok geçmeden Halife Altay Kazakistan Yazarlar Birliği'nin üyeliğine kabul edildi. Uluslararası "Kazak dili" ve "Türkistan" gazetelerinin kurucu üyesi olarak ulusal kültürün gelişmesine önemli katkıları olmuştur.

17 Aralık 1993 tarihinde, Kazakistan Cumhuriyeti vatandaşı olan Halife Altay'a, Kazakistan Cumhurbaşkanı N.A. Nazarbayev Kazak kimliğini kendi eliyle verdi. Daha sonra Cumhurbaşkanı Halife'yi iki defa resmi kabul etmiştir.

Kazakistan'ın bağımsızlığını yeni kazandığı bu zor dönemde tarihi vatanına geri dönen Halife Altay'a halkın saygısı çok büyüktür. Yine bu dönemde "Ata Yurttan Anadolu'ya" kitabı için Kazakistan Yazarlar Birliği tarafından verilen Uluslararası "Alaş" ödülünün ilk sahibi olur. 1995 yılında UNESCO programı bünyesinde Semey İli Abay ilçesinde düzenlenen büyük düşünür ve şair Abay'ın Doğumunun 150. Yıldönümü kutlama törenine katılır.

Halife Altay tarihi vatanına geldikten sonra, 70 yıl boyu ateizm ideolojisiyle beslenen toplumda derin din bilgisinin olmadığının farkına vararak bütün gücüyle işe koyuldu. İslam dinini tebliğ etmek maksadıyla Kazakistan'ın hemen hemen tüm şehirlerini gezerek hak dinine çağıran önemli organizasyonlar düzenledi. 1995 yılında, Dünya Kazaklar Birliği'ne bağlı "İnabat" İslami Eğitim Merkezi'ni kurarak ilk başkanı olarak çalışmaya başlamış, basın, televizyon ve radyoda ahlaki ve dini konularda sunumlar yapmıştır. Örneğin, "Türkistan" gazetesinde Ramazan Bayramı hakkında birkaç makalesi yayınlanmıştır. Yine, 1995 yılında "Kazak Diasporasının Bugünü ve Geleceği" konulu Uluslararası sempozyumda önemli bir sunum yapmıştır. Hakikatinde Halife Altay'ın Kazakistan'a göç edip gelmesi yeni dönemde islam dininin hummalı bir şekilde tebliğine ön ayak olup halkımızın kalbinde var olan dini inancın tekrar eski haline gelmesini sağladı. Halife Altay'ı Almatı da Kazakistan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yetkilileri ve tüm illerin din görevlileri karşıladı. O ilk ziyaretini Kızılorda iline yaptı. Daha sonra Kazakistan'ın 16 vilayetini (Kostanay ve Kuzey Kazakistan hariç) ziyaret etti. Aksakalı sadece camii cemaati değil, halk ile buluşmasına tüm imkânlarını seferber eden il ve ilçe yöneticileri de sıcak samimi duygularla karşıladılar.

Dünya Kazaklar Birliği'nin Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı Sultanali Balğabayev, Halife Altay'ın ülkemizin tüm illerine yaptığı birçok seferlerinde birlikte olduğu zamanlarda ona halkın büyük sevgi gösterdiğine şahit olduğunu heyecanla anlatarak: "Nereye gitsek te, kimlerle buluşsak ta toplanan halkın Halife aksakala özellikle hürmet gösteriyordu ve aksakalı bir kerede olsun görüp vaazını dinlemeyi bir ayrıcalık olarak değerlendiriyordu. Halife Altay hacının geldiği haberini alınca, yaşlı, genç demeden herkes gelip toplantı salonunu doldururdu. Hatta işten dolayı boş zamanı olmayan il ve ilçe yetkilileri de Halife'nin geldiğini duyunca, aksakalımıza selam vermeye

gelirlerdi. Halkın Halife Altay'a böyle bir saygı göstermesi tesadüfi değildir" ifadesinde bulunmuştur.

Kazakistan'ın eski Baş Müftüsü, din âlimi, herkesin tanıdığı şarkiyatçı, oryantalist, teolog-bilim adamı, Kazakistan Cumhuriyeti Ulusal Bilimler Akademisi'nin saygın akademiği Derbisali Absattar hacı: "Dine susayan halkımız bilge aksakalı sevgi ve saygıyla karşılardı. Aksakalda onlar için Kuran okur dua eder ve vaaz verirdi. Medya birbiriyle rekabete girerek aksakalın vaazlarını dini makaleleriyle anılarını okuyucularına ve dinleyicilerine ulaştırırdı. Her Cuma günü namazdan sonra müftülüğe gelerek dinimizin daha da gelişmesine ne gibi çözüm yolları bulmak gibi güncel meseleler sohbetimizin ortak konusu olurdu. Düşüncelerini alçak gönüllülükle ve iyi niyetle belirtirdi. Din konusunda birçok kitaplar yazdı. Yazdıklarının hepsine de halk arasında yoğun talep vardır" diyerek Halife Altay'ın emeğinin önemli olduğunu belirtmiştir.

1997 yılında, Halife Altay'ın Doğumunun 80.Yıldönümü ülke genelinde kutlanmıştır. Almatı'daki M.O. Avezov Kazak Devlet Akademisi Drama Tiyatrosu'nda Halife Altay için doğum günü kutlaması düzenlenmiştir. Kazakistan Cumhurbaşkanı N.A. Nazarbayev doğum günü sahibine gönderdiği kutlama mesajında: "Sizi – halkımıza adaletle hizmet etmenin ve din yolunda samimi olmanın bir örneği olarak değerlendiriyoruz. Kutsal Kuran-ı Kerim'i ve diğer dini eserleri ilk kez anadilimize çevirerek kandaşlarımızın İslam dinine duyduğu susuzluğu gidermiş olmanız bile değeri ölçülemez bir başarıdır!?" ifadesiyle İslam geleneğinin canlanmasına katkıda bulunduğu için yaptığı takdirlerini bildirmiştir.

1998 yılında Kahire'de düzenlenen "21. Yüzyıl ve İslam dünyası" konulu 10. Uluslararası İslam Forumuna katılan Halife, Kazakistan ve Orta Asya devletlerindeki müslümanların durumu hakkında bir tebliğ sunar. Ayrıca Mısır'daki Kazakistan Büyükelçiliğinde bu ülkede okuyan kazak öğrenciler ile buluşur.

1999 yılında Halife Altay Uluslararası İslam Hayır Vakfını kurar ve onun başkanı olur. Vakfın ana hedefi – yetim çocuklara, engellilere, göçmenlere ve yoksul vatandaşlara yardım etmek; kazakça, arapça ve türkçe eğitimi; Kuran-ı Kerim okumasını ve islam'ın temel bilgilerini öğretmek; kütüphaneler, medreseler ve camiler yapmak; islam tarihi ve kültürü ile ilgili kurslar açmak; yüksek ahlaki niteliklere sahip vatansever, sağlıklı gençlerin yetiştirilmesine yardımcı olmaktır.

2003, 2008, 2009 yıllarında vakıf, Halife Altay'ın meali temelinde hazırlanan Kuran'ın arapça çeviri-yazımı (transkripsiyon) ve kazakça anlamı olan yeni bir kitap yayınlanmıştır. Bu kapsamda Halife Altay'ın "Hutbeler" ve "İslam İbadeti" adlı eserlerinin yanı sıra, "Müslüman Kalesi", "Kuran ve Bilim", "Hakikat Gözüyle İslam", "İslam'ın Mükemmel Değerleri", "Manevi Eğitim", "Peygamberin Güzel Ahlakı", "İslam Dininin Esasları" ve rusça olarak "Уникальное пособие для ищущего знания" ve "Крепость мусульманина" kitapları yayınlanmış ve ücretsiz olarak dağıtılmıştır. Günümüzde Halife'nin başlattığı hayırlı faaliyetler, Halife Altay Uluslararası Hayır Vakfı ile devam etmektedir.

Bilimi ve fikirleri ile tanınan milletinin değerli aksakalı 2003 yılında 86 yaşında vefat etti. Merhum son zamanlarında: "Eğer durumum daha da ağırlaşırsa beni Türkiye'ye götürmeyin, ben vatanım Kazakistan'a geldim, dili ve dini elimden geldiğince nasihat ettim. Böylece maksadımı gerçekleştirdim. Son sözüm, vefat edince beni Kazakistan toprağına defnedin" demiş. Onun bu son isteği yerine getirildi. Halife Altay 17 Temmuz 2003 yılında Almatı'da toprağa verildi.

İlahiyatçı olarak onun ismi halk arasında hiç bir zaman unutulmayacak olması; arkasında bıraktığı birçok eserler ile dini eğitim konusundaki hizmetlerinden dolayıdır. Kendisi türkçe ve kazakça yazılmış 10 kitabın yazarıdır. Buna ek olarak kendisinin birçok araştırma, bilimsel makale ve gazete yazıları yayınlamıştır. Çeviri alanında da din ve iman ile ilgili kitapları Kazak okuyucular ile buluşturmuştur. Örneğin, "Seçme Hadisler" (1993, 1994), "Siyer-i Nebi" (Hz. Muhammed Peygamberin (S.A.V.) hayatı) adlı kitapları türkçeden kazakça'ya çevirdi (1994). 1911 yılında Kazan şehrinde basılmış olan "El-İtkan" adlı tatar dilindeki Kuran-ı Kerim tefsirini tashih ederek tekrar yayınladı.

Halife Altay Kuran'daki sözleri (ayetleri) kendi ana dilinde özgün açıklamalarla aslına en yakın anlamda çevirerek anlatmaya çalıştı. İslam dinini nasihat ederken aksakalın ikna etmedeki etkisinin tarihi önemi vardır.

Halife Altay, çeviri ve açıklamalarında ünlü tefsircilerin eserlerine başvurarak Kur'an'ın dili ve çevirisi ile ilgili eserleri yerinde faydalanmasını bilmiştir. Onun çevirisinde, Kur'an sözlerinin birçok anlamından özellikle bir tanesinin seçildiği durumlarda, son kısımda kaynak sembol ile işaretlenerek verilmiştir. Ayrıca, eserin girişinde genel bilgiler, türk dillerindeki tefsirler hakkında bilginin yanı sıra Kur'an kavramlar sözlüğü ve konularla ilgili izahlar verilmiştir. Kuran-ı Kerim'in sözlerinin derin manalarının açıklanması için büyük çaba harcandığı görülmektedir, bu tür çalışmaların bundan sonra da devam edeceği aşikârdır. İnsanlığın daha da gelişmesiyle birlikte, Halife Altay ile başlayan bu hayırlı işler hiç durmayacak ve kutsal kelimelerin kavramı hakkında bilgi edinmede yeni ufuklar açılmaya devam edecektir.

Mısırlı din bilgini Mahmud Fehmi Hicazi: "Halife Altay'ın dillere karşı yeteneği ve kültürel zenginliği tüm Türk dillerini kolayca öğrenmesine yardımcı olmuş ve bu dilleri etkin şekilde kullanabilmesini sağlamıştır. kazakçaya yaptığı çevirilerde faydalanmış olduğu bu türk dillerindeki; tatarca, özbekçe, azerice ve türkçe kitapların, çeviri ve tefsirlerin tamamı kaynak olarak verilmiştir. Bunların yanı sıra, urduca ve farsça da bilen Halife Altay'ın Kur'an-ı Kerim'e ve tefsire olan ilgisi, Kur'an arapçasını da yüksek düzeyde öğrenmesine katkıda bulunmuştur. Onun islami eğitimcilik kültürü tüm islami ilimleri kapsar" diyerek Halife Altay'ın çevirdiği Kur'an-ı Kerim'in çok önemli bir bilimsel çalışma olduğunu vurgulamıştır.

Kazak biliminde Kur'an-ı Kerim tefsirinin temelini Halife Altay'ın attığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Ülke hayatında Müslüman topluluğun rolüne bakıldığında vicdan, maneviyat ve ahlak (iman) ilkelerinin bu aksakal bilgenin adıyla yakından

ilişkili olduğu görülmektedir. Her zaman halkına örnek bir yaşantı sürdüren imamın bu manevi cesareti de takdire şayandır. Kur'an-ı Kerim'in Kazak türkçesindeki ilk mealini hazırlamış olması ise, aydının hayatı boyunca vatanına ve milletine duyduğu sonsuz sevginin kanıtı olarak algılanmalıdır.

Kazakistan'ın bağımsızlığının 10. yılı kutlamaları çerçevesinde Halife Altay, Kazakistan'da islamın yayılmasına yaptığı katkılarından dolayı altın madalya ile ödüllendirilmiştir. Ülkede büyüklüğü bakımından üçüncü sırada bulunan Öskemen şehrindeki merkez camisine ve Almatı eyaleti Karasay ilçesi Kırgavıldı köyündeki yeni camiye Halife Altay'ın ismi verilmiştir. Ayrıca, Almatı'da bir ve Karaganda'nın Satpayev kentinde bir cadde bu büyük bilim adamının ismini taşımaktadır. Türk dünyasının saygı duyduğu yazar ve bilim adamı bütün kazak halkının özel iltifatını ve sevgisini kazanmıştır. Halife Altay'a, Semey eyaletindeki Ayagöz kentinin ve Kızılorda eyaleti Şiyeli ilçesinin onursal vatandaşlık unvanı verilmiştir.

"Kazakistan Tarihi" adlı akademik beş ciltlik baskının "Kazak Diasporası" bölümünde Halife Altay'ın faaliyetleri ve bilimsel hizmetleri hakkında bilgiye yer verilmiştir. 2015 yılında Dünya Kazakları Birliği'nin "Kazak Diasporası ve Atayurda Geri Dönüş (1991–2012)" monografisinde "Kazak Diasporasında İslami Geleneklerin Canlandırılması: Halife Altay'ın Katkıları" adlı ayrı bir bölüm yayımlanmıştır. Bu Halife Altay hakkında beşeri bilimlerde yapılmış olan ilk araştırmadır.

Bilim adamının ismi birçok ders kitaplarında da yer almıştır. Kazakistan Ulusal Üniversite Giriş Sınavı'nda Halife Altay hakkında özel bir soru vardır. Ortaokulda 11. sınıf için "Kazakistan Tarihi" ders kitabında Halife Altay hakkında bilgiler yer almaktadır. "Din Bilimleri" ders programında da büyük din âliminin eserleri okutulmaktadır.

Büyük devlet ve halk adamı Dinmuhamed Konayev, tanınmış bilim adamları Akcan al-Maşani, Rahmankul Berdibay, yazarlar Kaltay Muhamedcanov, Kaldarbek Naymanbayev, Kabdeş Cumadilov, şair Fariza Ongarsınova, akademisyenler Sarsengali Abdimanapov, Sarsenbi Dautoğlu, Zufar Seyitcanov, Dihan Kamzabekoğlu, Halife Altay ve onun eserleri hakkında olumlu görüşlerini dile getirmişlerdir.

Yabancı bilim adamları, Mainz Üniversitesi ve Giessen Üniversitesi profesörleri Lars Johanson ve Mark Kirchner, Halife Altay'ın "Anayurttan Anadolu'ya" çalışmasını kapsamlı bir şekilde araştırarak Avrupa'da ingilizce çıkan "Kitapların Sunumu" ("Acta Orientalia") dergisinde bir makale yayımlamışlardır. Bu eserinin kazak halk kültürünün bir ansiklopedisi olduğunu özellikle belirtmişlerdir.

Türkiye Kültür Bakanı Mustafa İstemihan Talay ve profesörler Namık Kemal Zeybek, Turan Yazgan, Nejat Diyarbekirli, Ekmeleddin İhsanoğlu, Ahmet Bican Ercilasun, Osman Sertkaya ve Ali Özek, Halife Altay'ın eserleriyle bilime büyük katkı sağladığını kabul etmişlerdir. Enis Turan, Kemal Önder gibi gazeteciler Türk halkına yönelik Halife Altay hakkında makaleler yazmışlardır. Arap gazetecisi Mahfuz al-Âmin, Halife Altay ile yaptığı

röportajda ona Şeyh diye hitap etmiştir. 1998 yılında Ankara'da Türkiye Diyanet İşleri tarafından yayınlanan “Türkiye’deki Türk Dünyası” adlı kitapta Halife Altay’ın biyografisi ve kitaplarından alıntılar yayımlanarak “Türk Dünyasının Bilim Adamı” olarak değerlendirilmiştir.

6 Aralık 2007 tarihinde L.N. Gumilov Avrasya Devlet Üniversitesi’nde Halife Altay’ın doğumunun 90. Yıldönümü dolayısıyla “Tanınmış din ve halk adamı Halife Altay: Faaliyeti ve İman Değerleri” isimli uluslararası bilimsel-pratik konferans düzenlenmiştir. Din bilgininin doğumunun 100. yıldönümü nedeniyle 10 Mayıs 2017 tarihinde Öskemen’de “Geleceğe Doğru: Manevi Uyanış ve Halife Altay’ın Bilimsel Mirası” konulu Uluslararası bilimsel-pratik konferans düzenlenmiştir. Dahası “Halife Altay ve Geri Dönen Tarih” başlıklı Uluslararası bilimsel-pratik konferansı 24 Haziran 2017 tarihinde Astana’da 5. Dünya Kazaklar Kurultayı çerçevesinde düzenlenecektir.

Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Arşivi’nde ve Almatı Merkez Devlet Arşivi’nde din bilgininin birçok be

lge ve yazıları araştırmacılara sunulmuştur.

Halife Altay, hayatının en mutlu anlarını bağımsız Kazakistan’da geçirdi. Hakikatinde o yaptığı hizmetinin karşılığı olarak – manevi temizliği ve toplumun yenilenmesini gördü. Kendi milleti onu manevi öğretmen olarak kabul etti. O, tarihi vatanına ve milletinin İslam inancına manevi bir zenginlik getirdi.

Halife Altay, ailesinde sevgili eş, sevecen baba ve iyi bir dede olabilmiştir. Eşi Bibatiş Cüniskızı ile dört oğul ve dört kız yetiştirmişlerdir. Şu anda hanımı Bibatiş, oğlu Abdurrahim ve gelini Dariğa ile beraber yaşamaktadır. Büyük oğlu Abdulsattar ailesiyle Norveç'te yaşamış ve orada vefat etmiştir. İkinci oğlu Abdulsamet ailesiyle Fransa’da yaşamaktadır. Diğer oğulları Abdurrahim ve Adnan ise Kazakistan Cumhuriyeti vatandaşlarıdır ve Almatı’da yaşamaktadırlar. Kızları Şakira, Şeküre, Meşküre ve Ayten Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarıdır. 20. yüzyılda Kazak halkının başından geçen tarihi olaylar onların da hayatları üzerinde iz bıraktı.

Büyük din bilgini ve Alaş aksakalı Halife Altay’ın düşünce ve yorumları geleceği hedef almaktadır. Onun gösterdiği hedefler ile emanet ettiği vasiyetlerinin nasıl kabul edilip, yerine getirileceği ülkenin kültürel ve manevi hayatının durumuyla bağlantılıdır.

Kazak maneviyatına kalıcı bir miras bırakarak ahlaki hayatı ile örnek olan Halife Altay’ın ismi halkın gönlünde yaşayacaktır.

Gülgazira Baltabayeva,
Tarih Doktoru

Serik Acigali,
Tarih Doktoru, Profesör

Serikkazı Korabay,
Filoloji Doktoru, Profesör

ХАЛИФА АЛТАЙДЫҢ ӨМІРІ МЕН ЕҢБЕКТЕРІ ТУРАЛЫ ӘДЕБИЕТТЕР
حاليفا التايدىڭ ٴومىرى مەن ەڭبەكتەرى تۋرالى ادەبيەتتەر
ЛИТЕРАТУРА О ЖИЗНИ И ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ХАЛИФЫ АЛТАЯ
LITERATURE ON HALIFA ALTAY’S LIFE AND ACTIVITIES
HALIFE ALTAY’IN HAYATI VE ESERLERI ÜZERİNDEKİ LITERATÜRLER

1976

1. *Hasan Oraltay*. Kazak türkleri. – Beyazıt-Istanbul: Bayaz Saray Nu: 41, 1976. – S. 97–98, 277–278.

1979

2. Türkıstan bibliyografyası (İzahlı-İkinci basım) / hazırlayan A. Şekür Turan. – Ankara: Ayyıldız Matbaası A.Ş. – 1979. – S. 11.

1987

3. *Johanson L., Kirchner M.* Halife Altay’s book Anayurttan Anadolu’ya // Acta Orientalia. – 1987. – № 48. – S. 242–243.

[Йохансон *Ларс, Кирхнер Марк.* Халифа Алтайдың «Атажұрттан Анадолыға дейін» атты еңбегіне рецензия].

4. Kazaki şivesiyle Kuran-ı Kerim meali hazırlandı // Türkiye. – 1987. – 12 Nisan. – S. 2.

1988

5. *Қожаұлы Тимур*. Ыстамбұлда түркістандық бір ақсақал Халифа Алтай // Түркістан. – 1988. – № 2. – 49-б.

6. The Kazaks of China. Essays on an Ethnic Minority / Edited by Linda Benson and Ingvar Svanberg. – Uppsala, 1988. – P. 189–199.

7. *Kemal Önder.* Dualar esir Türkler, esir Müslümanlar için // Tercümen. – 1988. – 5 Şubat. – S. 1, 7.

8. *Kemal Önder.* Türkistanlı lider Halifa Altay’ın 3 yıllık çalışması sonuçlandı // Tercümen. – 1988. – 13 Şubat.

9. *Mustafa Arıcı – Kerım Keklık.* Halıfe Altay // Yayin dünyasına pencere. – 1988. – Nısan - Mayıs. – Say 1/3. – S. 28–29.

10. *Turan Enıs*. Doğu Türkistanlı bir alim Halife Altay // Türk yurdu. – 1988. – Temmuz. – № 18. – S. 21–28.

Енис Туран. Шығыс Түркістандық бір ғалым Халифа Алтай // Түрік жұрты. – 1988. – № 18. – 21–28-бб.

1989

11. Svanberg Ingvar. Kazak Refugees in Turkey. A study of Cultural Persistence and Social Change. (Studia Multiethnica Upsaliensia, 8). – Uppsala, 1989. – P.148–149, 189, 208.

12. *Enver Durmuş*. Türkistanlı alim Halifa Altay (70 yaşında)... // Türkiye. – 1989.

1990

13. *Әбішев Қ*. Қаны бір қарақтарым // Шалқар. – 1990. – № 38(352). – 12 қазан. – 5-б.

14. *Бәдіғұлов М*. Халифа Алтай ағаға! // Шалқар. – 1990. – № 39(353). – 19 қазан. – 5-б.

15. *Жиенғалиев Б.* Егемендік алғандарыңа біздер де шексіз қуандық, бақытқа жетіңдер халқым! // Алматы ақшамы. – 1990. – № 254. – 5 караша. – 3-б.

16. *Жүнісов М*. Ататүрік елінде // Лениншіл жас. – 1990. – 28 караша. – 3-б.

17. ҚазССР мерейтойының меймандарымен сұхбат. Туысқандар лебізі // Шалқар. – 1990. – № 39(353). – 19 қазан. – 5-б.

18. *Қыдырханов У.* Қадірлі қара шаңырақта. Туркия дәптерінен сапарнама // Шалқар. – 1990. – № 37(351). – 5 қазан. – 5-б.

19. *Мағауин Е.* Құран // Жұлдыз. – 1990. – № 7. – 190–191-бб.

20. *Мағзиұлы У*. Дәм – ғанибет, дидар – ғанибет // Шалқар. – 1990. – № 40(354). – 26 қазан. – 5-б.

21. *Маханбетқұлов Ә.* «Атажұртқа деген сағыныш бөлек...» // Зерде. – 1990. – № 12(372). – Желтоқсан. – 12–14-бб.

22. *Оңғарсынқызы Ф.* Туркия – жүрегімде // Шалқар. – 1990. – № 24(338). – 29 маусым. – 5-б.

23. *Оңғарсынова Ф*. Есімізде ата жұрт / Суретті салған Рүстем Әбдірашев // Ақ желкен. – 1990. – № 7. – Шілде. – 8–9-бб.

24. *Төлөн*. Куран казак тилинде чыкты // Советтік Кыргызстан. – 1990 – 7 сәуір. – 3-б.

25. *Alptekın Erkın.* Doğu Türkıstan'dan hıcretımızın 40 yili. – Kayseri, 1990. – S. 18–19.

26. Asya İslam'a sarılıyor // Yeni Nesil. – 1990. – 23 Ekim. – S. 1, 8.

27. Komünist Parti Merkezi'nde Cuma namazı kıldık // Yeni Nesil. – 1990. – 16 Aralık.

1991

28. *Алтай Б.* Қайран аға // Шалқар. – 1991. – № 8(340). – 28 ақпан. – 4-б.

29. *Ауғанбаев Ә*. Халифа Алтай ағаға! // Шалқар. – 1991. – № 48(380). – 27 желтоқсан. – 5-б.

30. *Құдышев О*. Иманның шарттары және құранның сүрелері. [Халифа Алтай жинап бастырған «Құранның әліппесі және иманның

шарттары» атты кітаптың ықшамдалып, қазақтың жаңа әліппесіне түсірілуі]. – Алматы: Қазақстан, 1991. – 2-б.

31. *Қыдырханұлы У*. Анкарадағы екі күн // Шалқар. – 1991. – № 38(370). – 11 қазан. – 5-б.

32. *Мүсірбаев Б*. Қасиетті кітаптың екі сөйлемі // Лениншіл жас. – 1991. – № 15. – 22 қаңтар. – 3-б.

33. *Рахатұлы А*. Діннің қайта оралуы (Өлгий қ.) // Шалқар. – 1991. – № 8(340). – 28 ақпан. – 3-б.

34. *Галиев А.А*., *Ауганбаев М.А.* Проблемы истории Западного Казахстана в книге Х. Алтая «Анаюрттан Анадолуя» // Материалы тезисов межрегиональной научно-теоретической конференции «Проблемные вопросы истории Западного Казахстана». – Гурьев, 1991. – С. 29–33.

35. Ethnicity, Minorities and Cultural Encounters / Edited by Ingvar Svanberg; Uppsala Multiethnic Papers 25. – Uppsala: Centre for Multiethnic Reserch, 1991. – S. 85.

36. *Ahmet B. Ercılasun.* Moğolıstan ve Çın günlüğü / Türk kültürünü araştırma enstıtüsü. Yayınları: 120. Serı: I. Sayı: A. 22. – Ankara: Ankara Ünıversıtesı Basımevı, 1991. – S. 51, 69, 73–74, 145.

Ахмет В. Ержиласун. Моңғолстан және Қытай күнделігі / Түрік мәдениетін зерттеу институты. Серия А. 22. – Анкара: Анкара университетінің баспаханасы, 1991. – 51, 69, 73–74, 145-бб.

37. Bir Kazak boyunun acıklı hikâyesi // Türkiye. – 1991. – 17 Kasım. – S. 9.

38. Dilde birlik // Türkiye. – 1991. – 02 Eylül.

1992

39. Алматыда өткен Қазақстан мұсылмандарының II Құрылтайы туралы // Иман. – 1992. – № 6. – Маусым. – 1-б.

40. *Асылбеков А*. Әлемге үні тараған // Әділет. – 1992. – № 49(163). – 2 желтоқсан. – 3-б.

41. *Байбақ О.* Кеше мен бүгін // Шалқар. – 1992. – № 37(417). – 2 қазан. – 5-б.

42. *Бапи Е*. Қара тасқа гүл бітті // Егеменді Қазақстан. – 1992. – № 126 (20201). – 2 маусым. – 1, 3-бб.

43. *Бәкірова А*. Халифа Алтай – Шымкентте // Иман. – 1992. – № 6.

44. Бәрекелді! «Алаш» сыйлығы Халифа Алтайда // Қазақ әдебиеті. – 1992. – № 41(2271). – 9 қазан. – 3-б.

45. *Бөдешұлы Ж.* Қажы ата // Жас қазақ. – 1992. – № 18(23). – 16 қыркүйек. – 6-б.

46. Дүниежүзі қазақтарының Құрылтайы. Құрылтай салтанатының төралқасы түскен суреті // Шалқар. – 1992. – № 37(417). – 2 қазан. – 1-б.

47. Дүниежүзі қазақтарының тұңғыш конгресі қарсаңында. Абзал Бөкеннің Қазақстан Жазушылар одағы басқармасының бірінші хатшысы Қалдарбек Найманбаевпен әңгімесі // Парасат. – 1992. – № 8(410). – 1-б.

48. *Ерімбет Б.* «Қандысайға» ескерткіш орнатылды / суреттерді түсірген Ш. Шахай // Егеменді Қазақстан. – 1992. – № 106(20181). – 8 мамыр. – 2-б.

49. *Жақсанов О.* Журналистермен сырласты // Қостанай таңы. – 1992. – № 143(15226). – 9 қыркүйек. – 2-б.

50. *Жамаладдин А., Әшімханұлы Д.* Жүректің көзі ашылса... // Zaman–Қазақстан. – 1992. – № 11. – 5 маусым. – 7-б.

51. *Жүнісбаев Н.* Мұстафа Өзтүрік: деректі повесть. – Алматы: Жалын, 1992. – 5–6 бб.

52. «Заман Қазақстан» // Егеменді Қазақстан. – 1992. – № 142-143(20218). – 20 маусым. – 8-б.

53. Қажы Халифа Алтай Сыр бойында жүр // Сыр бойы. – 1992. – № 31(14614). – 1-б.

54. *Қонаев Д.А.* Өтті дәурен осылай: естелік–эссе. – Алматы: РГЖИ «Дәуір», МП «Ынтымақ», 1992. – 412-б.

55. *Мағзомұлы Б.* 19 боздаққа ескерткіш орнатылды // Алматы ақшамы. – 1992. – № 106(1166). – 8 мамыр. – 2-б.

56. *Оңғарбаев А.* Халифа Алтай // Сыр түлегі. – 1992. – № 1. – 22 наурыз. – 2-б.

57. *Сапаралы Б.* Қажылар керуені // Zaman–Қазақстан. – 1992. – № 7. – 10 сәуір. – 7-б.

58. *Сейітжанов З., Қорабаев С.С.* Шерлі шеру шежіресі сияқты Халифа Алтайдың «Естеліктерім» дастаны бар // Егеменді Қазақстан. – 1992. – № 224(20299). – 29 қыркүйек. – 2-б.

59. *Үркімбайқызы Н.* Имандылық сапары. (Дүниежүзі қазақтарының Алматыда өтетін тұңғыш конгресі қарсаңында) // Парасат. – 1992. – № 7(409). – 1, 7-бб.

60. Халифа Алтай шет ел баспасөзінде // Zaman–Қазақстан. – 1992. – № 24. – 25 желтоқсан. – 2-б.

61. Халифа Алтаймен кездесу // Алматы ақшамы. – 1992. – № 79-80(1140). – 3 сәуір. – 1-б.

62. Шашылып түскен тіркестер // Жас қазақ. – 1992. – № 11(16). – 11 маусым. – 8-б.

63. *Шапорев Ю.* Вечная память / фото М. Сорокумова // Огни Алатау. – 1992. – № 79. – 9 мая. – С. 3.

64. *Kırchner Mark.* Phonologıe des Kasachıschen. – Wıesbaden: Harrassowıtz, Teıl 1. Untersuchung. – 1992. – P. XI, 11–12, 18.

65. *Kırchner Mark.* Phonologıe des Kasachıschen. – Wıesbaden: Harrassowıtz, Teıl 2. Texte. – 1992. – P. V, 247–252, 297, 301, 307, 335.

66. *Alptekin Erkin.* Doğu Türkistan'dan Hizmetimizin 40 Yıldönümü. – Kayseri, 1992. – S. 17–22.

Алыптекин Е. Шығыс Түркістанға көшуіміздің 40 жылдығы. – Кайсери, 1992. – 17–22-бб.

67. Din alimi Halife Altay: Misyoner, misyonerliğini yapiyor, ya Türkiye nerede? // Zaman – 1992. – 13 Ekım. – S. 9.

1993

68. Алғашқы қадамдар. (Қазақстан Жазушылар одағында) // Қазақ әдебиеті. – 1993. – № 11(2293). – 12 наурыз. – 2-б.

69. Алтайдан Анадолыға дейін шұбырған қазақ көшін бастаушылардың бір тобы. (Оңнан солға қарай: Халифа Алтай, Хәкім Қалибек және Хамза Ұшар) // Шалқар. – 1993. – № 1(429). – 8 қаңтар. – 3-б.

70. *Ахметжан Т.* Ұлы көштің жалғасы // Қазақ әдебиеті. – 1993. – № 40(2322). – 1 қазан. – 4–5-бб.

71. *әл-Машани А.* Батыр – Ғұлама // Зерде. – 1993. – № 2(398). – 22–24-бб.

72. *Ғадасқызы Н.* Дініміз тұрақты насихатталса... // Шалқар. – 1993. – № 24(452). – 25 маусым. – 8-б.

73. Қарлығаш хабаршы // Шалқар. – 1993. – № 41(463). – 12 қараша. – 5-б.

74. Халифа Алтай бастаған шетелдік туыстар: Сурет // Шалқар. – 1993. – № 7(435). – 19 ақпан. – 7-б.

75. Sprichwörter der Kasachen / übers. und bearb. von Mark Kırchner. – Wıesbaden: Harrassowıtz, 1993. – P. VI (Vorwort).

76. *Abdul Veli Can.* Dünya Kazak Türklerı Kurultayının Ardından // Doğu Türkıstan. – 1993. – Ocak. – S. 3.

77. *Akif Beki M.* Kazak alim ve yazar Halifa Altay: Orta Asya pazarları yayıncılarını bekliyor // Zaman. – 1993. – 9 Temmuz. – S. 11.

78. Hacı Kahraman Çakmak bey'ın cenaze namazı, Doğu Türkıstanlı Alım Halıfe Altay Hoca tarafından kılındi // Doğu Türkıstan. – 1993. – Sayı: 160(4). – Temmuz, Ağustos, Eylül. – S. 3.

1994

79. *Ахметбекұлы А.* Дін – сананың діңгегі // Шалқар. – 1994. – № 37(507). – 7 қазан. – 7-б.

80. *Ахметбекұлы А.* Дін – сананың діңгегі // Жас Алаш. – 1994. – № 125(13318). – 11 қазан. – 4-б.

81. *Есмағамбетов Қ.* Қазақтар шетел әдебиетінде. – Алматы: Атамұра: Қазақстан, 1994. – 220-б.

82. Имандылық шарасы // Егемен Қазақстан. – 1994. – № 178(20813). – 14 қазан. – 4-б.

83. *Қизатұлы Н.* Құран тегін таратылды // Жетісу. – 1994. – № 77(15234). – 14 қыркүйек. – 3-б.

84. Құран Кәрім туралы бірер сөз // әл-Хабар. – 1994. – № 1. – 3–4-бб.

85. Құрметті оқырман // Шалқар. – 1994. – № 1(471). – 7 қаңтар. – 3-б.

86. Халифа Алтай Алматы қаласындағы № 2 мектеп оқушыларына Құран Кәрімді үлестіруде [сурет] // Шалқар. – 1994. – № 38(508). – 14 қазан. – 3-б.

87. Халифа Алтай студенттермен кездесті / ҚазТАГ // Егемен Қазақстан. – 1994. – № 177(20812). – 13 қазан. – 3-б.

1995

88. Атажұрт – Алтай артта қалай қалды! Жаңа кітап // Қазақ елі. – 1995. – № 13. – 7 қыркүйек. – 15-б.

89. *Әбілхан*. Халифа Алтай немесе «қызылтабан шұбырынды» қазақтар тарихы // Zaman–Қазақстан. – 1995. – № (23)98. – 7 шілде. – 7-б.

90. Бүгіннен – болашаққа. Симпозиумда сөз алғандар [Халифа Алтай суреті] // Қазақ елі. – 1995. – № 21. – 1 желтоқсан. – 8-б.

91. Жаңа жылмен жарысып. (Жаңа кітапты жарнамалау) // Жетісу. – 1995. – № 4(15269). – 13 қаңтар. – 4-б.

92. Ислам: Энциклопедия / бас ред. Р. Нұрғалиев. – Алматы: «Қазақ энциклопедиясы» Бас редакциясы, 1995. – 2, 286-бб.

93. *Мағзи У*. Алаштың азаматы // Шалқар. – 1995. – № 7(525). – 21 ақпан. – 1-б.

94. *Оспанов Қ*. Қауымдастық қадамдары // Қазақ елі. – 1995. – № 1. – 20 сәуір. – 4-б.

95. Түзету // Түркістан. – 1995. – № 37(69). – 13 қыркүйек. – 4-б.

96. [Халифа Алтайдың Елбасымен суреті] // Шалқар. – 1995. – № 16(534). – 2 мамыр. – 1-б.

97. Халқының Халифа Алтайы // Қазақ елі. – 1995. – № 10. – 10 тамыз. – 5-б.

98. Общечеловеческие ценности // Горизонт. – 1995. – № 34(398). – 1–7 сентября. – С. 13.

99. Halife Altay’in Kazakistan’daki faaliyetleri // Doğu Türkistan. – 1995. – № 5(171). – S. 29.

Халифа Алтайдың Қазақстандағы қызметтері // Шығыс Түркістан. – 1995. – № 5(171). – 29-б.

1996

100. *Бердібай Р.* Байкалдан Балқанға дейін. – Алматы: Қазақстан, 1996. – 213–220-бб.

101. *Бердібай Р.* Қаһармандық пен қасірет шежіресі // Zaman–Қазақстан. – 1996. – № 3(127). – 26 қаңтар. – 7-б.

102. *Жақсылықұлы Ә.* Сәлем сөздің анасы // Қазақ елі. – 1996. – № 12(36). – 13-б.

103. *Кәпқызы Е.* Имандылық сабағы // Қазақ елі. – 1996. – № 22(46). – 31 мамыр. – 5-б.

104. Қазақ топжарғандары // Темірқазық. – 1996. – № 1(4). – Сәуір. – 86-б.

105. *Қайырбеков Ә.* «Құранда «оқы» деген сөз бар...» // Қазақ елі. – 1996. – № 9(33). – 1 наурыз. – 5-б.

106. *Қуаттегі Д.* Мекке мен Меркінің арасында // Қазақ елі. – 1996. – № 17(41). – 26 сәуір. – 11-б.

107. *Мархабаев А.* Дінді дербес десек те... // Түркістан. – 1996. – № 6(90). – 7 ақпан. – 3-б.

108. *Мәмет С.* Көзбен көріп, көңілге түйген: [Х. Алтайдың «Атажұрттан Анадолыға дейін» атты кітабы туралы] // Егемен Қазақстан. – 1996. – № 8(21121). – 12 қаңтар. – 5-б.

109. *Нысанбайұлы Рәтбек қажы* «...түйедей болғанымызбен ақылымыз кем» // Түркістан. – 1996. – № 51(136). – 11–15 желтоқсан. – 2–3-бб.

110. *Сейхуни Ш.* Бәрі тәуелсіздіктің арқасы // Zaman–Қазақстан. – 1996. – № 41(165). – 1 қараша. – 5-б.

111. *Төлепберген М.* XXI ғасыр – біздің ғасыр: Түркия Республикасының Қазақстандағы Төтенше және Өкілетті Елшісі Куртулуш Ташкент мырзамен сұхбат // Егемен Қазақстан. – 1996. – № 209(21420). – 29 қазан. – 2-б.

112. Халифа Алтай Аякөзде // Аякөз жаңалықтары. – 1996. – № 6(6). – 30 наурыз. – 1-б.

113. Kazakların Doğu Türkıstan'dan Anadolu'ya Göçü ve Osman Taştan / Zafer Selvı, Mansur Teycı, Abdulvahap Kara. – Îstanbul: Kazak Türklerı Vakfı Yayını, 1996. – S. 53, 61.

1997

114. *Әшенов Қ.* Жыртық үйдің құдайы бар // Қазақ елі. – 1997. – № 41(117). – 17 қазан. – 1, 5-бб.

115. *Бәдешұлы Ж.* Қажы ата. (Қадірменді ақсақал Халифа Алтайға арналады) // Қазақ елі. – 1997. – № 41(117). – 17 қазан. – 5-б.

116. *Есенбекұлы Қ.* «Құран Кәрімнің» қазақшасы көңілден шыға ма? // Түркістан. – 1997. – № 25(157). – 18–24 маусым. – 4-б.

117. *Жасынова Р.*, *Оңғар Ө.* Абыз // Егемен Қазақстан. – 1997. – № 205(21670). – 18 қазан. – 5-б.

118. *Жасынова Р.* Өмір ұлы мұраттардан тұрады // Алматы ақшамы. – 1997. – № 121(2325). – 20 қазан. – 3-б.

119. *Зәкенұлы Т.* Көргені көп, түйгені мол // Қазақ әдебиеті. – 1997. – № 41(2515). – 14 қазан. – 13-б.

120. *Қазбек Н.* Тағдыры бөлек, тағылымы ерек // Түркістан. – 1997. – № 43(174). – 22–28 қазан. – 4-б.

121. *Қамбартегі Қ.Ә.* Не айтсаң да біліп айт... // Түркістан. – 1997. – № 5(137). – 29 қаңтар – 4 ақпан. – 3-б.

122. *Қауғабай О*. Халифа Алтайдың әкесі жайында бірер сөз // Қазақ елі. – 1997. – № 41(117). – 17 қазан. – 5-б.

123. Құттықтаймыз! Жазушы Халифа Алтай – 80 жаста / Қазақстан Жазушылар одағы басқармасының секретариаты // Қазақ әдебиеті. – 1997. – № 41(2515). – 14 қазан. – 13-б.

124. *Меңдеке Ә*. Күніміз үшін емес, дініміз үшін күресейік // Қазақ әдебиеті. – 1997. – № 35(2509). – 2 қыркүйек. – 5-б.

125. *Нөкішұлы Ғ*. Шыңжаңдағы зұлмат // Қазақ әдебиеті. – 1997. – № 21(2495). – 27 мамыр. – 4–5-бб.

126. *Рамазан Д.* Ақсеңгір // Шалқар. – 1997. – № 19(609). – 17 қазан. – 3-б.

127. Халифа Ғақыпұлы Алтай // Қазақ елі. – 1997. – № 41(117). – 17 қазан. – 1-б.

128. Халифа Ғақыпұлы Алтай – 80 жаста / Дүниежүзі қазақтарының қауымдастығы // Қазақ елі. – 1997. – № 41(117). – 17 қазан. – 5-б.

129. *Мендикулова Г.М.* Исторические судьбы казахской диаспоры: Происхождение и развитие. – Алматы: Ғылым, 1997. – С. 116, 126, 127, 157, 161,164, 254.

130. *Enes Caneveser.* Neslimize sahip çıkın. Halifa Altay kimdir? // Zaman. – 1997. – 23 Ocak. – Perşembe.

1998

131. *Мұхамеджанов Қ.* Таңдамалы шығармалар: Үш томдық. – Алматы: Атамұра, 1998. – 1-т.: Пьесалар. Сахна сазы. – 160-б.

132. *Мұхамеджанов Қ.* Таңдамалы шығармалар: Үш томдық. – Алматы: Атамұра, 1998. – 3-т.: Ой-толғаныстар, сұхбаттар, жолжазбалар. – 89-б.

133. *Тасымбеков А.* Қызыл коммунизмнен көрген қорлық. [Көрнекті дін қайраткері Халифа Алтайдың саяси қуғын-сүргінге ұшырағандарды ақтау жөніндегі комис. кезекті бір отырысына жолдаған хаты жайлы] // Қазақ елі. – 1998. – № 20(147). – 21 мамыр. – 4-б.

134. Халифа Алтай: Сурет // Қазақ елі. – 1998. – № 40(168). – 2–8 қазан. – 1, 4-бб.

135. Türkiye’deki Türk Dünyası. – Ankara, 1998. – S. 265–268.

1999

136. *Айманұлы Қ.* Тақсырға дұғай сәлем! // Шапағат–Нұр. – 1999. – № 7–8(17-18). – 17-б.

137. *Әбдіраман Өтеген.* Қазақтың қара емдері = Казахская народная медицина = Traditional medicine of Kazakhs. – Алматы, 1999. – 27, 41, 62, 133-бб.

138. *Зәкенұлы Т.* Халифа Алтай Ғақыпұлы // Қазақ әдебиеті: энциклопедия / ҚР БҒМ. Қазақстан Даму институты. – Алматы: Білік, 1999. – 669-б.

139. *Кәпқызы Е.* Тұқымымыз тұздай құрымаса екен дейді қандастарымыз // Қазақ елі. – 1999. – № 8(188). – 26 ақпан – 4 наурыз. – 3-б.

140. *Олжай Қ.* Тілім, дінім, ділім // Солтүстік Қазақстан. – 1999. – 9 мамыр.

141. A history of migration of Xinjiang Kazakh people = شىڭجاڭ قازاقتارىنىڭ قونىس اۋدارۋ تارىحى /1993 جىلعى قىتاي تىلىندە باسىلۋىنان اۋدارىلعان / قۇراست. مەن جازۋ توبى: حي شۋە-ي، زاكەن قايساۇلى ەرەجەپ، جىڭ چىڭ جيا، قۇنافيا ۇسەنۇلى، مۇقان، سادىقۇل، جاقىپباي; باس رەد. جىڭ-چىڭ-جيا; رەد. زۇڭ-حۋا، ما-يۇڭ-شين، سۋن بياۋ. – بەيجىڭ: ۇلتتار باسپاسى، 1999. – 6–7، 396–406 بب.

Шыңжаң қазақтарының қоныс аудару тарихы / 1993 жылғы қытай тілінде басылуынан аударылған / құраст. мен жазу тобы: Хи шуэ-и, Закен Қайсаұлы Ережеп, Жың Чың Жия, Құнафия Үсенұлы, Мұқан, Садықұл, Жақыпбай; бас ред. Жың Чың Жия; ред. Зұң-Хуа, Ма-Юң-Шин, Сун Бияу. – Бейжің: Ұлттар баспасы, 1999. – 6–7, 396–406-бб.

142. *Islambekov K.* Halife Altay`in hayati ve eserleri (Yüksek Lısans Tezı) / T.C. Marmara ünıversıtesi. Sosyal bılımler enstıtüsü. Türk tarıhı Ana bılım dalı. Cumhurıyet tarıhı bılım dalı. – Istanbul, 1999. – 99 s.: 10 s. fotoğraflar.

Исламбеков Қ. Халифа Алтайдың өмірі және шығармалары: Жоғарғы магистратура дисс. / Мармара университеті. Әлеуметтік ғылымдар институты. Түркі тарихы негізгі бөлімі. – Ыстамбұл, 1999. – 99 б.: 10 б. түрлі-түсті суретті жапсырма.

2000

143. *Айнабеков Б.* Кім қауіпті? «Ислам қаупін» қоздатушылардың өздері қауіпті // Түркістан. – 2000. – № 11(295). – 17–23 наурыз. – 3-б.

144. *Айнабеков Б.* Кім қауіпті? «Ислам қаупін» қоздатушылардың өздері қауіпті // Кім қауіпті? «Ислам қаупін» қоздатушылардың өздері қауіпті / құраст.: Б.Айнабеков. – Алматы, 2000. – 13, 17-бб.

145. *Айнабеков Б.* Кім қауіпті? «Ислам қаупін» қоздатушылардың өздері қауіпті // Айнабеков Б. Дін мемлекеттен бөлек пе? Республика Елбасы Н. Назарбаевқа Ашық хат. – Алматы: Қазақстан қажылары діни бірлестігі, 2000. – 20-б.

146. *Әбжет Б.* Тұз бұзылса, не себеміз? // Қазақ елі. – 2000. – № 2(201). – 14–20 сәуір. – 5-б.

147. *Ғабитханұлы Қ.* Бірлікке келген кемелді әліпби – тіл тұтастығының кепілі // Ағайын. – 2000. – № 1. – 100-б.

148. *Жаналтай Д.* Алда – Түркия // Ағайын. – 2000. – № 2. – 10, 12-бб.

149. *Жаналтай Д.* Қилы заман – қиын күндер. – Алматы: ДҚҚ, 2000. – 80, 120, 129, 130, 142, 153-бб.

150. *Жүнісқажықызы Б.* Не тілесек Алладан тілейік // Алдаспан. – 2000. – № 9–10. – 9-б.

151. *Қыдырхан У.* Шетелдегі қазақ журналистикасы // Шетелдегі қазақ диаспорасы және ана тілді сақтау мәселелері. 2000 жылғы маусымның 15–16 күндері Алматыда өткен ғыл.-практ. конф. материалдары. – Алматы, 2000. – 98–100-бб.

152. *Тіркешбайқызы Ж.* Оралмандарды ойға қалдырған жүздесу / суреттерді түсірген Н. Жұбанов // Ұлан. – 2000. – № 8(7802). – 22 ақпан. – 8-б.

153. *Шәкенұлы Ж.* Ұлт рухының жоқшылары // Шетелдегі қазақ диаспорасы және ана тілді сақтау мәселелері. 2000 жылғы маусымның 15-16 күндері Алматыда өткен ғыл.-практ. конф. материалдары. – Алматы, 2000. – 97-б.

154. *Шойбекұлы Ү.* Қуана бер, Олег Рубец! // Имандылық. – 2000. – № 3(28). – 23 наурыз. – 1-б.

2001

155. *Аян.* Бел бала // Қазақ батырлары. – 2001. – № 8(37). – Тамыз. – 2-б.

156. *Әдекенов М.* Құранның сөзі – Алла Тағаланың сөзі // Қазақ әдебиеті. – 2001. – № 4(2728). – 16 қараша. – 13-б.

157. *Әкімханұлы М.* Екінші Құрылтай Түркістанда өтеді // Қазақ елі. – 2001. – № 6(21). – Сәуір. – 4–5-бб.

158. *Байырбек Н.* Дәстүр өзгереді, ал Ислам діні мәңгілік // Жас Алаш. – 2001. – № 147(14407). – 8 желтоқсан. – 5-б.

159. *Байырбек Н.* Түркі әлемінің ғұламасы // Жас Алаш. – 2001. – № 120(14380). – 6 қазан. – 3-б.

160. *Заханқызы С., Дәрбетханқызы Б.* Ұрпақтар тоғысы. – Алматы: Елорда, 2001. – 30-б.

161. Имандылық – уақыт сұранысы // Қазақ университеті. – 2001. – № 4(1298). – Сәуір. – 2-б.

162. Көбей, көркей, жаңа ауыл! Дүниежүзі қазақтары қауымдастығы төрағасының орынбасары, белгілі жазушы Қалдарбек Найманбаевпен сұхбат // Алдаспан. – 2001. – № 3–4. – 3-б.

163. *Күзембай Қ.* Халифа Алтай ағаға: Өлең // Ағайын. – 2001. – № 1. – 81–82-бб.

164. Қазақстан Республикасы. 10 жыл шежіресі / бас ред. Ә.Нысанбаев. – Алматы: «Қазақ энциклопедиясы» Бас редакциясы, 2001. – 100, 332-бб.

165. *Мауқараұлы А.* Азапты босқыншылықтан азат елге дейінгі жол // Көш. – 2001. – № 2. – 9 сәуір. – 5-б.

166. *Мауқараұлы А.* «Байбесік» ауылы Алатаудың баурайынан қоныс таңдады // Көш. – 2001. – № 5. – 18 қыркүйек. – 1–2-бб.

167. *Нұржекеұлы Б.* Ұлттық дәстүрді қателікке баламайық // Егемен Қазақстан. – 2001. – № 239(22842). – 25 қазан. – 6-б.

168. *Шәкенұлы Ж.* Қилы тағдырлы тұлғалар // Алдаспан. – 2001. – № 1–2. –10-б.

169. ابىزۇلى س. شاقاباي شەجىرەسى. – كۇيتىن: ىله حالىق باسپاسى، 2000. – 229–231، 255–256 بب.

Абызұлы С. Шақабай шежіресі. – Күйтін: Іле халық баспасы, 2000. – 229–231, 255–256-бб. (араб әрпімен қазақ тілінде)

2002

170. *Аймахан Қ.* Дініміздің мойымас жаршысы халқымыздың ардақты ақсақалы // Алматы ақшамы. – 2002. – № 47. – 4 мамыр. – 5-б.

171. *Әзібаева Б.* Қазақтың діни дастандары // Әдебиеттанудың өзекті мәселелері: Академик Серік Қирабаевтың 75 жылдығына арналған жинақ. – Алматы: Комплекс, 2002. – 150-б.

172. *Бердібай Р.* [Халифа Алтайдың «Атажұрттан Анадолыға дейін» туындысы жайлы] // Айгөлек. – 2002. – № 12(17). – 8-б.

173. 1997 ж. 20 октябрьде М.Әуезов атындағы Қазақ драма театрында оралман, қайраткер – жазушы Х. Алтайдың 80 жылдығы аталып өтті // Қазақстан Жазушылар одағы басқармасы. XI-XII съездер аралығында атқарылған жұмыстардың қысқаша анықтамасы (1996–2002 жж.). – Алматы: Сын**,** 2002. – 18-б.

174. *Дәулетов Т*. Дүниежүзі қазақтары қауымдастығының шежіресі (29.IX.1992 – 29.VII.2002). – Алматы: Дүниежүзі қазақтары қауымдастығы, 2002. – 7,13, 31, 52, 54, 82-бб.

175. *Дүйсен Б.* Аман болыңыз, абыз ата! // Ұлан. – 2002. – № 17(7712). – 17–23 сәуір. – 7-б.

176. Дүниежүзі қазақтары: қауымдасу шежіресі 1992 ж. 29 қыркүйек // Егемен Қазақстан. – 2002. – № 243(23145). – 16 қазан. – 1-б.

177. *Есали А*. Алланың сөзі сатылмайды // Егемен Қазақстан. – 2002. – № 216(23118). – 11 қыркүйек. – 3-б.

178. 23–24 қазанда киелі Түркістан Дүниежүзі қазақтарының II Құрылтайын өткізеді. [Мақала соңында Х. Алтайдың суреті берілген] // Түркістан. – 2002. – № 42(432). – 17 қазан. – 1-б.

179. *Кішібеков Д*. Халқы сүйген Қалтай // Түркістан. – 2002. – № 51(441). – 19 желтоқсан. – 5-б.

180. *Қалиқызы Д*. Баркөлден бір бөлім қазақтардың Түркияға аууы жөнінде // Ағайын. – 2002. – № 1. – 64-б.

181. Құран Кәрім қандай кітап? / Ықтияр Палтөре // Шапағат–Нұр. – 2002. – № 12(58). – 7–8-бб.

182. *Мауқараұлы А.* [Ұлы көштің ақиқаты мен аңызы] // Мауқараұлы А. О қазақ пен бұ қазақ: Эссе-толғаулар / ред. Бекен Қайратұлы. – Алматы: «Алматы–Болашақ» баспаханасы, 2002. – 114, 119, 120, 163-бб.

183. *Мәжитұлы Б.* Қазына қазынамен молығып жатыр // Егемен Қазақстан. – 2002. – № 247(23149). – 22 қазан. – 5-б.

184. *Мүсірова Л.* Ата жұртты аңсаған ағайындар // Астана ақшамы. – 2002. – № 144(1149). – 5 қараша. – 3-б.

185. *Найманбаев Қ.* [Халифа Алтайдың «Алтайдан ауған ел» кітабы туралы] // Алдаспан. – 2002. – № 3–4. – 7-б.

186. *Нұрмұхамед Д.* Азапты тағдыр соқпағы // Қазақстан–Zaman. – 2002. – № 31(391). – 6 қыркүйек. – 14-б.

187. Оқырман отауы. Қазақтың қадірменді қарты, үлкен тағдыр иесі Халифа Алтай «Қазақ әдебиетінің» келесі жылғы санына жазылуды құп көріп отыр // Қазақ әдебиеті. – 2002. – № 49(2783). – 6 желтоқсан. – 6-б.

188. *Рузденов Б.* Өткелсіз өмір. – Алматы, 2002. – 119-б.

189. *Сейтжанұлы З.* Ақыт ақын: оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2002. – 86-б.

190. *Үмбетбаева Р.* Алаш ардақтысы // Айгөлек. – 2002. – № 12(17). – 8-б.

191. Шетелдегі қазақ әдебиеті // Қазақ әдебиетінің қысқаша тарихы: оқу құралы / әл-Фараби атындағы ҚазҰУ; жалпы ред. басқ. Т. Кәкішұлы. – Алматы: Қазақ университеті, 2002. – 2-кітап. – 416–419-бб.

192. [Халифа Алтай] // Писатели Казахстана: справочник адресов и телефонов. Сост. на 1 февраля 2002 года / сост.: Жумашева К., Канапьянова З., Дилдаева Д., Кудуспекова Г., Ботыбаева Г. – Алматы: Союз писателей Казахстана, 2002. – С. 74.

2003

193. *Абдаллаһ Б.А.* Иманды жүрек тағлымы // Түркістан. – 2003. – № 35(477). – 28 тамыз. – 5-б.

194. [Абдолла Шағатаймен суреті] // Қазақ елі. – 2003. – № 15(262). – маусым. – 6-б.

195. Алаштың рухани Алатауы болатын. [Халифа Алтайдың қазасына орай оқырмандар хаттары] // Қазақстан–Zaman. – 2003. – № 34. – 22 тамыз. – 3-б.

196. Алғыс айтамыз / Халифа Алтайдың отбасы // Егемен Қазақстан. – 2003. – № 223(23522). – 28 тамыз. – 3-б.

197. *әл-Мәжени Т.* Абыздар шоғырының алтын қазығы // Қазақстан–Zaman. – 2003. – 22 тамыз. – № 34(441). – 3-б.

198. *әл-Мәжени Т.* Алаштың рухани Алатауы // Ислам. – 2003. – № 8(18). – 1-б.

199. *Әшенов Қ.* «Жыртық үйдің құдайы бар» // Әшенов Қ. Күлкі – көңіл көркі. – Алматы: Жазушы: Сөзстан, 2003. – 77–79-бб.

200.*Байділдаева Г.* Жәдігерлеріміздің бір жоқшысы // Ана тілі. – 2003. – № 49–50. – 11 желтоқсан. – 7-б.

201.*Балғабаев С.Б.* Халық құрметтеген Халифа Алтай // Алтын бесік. – 2003. – № 2. – 12–14 бб. Қолжетімді http: // www. qazaq-alemi. kz/more? page _id=28&id=238

202.*Бектасова Г.* Құран Кәрімнің жаңа аудармасы // Түркістан. – 2003. – № 15(457). – 10 көкек. – 8-б.

203.Ғұлама ғалым. Ақжан Машанидің 100 жылдығын қалай өткіземіз // Қазақ әдебиеті. – 2003. – № 14(2800). – 4–10 сәуір. – 1, 4-5 бб.

204.*Декелбаев Е.* Бұ дүниеге қонақпыз // Ислам. – 2003. – № 8(18). – 1-б.

205.*Дербісәлі Ә.* Терең ойлы ақылшымыз еді // Ислам және өркениет. – 2003. – № 9(33). – 6-б.

206.*Дербісәлі Әбсаттар қажы*. Халифа Алтай. Ізеттіліктің шуағын себетін // Егемен Қазақстан. – 2003. – № 209–212(23511). – 16 тамыз. – 16-б.

207.Жаңа кітап // Ислам және өркениет. – 2003. – № 6(30). – маусым. – 12-б.

208.Жұлдыз Мұстафа. Ғұлама ғалым еді... // Қазақстан–Zaman. – 2003. – № 34(441). – 22 тамыз. – 3-б.

209.*Жұмашұлы А*. Дініне берік халық ешқашан құл болмайды // Ана тілі. – 2003. – № 49–50. – 11 желтоқсан. – 19-б.

210.*Қазыбек Н*. Тасада қалған тарландар: танымдық мақалалар. – Алматы: Білім, 2003. – 2, 33–38-бб.

211.Қарт Халифа // Қыдырханұлы У. Сағыныш саздары: эссе, толғау, повесть. – Астана: Елорда, 2003. – 142–147-бб.

212.*Қыдырханұлы У.* Қасиетті есім // Егемен Қазақстан. – 2003. – 16 тамыз. – № 209–212(23511). – 16-б.

213.*Қыдырханұлы У.* Қасиетті есім // Шалқар–2. – 2003. – 22 тамыз. – № 29(50). – 7–8 бб.

214.*Қыдырханұлы У*. Сағыныш саздары: эссе, толғау, повесть. – Астана: Елорда, 2003. – 46–48, 51, 52, 55, 69-бб.

215.*Мырзахметұлы М., Ғаббасов С*. Аллаға сыйын, Аллаға сүйен! Жарылқайтын да, жазалайтын да, жан дүниеңді тазалайтын да ол – сенің иең! // Егемен Қазақстан. – 2003. – № 64(23275). – 21 наурыз. – 4-б.

216.*Найманбаев Қ.* Қош, Халеке! // Егемен Қазақстан. – 2003. – № 209–212(23511). – 16 тамыз. – 16-б.

217.*Найманбаев Қ.* Қош, Халеке! // Қазақ елі. – 2003. – № 25–26(272–273). – Тамыз. – 11-б.

218.Орны толмас қаза! Ортамыздан Халифа Алтай кетті // Қазақстан–Zaman. – 2003. – № 34(441). – 22 тамыз. – 3-б.

219.Өмірден кім өткенін білесіз бе? / Жасалаштықтар // Жас алаш. – 2003. – № 99(14671). – 19 тамыз. – 1-б.

220. *Сыбанбай С.* Асқар адам // Жас Алаш. – 2003. – № 99(14671). – 19 тамыз. – 1-б.

221. *Тоқашбаев М.* Ұлтымыздың рухани әкесіндей еді // Қазақстан–Zaman. – 2003. – № 34(441). – 22 тамыз. – 3-б.

222. *Тоқсанбай Қ.* «Алла деген ар емес, Хақтың жолы тар емес» // Егемен Қазақстан. – 2003. – № 199(23408). – 6 тамыз. – 3–4-бб.

223. *Тосын А.* Абыз қария еді // Егемен Қазақстан. – 2003. – № 209–212(23511). – 16 тамыз. – 16-б.

224. *Тосын А.* Абыз қария еді // Қазақ елі. – 2003. – № 25–26(272–273). – Тамыз. – 11-б.

225. *Тосын А.* Абыз қария еді // Шалқар–2. – 2003. – № 29(50). – 22 тамыз – 8-б.

226. Халифа Алтай: қазанама / Қазақстан мұсылмандарының діни басқармасы; Дүниежүзі қазақтарының қауымдастығы; Қазақстан Жазушылар одағының басқармасы // Егемен Қазақстан. – 2003. – № 209–212(23511). – 16 тамыз. – 16-б.

227. Халифа Алтай: қазанама / Қазақстан мұсылмандарының діни басқармасы; Дүниежүзі қазақтарының қауымдастығы; Қазақстан Жазушылар одағының басқармасы // Ислам және өркениет. – 2003. – № 9(33). – Қыркүйек. – 6-б.

228. Халифа Алтай: қазанама / Қазақстан мұсылмандарының діни басқармасы; Дүниежүзі қазақтарының қауымдастығы; Қазақстан Жазушылар одағының басқармасы // Қазақ әдебиеті. – 2003. – № 34(2820). – 29 тамыз – 4 қыркүйек. – 15-б.

229. Халифа Алтай: қазанама / Қазақстан мұсылмандарының діни басқармасы; Дүниежүзі қазақтарының қауымдастығы; Қазақстан Жазушылар одағының басқармасы // Білім әлемі. – 2003. – № 17(31). – 30 тамыз. – 16-б.

230. Халифа Алтай: қазанама / «Түркістан» газетінің ұжымы // Түркістан. – 2003. – № 34(476). – 21 тамыз. – 8-б.

231. Халифа Алтай Ғақыпұлы: қазанама / Қазақстан мұсылмандарының діни басқармасы; Дүниежүзі қазақтарының қауымдастығы; Қазақстан Жазушылар одағының басқармасы // Шалқар–2. – 2003. – № 29(50). – 22 тамыз – 8-б.

232. Халифа Алтай дүниеден өтті: қазанама / «Ислам» газетінің ұжымы // Ислам. – 2003. – № 8(18). – Тамыз. – 1-б.

233. Хош, Халифа ата! / Шалқар–2 газетінің ұжымы // Шалқар–2. – 2003. – № 29(50). – 22 тамыз. – 8-б.

234. *Шалқар Кеңесжан.* Алтайдың әнін Анадолыға жеткізген // Қазақ әдебиеті. – 2003. – № 34(2820). – 29 тамыз – 4 қыркүйек. – 15-б.

235. *Шәкенұлы Ж.* Сағынып сахабалар шақырды ма // Шалқар–2. – 2003. – № 29(50). – 22 тамыз. – 8-б.

236. Шиыры мол ұзақ жол, ауыр тағдыр // Қазыбек Н. Тасада қалған тарландар: танымдық мақалалар. – Алматы: Білім, 2003. – 32–38-бб.

237. *Шойынбет Ж.* Топырағыңыз торқа болсын, Халифа Ата! // Түркістан. – 2003. – № 34(476). – 21 тамыз. – 8-б.

238. Шын ниеттен көңіл айтты. Мемлекет басшысы ұлттық руханияттың белгілі қайраткері Халифа Алтайдың дүние салуына байланысты марқұмның отбасына жедел хатын жолдады // Шалқар–2. – 2003. – № 29(50). – 22 тамыз. – 8-б.

239. Казахский шейх // Деловая неделя. – 2003. – № 32(560). – 22 августа.

240. Halıfe Altay vefat ettı // Haber bülteni. – 2003. – № 155. – Kasım. – S. 31.

241. *Yildiz Mustafa.* Büyük Ilim ve Fikir Adami Halife Altay'i kaybettik // Қазақстан–Zaman. – 2003. – № 34(441). – 22 тамыз. – 7-б.

2004

242. Алтай Халифа (1917–2003) // Қазақстан жазушылары: ХХ ғасыр: анықтамалық / құраст. Дүйсенбайұлы Е., Естен А., Омарұлы Қ., Есламғалиұлы М., Жұмашева Қ. – Алматы: Ана тілі, 2004. – 24-б.

243. *Заңәділұлы Н.* Халифа Алтай жаназасында // Ясауи университеті. – 2004. – № 05(123). – 9 сәуір. – 3-б.

244. *Balğabaev S.* Atajurttin esigi ärkaşan da aşik // Алтын бесік. – 2004. – № 1. – 22-б.

2005

245. Алтай Халифа // Қазақ әдебиеті: энциклопедиялық анықтамалық. – Алматы: «Аруна Ltd.» ЖШС, 2005. – 38-б.

246. [2003 жыл 15-тамыз] // Дәулетов Т. Дүниежүзі қазақтары қауымдастығының шежіресі (29.VII.2002–29.IX.2005). – Алматы: ДҚҚ, 2005. – 2-кітап. – 23–24-бб.

247. *Есенбайқызы М.* Түркия төріндегі туыстар. [Түркиядағы белгілі қазақ ғалымы Зейнеш Ысмайылмен сұхбат] // Алтын бесік. – 2005. – № 4. – 52–53-бб.

248. *Махмұт К.* Ғұлама // Алматы ақшамы. – 2005. – № 105(3493). – 13 қыркүйек. – 1, 4-бб.

249. *Оралтай Х.* Елім-айлап өткен өмір. – Алматы: Білім, 2005. – 100, 114, 157, 158, 168, 177, 179, 336, 406, 482-бб.

250. *Уатқан Б.* Франция қазақтары // Алтын бесік. – 2005. – № 2. – 40-б.

2006

251. Құран Кәрим. 30-пара. Мағыналық аударма және тәпсір. – Алматы, 2006. – V, XVI-бб.

252. *Мендикулова Г.М.* Казахская диаспора: история и современность. – Алматы: Всемирная ассоциация казахов, 2006. – С. 154, 166, 169–173, 176, 219, 221, 223, 226, 326.

253. *Мурзагужинов М.* Наследство казахского шейха: О первом толкователе Корана на каз. языке, чл. Союза писателей РК, лауреате премии «Алаш» Халифе Алтае (1917) // Наш мир. – 2006. – № 7–8. – 22 сентября. – С. 11.

254. [باقىتحان ءبىلالۇلىنىڭ حاليفا التايمەن بىرگە سۋرەتى] // شۇعىلا. – 2006. – № 5. – 113 ب.

[Бақытхан Біләлұлының Халифа Алтаймен бірге суреті] // Шұғыла. – 2006. – № 5. – 113-б.

2007

255. *Аймағанбет Г.* Қазақтың Халифа Алтайы // Астана хабары. – 2007. – № 173-174(2120). – 20 қазан. – 2-б.

256. [Алтай Халифа Ғақыпұлының 1990 ж. 13 қазанда Республиканың 70 жылдығына арналған салтанатты мәжіліске қатысушылармен бірге түскен суреті] // Дүниежүзі қазақтарының қауымдастығы: 15 жыл. – Алматы: ДҚҚ, 2007. – 20-б.

257. Алтайдың ақиығы // Тұңғыштар / құраст. Ш. Күмісбаев. – Алматы: Алматыкітап, 2007. – 213–214-бб.

258. *Әше Қ.* Атадан қалған асыл сөз: мақал-мәтелдер, повесть, әңгімелер. – Алматы: Сөзстан, 2007. – 152, 244-бб.

259. *Әшімұлы Ә.* Ұстаз // Әдебиет айдыны. – 2007. – № 48(145). – 6 желтоқсан. – 2-б.

260. *Бөдешұлы Ж.* Бұрылыс: жыр жинағы. – Алматы: Сөздік–Словарь, 2007. – 231-б.

261. Дін ғұламасы – Халифа Алтай бәйбішесі Бибәтіш апамен бірге: сурет // Шалқар–2. – 2007. – № 5–6(185–186). – Ақпан. – 4-б.

262. *Есенқұлұлы А.* Қазақтың Нобелі. (Тарихи деректер, естеліктер, құжаттар, пікірлер, өлеңдер) / жауапты ред. Ш. Күмісбайұлы. – Алматы: Баянжүрек, 2007. – 207-б.

263. *Жәнібеков Ш.* Дүниежүзі қазақтары қауымдастығының өмірге келуі // Дүниежүзі қазақтарының қауымдастығы: 15 жыл. – Алматы: ДҚҚ, 2007. – 15–24-бб.

264. [Жұма намазында Халифа Алтаймен болған бір сәт: Сурет. 2002. Көкек] // Махамбетов Ш. Тарақты – Орта жүздің ноқта ағасы. – Алматы: Үш қиян, 2007. – 120-б.

265. *Қара Ә.* Атамекендегі шам-шырақ // Шалқар–2. – 2007. – № 37–38(217–218). – 11-б.

266. *Қара Ә.* Атамекендегі шам-шырақ // Дүниежүзі қазақтарының қауымдастығы: 15 жыл. – Алматы: ДҚҚ, 2007. – 119–125-бб.

267. *Қорабай С.* Халифа Алтай // Қазақстан: Ұлттық энциклопедия. – Алматы: «Қазақ энциклопедиясының» Бас редакциясы, 2007. – Т.9. – 261-б.

268. *Құрманбайұлы Ү., Рахметұлы Ш.* Моңғолиядағы қазақ халқы. – Уланбатыр: «АДМОН» баспаханасы, 2007. – 222-б.

269.*Қыдырханұлы У.* Тақуа // Егемен Қазақстан. – 2007. – № 373(24946). – 1 желтоқсан. – 8-б.

270.*Мамашев Т.* Толағай табыс, биік белес // Шалқар–2. – 2007. – № 37–38(217–218). – 2–5-бб.

271. *Мұқибекұлы А.* Қалибек Хакім 100 жыл. 1908–2008. – [Алматы], 2007. – 8-б.

272.*Мұхамедқызы М.* Жақсыдан шарапат // Дүние толқын. – 2007. – № 12(12). – желтоқсан. – 4-б.

273.*Омарова Г.С.* Алғы сөз // Ақытұлы Ғ. Құран Кәрімдегі ғылыми негіздер. Таңдамалы хадистер (Мұхаммед (с.ғ.с.) Пайғамбардың «Сахих» хадистері). – Алматы: «Толғанай–Т» баспасы, 2007. – 6–7-бб.

274. Оспан батыр: деректі зерттеу / құраст. Ж. Шәкенұлы, Д. Кәпұлы, Ө. Нәбиұлы. – Алматы: Арда, 2007. – 180-б.

275.*Тоқашбаев М.* Ұлтымыздың ұстазы // Президент және халық. – 2007. – № 51(121). – 20 желтоқсан. – 5-б.

276.Фотошежіре // Шалқар–2. – 2007. – № 5–6(185–186). – Ақпан. – 3-б.

277.Халифа Алтай – 90 // Дүние толқын. – 2007. – № 12(12). – Желтоқсан. – 4-б.

278.*Мырза-Хожа Мнайдар*. Не властно время перед ним // Наш Мир. – 2007. – № 27. – 13 сентября. – С. 3. Қолжетімді:http://nm2000.kz/news/2007-09-13-1301

2008

279.*Аманжол Қ.* Парижде айтыс өтті айта жүрер // Туған тіл. – 2008. – № 1(07). – 42, 45-бб.

280.*Ахмет А., Дауіт С.* Құран және қазіргі заманғы ғылым шындығы / орысшадан ауд., құраст. – Алматы: Халифа Алтай Халықаралық қайырымдылық қоры; ЖШС РПБК «Дәуір», 2008. – 43-б.

281.*Әбдіманапов С.Ә.* Елдіктің асыл арқауы // Көрнекті дін және қоғам қайраткері Халифа Алтай: елдік іс пен имани құндылықтар: халықаралық ғыл.-практ. конф. (Астана, 2007 жыл 6 желтоқсан) материалдары. – Алматы: Халифа Алтай Халықаралық қайырымдылық қоры, 2008. – 3–7-бб.

282. *Бегімтаев Ш.* Адамның аты мен амалына ислам дінінің ықпалы // Дін және қоғам қайраткері Халифа Алтай: елдік іс пен имани құндылықтар халықаралық ғыл.-практ. конф. материалдары. – Алматы: Халифа Алтай Халықаралық қайырым қоры, 2008. – 60–65-бб.

283.*Дәуітұлы С.* Діни насихат және Халифа Алтай тағылымы // Көрнекті дін және қоғам қайраткері Халифа Алтай: елдік іс пен имани құндылықтар: халықаралық ғыл.-практ. конф. (Астана, 2007 жыл 6 желтоқсан) материалдары. – Алматы: Халифа Алтай Халықаралық қайырымдылық қоры, 2008. – 44–48-бб.

284. *Ескендірұлы Ә.* Халифа Алтайдың өнегелі ғұмыр жолы // Көрнекті дін және қоғам қайраткері Халифа Алтай: елдік іс пен имани құндылықтар: халықаралық ғыл.-практ. конф. (Астана, 2007 жыл 6 желтоқсан) материалдары. – Алматы: Халифа Алтай Халықаралық қайырымдылық қоры, 2008. – 31–36-бб.

285. *Кәпқызы Е.* Абыз // Түркістан. – 2008. – № 9(711). – 6 наурыз. – 7-б.

286. *Кирхнер М.* Қазақтың тілі мен мәдениетін зерттеуге құлшындырған Халифе Алтай туралы / немісшеден ауд. доктор Райхан Мұхамедова // Көрнекті дін және қоғам қайраткері Халифа Алтай: елдік іс пен имани құндылықтар: халықаралық ғыл.-практ. конф. (Астана, 2007 жыл 6 желтоқсан) материалдары. – Алматы: Халифа Алтай Халықаралық қайырымдылық қоры, 2008. – 16–20-бб.

287. Көрнекті дін және қоғам қайраткері Халифа Алтай: елдік іс пен имани құндылықтар: халықаралық ғыл.-практ. конф. (Астана, 2007 жыл 6 желтоқсан) материалдары / Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті; «Алаш мәдени және рухани даму институты; Халифа Алтай Халықаралық қайырымдылық қоры. – Алматы: Халифа Алтай Халықаралық қайырымдылық қоры, 2008. – 164 б.

288. *Қамзабекұлы Д.* Алаш қайраткерлері мен Халифа Алтай арасындағы рухани сабақтастық // Көрнекті дін және қоғам қайраткері Халифа Алтай: елдік іс пен имани құндылықтар: халықаралық ғыл.-практ. конф. (Астана, 2007 жыл 6 желтоқсан) материалдары. – Алматы: Халифа Алтай Халықаралық қайырымдылық қоры, 2008. – 25–30-бб.

289. *Қара Ә.* Қазақ халқының рухани өмірінде өшпес із қалдырған Халифа Алтай // Көрнекті дін және қоғам қайраткері Халифа Алтай: елдік іс пен имани құндылықтар: халықаралық ғыл.-практ. конф. (Астана, 2007 жыл 6 желтоқсан) материалдары. – Алматы: Халифа Алтай Халықаралық қайырымдылық қоры, 2008. – 56–59-бб.

290. *Қыдырбайұлы Б.* Салт-дәстүр және елдік-діни ұстаным // Көрнекті дін және қоғам қайраткері Халифа Алтай: елдік іс пен имани құндылықтар: халықаралық ғыл.-практ. конф. (Астана, 2007 жыл 6 желтоқсан) материалдары. – Алматы: Халифа Алтай Халықаралық қайырымдылық қоры, 2008. – 21-б.

291. *Нуриден Р.* Халифа Алтай – халықтың рухани ұстазы // Көрнекті дін және қоғам қайраткері Халифа Алтай: елдік іс пен имани құндылықтар: халықаралық ғыл.-практ. конф. (Астана, 2007 жыл 6 желтоқсан) материалдары. – Алматы: Халифа Алтай Халықаралық қайырымдылық қоры, 2008. – 77–79-бб.

292. *Тоқашбаев М.* Ұлтымыздың ұстазы // Көрнекті дін және қоғам қайраткері Халифа Алтай: елдік іс пен имани құндылықтар: халықаралық ғыл.-практ. конф. (Астана, 2007 жыл 6 желтоқсан) материалдары. – Алматы: Халифа Алтай Халықаралық қайырымдылық қоры, 2008. – 83–89-бб.

293. *Уатқан Б.* Ослода өткен Еуропа қазақтарының дәстүрлі кіші Құрылтайы // Туған тіл. – 2008. – № 1(07). – 46-б.

294. *Хижази М.Ф.* Халифа Алтай және қазақ халқының ислам мәдениеті туралы жарияланымдары // Көрнекті дін және қоғам қайраткері Халифа Алтай: елдік іс пен имани құндылықтар: халықаралық ғыл.-практ. конф. (Астана, 2007 жыл 6 желтоқсан) материалдары. – Алматы: Халифа Алтай Халықаралық қайырымдылық қоры, 2008. – 8–15-бб.

295. *Doğru Şırzat.* Türkıstan'a doğru (Türkıstan, Türkıye, Kazakıstan Arasında Anılar, Düşünceler, Bılgı ve Belgeler) / edıtör Dr. Alı Abbas Çınar. – Izmır, 2008. – S. 89, 268.

2009

296. Алтай Халифа (1917–2003) // Қазақстан жазушылары: анықтамалық / құраст. Қамшыгер С., Жұмашева Қ. – Алматы: «АнАрыс» баспасы. – 2009. – 26-б.

297. *Әбдірахманова Г.* Қалибек Хакімнің Ұлы көші жайлы З.Қинаятұлымен сұхбат // Республика kz. – 2009. – № 43(266). – 4 қараша.

298. *Бөдешұлы Ж.* Қажы ата (Халифа Алтайға). – Алматы: Глобус, 2009. – 366–369-бб.

299. *Жұмаділов Қ.* Азаттық аңсаған көш // Қалибек Хакім туралы естеліктер. (Азаттықты аңсап Гималай асқан көш) / құраст.: Ә. Ілиясұлы. – Алматы: Білім, 2009. – 58-б.

300. *Жұртбай Т.* Біртұтас Алаш идеясы және Шығыс Түркістан ұлт-азаттық қозғалысы // Қалибек Хакім туралы естеліктер. (Азаттықты аңсап Гималай асқан көш) / құраст.: Ә. Ілиясұлы. – Алматы: Білім, 2009. – 88-б.

301. *Қинаятұлы З.* Құрлық асқан көш: Тарих және тағдырлар. Қалибек Хакімнің ұлы көші // Қалибек Хакім туралы естеліктер. (Азаттықты аңсап Гималай асқан көш) / құраст.: Ә. Ілиясұлы. – Алматы: Білім, 2009. – 47, 51-бб.

302. *Сейітжанұлы З.* Елім деп соққан жүрегі // Қалибек Хакім туралы естеліктер. (Азаттықты аңсап Гималай асқан көш) / құраст.: Ә.Ілиясұлы. – Алматы: Білім, 2009. – 107-б.

303. Халифа Алтай (1917-2003) // Ұлтым деп соққан жүректер: өмірдерек / құраст. Болатбек Төлепберген. – Алматы: «Кие» лингвоелтану инновациялық орталығы, 2009. – 7–8-бб.

304. *Ынтыханұлы Қ.* Азаттық іздеген көш және босқындар әдебиеті // Қалибек Хакім туралы естеліктер. (Азаттықты аңсап Гималай асқан көш) / құраст.: Ә. Ілиясұлы. – Алматы: Білім, 2009. – 194-б.

2010

305. *әл-Мәжени Тілеухан.* «Құран Кәрімнің» қазақ тіліндегі аудармалары хақында // Жас Алаш. – 2010. – № 91(15549). – 16 қараша. – 3-б.

306. *Бабаев И.* Ұлты мен ұлысының ұлы перзенті жайлы // Қазақ. – 2010. – № 52-53(513-514). – 24–31 желтоқсан. – 15-б.

307. *Бимұханбетұлы Е.* Құран – Алланың сөзі // Жас Алаш. – 2010. – № 102(15560). – 23 желтоқсан. – 3-б.

308. *Зарқұмұлы Н.* Қилы жылдар шежіресі. – Алматы: Ер Жәнібек Халықаралық қоры, 2010. – 59, 61, 67, 92, 110, 125, 126-бб.

309. Қазақстан тарихы (көне заманнан бүгінге дейін): бес томдық. – Алматы: Атамұра, 2010. – 4 том. – 683–684, 688–689-бб.

310. *Қыдырханұлы У.* Өз елім – өзегім: эссе, толғау, естелік, деректі әңгімелер. – Алматы: Атажұрт, 2012. – 50–53, 55, 56, 59, 73, 128, 129–133-бб.

311. *Нұржекеұлы Б.* Ұлттық дәстүріміз дінге қайшы ма? // Экономика. – 2010. – № 16(136). – 22–28 сәуір.

312. Оспан: деректі зерттеулер мен естеліктер / кітапты құраст., ред. қараған Жәди Шәкенұлы. – Алматы: Тұран, 2010. – 4, 335, 336-бб.

313. Халифа Алтайға көше аты берілді // Жас Қазақ үні. – 2010. – № 50. – 21–27 желтоқсан. – 2-б.

314. [Халифа Алтайдың суреттері] // Көш бастаған Елбасы: фотоальбом. – Астана: ДҚҚ, 2010. – 17, 26, 28, 31-бб.

315. *Шәкенұлы Ж.* Қаралы көш: тарихи роман. – Алматы: Тұран, 2010. – 351–352, 355, 389, 399-бб.

316. Шын жүректен... (ой толғамдар, естеліктер жинағы) / құраст.: С.Мұқан. – Астана, 2010. – 222–223-бб.

317. История миграций казахской диаспоры // История Казахстана с древнейших времен до наших дней: В 5-ти томах. – Алматы: Атамура, 2010. – Т.4. – С. 701, 704, 705, 726, 727.

318. ءبىلالۇلى ب. اكه جوقتاۋ جانه ۇكىرداي ءجۇنىس قاجى سادىحانۇلى تۋرالى // بوعدا. – 2010. – № 2. – 51–53 بب

Біләлұлы Б. Әке жоқтау және үкірдай Жүніс қажы Садыханұлы туралы // Боғда. – 2010. – № 2. – 51–53-бб.

2011

319. *Баймолда Д.* Шындық жаршысы. – Алматы: «Нұр–принт 75», 2011. – 116–118-бб.

320. *Ескендір Ә.* Қазақ тарихында өзіндік орны бар тұлға / әңгімелескен Сәленұлы Ж. // Шапағат–Нұр. – 2011. – № 4. – 9–11-бб.

321. Қазақстан тарихы: аса маңызды кезеңдері мен ғылыми мәселелері. Жалпы білім беретін мектептің қоғамдық-гуманитарлық бағытындағы 11-сыныбына арналған оқулық / М.Қойгелдиев, Ә.Төлеубаев, Ж.Қасымбаев және т.б. – Өңд., толықт. 2-басылымы. – Алматы: Мектеп, 2011. – 212–213-бб.

322. *Масғұтұлы Х.* Елге ел қосылса – құт // Астана ақшамы. – 2011. – № 138(2748). – 29 қараша. – 5-б.

323. *Найманбаев Қ.* Алғы сөз // Халифа Алтай. Алтайдан ауған ел. – Астана, 2011. – 3-б.

324. Халифа Алтай (Түркиядан) // Тәуелсіздік жемісі. Қазақстан Республикасының 20 жылдығына арналады / құраст.: М. Шоқан. – Алматы: Полиграфкомбинат, 2011. – 89–91-бб.

325. Халифа Алтай өміріне үңілсек. Абдұррахим Халифаұлымен сұхбат / әңгімелескен Сәленұлы Ж. // Шапағат–Нұр. – 2011. – № 3. – 12–14-бб.

326. Hasan Oraltay. – Istanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 2011. – S. 44,188.

2012

327. *Башташ М.* Норвегиядағы қазақ мәдени қоғамы мен Дүниежүзі қазақтары қауымдастығы арасындағы байланыс // Қазақстан және шетелдегі қазақтар: Дүниежүзі қазақтары қауымдастығының құрылғанына 20 жыл толуына орай өткізілген халықаралық ғыл.-практ. конф. «Этникалық қазақтардың репатриациясы Қазақстан мемлекеті көші-қон саясатының құрамдас бөлігі ретінде: жетістіктері, мәселелері және оларды шешу жолдары» материалдары. Алматы қ., 12 қазан 2012 ж. / бас ред. Т.А. Мамашев; құраст.: К.Н. Балтабаева, К.М. Қонырбаева. – Алматы: Атажұрт, 2012. – 91-б.

328. *Калымов А.* Памяти казахского шейха // Казахстанская правда. – 2012. – № 444–445(27263-27264). – 22 декабря. – С.11.

329. Қазақ көші – қазақтың қауымдасуы: Қазақстан Республикасы Президенті Мұрағатының қорынан құжаттар жинағы: Дүниежүзі қазақтары қауымдастығының 20 жылдығына арналған / құраст. К.Н. Балтабаева. – Алматы: Атажұрт, 2012. – 77, 86, 88, 120, 227, 314, 334, 344-бб.

330. *Қауғабай О.* Рух кемелдігі // Егемен Қазақстан. – 2012. – № 710-716(27788). – 31 қазан. –15-б.

331. Қауымдастық шежіресі // Алтын бесік. – 2012. – № 3. – 5,7-бб.

332. *Қыдырханұлы У.* Өз елім – өзегім. Тәуелсіздік және қазақ диаспорасы. – Алматы: Атажұрт, 2012. – 50–56, 59, 73, 128–133-бб.

333. *Мамашев Т.А.* Дүниежүзі қазақтары қауымдастығына 20 жыл: Қазақ диаспорасы мен отандастар ынтымақтастығы // Қазақстан және шетелдегі қазақтар: Дүниежүзі қазақтары қауымдастығының құрылғанына 20 жыл толуына орай өткізілген халықаралық ғыл.-практ. конф. «Этникалық қазақтардың репатриациясы Қазақстан мемлекеті көші-қон саясатының құрамдас бөлігі ретінде: жетістіктері, мәселелері және оларды шешу жолдары» материалдары. Алматы қ., 12 қазан 2012 ж. / бас ред. Т.А. Мамашев; құраст.: К.Н. Балтабаева, К.М. Қонырбаева. – Алматы: Атажұрт, 2012. – 5-б.

334. *Ошақбаева Ж.Б.* Шетел қазақтарының рухани жаңаруы // Қазақстан және шетелдегі қазақтар: Дүниежүзі қазақтары

қауымдастығының құрылғанына 20 жыл толуына орай өткізілген халықаралық ғыл.-практ. конф. «Этникалық қазақтардың репатриациясы Қазақстан мемлекеті көші-қон саясатының құрамдас бөлігі ретінде: жетістіктері, мәселелері және оларды шешу жолдары» материалдары. Алматы қ., 12 қазан 2012 ж. / бас ред. Т.А. Мамашев; құраст.: К.Н. Балтабаева, К.М. Қонырбаева. – Алматы: Атажұрт, 2012. – 284-б.

335. *Уатқан Б.* Есің барда еліңді тап... // Қазақстан қоғамының дамуына қандастарымыздың қосқан үлесі: Дүниежүзі қазақтары қауымдастығының құрылғанына 20 жыл толуына орай өткізілген Респ. ғыл.-практ. конф. материалдары. Павлодар қ., 8 маусым 2012 ж. / жауапты ред. Т.А. Мамашев; құраст.: А. Әлхан, К.Н. Балтабаева, Б. Заут, Г.Ә. Омарова, Б. Уатқан. – Алматы: Атажұрт, 2012. – 78–84-бб.

336. Ұлттың ұлы жиыны: Дүниежүзі қазақтары IV Құрылтайының құжаттары, дерек-дәйектері және фотосуреттер / Дүниежүзі қазақтары қауымдастығы; ҚР Мәдениет және ақпарат министрлігінің Тіл комитеті; құраст.: Б. Уатқан. – Алматы: Атажұрт, 2012. – 156, 216, 274, 294, 386, 390-бб.

337. مۇقاراپۇلى ا. كيەلى كوش. – بەيجىڭ: ۇلتتار باسپاسى، 2012. – 106–107، 230، 252، 281، 501–502، 521–523، 526–528، 533 بب

Мұқарапұлы А. Киелі көш. – Бейжің: Ұлттар баспасы, 2012. – 106–107, 230, 252, 281, 501–502, 521–523, 526–528, 533-бб.

338. *Кабульдинов З.Е., Макен С.* Новые механизмы переселения и адаптации соотечественников на исторической Родине // Қазақстан қоғамының дамуына қандастарымыздың қосқан үлесі: Дүниежүзі қазақтары қауымдастығының құрылғанына 20 жыл толуына орай өткізілген Респ. ғыл.-практ. конф. материалдары. Павлодар қ., 8 маусым 2012 ж. / жауапты ред. Т.А. Мамашев; құраст.: А. Әлхан, К.Н. Балтабаева, Б. Заут, Г.Ә. Омарова, Б. Уатқан. – Алматы: Атажұрт, 2012. – 24–31-бб.

339. *Кулжан Рабига.* Священный Коран в русско-казахских переводах // Тамыр. – 2012. – № 32. – Август – Октябрь.

2013

340. Алғысөз // Құран Кәрім. Мағыналар және түсіндірмелерінің (тәпсірінің) аудармасы / аудармашылар тобы: Ахмет А., Андарбай С., Қыдырәлі Қ., Амандық Б., Әбдіғаффар Қ.; тәпсірлерді жинақтаған Әбдішүкір А.; қазақ тіліне түсірген Мұхаммед А.; жауапты ред. Омар А. – Алматы: Дәуір, 2013. – 3, 9-бб.

341. *Әлиханұлы Ж.* Қазақ қайда жүрсе де қазақ // Туған тіл. – 2013. – № 1(18). – 64-б.

342. *Әше Қ.* Адам шежіресі. – Алматы: Сөзстан, 2013. – 85–86-бб.

343. *Байырбек Н.* Кемел тұлғамен кездесу // Астана ақшамы. – 2013. – 31 қаңтар. – № 13(2923). – 14–15-бб.

344. 1995. 24 қараша. Мемлекет басшысы түркі тілдес әлемнің танымал қоғам және діни қайраткері Х. Алтайды қабылдады // ҚР Тұңғыш

Президенті Нұрсұлтан Назарбаев. Қызмет хроникасы. 1994–1995 жылдар. – Астана: Деловой мир, 2013. – 280–281-бб.

345. *Жұбанов Н.* Ғұлама ғалым, қасиетті Құран Кәрімді қазақ тіліне мағыналап аударған абыз қария Халифа Алтай. 1992 ж.: сурет // Қазақ баспасөзінің фотошежірешілері / құраст. А.Әбдірайым. – Алматы: Өнер, 2013. – 125-б.

346. Қазақстан тарихы (1991–2001): оқу құралы / Б. Аяған, С.Ж. Дүйсен, Ж.Н. Қалиев, Қ.А. Еңсенов. – Алматы: Атамұра, 2013. – 138-б. (Х. Алтайдың суреті қоса жарияланған).

347. *Сейтбеков С.* Ислам дінінің әлеуметтік мәселелерді шешудегі рөлі // Діннің қазіргі әлемге ықпалы: халықаралық ғыл.-практ. конф. (Алматы қ., 29 мамыр 2013 жыл) пленарлық баяндамалары / З.К. Шаукенованың жалпы редакциясымен; ҚР БҒМ Ғылым комитеті. Философия, саясаттану және дінтану институты. – Алматы, 2013. – 71, 75, 76-бб.

348. *Уатқан Б.* Атажұртқа жеткен көш. – Алматы: Атажұрт, 2013. – 51, 66, 67, 69, 74, 103, 116-бб.

2014

349. *Кәбеков И.* Ұстазымның анасын бір жыл үйімде бақтым // Аңыз адам. – 2014. – № 16(100). – 45-б.

350. Қазақстан тарихы шетел мұрағаттары мен кітапханаларында (XVI–XX ғғ.). VIII-том. Ақпараттық анықтамалық = История Казахстана в зарубежных архивах и библиотеках (XVI–XX вв.). Том VIII. Информационный справочник. – Астана: РГУ «Национальный центр археографии и источниковедения», 2014. – 285 б.

351. *Қорабай С.* Халифа Алтай // Шығыс Қазақстан облысы: энциклопедия. – Алматы: Қазақ энциклопедиясы, 2014. – 787-б.

352. *Найманбаев Қ.* Алғы сөз // Алтайдан ауған ел. – Алматы, 2014. – 4–5-бб.

353. *Тасмағамбетов И.Н.* Құрметті Халифа ақсақал! // Алтайдан ауған ел. – Алматы, 2014. – 3-б.

354. [Халифа Алтайдың 1990 жылы октябрьде ҚазССР 70 жылдық мерекесіне қатысушылармен түскен суреті] // Шангерей Жаныбеков: Өнегелі өмір / гл. ред. Г.М. Мутанов; КазНУ им. аль-Фараби. Серия «Өнегелі өмір». Вып. 31. – Алматы: Қазақ университеті, 2014. – 128-б.

355. مۇقاراپۇلى ا. كيەلى كوش. – بەيجيڭ: ۇلتتار باسپاسى، 2014. – 106–107، 230، 252، 281، 501–502، 521–523، 526–528، 533 بب.

Мұқарапұлы А. Киелі көш. – Бейжің: Ұлттар баспасы, 2014. – 106–107, 230, 252, 281, 501–502, 521–523, 526–528, 533-бб.

2015

356. *Касумова К.* Есте қалған елестер: ғұмырнамалық шығарма. – Алматы: Өнер, 2015. – 170-б.

357. Марқұм Халифа Алтайдың 1992 жылы өткен Дүниежүзі қазақтары Құрылтайында сөйлеген сөзі. Бата // Мәңгілік елмен еңсеміз биік / ҚР Мәдениет және спорт министрлігі. Тілдерді дамыту және қоғамдық-саяси жұмыс комитеті; Халықаралық «Жанашыр» қоғамдық қоры. – Қ.б., б.б., 2015. – 10–12, 99-бб.

358. Мешітімізге Халифа Алтай аты берілсе... // Дидар. – 2015. – № 44. – 22 сәуір. – 5-б.

359. *Ынтыханұлы Қ.* Босқын қазақ көштері және деректі әдебиет: монография. – Астана: Өрнек, 2015. – 121–129-бб.

360. *Балтабаева К.Н.* Возрождение исламских традиций в казахской диаспоре // Алтайн казахууд: өнөөгийн байдал, цаашдын хөгжлийн чиг хандлага: Хурлын эмхэтгэл № 1 (01) / ерөнхий ред. шинжлэх ухааны доктор (Sc. D), проф. У. Бекет. – Өлгий, 2015. – С. 247–250.

361. *Балтабаева К.Н.* Ислам в жизни зарубежных казахов. 1. Возрождение исламских традиций в казахской диаспоре: вклад Халифы Алтая // Казахская диаспора и репатриация (1991–2012): монография / К.Н. Балтабаева, Т.А. Мамашев, Ж.А. Ермекбай, А.Ж. Баймагамбетова; науч. ред. С.Ф. Мажитов. – Алматы: Елтаным, 2015. – С. 183–199.

362. *Балтабаева К.Н.* Халифа Алтай – мыслитель тюркского мира // Халықаралық түркі әлемі зерттеулері симпозиумы материалдары. – Алматы: Қыздар университеті баспасы, 2015. – Т. 3. – 30–38-бб.

363. Казахская диаспора и репатриация (1991–2012): монография / К.Н. Балтабаева, Т.А. Мамашев, Ж.А. Ермекбай, А.Ж. Баймагамбетова; науч. ред. С.Ф. Мажитов. – Алматы: Елтаным, 2015. – С. 65–66, 183–199, 369, 407, 423, 482–483, 530–531.

2016

364. *Баймолда Досан*. Моңғолия сапары // Ана тілі. – 2016. – № 42. – 20–26 қазан. – 7-б.

365. *Балтабаева К.Н.* Қазақ диаспорасындағы исламдық дәстүрлердің жаңғыруы: Халифа Алтайдың қосқан үлесі // Қазақ диаспорасы және Атамекенге оралу (1991–2012): ұжымдық монографиялық еңбек / К.Н. Балтабаева, Т.А. Мамашев, Ж.Ә. Ермекбай, А.Ж. Баймағамбетова; ғылыми ред. С.Ф. Мәжитов. – Орысш. ауд., толықт., түзет. – Алматы: Елтаным, 2016. – 200–213-бб.

366. *Балтабаева К.Н*. Қазақ диаспорасының исламға қайта бет бұруының ерекшеліктері // Қазақ диаспорасы және Атамекенге оралу (1991–2012): ұжымдық монографиялық еңбек / К.Н. Балтабаева, Т.А. Мамашев, Ж.Ә. Ермекбай, А.Ж. Баймағамбетова; ғылыми ред. С.Ф. Мәжитов. – Орысш. ауд., толықт., түзет. – Алматы: Елтаным, 2016. – 214–223-бб.

367. 1992 жыл 29 қыркүйек – Алматыда Дүниежүзі қазақтарының І Құрылтайы өткен күн. [Х. Алтайдың Құрылтайға қатысушылармен бірге түскен суреті] // Кәрібаев Б. Тәуелсіздіктің 25 аса маңызды оқиғалары. – Алматы: «Сардар» баспа үйі, 2016. – 63, 66-бб.

368. Имандылық жолындағы күрескер // Ана тілі. – 2016. – № 42. – 20–26 қазан. – 1-б.

369. *Қабдолда Қуат.* Халифа Алтай ақсақалмен болған әңгіме // Шапағат–Нұр. – 2016. – № 11. – 22–25-бб.

370. *Қабдолда Қ.* Халифа Алтаймен болған әңгіме // Ислам және өркениет. – 2016. – № 21(405). – 1–15 желтоқсан. – 6-б.

371. Қазақ диаспорасы және Атамекенге оралу (1991–2012): ұжымдық монографиялық еңбек / К.Н. Балтабаева, Т.А. Мамашев, Ж.Ә. Ермекбай, А.Ж. Баймағамбетова; ғылыми ред. С.Ф. Мәжитов. – Орысш. ауд., толықт., түзет. – Алматы: Елтаным, 2016. – 76, 200–223, 388, 428-бб.

372. *Қара Ә.* Қазақтардың Түркияға көші. (Қожан уәзір ақсақалдың ауызша деректері). – Алматы: Орхон, 2016. – 6–7, 17, 94, 95-бб.

373. *Құсанбаев С*. Алтайдың алтынсапты алдаспаны // Жас Алаш. – 2016. – № 68(16150). – 25 тамыз. – 3-б.

374. *Рысбаев А*. Қандастарымыз қауышқан күн // Алматы ақшамы. – 2016. – № 107(5300). – 17 қыркүйек. – 18-б.

375. *Çolpan Kuddüs*. Halıfe Altay camıı // Kazak elı. – 2016. – № 3. – Ekım–Kasım–Aralık. – S. 38–39.

Чолпан Куддүс. Халифа Алтай мешіті // Қазақ елі. – 2016. – № 3. – Қазан–Қараша–Желтоқсан. – 38–39-бб.

376. *Şakenulı Jadı.* Hazın Göç / çevıren Nurgül Berıkbolova. – Istanbul, 2016. – S. 380–381, 385, 421, 433.

2017

377. *Алтай Абдулсәмет*. Салт-дәстүрден айныған емеспіз // Түркістан. – 2017. – № 11–12. – 16–23 наурыз. (Қоныс. «Түркістанның» көші-қон қосымшасы. – 2017. – № 03(089). – 16 наурыз. – 13-б.)

378. *Ержанұлы Е.* Еуропа елдері де атап өтеді [Халифа Алтайдың 100 жылдығы] // Егемен Қазақстан. – 2017. – № 11(28992). – 18 қаңтар. – 12-б.

379. *Кәрімхан Заңғар.* Ғұлама ғалым, діни ағартушы ұстаз (Халифа Алтайдың туғанына 100 жыл) // Алматы ақшамы. – 2017. – № 10(5359). – 26 қаңтар. – 10-б.

380. Халифа Алтай мешітіндегі айрықша шара / Шығыс Қазақстан облыстық «Халифа Алтай мешітінің» баспасөз қызметі // Ислам және өркениет. – 2017. – № 1(407). – 1–15 қаңтар. – 14-б.

381. Doğumunun 100. Yılında Halıfe Altay: anma programı. – 25 Mart. – 2017. – S. 4.

382. *Islambek Kazıbek.* Anadolu'dan anayurda manevıyat önderı Halıfe Altay / edıtör Pr. Dr. Abdulvahap Kara. – Istanbul, 2017. – 192 s.

ИНТЕРНЕТ ЖАРИЯЛАНЫМДАРЫ
ينتەرنەت جارياﻻنىمدارى
ИНТЕРНЕТ-РЕСУРСЫ
INTERNET RESOURCES
İNTERNET’TEKİ YAYINLARI

383. *Алтай Х.* // Шығыс Қазақстан: танымал есімдер = Восточный Казахстан: известные имена = East Kazakhstan: famous names // http://imena.pushkinlibrary.kz/kz/ushitelikz/1583-.html

384. *әл-Мәжени Тілеухан.* Қазақ еліндегі «Құран Кәрім» аудармалары // Ақпараттық-танымдық портал // http://turkiya.kz/?p=256

385. *Баймолда Д.* Моңғолия сапары // http://kazgazeta.kz/?p=51372

386. *Байырбек Назира*. Кемел тұлғамен кездесу // http://www.astana-akshamy.kz/kemel-tulghamen-kezdesu/

387. *Балғабаев С.* Еуропа қазақтары. Халық құрметтеген Халифа Алтай // http://www.qazaq-alemi.kz/more?page_id=28&id=238

388. *Балғабаев С.* Халық құрметтеген Халифа Алтай // https://baq.kz/kk/news/zhahan_kazaktari_atazhurt/halik_kurmettegen_halifa_altai20170217_101600

389. *Балтабаева Г., Қорабай С.* Ұлттың рухани ұстазы // http://qazaq-alemi.kz/more?page_id=45&id=2997

390. *Бейсен Д.* Халифа Алтай // Талдықорған орталық мешітінің ресми сайты / http://taglym.kz/component/k2/item/518-khalifa-altaj.html

391. Ғұлама Халифа Алтай Зуқа батыр туралы // https://www.youtube.com/watch?v=ljSCI5TZrVw

392. *Дәлейұлы Ұ.* Елордада Халифа Алтайдың 100 жылдығын еске алды // https://baq.kz/kk/news/ruhaniyat/20170404_172600

393. ЕҰУ ғалымы Түркияда өткен ұлт зиялысы Халифа Алтайды еске алу кешіне қатысып, «Халифа Алтай: шығармашылығы және зерттеу мәселелері» тақырыбында баяндама жасады // http://www.enu.kz/info/zhanalyktar/48414/

394. *Жүнісқызы Бибәтіш*: «Халифа Алтайдың соңғы арманы орындалды» / сұхбаттасқан Салтанат Қожа // «Асыл арна» рухани-ағартушылық телеарнасы // http://asylarna.kz/maqala/maqalainfo/290

395. *Кәрімхан З.* Халифа Алтай. Тағдырдың жазуы // National digital history of Kazakhstan: сайт // http://e-history.kz/ru/publications/view/1291

396. *Қабдолда Қ.* Халифа Алтаймен болған сұхбат // Ислам және өркениет. – 2016. – 2 желтоқсан. Жетімді: http://www.islam-orkeniet.kz/?p=9929.

397. Қазақстанға оралған ең танымал қандастар // https://www.nur.kz/237194-kazakstanga-oralgan-en-tanymal-kandastar-foto.html

398. *Қара Әбдіуақап.* Халифа Алтайдың өмірі кітап боп жарыққа шықты // http://www.trt.net.tr/kazakh/turki-liemi/2017/01/04/khalifa-altaidyn-omiri-kitap-bop-zharyk-k-a-shyk-ty-643738
399. *Қара Әбдіуақап.* Халифа Алтайдың туғанына 100 жыл толуына орай Ыстамбұлда іс-шара // http://qamshy.kz/home/show/16732
400. *Қара Әбдіуақап.* Ыстамбұлда Халифа Алтай туралы кітап жарық көрді // https://baq.kz/kk/news/turkiya_kazaktari/istambulda_halifa_altai_turali_kitap_zharik_kordi_20170104_090900
401. Құран Кәрім // http://kuran.kz/
402. Өскемен ақсақалдары облыстық мешітке Халифа Алтай есімін беруді сұрап отыр // http://bnews.kz/kz/news/regioni/oskemen_aksakaldari_oblistik_meshitke_halifa_altai_esimin_berudi_surap_otir-2015_05_21-1111299
403. Темір таяғы тебендей, темір етігі теңгедей болған көштің зары // http://www.azattyq.org/a/Kazakhstan_A_story_of_Altay_region_Kazakhs_escaping_communist_regime_in_China/2106909.html
404. Хақ дінді дәріптеген Халифа Алтай (деректі фильм) // http://kanat.islam.kz/ru/post/haq-dindi-dariptegen-halifa-altai-derekti-film-5286/#gsc.tab=0
405. Халифа Алтай (1917–2003) // http://juldyz.kz/2017/02/21/halifa-altaj-1917-2003/
406. Халифа Алтай // http://ehistory.kazakh.ru/ehistory/44721.php
407. Халифа Алтай // http://wiki.eanswers.com/kk
408. Халифа Алтай // http://shaqabai.kz/?p=200
409. Халифа Алтай. Тағдырдың жазуы // http://e-history.kz/kz/publications/view/1291
410. Халифа Алтай: Қазақстанда бірде-бір ислам орталығы жоқ / ауд. Қуат Қабдолда // http://muslim.kz/kk/article/1520-halifa-altai-qazaqstanda-birde-bir-islam-ortalygy-joq.html
411. Халифа Алтай атамыз туралы деректі фильм // http://al-azim.kz/?p=1179
412. Халифа Алтай ғұламаның 100 жылдығына қандай шаралар өтеді? // http://qalam.kz/featured-item/newsworks/item/704-khalifa-altaj-lamany-100-zhyldy-yna-andaj-sharalar-tedi.html
413. Халифа Алтай есімі Шығыс Қазақстан облыстық мешітіне берілді // Қазақстан мұсылмандары діни басқармасының ресми сайты / http://old.muftyat.kz/kz/news/view?id=4889
414. Халифа Алтайдың 100 жылдығына арналған семинар өтті // http://ummet.kz/news-kz/el-ishy/khalifa-altajdy-100-zhyldy-yna-arnal-an-seminar-tti-foto.html
415. *Хасенов С.* Қазақстандағы Құран және тәпсір бойынша әдебиеттер // «Сәдуақас қажы Ғылмани» мешітінің ресми сайты: http://www.sunna.kz/kz/post/view?id=111

416. *Шындалиева М.Б.* Х.Алтай және дінтану ғылымының қазақ жерінде дамуы // http://repository.enu.kz/handle/data/11945?show=full
417. *Алтай Х.* // http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/1667781
418. В Казахстане готовятся к празднованию 100 летия исламоведа Халифы Алтая // http://7sunews.kz/84572
419. В Стамбуле проведено почтение памяти казахского ученого Халифа Алтая в честь 100 летного юбилея // http://www.tdbb.org.tr/?p=9091&lang=ru
420. В Стамбуле прошел вечер памяти Халифа Алтая // http://24.kz/ru/news/culture/item/169835-v-stambule-proshel-vecher-pamyati-khalifa-altaya
421. Казахстанский Фонд Халифы Алтая отметил пятилетие работы по пропаганде миролюбивого характера ислама // www.portal-credo.ru/site/print.php?act=news&id=19868
422. *Калымов А.* Памяти казахского шейха // https://i-news.kz/news/2012/12/22/6797962-pamyati_kazahskogo_sheiha.html
423. *Каратаев А.* Свет Корана // http://avestnik.kz/?p=8056
424. Мечеть ВКО назвали в честь Халифы Алтая // http://kazislam.kz/ru/basty/item/7640-mechet-vko-nazvali-v-chest-khalify-altaya
425. *Мырза-Хожа М*. Не властно время перед ним // Наш мир. Сайт /http://nm2000.kz/news/2007-09-13-1301
426. Памяти шейха. Скончался один из самых авторитетных мусульман Казахстана Халифа Алтай // http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1062274620
427. Халифа Алтай – 100 лет // http://library.kz/ru/105-glavnaya/1616-100-let.html
428. Халифа Алтай // http://el.kz/blogs/entry/content-47335.
429. Халифа Алтай // https://ru. ru.wikipedia.org/wiki/Алтай,_Халифа
430. *Шуленбаева Р.* Госсекретарь РК встретился с руководителями зарубежных казахских национально-культурных центров // http://www.kazinform.kz/kz/gossekretar-rk-vstretilsya-s-rukovoditelyami-zarubezhnyh-kazahskih-nacional-no-kul-turnyh-centrov_a2502787
431. Doğumunun 100. Yılında Büyük Kazak Düşünürü: Halıfe Altay Oku, Yorumla ve Paylaş! // http://www.oncevatan.com.tr/kultur-ve-sanat/dogumunun-100-yilinda-buyuk-kazak-dusunuru-halife-altay-h107833.html
432. Doğumunun 100. Yılında Kazak Âlim Halife Altay, Hayatı ve Eserlerш // http://www.turkistangundemi.tv/25032017/dogumunun-100-yilinda-kazak-alim-halife-altay-hayati-ve-eserleri.html
433. Doğumunun 100. Yılında Halife Altay anıldı // http://www.goldenbridgenews.com/dogumunun-100-yilinda-halife-altay-anildi/
434. Halıfe Altay // http://www.biyografya.com/biyografi/11505
435. Halıfe Altay // https://tr.wikipedia.org/wiki/Halife_Altay

436. Halife Altay Doğumunun 100.Yılında Anıldı // http://www.istanbultimes.com.tr/guncel/halife-altay-dogumunun-100yilinda-anildi-h38210.html

437. Halife Altay'ın Kazak Türkleri İçin Önemi Nedir? – Türkistan Gündemi – TRT Avaz // https://www.youtube.com/watch?v=_SCiKBTU3hs

438. Kazak Âlim Halife Altay Doğumunun 100. Yılında İstanbul'da Anıldı // http://www.tdbb.org.tr/?p=9091&lang=tr

439. Kazak Alim Halife Altay – Hayatı ve Eserleri (Doğumunun 100. Yılında) – Türkistan Gündemi – TRT Avaz // https://www.youtube.com/watch?v=SCX3HloqDjs

440. *Paksoy H.B.* The Traditional oglak tartis among the kirghiz of the pamirs // *http://aton.ttu.edu/OGLAK_TARTIS.asp*

441. Tküugd: «Halife Altay Kitabı Çıktı» // http://www.haberler.com/tkuugd-halife-altay-kitabi-cikti-9185353-haberi/

ХАЛИФА АЛТАЙМЕН ЖҮРГІЗІЛГЕН СҰХБАТТАР
حاليفا التايمەن جۇرگىزىلگەن سۇحباتتار
ИНТЕРВЬЮ ХАЛИФЫ АЛТАЯ
HALIFA ALTAY'S INTERVIEWS
HALIFE ALTAY İLE SOHBETLER

442. *Адырбек Н.* Мереке сұрау – береке сұрау: сұхбат // Қазақ әдебиеті. – 2003. – № 3(2789). – 17–23 қаңтар. – 2-б.

443. *Айманұлы Қ.* Тақсырға дұғай сәлем! // Шапағат–Нұр. – 1999. – № 7–8(17–18). – 7–8-бб.

444. *Аймахан Қ.* Дініміздің мойымас жаршысы халқымыздың ардақты ақсақалы // Алматы ақшамы. – 2002. – № 47(28196). – 4 мамыр. – 5-б.

445. *Алтай Х.* Адамдардың екі көзі де ашық болуы керек / әңгімелескен А.Үсентегі // Сарыарқа. – 1996. – № 143(5.728). – 26 шілде. – 3-б.

446. *Алтай Х.* Джаһид мәні – бір елді басып алу емес. Уаһабистер дегеніміз кімдер? Жалпы ислам ағымдары жөнінде не білеміз? / әңгімелескен Нұрқасым Қазыбек // Отан. – 1999. – № 2 – 19–20-бб.

447. *Алтай Х.* «Елімнің болашағына сенемін» / әңгімелескен Ж. Жұмабергентегі // Алматы ақшамы. – 1995. – № 150(2048). – 15 желтоқсан.

448. *Алтай Х.* Имандылық сапары / әңгімелескен Н. Үркімбайқызы // Парасат. – 1992. – № 7. – 1, 7-бб.

449. *Алтай Х.* Құрбанның рәсімдері. [Көрнекті дін қайраткерімен сұхбат] / әңгімелескен С.Сейхуни // Zaman–Қазақстан. – 1996. – № 15. – 26 көкек. – 1-б.

450. *Алтай Х.* Орнында бар оңалар / әңгімелескен Қ. Оспанұлы // Алматы ақшамы. – 1992. – № 207(1267). – 28 қыркүйек. – 2-б.

451. *Алтай Х.* Ізгілік түбі имандылық / сұхбатты жүргізген М.Күлімбетов // Ақиқат. – 1992. – № 6. – 21–27-бб.

452. *Асылбеков А.* Аңсаймын атажұртымды: сұхбат // Әділет. – 1992. – № 35(149). – 1–2-бб.

453. *Әнесов Ғ., Әлімжанов И.* «Халқымның тілеуін тілеймін»: сұхбат // Ана тілі. – 1990. – № 35. – 15 қараша. – 4–5-бб.

454. *Әуелбеков Ә.* «Айтылар әңгіме әлі алда...»: сұхбат // Қазақ әдебиеті. – 1990. – № 45(2171). – 9 қараша. – 11-б.

455. *Бәйбекұлы Қ.* Халифа Алтай: Дініміз өркендесе екен..: сұхбат // Шапағат–Нұр. – 2001. – № 6(41). – 5–6-бб.

456. *Бошалақов Ж.* Халифа Алтай: «Маңғыстау халқына береке, бірлік тілеймін» // Маңғыстау. – 1996. – № 69(5301). – 11 маусым. – 4-б.

457. *Дуанабай Ж.* Түркі әлемінің ғұламасы. «Жас Алашты не үшін оқисыз?»: сұхбат // Жас Алаш. – 2001. – № 120. – 6 қазан. – 1, 3-бб.

458. *Жиенғалиев Б.* «Егемендік алғандарыңа біздер де шексіз қуандық, бақытқа жетіңдер, халқым!» / суретті түсірген М. Мағзомұлы // Алматы ақшамы. – 1990. – № 254. – 5 қараша. – 3-б.

459. *Қабдолда Қ*. Халифа Алтай ақсақалмен болған әңгіме: сұхбат // Шапағат–Нұр. – 2016. – № 11. – 22–25-бб.

460. *Қайырбеков Ә.* «Құранда «оқы!» деген сөз бар»: сұхбат // Қазақ елі. – 1995. – № 9. – 1 наурыз. – 5-б.

461. *Қауғабай О.* Жат уағыздың уы // Жұлдыз. – 1997. – № 10. – 154–155-бб.

462. *Мәжени Т.*, *Құныпияұлы К.* Халифа Алтай: «Алаштың арда дінін ардақ тұттым»: сұхбат // Заң. – 1997. – № 44(163). – 29 қазан. – 5-б.

463. Мұстафа Арыжы мен Керім Кекіліктің Х. Алтай туралы репортажы // Пенжере «Түркия» журналында. (Алматы қалалық Орталық Мемлекет мұрағаты. – Қ. 284. – Жазба 1. – Іс 61).

464. *Нұрмұхамбет Д.* Халифа Алтай: «Атамекенге ат басын бұрдық...» // Азия. – 1992. – № 15. – 4-б.

465. *Төлегенұлы Ш.* Қазақ елі және ислам әлемі // Zaman–Қазақстан. – 1996. – № 48(172). – 20 желтоқсан. – 14-б.

466. *Төлегенұлы Ш*. Қиын асулар әлі алда: сұхбат // Zaman–Қазақстан. – 1997. – № 43(215). – 24 қазан. – 14-б.

467. Түркиядан келген мейман: сұхбат // Жаңа өмір (Моңғолия газеті). – 1990. – № 85(4805). – 18 қыркүйек. – 2-б.

468. *Халифа Алтай:* «Арғы атам ер түрік» / У. Тоқпатаев // Дидар. – 1992. – № 84(13885). – 2 шілде. – 1, 6-бб.

469. Х. Алтай Қазақстанда: сұхбат // Шалқар. – 1993. (Алматы қалалық Орталық Мемлекет мұрағаты. – Қ. 284. – Жазба 1. – Іс 73).

470. Х. Алтайдың «Ислам және өркениет» газетіне берген сұхбаты / әңгімелескен М. Әбдірайымқызы // Ислам және өркениет. – 2000. – № 0. – 6-б.

471. Х. Алтайдың «Заман Қазақстан» газетіне берген сұхбаты, 1992 ж. // Алматы қалалық Орталық Мемлекет мұрағаты. – Қ. 284. – Жазба 1. – Іс 71.

472. Х. Алтайдың Қазақстанда шығатын «Уйғур авази» газетінің тілшісіне берген сұхбаты, 1992 ж. // Алматы қалалық Орталық Мемлекет мұрағаты. – Қ.284. – Жазба 1. – Іс 69.

473. Х. Алтайдың Түркияның «Жаңа нәсіл» газетіне берген сұхбаты, 1990 ж. // Алматы қалалық Орталық Мемлекет мұрағаты. – Қ.284. – Жазба 1. – Іс 63.

474. *Мәшүров С.* Елим мениң – бәхтим мениң // Уйғур авази. – 1992. – № 165(6343). – 9 қыркүйек. – 2-б.

475. زمانی، محمد حسن. گفتگویی کوتاه با شیخ خلیفه آلتای نخستین مترجم قرآن کریم به زبان قزاقی // ترجمان والحی. – قم/ایران، 1423/2002/1381 .- سال ششم.- شماره اول. – 120–123 ص.

Замани, Мұхаммад Хасан. Құран Кәрімді қазақ тіліне аударған шейх Халифа Алтаймен қысқаша сұхбат // Тәрджумане-вахи. – Құм/Иран, 2002/1423/1381. – № 1. – 120–123-бб.

ЕҢБЕКТЕРІНІҢ ХРОНОЛОГИЯЛЫҚ КӨРСЕТКІШІ
ەڭبەكتەرىنىڭ حرونولوگيالىق كورسەتكىشى
ХРОНОЛОГИЧЕСКИЙ УКАЗАТЕЛЬ ТРУДОВ
CHRONOLOGICAL INDEX OF WORKS
ESERLERİNİN KRONOLOJIK ENDEKSI

Халифа Алтайдың еңбектері
حاليفا التايدىڭ ەڭبەكتەرى
Труды Халифы Алтая
Halifa Altay’s works
Halife Altay’ın Eserleri

1952

476.*Altay H.* Turkeli komytiesinin barliq muselerine // Türk eli: Türkistan Milliy Azatlik Komyte organi. – 1952. – № 7(11). – 32-b.

1977

477.*Altay Halıfe. Kazak türklerıne aıd şecere.* – Istanbul, 1977. – 29 s.

Алтай Х. Қазақ түріктері жайлы шежіре. – Ыстанбұл, 1977. – 29 б.

1978

478.*Алтай Х.* Дастарханда сары қымыз // Біздің Отан. – 1978. – № 19(45). – Октябрь. – 2-б. (араб әрпінде)

1980

479.*Алтай Х.* Ұмытпаймын өмірде сол күндерді // Біздің Отан. – 1980. – № 3(77). – Ақпан. – 4-б.

480.*Алтай Х.* Естеліктерім. – Истанбул, 1980. – 120 б.: 4 п. сурет.

481.*Altai H.* Estelikterim (Anilarim). – Istanbul: Otag matbaasi. – 1980. – 144 б. (латын әрпінде қазақша)

1981

482.*Altay Halife.* Anayurttan Anadolu’ya / Kültür bakanlığı yaayınları. – Ankara, 1981. – XIX, 475 s. (Türk dünyasi eserlerı serısı: 2).

Алтай Х. Атажұрттан Анадолыға / Түрік Мәдениет Министрлігі бастырып шығарған. – Анкара, 1981. – XIX, 475 б.

1982

483. التاي ح. التايداعى بالالىق: ولەڭ // شالعىن. – 1982. – № 1. – 116–117 بب.

Алтай Х. Алтайдағы балалық: Өлең // Шалғын. – 1982. – № 1. – 116–117-бб.

484.*Altay Halife.* Uyarı // Doğu Türkıstan. – 1982. – № 34(21). – Nısan. – S. 32–33.

Алтай Х. Ескерту // Шығыс Түркістан. – 1982. – № 34(21). – 32–33-бб.

1983

485.*Altay Halife.* Anadolu'dan Anavatan'a seyahat // Töre. – 1983. – № 146–147. – Temmuz – Agustos. – S. 44–53.

Алтай Х. Анадолыдан Атажұртқа саяхат // Төре. – 1983. – № 146–147. – Шілде – Тамыз. – 44–53-бб.

1984

486.*Алтай Х.* Ел бар ма екен өзіңнен бақыты асқан және басқа өлеңдері // Елім-ай: өлеңдер, мақал-мәтелдер / құраст. Майты Юсупов. – Алматы: Жазушы, 1984. – 38–56-бб.

487. Алтай Х. Қазақ түріктерінде асық сүйегі және асық ойындары // Түрік дүниясын зерттеу. – 1984. – 11-б.

1986

488.*Алтай Х.* Қазақ түріктері қорының Жарғысы. – Ыстамбұл, 1986. – 3–6-бб. (түрік тілінде).

1987

489. *Altay H.* Kazak türklerınde aşık kemıgı ve aşık oyunları // Türk Dunyası Arastırmaları dergısi. – 1987. – Sayı 28. – Ekım. – S. 48–58.

Алтай Х. Қазақ түріктерінде асық сүйегі және асық ойындары // Түрік дүниясын зерттеу. – 1987. – № 28. – Қазан. – 48–58-бб.

1989

490.*Алтай Х.* Зор қуаныш // Біздің Отан. – 1989. – 3 шілде.

1990

491.*Алтай Х.* Босқан ел. Баркөл. Жау шықты Бәйтіктегі іргелі елге. Көшу. Шанхай жерінде. Жоқтау-жыр // Қазақ әдебиеті. – 1990. – № 21(2147). – 25 мамыр. – 8–9-бб.

492.*Алтай Х.* Есімізде атажұрт // Ақ желкен. – 1990. – № 7. – 8–9-бб.

493.*Алтай Х.* Иманшарт / жауапты шығарушы Әшенов Қ. – Алматы: Сөзстан. – 1990. – 116 б.

494.*Алтай Х.* Жұма намазы: діндегі бетбұрыс // Жаңа өмір. – 1990. – 18 қыркүйек.

495.*Алтай Х.* Құран әліппесі және иманның шарттары // Ана тілі. – 1990. – № 10. – 24 қаңтар. – 5-б.

496.*Алтай Х.* Құран әліппесі және иманның шарттары // Ана тілі. – 1990. – № 18. – 19 шілде. – 6–7-бб.

497.*Halifa Altay.* Komünist Parti Merkezi'nde Cuma namazı kıldık // Yeni Nesil. – 1990. – 16 Aralık. – S. 6, 8.

1991

498.*Алтай Х., Жаналтай Д.* Дінің мен ділің түзу болсын! // Шалқар. – 1991. – № 33(365). – 6 қыркүйек. – 3-б.

499.*Алтай Х.* Жүрегімнен өшпейді // Шалқар. – 1991. – № 3(365) [335]. – 25 қаңтар. – 3-б.

500.*Алтай Х.* Иманның шарттары және құранның сүрелері. – Алматы: Қазақстан, 1991. – 76 б.

501.*Алтай Х.* Қасиетті кітаптың екі сөйлемі // Лениншіл жас. – 1991. – № 15. – 22 қаңтар. – 3-б.

502.*Алтай Х.* Құран Шариф. – Алматы: Жазушы: Сөзстан, 1991. – 552 б.

503.*Алтай Х.* Монғолия сапарында қазақтар туралы түйген ой // Орта шығыс. – 1991. (түрік тілінде).

504.*Алтай Х.* Түркиядан хат // Шалқар. – 1991. – № 33(365). – 6 қыркүйек. – 3-б.

505.*Алтай Х.* Шариғат (Иманшарт және хадистер) / жинақтап, баспаға әзірлеген Р. Шынай; Моңғолия Мұсылман қоғамы. – Өлгий, 1991. – 92 б.

506.*Алтай Х., Жаналтай Д.* «Кадияни» (Ахмадия) деген кімдер? // Шалқар. – 1991. – № 24(356). – 3 шілде.

507.*Altay Halifa.* Moğolistan intibalari. 1. Moğolistan'daki Türklerin durumu // Yeni Düşünce. – 1991. – 1 Şubat.

Алтай Х. Моңғолия әсерлері. 1. Моңғолия түріктерінің жағдайы // Жаңа ой. – 1991. – 1 ақпан.

508.*Altay Halifa.* Moğolistan intibalari. 2. Kazak Türkleri'nın istegi dınlerını ögrenmek // Yeni Düşünce. – 1991. – 8 Şubat.

Алтай Халифа. Моңғолия әсерлері. 2. Қазақ түркілерінің арманы дін үйрену // Жаңа ой. – 1991 – 8 ақпан.

1992

509.*Алтай Х.* Алла бірлік, береке берсін! // Zaman–Қазақстан. – 1992. – № 20. – 23 қазан. – 1-б.

510.*Алтай Х.* Алла елімізге амандық берсін! // Егеменді Қазақстан. – 1992. – № 230(23305). – 6 қазан. – 2-б.

511.*Алтай Х.* Алладан халқыма нұр жаусын! // Zaman–Қазақстан. – 1992. – № 1. – 17 қаңтар. – 8-б.

512.*Алтай Х.* Ахаңның ақ жолына түсейік. [Қазақ тілі туралы] // Ана тілі. – 1992. – № 22(115). – 4 маусым. – 6-б.

513.*Алтай Х.* Әдебиет – ұлттың рухани байлығы // Zaman–Қазақстан. – 1992. – № 19. – 9 қазан. – 8-б.

514.*Алтай Х.* Бетке шіркеу – бейсауаттылық // Zaman–Қазақстан. – 1992. – № 12. – 19 маусым. – 7-б.

515.*Алтай Х.* Дінді саудаға салмайық, ағайын! // Zaman–Қазақстан. – 1992. – № 17. – 4 қыркүйек. – 7-б.

516.*Алтай Х.* Ел боламын десең дініңді сыйла // Ана тілі. – 1992. – № 1(94). – 9 қаңтар. – 7-б.

517.*Алтай Х.* Жолыңыз болсын, жамағат // Шалқар. – 1992. – № 36(416). – 25 қыркүйек. – 2-б.

518.*Алтай Х.* Иман шарт / Көшірмесін қайта көбейтіп берген демеушісі Тыныштықбай Е. – Алматы: Сөзстан, 1992. – 116 б.

519.*Алтай Х.* Ислам дінінің ерекшеліктері // Zaman–Қазақстан. – 1992. – № 22. – 20 қараша. – 2-б.

520.*Алтай Х.* Исламның шығуы // Zaman–Қазақстан. – 1992. – № 15. – 7 тамыз. – 8-б.

521.*Алтай Х.* Тәжуид. – Ыстамбұл, 1992. – 31 б.

522.*Алтай Х.* Терезесі тең ел болғанына қуанамыз. Ардақты азамат, Қазақстанның Президенті Нұрсұлтан Назарбаевқа құттықтау хат // Шалқар. – 1992. – № 3 (383). – 24 қаңтар. – 3-б.

523.*Алтай Х.* Туған елдің төрінде // Егемен Қазақстан. – 1992. – № 91–92. – 18 сәуір. – 6-б.

524.*Алтай Х.* Шығыс Қазақстан саяхаты // Шалқар. – 1992. – № 31(411). – 21 тамыз. – 2, 6-бб. (араб әрпінде)

1993

525.*Алтай Х.* Дініміз тұрақты насихатталса // Шалқар. – 1993. – 25 маусым.

526.*Алтай Х., Сейітжанов З.* Ер Жәнібек // Қазақ әдебиеті. – 1993. – № 26(2308). – 25 маусым. – 6-б.

527.*Алтай Х.* Исламдағы мінез-құлық // Орталық Қазақстан. – 1993. – № 142(17.718). – 17 тамыз. – 3-б.; № 143(17.719). – 18 тамыз. –3-б.

528.*Алтай Х.* Хадистерге түсініктер // Zaman–Қазақстан. – 1993. – 20(44). – 29 қазан. – 7-б.

1994

529. *Алтай Х.* Адами ізгілік жаратқанды танудан басталып, имандылықпен жалғасады // Халық кеңесі. – 1994. – № 75(691). – 22 маусым. – 4-б.

530.*Алтай Х.* Алланың өзі де рас, сөзі де рас // Түркістан. – 1994. – № 29. – 7 желтоқсан. – 4-б.

531.*Алтай Х.* Алтын арқау // Шалқар. – 1994. – № 30-31(500-501). – 19 тамыз. – 5-б.

532.*Алтай Х.* Ар - ұятқа байланысты хадистер // Түркістан. – 1994. – № 17. – 31 мамыр. – 3-б.

533.*Алтай Х.* Атажұрттан Анадолыға // Егемен Қазақстан. – 1994. – № 186(20823). – 27 қазан. – 3-б.

534.*Алтай Х.* Атажұрттан Анадолыға // Егемен Қазақстан. – 1994. – № 187(20824). – 29 қазан. – 2-б.

535.*Алтай Х.* Атажұрттан Анадолыға // Егемен Қазақстан. – 1994. – № 188(20825). – 1 қараша. – 2-б.

536.*Алтай Х.* Ғибадатул-ислам / ред. Бірліққызы Ы. – Алматы: «Берен» МШК, 1994. – 128 б.

537. Алтай Х. Мәңгілік махаббат. [«Батыр Баян» фильмі туралы] / авт. С.Елубаев; реж. С.Тәукелов // Егемен Қазақстан. – 1994. – № 216(20853). – 23 желтоқсан. – 4-б.

538.*Алтай Х.* Мұсылманның мерекесі // Жетісу. – 1994. – № 81(152397). – 28 қыркүйек. – 4-б.

539.*Алтай Х.* Мұсылманның мерекесі // Жетісу. – 1994. – № 82(152398). – 30 қыркүйек. – 4-б.

540.*Алтай Х.* Турашылдыққа, шыншылдыққа байланысты хадистер // Түркістан. – 1994. – № 13. – 3 мамыр. – 2-б.

1995

541.*Алтай Х.* Абай және Түркия // Шалқар. – 1995. – № 2(520). – 13 қаңтар. – 3-б.

542. Алтай Х. Айт құтты болсын! Ислам тағылымдары // Шалқар. – 1995. – № 8. – 28 ақпан. – 1-б.

543.*Алтай Х.* Алақан: Бала тәрбиесі жайлы // Денсаулық. – 1995. – № 6. – Маусым. – 15-б.

544.*Алтай Х.* Алла тағала елімізге береке, бірлік берсін! «Қазақ диаспорасының бүгіні мен болашағы» туралы халықаралық симпозиумда жасаған баяндамасы // Қазақ елі. – 1995. – № 21. – 1 желтоқсан. – 1, 10-бб.

545.*Алтай Х.* Алыстағы ағайынның да тілегі бір // Референдум (Референдумды қолдау жөніндегі қоғамдық комитеттің арнаулы басылымы). – 1995. – Сәуір. – 2-б.

546.*Алтай Х.* Ана хақы // Денсаулық. – 1995. – № 3–4. – Наурыз – Көкек. – 2, 6-бб.

547.*Алтай Х.* Атажұрттан Анадолыға дейін / түрік тілінен ауд. З.Сейітжан. – Алматы: Өлке, 1995. – 112 б.

548.*Алтай Х.* Атажұрттан Анадолыға дейін: деректі хикаят / түрік тілінен қазақ тіліне ауд. Сейітжан З. // Жалын. – 1995. – № 3–4. – Наурыз – Сәуір. – 79–142-бб.

549.*Алтай Х.* Баршамызға Ораза ұстауды нәсіп етсін! // Егемен Қазақстан. – 1995. – 43(20902). – 3 наурыз. – 1-б.

550.*Алтай Х.* Кадияни ағымы туралы не білеміз? // Түркістан. – 1995. – № 36(68). – 6 қыркүйек. – 4-б.

551.*Алтай Х.* Кейбір шетел ойшылдарының Құран Кәрім туралы пікірлері // Түркістан. – 1995. – № 3(35). – 18 қаңтар. – 4-б.

552.*Алтай Х.* Күншілдік және көре алмаушылық жайлы // Денсаулық. – 1995. – № 11. – 15-б.

553.*Алтай Х.* Қиялымыз шындыққа айналды // Қазақ елі. – 1995. – № 2. – 4 мамыр. – 5-б.

554.*Алтай Х.* Құран Кәрім және Батыс ойшылдары // Шалқар. – 1995. – № 1(519). – 6 қаңтар. – 4-б.

555.*Алтай Х.* Михнат соңы рахат // Шалқар. – 1995. – № 14(532). – 18 көкек. – 2-б.

556.*Алтай Х.* Мүбәрәк Рамазан Айт мерекесі құтты болсын! // Түркістан. – 1995. – № 9(41). – 1 наурыз. – 1-б.

557.*Алтай Х.* Ораза ұстасаң отыз күн... // Денсаулық. – 1995. – № 12. – 4–5-бб.

558.*Алтай Х.* Тәкаппарлық пен мақтаншақтық жайлы // Денсаулық. – 1995. – № 10. – 15–16-бб.

559.*Алтай Х.* Топырағың торқа болсын, Мұстафа! // Шалқар. – 1995. – № 12(530). – 4 көкек. – 8-б.

560.*Алтай Х.* Ұлтын сүйген ұл // Қазақ елі. – 1995. – № 1. – 20 сәуір. – 2-б.

1996

561.*Алтай Х.* Құран Кәрім тек қана араб тілінде оқылады // Қазақ елі. – 1996. – № 2(26). – 12 қаңтар. – 5-б.

562. *Алтай Х.* Құран туралы батыс ойшылдарының пікірі // Түркістан. – 1996. – № 24(108). – 12 маусым. – 4-б.

563.*Алтай Х.* Ұяда не көрсе... [Семьядағы бала тәрбиесі жайында] // Денсаулық. – 1996. – № 6. – 8-б.

1997

564.*Алтай Х.* Естеліктер // Көкшетау. – 1997. – № 22(12690). – 20 ақпан. – 7-б.

565.*Алтай Х.* Естеліктер. Баркөл жерінен босқан қалың ел // Көкшетау. – 1997. – № 27(12695). – 4 наурыз. – 6-б.

566.*Алтай Х.* Ұлт мерекесі – құт берекесі // Қазақ елі. – 1997. – № 11(87). – 21 наурыз. – 1-б.

1998

567.*Алтай Х.* Ел үміті – Елбасында // Алтын бесік. – 1998. – № 1. – 2-б.

568.*Алтай Х.* Имандылық сабақтары. Бисмилләһи-рахманир-рахим! Хұтпаға байланысты бір-екі ауыз сөз. Бірінші хұтпа: Алла тағалаға иман келтіру жайлы // Егемен Қазақстан. – 1998. – № 1(21726). – 1 қаңтар. – 6-б.

569.*Алтай Х.* Имандылық сабақтары. Алла тағаланың сипаттары. Екінші хұтпа: Таухид – Алла тағаланы бірлеу жайында // Егемен Қазақстан. – 1998. – № 2(21727). – 6 қаңтар. – 4-б.

570. *Алтай Х.* Имандылық сабақтары. Үшінші хұтпа: Иман және амалға байланысты. Төртінші хұтпа: Ғибадат және шариғат жайлы «Фатиха» сүресінің тілек түріндегі ұғымы // Егемен Қазақстан. – 1998. – № 6(21731). – 10 қаңтар. – 4-б.

571. *Алтай Х.* Имандылық сабақтары. Шариғат жайында (қосымша хұтпа). Шариғаттың дәлелдері. Шариғат үкімдері // Егемен Қазақстан. – 1998. – № 8(21733). – 14 қаңтар. – 3-б.

572. *Алтай Х.* Имандылық сабақтары. Бесінші хұтпа: Періштелерге, кітаптарға, пайғамбарларға, ахирет күніне және тағдырға сену жайлы // Егемен Қазақстан. – 1998. – № 11(21736). – 17 қаңтар. – 5-б.

573. *Алтай Х.* Имандылық сабақтары. Бесінші хұтпа: Періштелерге, кітаптарға, пайғамбарларға, ахирет күніне және тағдырға сену жайлы. Алтыншы құтпа: Намаздағы шариғат үкімдері жайлы // Егемен Қазақстан. – 1998. – № 14(21739). – 22 қаңтар. – 4-б.

574. *Алтай Х.* Имандылық сабақтары. Алтыншы хұтпа: Намаздағы шариғат үкімдері жайлы. Намаздың сүннеттері. Намазды бұзатын нәрселер. Намаздың мәкруһдері // Егемен Қазақстан. – 1998. – № 16(21741). – 24 қаңтар. – 4-б.

575. *Алтай Х.* Имандылық сабақтары. Жетінші хұтпа: Намаздың мәні, маңызы туралы. Сегізінші хұтпа: Жұма намазына байланысты // Егемен Қазақстан. – 1998. – № 19(21744). – 29 қаңтар. – 3-б.

576. *Алтай Х.* Имандылық сабақтары. Сегізінші хұтпа: Жұма намазына байланысты. Жұма күн мен жұма намазының мән-жайы. Тоғызыншы хұтпа: Ұлы Рамазан айы және басқа да қасиетті айлар жайлы // Егемен Қазақстан. – 1998. – № 20(21745). – 30 қаңтар. – 6-б.

577. *Алтай Х.* Имандылық сабақтары. Оныншы хұтпа: Оразаның мәні, маңызы жайлы // Егемен Қазақстан. – 1998. – № 21(21746). – 31 қаңтар. – 8-б.

578. *Алтай Х.* Имандылық сабақтары. Оныншы хұтпа: Оразаның мәні, маңызы жайлы. Он бірінші хұтпа: Қадір кеші және тарауық ығтикафқа байланысты // Егемен Қазақстан. – 1998. – № 23(21748). – 4 ақпан. – 8-б.

579. *Алтай Х.* Имандылық сабақтары. Он екінші хұтпа: Зекет туралы // Егемен Қазақстан. – 1998. – № 25(21750). – 6 ақпан. – 4-б.

580. *Алтай Х.* Имандылық сабақтары. Он екінші хұтпа: Зекет туралы. Он үшінші хұтпа: Хажылыққа байланысты. Хажылыққа байланысты шариғат үкімдері. Хажылықтың сүннеттері // Егемен Қазақстан. – 1998. – № 26(21751). – 7 ақпан. – 8-б.

581. Алтай Х. Он төртінші хұтпа. [Мығраж туралы] // Түркістан. – 1998. – № 38(221). – 23–29 қыркүйек. – 4-б.

582. *Алтай Х., Нұрсапақызы Л.* Автордан қорықпасаң да, Алладан қорық // Қазақ елі. – 1998. – № 37(165). – 11–17 қыркүйек. – 4-б.

583.*Altay Halife.* Anayurttan Anadolu'ya / Kültür bakanlığı yaayınları / 354. Yayımlar daıresı başkanlığı. – Ankara: Kültür Bakanlığı, 1998. – XXXIII, 522 s. (Türk dünyasi edebıyatı dızısi / 2).

Алтай Халифа. Атажұрттан Анадолыға / Түрік Мәдениет Министрлігі бастырып шығарған. – Анкара, 1998. – XXXIII, 522 б.

1999

584.*Алтай Х.Ғ.* Берекелі Рамазан айы және оразаның қасиеттілігі / Халифа Алтай атындағы Халықаралық қайырымдылық қоры. – Алматы, 1999–2000. – 15 б.

585.*Алтай Х.* және басқ. Біз сізге жеңіс тілейміз! Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевқа // Қазақ елі. – 1999. – № 1(181). – 8–14 қаңтар. – 1-б. (Соавт.: Жаналтай Д., Күнтуғанұлы М., Ысқақұлы Н., Жүнісова А.).

586.*Алтай Х.* Құрбан айтының хұтпасы // Түркістан. – 1999. – № 12(247). – 24–30 наурыз. – 4-б.

587.*Алтай Х.* Мұсылмандық насихат үлгілері // Түркістан. – 1999. – № 16(251). – 21–27 көкек. – 4-б.

588.*Алтай Х.* Мұсылмандық насихат үлгісі // Түркістан. – 1999. – № 18(253). – 5–11 мамыр. – 4-б.

589.*Алтай Х.* Нұрекеңе және ел-жұртқа бата // Қазақ елі. – 1999. – № 2(182). – 15–21 қаңтар. – 3-б.

590.*Алтай Х.* Таухид – Алла тағаланы бірлеу жайында // Шапағат–Нұр. – 1999. – № 9–10(19-20). – 28–29-бб.

591. *Алтай Х.* Туыс елді жақсы тану керек. [Түркия мемлекеті туралы] // Қазақ елі. – 1999. – № 16–17(197). – 30 сәуір – 6 мамыр. – 2-б.

2000

592.*Алтай Х.* Алтайдан ауған ел / әдеби өңдеген Есенгүл Кәпқызы. – Алматы: Дүниежүзі қазақтарының қауымдастығы, 2000. – 272 б.

593.*Алтай Х.* Батамен ел көгереді, жаңбырмен жер көгереді // Алтын қазық. – 2000. – № 1. – қазан. – 4–5-бб.

594.*Алтай Х.* Берекелі Рамазан айы және оразаның қасиеттілігі // Алдаспан. – 2000. – № 11–12. – 24–27-бб.

595.*Алтай Х.* Ғибадат // Алдаспан. – 2000. – № 9–10. – 24-б.

596.*Алтай Х.* Ғибадатул–Ислам. – Алматы: «Берен» МШК, 2000. – 128 б.

597.*Алтай Х.* Естеліктерім: шежіре–дастан. – Астана: Елорда, 2000. – 136 б.

598.*Алтай Х.* Жалған уағыз жақсылық әкелмейді // Кім қауіпті?» Ислам қаупін» қоздатушылардың өздері қауіпті / құраст.: Айнабеков Б. – Алматы: «Қазақстан қажылары» діни бірлестігі, 2000. – 6–12-бб.

599.*Алтай Х.* Жалған уағыз жақсылық әкелмейді // Имандылық. – 2000. – № 3(28). – 23 наурыз. – 1, 2-бб.

600.*Алтай Х.* Жалған уағыз жақсылық әкелмейді // Түркістан. – 2000. – № 7(291). – 18–24 ақпан. – 1, 3-бб.

601.*Алтай Х.* Қадір кеші // Алтын қазық. – 2000. – № 2. – 22-б.

602.*Алтай Х.* Рамазан мерекесіне байланысты // Өмір. – 2000. – № 11–12. – 6–7-бб.

603.*Алтай Х.* Тазалық // Алдаспан. – 2000. – № 5–6. – 24–25-бб.

604.*Алтай Х.* Тәуекел // Алдаспан. – 2000. – № 7–8. – 25-б.

605.*Алтай Х.* Тәухид // Алдаспан. – 2000. – № 3–4. – 23–24-бб.

606.*Алтай Х.* Түркістанға тілек // Тарихы терең Түркістан. – Алматы: Білім, 2000. – 10–11-бб.

2001

607.*Алтай Х.* Адам Атадан басталған // Алтын қазық. – 2001. – № 2. – 8–9-бб.

608.*Алтай Х.* Адам Атадан басталған // Шапағат–Нұр. – 2001. – № 2. – 8–9-бб.

609.*Алтай Х.* Алла тағаладан қорқу, адамдармен жақсы қарым-қатынас жасау туралы. Әке-шешеге құрмет. Туыстық қарым-қатынас // Алдаспан. – 2001. – № 11–12. – 19–21-бб.

610.*Алтай Х.* Алтайдан көш қалай басталды // Алтын қазық. – 2001. – № 4(6). – 11–12-бб.

611. *Алтай Х.* Алтайдан көш қалай басталды. Бөке батыр // Алтын қазық. – 2001. – № 5. – 10–11-бб.

612. Алтай Х. Арақтың харамдығы жайында. [Арақ ішудің зияны жайлы] // Шапағат–Нұр. – 2001. – № 8. – 10–11-бб.

613.*Алтай Х.* Барды көріп, жақсылыққа ұмтылайық: Қазақстан мұсылмандарының III Құрылтайы өткеніне де бір жыл толып отыр. Не тындырылды? // Егемен Қазақстан. – 2001. – № 122(22726). – 19 маусым. – 4-б.

614.*Алтай Х.* Білек түріп еңбек етіп, етек түріп елге жеттім... // Шалқар–2. – 2001. – № 3. – Ақпан. – 4–5-бб.

615.*Алтай Х.* Ғибадатул–Ислам. – Алматы, 2001. – 143 б.

616.*Алтай Х.* Ғибадатұл Ислам. (Ораза жайында) // Ислам әлемі. – 2001. – № 5. – 3–5-бб.

617.*Алтай Х.* Дініміз өркендесе екен // Шапағат–Нұр. – 2001. – № 6. – 5-б.

618.*Алтай Х.* Ислам тағылымы. Хұтпалар // Шалқар–2. – 2001. – № 4. – Наурыз. – 8-б.

619.*Алтай Х.* Көштің мағынасы – Хижра // Көш. – 2001. – № 3. – 29 сәуір. – 1-б.

620.*Алтай Х.* Күнәлінің өзіне әділетсіздік жасама // Алтын қазық. – 2001. – № 5. – 2–3-бб.

621.*Алтай Х.Ғ.* Қабір және жерлеу мәселесі // Ислам әлемі. – 2001. – № 2. – 9–10-бб.

622.*Алтай Х.* Қазақстан мұсылмандары ІІІ Құрылтайы таңдауының дұрыстығына көз жеткізді: Бас мүфтидің бір жылдық игі жұмысы // Ислам әлемі. – 2001. – № 4. – 1–4-бб.

623.*Алтай Х.* Қамқор нағашым едің... [қазанама: Қ. Мұхамеджановқа] // Түркістан. – 2001. – № 19(357). – 11–18 мамыр. – 6-б.

624.*Алтай Х.* Құран Кәрім араб тілінде оқылады // Алдаспан. – 2001. – № 3–4. – 20–21-бб.

625.*Алтай Х.* Құттықтау // Әр жерде. – 2001. – № 8(8). – қазан. – 2-б.

626.*Алтай Х.* Намаздың мән маңызы // Алдаспан. – 2001. – № 5–6. – 24–25 бб.

627.*Алтай Х.* Некемен үйлену // Алдаспан. – 2001. – № 1–2. – 20-б.

628.*Алтай Х.* Он екі айдың сұлтаны // Шапағат–Нұр. – 2001. – № 11. – 2–3 бб.

629.*Алтай Х.* Ораза тұту – Ислам тіректерінің бірі // Алдаспан. – 2001. – № 9–10. – 21-б.

630. Алтай Х. Өмір бар жерде өлім бар: Асанбай Асқаровтың қазасына арналған // Қазақ батырлары. – 2001. – № 8. – Тамыз. – 3-б.

631.*Алтай Х.* Рамазан мерекесіне байланысты // Өмір. – 2001. – № 11–12. – 6–7-бб.

632.*Алтай Х.* Рухтың тазалығы Ораза // Түркістан. – 2001. – № 48(386). – 1 желтоқсан. – 6-б.

633.*Алтай Х*. Саятшылық // Алтын қазық. – 2001. – № 1. –17–18-бб.

634.*Алтай Х.* Тарыдай шашырап жүргенде // Егемен Қазақстан. – 2001. – № 281(22884). – 11 желтоқсан. – 2-б.

635.*Алтай Х.* Толық мұсылмандық туралы // Алтын қазық. – 2001. – № 3. – 7–8-бб.

636.*Алтай Х.* Тілек // Ислам. – 2001. – № 1. – 1 желтоқсан. – 1-б.

637.*Алтай Х.* Үйлену және бала тәрбиесі // Алтын қазық. – 2001. – № 6(8). – 14-б.

638.*Алтай Х.* Хұтпалар: Діни уағыз, насихаттар. – Алматы, 2001. – 192 б. – (Ислам кітапханасы)

2002

639.*Алтай Х.* Азаттыққа жететін еш нәрсе жоқ // Егемен Қазақстан. – 2002. – № 247(23149). – 22 қазан. – 2-б.

640.*Алтай Х.* Алладан қорқу. Адамдармен жақсы қарым-қатынас жасау туралы // Жетісу. – 2002. – № 110–111(16281). – 3 тамыз. – 17-б.

641.*Алтай Х.* Бәйтік оқиғасы // Алдаспан. – 2002. – № 3–4. – 7–8-бб.

642.*Алтай Х.* Елім-ай // Көш. – 2002. – № 03(09). – 21 қазан. – 2-б.

643.*Алтай Х.* Иман және амал // Алдаспан. – 2002. – № 1–2. – 25-б.

644.*Алтай Х.* Ислам дінінің ерекшеліктері // Ислам әлемі. – 2002. – № 5. – 20-б.

645.*Алтай Х.* Кадияни немесе Ахмәди дегендер кім? // Шапағат–Нұр. – 2002. – № 2. – 20–21-бб.

646. *Алтай Х.* Көңіл сұраған халқымның көңілінен айналдым // Жас Алаш. – 2002. – № 111(14527). – 17 қыркүйек. – 3-б.

647. *Алтай Х.* Оразаның мәні, маңызы жайлы // Қазақстан–Zaman. – 2002. – № 45(400). – 8 қараша. – 16-б.

648. *Алтай Х.* Сағындым, қайран Алтай // Қазақ әдебиеті. – 2002. – № 42(2775). – 18 қазан. – 7-б.

649. *Алтай Х.* Тәубе // Түркістан. – 2002. – № 6(396). – 7 ақпан. – 6-б.

2003

650. *Алтай Х.* Азаттыққа жететін еш нәрсе жоқ // Дүниежүзі қазақтарының ІІ Құрылтайы (Түркістан қ., 2002 жылғы қазанның 23–24-і) / құраст. Т. Дәулетов. – Алматы: Атажұрт, 2003. – 117–122-бб.

651. *Алтай Х.* Атажұртпен қауышу // Ел мен Елбасы / жинақты құраст. М. Қасымбеков, Қ. Найманбаев, Б. Сарбалаұлы. – Алматы: ДҚҚ, 2003. – 91–105-бб.

652. *Алтай Х.* Дін апиын ба? // Рухани өмір. – 2003. – № 11(27). – Қараша. – 2-б.

653. *Алтай Х.* Естеліктерім. – Алматы: Мұнай–Газ өнеркәсібінің оқу орталығы, 2003. – 116 б.

654. Алтай Х. Жер жүзі қазақтарының жетекшісі. [Президент Н.Назарбаевтың туған күніне орай лебізі] // Қазақ елі. – 2003. – № 19(266). – шілде. – 3-б.

655. *Алтай Х.* Жұмақ пен тозақ // Рухани өмір. – 2003. – № 11(27). – Қараша. – 3-б.

656. *Алтай Х.* Қабір мәселесі // Шапағат–Нұр. – 2003. – № 6(64). – 6–7-бб.

657. *Алтай Х.* Мереке сұрау – береке сұрау // Қазақ әдебиеті. – 2003. – № 3(2759). – 17–23 қаңтар. – 2-б.

658. *Алтай Х.* Мешіт және жамағат // Ислам әлемі. – 2003. – № 6(24). – 35-б.

659. *Алтай Х.* Некемен үйлену // Алдаспан. – 2003. – № 1–2. – 15–16-бб.

660. *Алтай Х.* Рухани тәрбие сабақтары. – Алматы: Халифа Алтай Халықаралық қайырымдылық қоры, 2003. – 72 б.

661. *Алтай Х.* Тәубә. // Алдаспан. – 2003. – № 3–4. – 14-б.

662. *Алтай Х.* Тәубә. // Шапағат–Нұр. – 2003. – № 7(65). – 18–19-бб.

663. *Алтай Х.* Уәсилә туралы не білесіз? // Шапағат–Нұр. – 2003. – № 4(62). – 12–13-бб.

664. *Алтай Х.* Хұтпалар. Оныншы хұтпа: Оразаның мәні, маңызы жайлы // Әйел және әлем. – 2003. – № 1. – 9–10-бб.

665. *Алтай Х.* Шамасыз кісінің намазы // Ислам әлемі. – 2003. – № 6(24). – 5-б.

666. *Алтай Х.* Шапағат туралы не білесіз? // Шапағат–Нұр. – 2003. – № 1. – 10–12-бб.

667.*Алтай Х.* және басқа қоғам қайраткерлері. ҚР Премьер-министрі И.Н. Тасмағамбетовке ұсыныс // Қазақ әдебиеті. – 2003. – № 16. – 18 сәуір. – 3-б. (Соавт.: С. Зиманов, С. Қирабаев).

2004

668.*Алтай Х.* Қабір мәселесі // Тәрбие құралы. – 2004. – № 1. – 58–59-бб.

669.*Алтай Х.* Мұсылмандардың мереке күндері мен түндері // Ислам әлемі. – 2004. – № 1(25). – 24-б.

670.*Алтай Х.* Намазда шатасу // Ислам әлемі. – 2004. – № 1(25). – 25-б.

671.*Алтай Х.* Тағы да аруақ туралы // Шапағат–Нұр. – 2004. – № 1.

672.*Алтай Х.* Толық мұсылмандық жайлы // Құран және иман. Мұсылманның Аллаһпен байланысы. – Алматы, 2004. – 76–86-бб.

673.*Алтай Х.* Хұтпалар құпиясы. Бесінші хұтпа: Періштелерге, кітаптарға, пайғамбарға, ахирет күніне және тағдырға сену жайлы // Ясауи университеті. – 2004. – № 5(123). – 9 сәуір. – 3-б.

674.*Алтай Х.* Хұтпалар құпиясы. Алтыншы хұтпа: Намаздағы шариғат үкімдері жайлы // Ясауи университеті. – 2004. – 7 мамыр. – 3-б.

2005

675.*Алтай Х.* Адамзат рухы // Ислам әлемі. – 2005. – № 4(40). – 3-б.

676.*Алтай Х.* Ғибадат және шариғат // Құран және әдеп. Бәрі де Аллаһтың атымен басталады. Ислам әдептері. – Алматы, 2005. – 81–83-бб.

677.*Алтай Х.* Мұхаммед Пайғамбарымыздың мінездері // Ислам әлемі. – 2005. – № 6(42). – 28-б.

678.*Алтай Х.* Қадір кеші // Ислам әлемі. – 2005. – № 9(45). – 3-б.

2007

679. *Алтай Х.* Ислам дінінің негіздері // Ислам және иман негіздері / ауд. А. Ахмет, Д. Абуманат, Д. Мүбар; кітапты баспаға дайындап шығарушы Х. Алтай Халықаралық қайырымдылық қоры. – Алматы, 2007. – 3–24-бб.

2008

680.*Алтай Х.* Ақиқат және парыз // Көрнекті дін және қоғам қайраткері Халифа Алтай: елдік іс пен имани құндылықтар: халықаралық ғыл.-практ. конф. (Астана, 2007 жыл 6 желтоқсан) материалдары. – Алматы: Халифа Алтай Халықаралық қайырымдылық қоры, 2008. – 109–162-бб.

681.*Алтай Х.* Ислам дінінің негіздері // Асыл дін және ұлт зиялылары. – Алматы: Халифа Алтай Халықаралық қайырымдылық қоры, 2008. – 145–174-бб.

682.*Алтай Х.* Ислам дінінің негіздері / Халифа Алтай Халықаралық қайырымдылық қоры. – Алматы: ЖШС РПБК «Дәуір», 2008. – 103 б.

2009

683.*Алтай Х.* Хұтпалар: Діни уағыз, насихаттар / Халифа Алтай Халықаралық қайырымдылық қоры. – Алматы, 2009. – 128 б.

2010

684. *Алтай Х.* Алтайдан көш қалай басталды? // Қазақтың тәлімдік ойлар антологиясы: 10 томдық. – Алматы, 2010. – 9-т.: Шетелдердегі қазақтар тағылымы. –161–213-бб.

685. *Алтай Х.* Таухид – Аллаһтың бірлігі туралы ілім // Алдаспан. – 2010. – № 5–6. – 22–23-бб.

2011

686.*Алтай Х.* Алтайдан ауған ел. – Астана: Полиграфия, 2011. – 280 б.

687.*Алтай Х.* Әлем ғұламалары пайғамбарымыз Мұхаммед туралы // Түркі әлемі. – 2011. – № 7. – 12-б.

2012

688.*Алтай Х.* Ғибадатул–ислам. – Алматы: ИП «ХАБ», 2012. – 136 б.

689.*Алтай Х.* Естеліктерім. – Көкшетау: б.б., 2012. – 119 б.

690.*Алтай Х.* [Пікір] // Мұсылман қорғаны / жинақтап, құраст. Сәид әл-Қахтани; араб тілінен ауд. А. Қасымов, К. Бердәли. – Алматы, 2012. – 1-б.

2014

691. *Алтай Х.* Алтайдан ауған ел. – Алматы: Дәуір, 2014. – 272 б.

692. *Алтай Х.* Естеліктерім: шежіре–дастан. – Алматы, 2014. – 152 б.

693. *Алтай Х.* Қымбатты Шәңгерей, айналайын! // Шангерей Жаныбеков: Өнегелі өмір / гл. ред. Г.М. Мутанов; КазНУ им. аль-Фараби. Серия «Өнегелі өмір». Вып. 31. – Алматы: Қазақ университеті, 2014. – 27-б.

694. *Алтай Х.* Казахская диаспора в Турции: культурные связи // Антология педагогической мысли Казахстана. – Алматы, 2014. – Т. 2. – С. 188–195.

2015

695. *Алтай Х.* Алтайдан ауған ел // Алтын бесік. – 2015. – № 6. – 102–125-бб.

696. *Алтай Х.* [1992 жылы өткен Дүниежүзі қазақтары Құрылтайында сөйлеген сөзі. Бата] // Мәңгілік елмен еңсеміз биік / ҚР

Мәдениет және спорт министрлігі. Тілдерді дамыту және қоғамдық-саяси жұмыс комитеті; Халықаралық «Жанашыр» қоғамдық қоры. – Қ.б.: б.б., 2015. – 10–12, 99-бб.

Халифа Алтайдың қазақ тіліне аударған еңбектері
حاليفا التايدىڭ قازاق تىلىنە اۋدارعان ەڭبەكتەرى
Труды, переведенные на казахский язык Халифой Алтаем
Works translated into Kazakh by Halifa Altay
Halife Altay’ın Kazakça Çevirileri

1989

697. قۇران شارىف: قازاقشا ماعىنا جانە تۇسىنىگى / اۋد. حاليفا التاي; وڭدەۋشى د. جانالتاي. – ىستامبۇل، 1989. – 607 ب. + 3 ب.

Құран Шариф: қазақша мағына және түсінігі / ауд. Халифа Алтай; өңдеуші Д. Жаналтай. – Ыстамбұл, 1989. – 607 б. + 3 б.

1990

698. Кәлам Шәриф: қазақша мағына және түсінігі / ауд. Халифа Алтай; өңдеуші Д. Жаналтай. – Ыстамбұл, 1990. – 606 б. + 16 б.

699. Құран: қазақша мағына және түсінігі / ауд. Х. Алтай // Жұлдыз. – 1990. – № 7. – 191–198-бб.

700. Kuran-i kerim ve kazak şivesinde mana ve açiklamisi = Құран Шариф. Қазақша мағына және түсінігі / çeviren: Halife Altay; tashin eden: Delilhan Canaltay. – Istanbul: Baski: IRCICA Mabaasi,1990. – 608 б.

1991

701. Құран: қазақша мағына және түсінігі / ауд. Х. Алтай; өңдеген Д.Жаналтай // Жұлдыз. – 1991. – № 1. – 170–194-бб.

702. Құран: қазақша мағына және түсінігі / ауд. Х. Алтай; өңдеген Д.Жаналтай // Жұлдыз. – 1991. – № 3. – 179–194-бб.

703. Құран: қазақша мағына және түсінігі / ауд. Х. Алтай; өңдеген Д.Жаналтай // Жұлдыз. – 1991. – № 7. – 171–186-бб.

704. Құран: қазақша мағына және түсінігі / ауд. Х. Алтай; өңдеген Д.Жаналтай // Жұлдыз. – 1991. – № 8. – 183–194-бб.

705. Құран: қазақша мағына және түсінігі / ауд. Х. Алтай; өңдеген Д.Жаналтай // Жұлдыз. – 1991. – № 9. – 167–190-бб.

706. Құран: қазақша мағына және түсінігі / ауд. Х. Алтай; өңдеген Д.Жаналтай // Жұлдыз. – 1991. – № 10. – 157–172-бб.

707. Құран: қазақша мағына және түсінігі / ауд. Х. Алтай; өңдеген Д.Жаналтай // Жұлдыз. – 1991. – № 11. – 167–192-бб.

708. Құран: қазақша мағына және түсінігі / ауд. Х. Алтай; өңдеген Д.Жаналтай // Жұлдыз. – 1991. – № 12. – 157–196-бб.

709. Құран әліппесі және иманның шарттары / жинақтап, қаз. ауд., баспаға әзірлеген Халифа Алтай. – Алматы: Мирас, 1991. – 120 б.

710. Құран Кәрім: қазақша мағына және түсінігі / ауд. Халифа Алтай; өндеуші Д. Жаналтай; ред. А. Алтай. – Медине: Шарапатты екі харамның қызметкерлері Фаһд патшаның Құран Шәриф басым комбинаты, 1411/1991. – 604 б. + Алғысөз 49 б. + 3 б. + 6 б.

711. *Меһмет Соймен*. Ғылымхал: Исламнын бес парызы / өңдеп, толықтырып қаз. ауд. Х. Алтай; ред. Абдұрраһим Алтай; бастырған Істанбұл муфтілігі. – Істанбұл: Ажар баспа құрылысы. – 1991. – 144 б.

1992

712. ءتاجۋيد / قازاقشاعا دايينداعان حاليفا التاي; رەداكتسيالاعان ابدۇرراحيم دەمىرقول. – ىستانبۇل، 1992. – 31 ب.

Тәжуид / қазақшаға дайындаған Халифа Алтай; редакциялаған Абдұррахим Демірқол. – Ыстанбұл, 1992. – 31 б.

1993

713. Таңдаулы хадистер аудармасы / түрікшеден қазақшаға ауд. Алтай Халифа Ғақыпұлы. – Алматы: «Берен» ШК, 1993. – 112 б.

1994

714. *Кескі Ғұсман.* Мұхаммед Пайғамбардың өмірбаяны / түрікшеден қазақшаға ауд. Алтай Халифа Ғақыпұлы // Шалқар. – 1994. – № 37(507). – 7 қазан. – 7-б.

715. *Кескі Ғұсман.* Мұхаммед Пайғамбардың өмірбаяны / түрікшеден қазақшаға ауд. Алтай Халифа Ғақыпұлы // Шалқар. – 1994. – № 38(508). – 14 қазан. – 3-б.

716. *Keskin Osman* (Кескіұлы Ғұсман). Мұхаммед Пайғамбардың өмірбаяны / түрікшеден қазақшаға ауд. Алтай Халифа Ғақыпұлы // Шалқар. – 1994. – № 1(471). – 7 қаңтар. – 3-б.

717. *Keskin Osman* (Кескіұлы Ғұсман). Мұхаммед Пайғамбардың өмірбаяны / түрікшеден қазақшаға ауд. Алтай Халифа Ғақыпұлы // Шалқар. – 1994. – № 30–31(500–501). – 19 тамыз. – 7- б.

718. Мінез құлыққа байланысты хадистер / ауд. Х. Алтай // Түркістан. – 1994. – № 9. – 5 сәуір. – 3-б.

719. Сияри Наби. Хазірет Мұхаммед пайғамбар Ғалайһиссаламның өмірі: Мекке дәуірі. Бірінші бөлім / түрік тілінен ауд. Алтай Халифа Ғақыпұлы // Жалын. – 1994. – № 7–8. – 309–319-бб.

720. Сияри Наби. Хазірет Мұхаммед пайғамбар Ғалайһиссаламның өмірі: Мекке дәуірі. Бірінші бөлім / түрік тілінен ауд. Алтай Халифа Ғақыпұлы // Жалын. – 1994. – № 9–10.– 252–281-бб.

721. Сияри Наби. Хазірет Мұхаммед пайғамбар Ғалайһиссаламның өмірі: Медине дәуірі. Екінші бөлім / түрік тілінен ауд. Алтай Халифа Ғақыпұлы // Жалын. – 1994. – № 11–12. – 163–199-бб.

722. Таңдаулы хадистер аудармасы / түрікшеден қазақшаға ауд. Алтай Халифа Ғақыпұлы / ред. Ы. Бірліққызы. – Алматы: «Берен» ШК, 1994. – 112 б.

1995

723. Ғылымхал // Ислам: энциклопедия / бас ред. Р. Нұрғалиев. – Алматы: «Қазақ энциклопедиясы» Бас редакциясы, 1995. – 243–280-бб.

724. *Кескіұлы Ғ.* Сияри Нәби (Хазірет пайғамбар Ғалайһіссәламның өмірбаяны) / [түрік тілінен] қазақшаға ауд. Ғақыпұлы Халифа Алтай / Түркия Діни істер басқармасы. – Аңкара,1995. – 120 б.

1996

725. Батыс оқымыстыларының Құран және ислам діні жөніндегі көзқарасы / түрікшеден қазақшаға ауд. Алтай Халифа Ғақыпұлы // Шалқар. – 1996. – № 1(567). – 12 қаңтар. – 4-б.

726. *Кескі Ғұсман.* Құран Кәрім тағылымдары: (Батыс ойшылдарының көзқарастары) / түрікшеден қазақшаға ауд. Алтай Халифа Ғақыпұлы // Шалқар. – 1996. – № 2(568). – 26 қаңтар. – 4-б.

727. Құран туралы батыс ойшылдарының пікірлері / түрікшеден қазақшаға ауд. Алтай Халифа Ғақыпұлы // Түркістан. – 1996. – № 24(108). – 12 маусым. – 4-б.

728. *Соймен М.* Пять фарызов ислама / пер. с тур. на каз. с доп. Х. Алтай; пер. с каз. У.Л. Жулабова. – Нальчик: Эльбрус, 1996. – 127, [I] с.: ил.

1998

729. Кәлам Шәриф (Құран Кәрім): қазақша мағынасы және түсінігі / ауд. Алтай Халифа; өңдеуші Жаналтай Дәлелхан; жинақтап шығарушы Сәуле қажы Бекенқызы / Райымбек Ислам бірлестігі. – Алматы, 1998. – 476 б.

2000

730. Құран Кәрім: қазақша мағынасы / ауд. шейх Алтай Х.; өңдеуші Жаналтай Дәлелхан. – Алматы, 2000. – 476 б.

2001

731. Хұтпалар / ауд. Алтай Х. // Шалқар–2. – 2001. – № 3. – Ақпан. – 6-б.

732. Хұтпалар / ауд. Алтай Х. // Шалқар–2. – 2001. – № 4. – Наурыз. – 8-б.

2003

733. Ислам тағылымы / ауд. Алтай Х. // Шалқар–2. – 2003. – № 29(50). – 22 тамыз. – 6-б.

2006

734. Құран Кәрим. 30-пара. Мағыналық аудармa және тәпсір. [Х. Алтай аудармасының негізінде аударылған]. – Алматы: Халифа Алтай Халықаралық қайырымдылық қоры, 2006. – 208 б.

2008

735. Құран Кәрім. 25, 26, 27, 28, 29, 30 паралары және «Фәтиха» сүресі. Арабша транскрипциясы және қазақша мағынасы / ауд. шейх Халифа Алтай; жинақтап шығарушы Сәуле қажы Бекенқызы; арабша транскрипциясын жазған Асқар қажы Нұрымбет; ред. Алтай Абдурраһим; дизайнер Жаналтай Дәлелхан; Райымбек Қайырымдылық ислам бірлестігі. – Алматы: «Дәуір» ЖШС РПБК, 2008. – 256 б.

2011

736. Құран Кәрим. 30-пара. Мағыналық аудармa және тәпсір. – Алматы: «Дәуір» ЖШС РПБК: Халифа Алтай Халықаралық қайырымдылық қоры, 2011. – 208 б.

2013

737. Құран Кәрім. Мағыналар және түсіндірмелерінің (тәпсірінің) аудармасы (Салыстырмалы сараптау тәсілі. Құран Кәрім: қазақша мағына және түсінігі / Халифа Алтай. Мәдина, 1991). – Алматы, 2013. – IX, 776 б.

Халифа Алтайдың құрастыруымен жарық көрген басылымдар
حاليفا التايدىڭ قۇراستىرۋىمەن جارىق كورگەن باسىلىمدار
Издания, составленные Халифой Алтаем
Editions compiled by Halifa Altay
Halife Altay Tarafından Derlenen Kitaplar

1980

738. قۇران جولى جانه يماننىڭ شارتتارى / قۇراست. التاي ح. – ىستامبۇل، 1980. – 64 ب.

Құран жолы және иманның шарттары / құраст. Алтай Х. – Ыстамбұл, 1980. – 64 б.

1982

739. قۇران جولى جانه يماننىڭ شارتتارى / قۇراست. التاي ح. – ىستامبۇل. – 1982. – 64 ب..

Құран жолы және иманның шарттары / құраст. Алтай Х. – Ыстамбұл, 1982. – 64 б.

740. قۇران جولى جانه يماننىڭ شارتتارى / كوشىرۋشى: مۇحاممەد اقدام-يبن-عابدۋللسامەت. – ىستامبۇل; قاشقار، 1982. – 111 ب.

Құран жолы және иманның шарттары / көшіруші: Мұхаммед Ақдам-ибн-Ғабдуллсамет. – Ыстамбұл; Қашқар, 1982. – 111 б.

741. قۇران جولى جانە يماننىڭ شارتتارى / قۇراستىرىپ باستىرۋشى حاليفا التاي. – ىستامبۇل، 1982. – 62 ب.

Құран жолы және иманның шарттары / құраст. бастырушы Халифа Алтай. – Ыстамбұл, 1982. – 62 б.

1984

742. Шайхулислам ибн Асадолла әл-Хамиди. Тәпсір әл Ытқан / 1911 жылы Қазанда басылып шыққан; өңдеп, түзетіп бастырған Х. Алтай; қарап шыққан Д. Жаналтай. – Istanbul: Etif Ofset Tesisteri, 1984. – I бөлім. – 520 б.

743. Шайхулислам ибн Асадолла әл-Хамиди. Тәпсір әл Ытқан / 1911 жылы Қазанда басылып шыққан; өңдеп, түзетіп бастырған Х. Алтай; қарап шыққан Д. Жаналтай. – Istanbul: Etif Ofset Tesisteri, 1984. – II бөлім. – 454 б.

1985

744. كالام-شاريف / تۇزەتىپ، تولىقتىرىپ باستىرۋشى ح. التاي; وقىپ كورۋشىلەر: قاري عابباس قاھارمان، قاري عابدۋلحاق ءيمران. – ىستامبۇل: ەليف-وفسەت باسپاسى، 1985. – 552 ب.

Кәлам-Шариф / түзетіп, толықтырып бастырушы Х. Алтай; оқып көрушілер: қари Ғаббас Қаһарман, қари Ғабдулхақ Имрән. – Ыстамбұл: Елиф-офсет баспасы, 1985. – 552 б.

1987

745. Шайхулислам ибн Асадолла әл-Хамиди. Тәпсір әл Ытқан. – Доха, 1987. (араб әрпінде)

1988

746. Шайхулислам ибн Асадолла әл-Хамиди. Тәпсір әл Ытқан. – Джидда, 1988. (араб әрпінде)

1989

747. Kur’an-ı Kerım Elifbasi ve İmanin Şartları = قۇراننىڭ الىپپەسى جانە يماننىڭ شارتتارى/ Derleyıp bastıran Halıfe Altay. – Istanbul: Etif Ofsette Bastirilmiştir, 1989. – 111 s. (араб әрпінде)

1990

748. Құран жолы және иманның шарттары. – Мекке, 1990.

1991

749. Иманның шарттары және Құранның сүрелері. – Алматы: Қазақстан, 1991. – 78 б.

750. Құран әліппесі және иманның шарттары / жинақтап, қаз. ауд., баспаға әзірлеген Халифа Алтай. – Алматы: Мирас, 1991. – 120 б.

751. Құран Шариф. – Алматы: Жазушы: Сөзстан, 1991. – 552 б.

752. Иман шарт: Свод законов мусульман / сост., отв. вып. Х. Алтай. – Б.м.: СП «Эврика», 1991. – 97 с.

1992

753. Құран әліппесі және иманның шарттары / жинақтап бастырушы Х. Алтай. – İstanbul: Ажар, 1992. – 127 б.

754. Құран әліппесі және иманның шарттары / жинақтап бастырушы Алтай Халифа. – Алматы: Сөзстан, 1992. – 116 б.

755. Құранның әліппесі және иманның шарттары / құраст. Халифа Алтай. – Алматы: «Шапағат» қоғамы, 1992. – 160 б. Кітаптың мұқабасында: Иманшарт.

1993

756. Құран әліппесі және иманның шарттары / жинақтап бастырушы Алтай Халифа. – Istanbul, 1993.

1995

757. Құран әліппесі және иманның шарттары / жинақтап бастырушы Алтай Халифа. – Алматы: Сөзстан, 1995. – 132 б.

1998

758. Құран әліппесі және иманның шарттары / жинақтаған Алтай Халифа Ғақыпұлы; бастырушы Құсманұлы Асан. – Алматы, 1998. – 116 б.

2001

759. Құран әліппесі және иманның шарттары / жинақтап бастырушы Халифа Алтай. – Алматы: Қазақстан, 2001. – 112 б.

ХАЛИФА АЛТАЙДЫҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ, РЕСПУБЛИКАЛЫҚ КОНГРЕСС, СИМПОЗИУМ, КОНФЕРЕНЦИЯЛАРҒА ҚАТЫСУЫ
حاليفا التايدىڭ حالىقارالىق، رەسپۋبلىكالىق كونگرەسس، سيمپوزيۋم، كونفەرەنتسيالارعا قاتىسۋى
УЧАСТИЕ ХАЛИФЫ АЛТАЯ В МЕЖДУНАРОДНЫХ И РЕСПУБЛИКАНСКИХ КОНГРЕССАХ, СИМПОЗИУМАХ, КОНФЕРЕНЦИЯХ
HALIFA ALTAY'S PARTICIPATION IN SCIENTIFIC FORUMS
HALİFE ALTAY'IN KATILDIĞI ULUSLARARASI VE ULUSAL DÜZEYDEKİ KONGRES, SEMPOZYUM VE KONFERANSLAR

1960

15 мамыр. «Дүниежүзі коммунизмге қарсы» атты халықаралық симпозиумға қатысып, баяндама жасады (Тайвань, Тайпей қ.).

15-مامىر. «دۇنيەجۇزى كومم‍ۋنيزمگە قارسى» اتتى حالىقارالىق سيمپوزيۋمعا قاتىسىپ، باياندا‌ما جاسادى (تايۋان، تايپەي ق.).

15 мая. Участие с докладом на Международном симпозиуме «Мир против коммунизма» (Тайвань, г. Тайбэй).

May, 15. Participation with a report at the International Symposium «The World against communism» (Taiwan, Taipei city).

15 Mayıs. "Dünya Komünizme Karşı" başlıklı Uluslararası Sempozyumda sunum yaptı (Tayvan, Taipei).

1986

Қыркүйек. Ыстамбұл университетінде түркітанушы ғалымдардың Халықаралық конференциясына қатысты (Түркия, Ыستамбұл қ.).

قىركۇيەك. ىستامبۇل ۋنيۆەرسيتەتىندە تۇركىتانۋشى عالىمداردىڭ حالىقارالىق كونفەرەنتسياسىنا قاتىستى (تۇركيا، ىستامبۇل ق.).

Сентябрь. Участвовал в Международной конференции ученых-тюркологов в Стамбулском университете (Турция, г. Стамбул).

September. Participated in the International Conference of Scientists-Turcologists in the Istanbul University (Turkey, Istanbul city).

Eylül. İstanbul Üniversitesi'nde düzenlenen Uluslararası Türkoloji konferansına katıldı (Türkiye, İstanbul).

1988

26 тамыз. «Қазақ түріктері қорының» ашылу салтанатында сөз сөйледі (Түркия, Ыстамбұл қ.).

26-تامىز. «قازاق تۇرىكتەرى قورىنىڭ» اشىلۋ سالتاناتىندا ءسوز سويلەدى (تۇركيا، ىستامبۇل ق.).

26 августа. Выступление на торжественном открытии фонда «Қазақ түріктері» («Казахские тюрки») (Турция, г. Стамбул).

August, 26. Speech at the Grand opening of the «Kazakh Turks» Fund (Turkey, Istanbul city).

26 Ağustos. "Kazak Türkleri Vakıf'ının açılış töreninde açılış konuşmasını yaptı (Türkiye, İstanbul).

1989

Маусым. Халықаралық ғылыми конференцияда «Қазақтардың салт-санасы жайында» баяндама жасады (Норвегия, Осло қ.).

ماۋسىم. حالىقارالىق عىلىمي كونفەرەنتسيادا «قازاقتاردىڭ سالت-ساناسى جايىندا» بايانداما جاسادى (نورۆەگيا، وسلو ق.).

Июнь. Выступление с докладом «Обычаи и традиции казахов» на XXXII Международной научной конференции алтаистов (Норвегия, г. Осло).

June. Presentation of the report «Customs and traditions of the Kazakhs» at the XXXII Permanent International Altaic Conference (Norway, Oslo city).

Haziran. 32. Uluslararası Sürekli Altay Araştırmaları Konferansı’nda (The Permanent International Altaic Conference) “Kazak Türkleri örf ve âdetleri hakkında” başlıklı bir sunum yaptı (Norveç, Oslo).

1991

Түркі халықтарына ортақ сөздік шығару жайындағы ғылыми конференцияға қатысты (Түркия, Ыстамбұл қ.).

تۇركى حالىقتارىنا ورتاق سوزدىك شىعارۋ جايىنداعى عىلىمي كونفەرەنتسياعا قاتىستى (تۇركيا، ىستامبۇل ق.).

Участие в научной конференции по изданию общего для тюркских народов словаря (Турция, г. Стамбул).

Participation in a Scientific conference for edition of common for all the Turkic peoples dictionary (Turkey, Istanbul city).

Ortak Türk sözlüğü hakkındaki konferansa katıldı (Türkiye, İstanbul).

1 желтоқсан. Жуңхуа Минго (Қытай Республикасы, Тайвань) мемлекетінің құрылғанына 80 жыл толуына арналған салтанатты жиында делегация жетекшісі ретінде сөз сөйледі (Тайвань, Тайпей қ.).

Бас мақалада шетелдік қонақтар жайлы хабарлар. Суреттер // Жуңхуа Минго мемлекетінің 80 жылдық мейрамын құттықтау журналы. – 1991. (ханзуша)

1-جەلتوقسان. جۋڭحۋا مينگو (قىتاي رەسپۋبليكاسى، تايۆان) مەملەكەتىنىڭ قۇرىلعانىنا 80 جىل تولۋىنا ارنالعان سالتاناتتى جيىندا دەلەگاتسيا جەتەكشىسى رەتىندە ءسوز سويلەدى (تايۆان، تايپەي ق.). باس ماقالادا شەتەلدىك قوناقتار جايلى حابارلار. سۋرەتتەر // جۋڭحۋا مينگو مەملەكەتىنىڭ 80 جىلدىق مەيرامىن قۇتتىقتاۋ جۋرنالى. – 1991. (حانزۋشا).

1 декабря. Выступление от имени делегации в качестве ее руководителя на праздновании 80-летия Чжунхуа Миньго (Китайская Республика, Тайвань) (Тайвань, г. Тайбэй).

В главной статье – новости об участии зарубежных гостей, даны фотографии // Специальный номер поздравительного журнала к 80-летию Чжунхуа Миньго. – 1991. (на китайском языке)

Desember, 1. Speech on behalt of the delegation as a head of it at the celebration of the 80th anniversary of the Zhonghua Minguo (The Republıc of Chına, Taıwan) (Taiwan, Taipei city).

In the main article – news about participation of the foreign guests, were given photos // A speccial issue of the congratulative journal for the 80th anniversary of the Zhonghua Minguo. – 1991. (in the Chinese language)

1 Aralık. Zhonghua Minguo (Çin Cumhuriyeti, Tayvan) 80. Yıldönümü nedeniyle düzenlenen toplantıya heyetin başkanı olarak konuşma yaptı.

Başlıkta yabancı misafirler üzerinde haberler. Foto // Çin Cumhuriyeti'nin 80. Yıldönümünü Kutlama Dergisi. – 1991. (Çince)

1992

30 қыркүйек. ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаев қатысқан Дүниежүзі қазақтарының I Құрылтайында сөз сөйледі (Алматы қ.).

30 قىركۇيەك. قر پرەزيدەنتى ن.ءا. نازارباەۆ قاتىسقان دۇنيەجۇزى قازاقتارىنىڭ **I** قۇرىلتايىندا ءسوز سويلەدى (الماتى ق.).

30 сентября. Выступление на I Всемирном курултае казахов с участием Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева (г. Алматы).

September, 30. Had a speech at the I World Kurultay of the Kazakhs with participation of the President of the Republic of Kazakhstan N.A. Nazarbayev (Almaty city).

30 Eylül. Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in katıldığı 1.Dünya Kazakları Kurultayı'nda konuşma yaptı (Almatı).

1993

11 қараша. Дүниежүзі қазақтары қауымдастығының ашылу салтанатты жиналысына қатысты. Өзінің «Ізгі тілек» өлеңін оқыды (Алматы қ.).

11-قاراشا. دۇنيەجۇزى قازاقتارى قاۋىمداستىعىنىڭ اشىلۋ سالتاناتتى جينالىسىنا قاتىستى. ءوزىنىڭ «ىزگى تىلەك» اتتى ولەڭىن وقىدى (الماتى ق.).

11 ноября. Участие в торжественном собрании по случаю открытия Всемирной ассоциации казахов. Прочитал свое стихотворение «Ізгі тілек» (г. Алматы).

November, 11. Participated in the meeting on the opening of the World Association of the Kazakhs. Presented the work «Best regards» (Almaty city).

11 Kasım. Dünya Kazaklar Birliğinin açılış töreninde "İyi Dilek" şiirini okudu (Almatı).

1995

22 сәуір. ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаев қатысқан Дүниежүзі қазақтары қауымдастығының кеңейтілген отырысында сөз сөйледі (Алматы қ.).

22-ساۋىردە. قر پرەزيدەنتى ن.ءا. نازارباەۆ قاتىسقان دۇنيەجۇزى قازاقتارى قاۋىمداستىعىنىڭ كەڭەيتىلگەن وتىرىسىندا ءسوز سويلەدى (الماتى ق.).

22 апреля. Выступление на расширенном заседании Всемирной ассоциации казахов с участием Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева (г. Алматы).

April, 22. Had a speech at the enlarged meeting of the World Association of the Kazakhs with participation of the President of the Republic of Kazakhstan N.A. Nazarbayev (Almaty city).

22 Nisan. Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in katılımıyla düzenlenen Dünya Kazaklar Birliğinin toplantısında konuşma yaptı (Almatı).

15–17 қараша. Қожа Ахмет Йассауи атындағы халықаралық Қазақ-Түрік университетінде «Қазақ диаспорасының бүгіні мен болашағы» атты халықаралық симпозиумға қатысып баяндама жасады (Түркістан қ.).

15**–17-قاراشا.** قوجا احمەت ياسساۋي اتىنداعى حالىقارالىق قازاق-تۇرىك ۋنيۆەرسيتەتىندە «قازاق دياسپوراسىنىڭ بۇگىنى مەن بولاشاعى» اتتى حالىقارالىق سيمپوزيۋمعا قاتىسىپ بايانداما جاسادى (تۇركىستان ق.).

15–17 ноября. Участие с докладом на Международном симпозиуме «Казахская диаспора: настоящее и будущее» в Международном Казахско-Турецком университете им. Х.А. Ясави (г. Туркестан).

November, 15–17. Participation with a report at the International simpozium «The Kazakh diaspora: present and future» in the Hodja Akhmed Yasawi International Kazakh-Turkic University (Turkistan city).

15–17 Eylül. Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi'nde düzenlenen "Kazak diasporasının bugünü ve geleceği" konulu uluslararası sempozyumda önemli sunum yaptı (Türkistan).

1998

2–5 шілде. «XXI ғасыр және Ислам дүниесі» X Халықаралық ислам форумы. Қазақстан және Орталық Азия мемлекеттеріндегі мұсылмандардың жағдайы туралы сөз сөйледі (Мысыр, Каир қ.).

2–5-شىلدە. «XXI عاسىر جانە يسلام دۇنيەسى» X حالىقارالىق يسلام فورۋمى. قازاقستان جانە ورتالىق ازيا مەملەكەتتەرىندەگى مۇسىلمانداردىڭ جاعدايى تۋرالى ءسوز سويلەدى (مىسىر، كاير ق.).

2–5 июля. Участие в работе X Международного исламского форума «XXI век и мир ислама». Выступил с докладом о состоянии мусульман Казахстана и Центральной Азии (Египет, *г.* Каир).

July, 2–5. Participation in the X International Islam Forum «XXI Century and the World of Islam». Presented a report on Moslims of Kazakhstan and Central Asia (Egypt, Cairo city).

2–5 Temmuz. "21.Yüzyıl ve İslam dünyası" 10. Uluslararası İslam Forumu'nda Kazakistan ve Orta Asya ülkelerindeki Müslümanların durumuna ilişkin bir sunum yaptı (Mısır, Kahire).

2002

27–29 тамыз. «Ислам Орта Азияда: тарих және қазіргі кезең» атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияда сөз сөйледі (Алматы қ.).

27–29-تامىز. «يسلام ورتا ازيادا: تاريح جانه قازىرگى كەزەڭ» اتتى حالىقارالىق عىلىمي-تاجىريبەلىك كونفەرەنتسيادا ٴسوز سويلەدى (الماتى ق.).

27–29 августа. Выступление на Международной научно-практической конференции «Ислам в Средней Азии: история и современность» (г. Алматы).

August, 27–29. Speech at the International Scientific-Practical Conference «Islam in Central Asia: history and the present» (Almaty city).

27–29 Ağustos. “Orta Asya'da İslam: tarihi ve bugünü” Uluslararası bilimsel-pratik konferansında sunum yaptı (Almatı).

ЕҢБЕКТЕРІНІҢ ӘЛІПБИЛІК КӨРСЕТКІШІ
ەڭبەكتەرىنىڭ الىپبىلىك كورسەتكىشى
АЛФАВИТНЫЙ УКАЗАТЕЛЬ ТРУДОВ
ALPHABETICAL INDEX OF WORKS
ALFABETIK SIRAYA GÖRE ÇALIŞMALARI

Халифа Алтайдың еңбектері
حاليفا التايدىڭ ەڭبەكتەرى
Труды Халифы Алтая
Halifa Altay’s works
Halife Altay’ın Eserleri

А

Абай және Түркия – 541
Автордан қорықпасаң да, Алладан қорық – 582
Адам Атадан басталған – 607, 608
Адамзат рухы – 675
Адами ізгілік жаратқанды танудан басталып, имандылықпен жалғасады – 529
Азаттыққа жететін еш нәрсе жоқ – 639, 650
Айт құтты болсын! Ислам тағылымдары – 542
Ақиқат және парыз – 680
Алақан: Бала тәрбиесі жайлы – 543
Алла бірлік, береке берсін! – 509
Алла елімізге амандық берсін! – 510
Алла тағала елімізге береке, бірлік берсін! – 544
Алла тағаладан қорқу, адамдармен жақсы қарым-қатынас жасау туралы. Әке-шешеге құрмет. Туыстық қарым-қатынас – 609
Алладан қорқу. Адамдармен жақсы қарым-қатынас жасау туралы – 640
Алладан халқыма нұр жаусын! – 511
Алланың өзі де рас, сөзі де рас – 530
Алтайдағы балалық: Өлең – 483
Алтайдан ауған ел – 592, 686, 691, 695
Алтайдан көш қалай басталды – 610, 684
Алтайдан көш қалай басталды. Бөке батыр – 611
Алтын арқау – 531
Алыстағы ағайынның да тілегі бір – 545
Ана хақы – 546
Анадолыдан Атажұртқа саяхат – 485
Арақтың харамдығы жайында. [Арақ ішудің зияны жайлы] – 612
Ар-ұятқа байланысты хадистер – 532
Атажұртпен қауышу – 651
Атажұрттан Анадолыға – 482, 533, 534, 535, 583
Атажұрттан Анадолыға дейін – 547
Атажұрттан Анадолыға дейін: деректі хикаят – 548

Ахаңның ақ жолына түсейік. [Қазақ тілі туралы] – 512

Ә

Әдебиет – ұлттың рухани байлығы – 513
Әлем ғұламалары пайғамбарымыз Мұхаммед туралы – 687

Б

Барды көріп, жақсылыққа ұмтылайық: Қазақстан мұсылмандарының III Құрылтайы өткеніне де бір жыл толып отыр. Не тындырылды? – 613
Баршамызға Ораза ұстауды нәсіп етсін! – 549
Батамен ел көгереді, жаңбырмен жер көгереді – 593
Бәйтік оқиғасы – 641
Берекелі Рамазан айы және оразаның қасиеттілігі – 584, 594
Бетке шіркеу – бейсауаттылық – 514
Босқан ел. Баркөл. Жау шықты Бәйтіктегі іргелі елге. Көшу. Шанхай жерінде. Жоқтау-жыр – 491
Біз сізге жеңіс тілейміз! Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевқа – 585
Білек түріп еңбек етіп, етек түріп елге жеттім... – 614
[1992 жылы өткен Дүниежүзі қазақтары Құрылтайында сөйлеген сөзі. Бата] – 696

Ғ

Ғибадат – 595
Ғибадат және шариғат – 676
Ғибадатул–Ислам – 536, 596, 615, 688
Ғибадатұл Ислам: (Ораза жайында) – 616

Д

Дастарханда сары қымыз – 478
Дін апиын ба? – 652
Дінді саудаға салмайық, ағайын! – 515
Дініміз өркендесе екен – 617
Дініміз тұрақты насихатталса – 525
Дінің мен ділің түзу болсын – 498

Е

Ел бар ма екен өзіңнен бақыты асқан және басқа өлеңдері – 486
Ел боламын десең дініңді сыйла – 516
Ел үміті – Елбасында – 567
Елім-ай – 642
Ер Жәнібек – 526
Ескерту – 484
Естеліктер – 564

Естеліктер. Баркөл жерінен босқан қалың ел – 565
Естеліктерім – 480, 653, 689
Естеліктерім: шежіре-дастан – 597, 692
Есімізде атажұрт – 492

Ж

Жалған уағыз жақсылық әкелмейді – 598, 599, 600
Жер жүзі қазақтарының жетекшісі. [Президент Н. Назарбаевтың туған күніне орай лебізі] – 654
Жолыңыз болсын, жамағат – 517
Жұма намазы: діндегі бетбұрыс – 494
Жұмақ пен тозақ – 655
Жүрегімнен өшпейді – 499

З

Зор қуаныш – 490

И

Иман және амал – 643
Иман шарт – 518
Имандылық сабақтары. Алла тағаланың сипаттары. Екінші хұтпа: Таухид – Алла тағаланы бірлеу жайында – 569
Имандылық сабақтары. Алтыншы хұтпа: Намаздағы шариғат үкімдері жайлы. Намаздың сүннеттері. Намазды бұзатын нәрселер. Намаздың мәкрүһдері – 574
Имандылық сабақтары. Бесінші хұтпа: Періштелерге, кітаптарға, пайғамбарларға, ахирет күніне және тағдырға сену жайлы – 572
Имандылық сабақтары. Бесінші хұтпа: Періштелерге, кітаптарға, пайғамбарларға, ахирет күніне және тағдырға сену жайлы. Алтыншы құтпа: Намаздағы шариғат үкімдері жайлы – 573
Имандылық сабақтары. Бисмилләһи-рахманирр-рахим! Хұтпаға байланысты бір-екі ауыз сөз. Бірінші хұтпа: Алла тағалаға иман келтіру жайлы – 568
Имандылық сабақтары. Жетінші хұтпа: Намаздың мәні, маңызы туралы. Сегізінші хұтпа: Жұма намазына байланысты – 575
Имандылық сабақтары. Он екінші хұтпа: Зекет туралы – 579
Имандылық сабақтары. Он екінші хұтпа: Зекет туралы. Он үшінші хұтпа: Хажылыққа байланысты. Хажылыққа байланысты шариғат үкімдері. Хажылықтың сүннеттері – 580
Имандылық сабақтары. Оныншы хұтпа: Оразаның мәні, маңызы жайлы – 577
Имандылық сабақтары. Оныншы хұтпа: Оразаның мәні, маңызы жайлы. Он бірінші хұтпа: Қадір кеші және тарауық ығтикафқа байланысты – 578
Имандылық сабақтары. Сегізінші хұтпа: Жұма намазына байланысты. Жұма күн мен жұма намазының мән-жайы. Тоғызыншы хұтпа: Ұлы Рамазан айы және басқа да қасиетті айлар жайлы – 576

Имандылық сабақтары. Үшінші хұтпа: Иман және амалға байланысты. Төртінші хұтпа: Ғибадат және шариғат жайлы «Фатиха» сүресінің тілек түріндегі ұғымы – 570
Имандылық сабақтары. Шариғат жайында (қосымша хұтпа), Шариғаттың дәлелдері. Шариғат үкімдері – 571
Иманның шарттары және құранның сүрелері – 500
Иманшарт – 493
Ислам дінінің ерекшеліктері – 519, 644
Ислам дінінің негіздері – 679, 681, 682
Ислам тағылымы. Хұтпалар – 618
Исламдағы мінез-құлық – 527
Исламның шығуы – 520

К

Кадияни ағымы туралы не білеміз? – 550
«Кадияни» (Ахмадия) деген кімдер? – 506
Кадияни немесе Ахмәди дегендер кім? – 645
Казахская диаспора в Турции: культурные связи – 694
Кейбір шетел ойшылдарының Құран Кәрім туралы пікірлері – 551
Көңіл сұраған халқымның көңілінен айналдым – 646
Көштің мағынасы – Хижра – 619
Күнәлінің өзіне әділетсіздік жасама – 620
Күншілдік және көре алмаушылық жайлы – 552

Қ

Қабір және жерлеу мәселесі – 621
Қабір мәселесі – 656, 668
Қадір кеші – 601, 678
Қазақ түріктері жайлы шежіре – 477
Қазақ түріктері қорының Жарғысы – 488
Қазақ түріктерінде асық сүйегі және асық ойындары – 487, 489
Қазақстан мұсылмандары III Құрылтайы таңдауының дұрыстығына көз жеткізді: Бас мүфтидің бір жылдық игі жұмысы – 622
Қамқор нағашым едің ... [қазанама. Қ. Мұхамеджановқа] – 623
Қасиетті кітаптың екі сөйлемі – 501
Қиялымыз шындыққа айналды – 553
ҚР Премьер-министрі И.Н. Тасмағамбетовке ұсыныс – 667
Құран әліппесі және иманның шарттары – 495, 496
Құран Кәрім араб тілінде оқылады – 624
Құран Кәрім және Батыс ойшылдары – 554
Құран Кәрім тек қана араб тілінде оқылады – 561
Құран туралы батыс ойшылдарының пікірі – 562
Құран Шариф – 502
Құрбан айтының құтпасы – 586

Құттықтау – 625
Қымбатты Шәңгерей, айналайын! – 693

М

Мәңгілік махаббат. [«Батыр Баян» фильмі туралы] – 537
Мереке сұрау – береке сұрау – 657
Мешіт және жамағат – 658
Михнат соңы рахат – 555
Монғолия сапарында қазақтар туралы түйген ой – 503
Моңғолия түріктерінің жағдайы – 507
Мұсылмандардың мереке күндері мен түндері – 669
Мұсылмандық насихат үлгілері – 587
Мұсылмандық насихат үлгісі – 588
Мұсылманның мерекесі – 538, 539
Мұхаммед Пайғамбарымыздың мінездері – 677
Мүбәрәк Рамазан Айт мерекесі құтты болсын! – 556

Н

Намазда шатасу – 670
Намаздың мән маңызы – 626
Некемен үйлену – 627, 659
Нұрекеңе және ел-жұртқа бата – 589

О

Он екі айдың сұлтаны – 628
Он төртінші хұтпа: [Мығраж туралы] – 581
Ораза тұту – Ислам тіректерінің бірі – 629
Ораза ұстасаң отыз күн... – 557
Оразаның мәні, маңызы жайлы – 647

Ө

Өмір бар жерде өлім бар: Асанбай Асқаровтың қазасына арналған – 630

П

[Пікір] – 690

Р

Рамазан мерекесіне байланысты – 602, 631
Рухани тәрбие сабақтары – 660
Рухтың тазалығы Ораза – 632

С

Сағындым, қайран Алтай – 648
Саятшылық – 633

Т

Тағы да аруақ туралы – 671
Тазалық – 603
Тарыдай шашырап жүргенде – 634
Таухид – Алла тағаланы бірлеу жайында – 590
Таухид – Аллаһтың бірлігі туралы ілім – 685
Тәжуид – 521
Тәкаппарлық пен мақтаншақтық жайлы – 558
Тәубә – 661, 662
Тәубе – 649
Тәуекел – 604
Тәухид – 605
Терезесі тең ел болғанына қуанамыз. Ардақты азамат, Қазақстанның Президенті Нұрсұлтан Назарбаевқа құттықтау хат – 522
Толық мұсылмандық жайлы – 672
Толық мұсылмандық туралы – 635
Топырағың торқа болсын, Мұстафа! – 559
Туған елдің төрінде – 523
Турашылдыққа, шыншылдыққа байланысты хадистер – 540
Туыс елді жақсы тану керек. [Түркия мемлекеті туралы] – 591
Түркиядан хат – 504
Түркістанға тілек – 606
Тілек – 636

У

Уәсилә туралы не білесіз? – 663

Ұ

Ұлт мерекесі – құт берекесі – 566
Ұлтын сүйген ұл – 560
Ұмытпаймын өмірде сол күндерді – 479
Ұяда не көрсе... [Семьядағы бала тәрбиесі жайында] – 563

Ү

Үйлену және бала тәрбиесі – 637

Х

Хадистерге түсініктер – 528
Хұтпалар. Оныншы хұтпа: Оразаның мәні, маңызы жайлы – 664
Хұтпалар құпиясы. Алтыншы хұтпа: Намаздағы шариғат үкімдері жайлы – 674
Хұтпалар құпиясы. Бесінші хұтпа: Періштелерге, кітаптарға, пайғамбарға, ахирет күніне және тағдырға сену жайлы – 673
Хұтпалар: Діни уағыз, насихаттар – 638, 683

Ш
Шамасыз кісінің намазы – 665
Шапағат туралы не білесіз? – 666
Шариғат (Иманшарт және хадистер) – 505
Шығыс Қазақстан саяхаты – 524

Türk (Turkish)

A
Anadolu'dan Anavatan'a seyahat – 485
Anayurttan Anadolu'ya – 482, 583

E
Estelikterim (Anilarim) – 481

K
Kazak türklerınde aşık kemıgı ve aşık oyunları – 489
Kazak türklerıne aıd şecere – 477
Komünist Parti Merkezi'nde Cuma namazı kıldık – 497

M
Moğolistan intibalari. 1. Moğolistan'daki Türklerin durumu – 507
Moğolistan intibalari. 2. Kazak Türkleri'nın istegi dınlerını ögrenmek – 508

T
Turkeli komytiesinin barliq muselerine – 476

U
Uyarı – 484

Халифа Алтайдың қазақ тіліне аударған еңбектері
حاليفا التايدىڭ قازاق تىلىنە اۋدارعان ەڭبەكتەرى
Труды, переведенные на казахский язык Халифой Алтаем
Works translated into Kazakh by Halifa Altay
Halife Altay'ın kazakça Çevirileri

Б
Батыс оқымыстыларының Құран және ислам діні жөніндегі көзқарасы – 725

Ғ
Ғылымхал – 723
Ғылымхал: Исламнын бес парызы – 711

И

Ислам тағылымы – 733

К

Кәлам Шәриф (Құран Кәрім): қазақша мағынасы және түсінігі – 729
Кәлам Шәриф: қазақша мағына және түсінігі – 698

Қ

Құран: қазақша мағына және түсінігі – 699, 701–708
Құран әліппесі және иманның шарттары – 709
Құран Кәрим. 30-пара. Мағыналық аударма және тәпсір. [Х. Алтай аудармасының негізінде аударылған] – 734
Құран Кәрим. 30-пара. Мағыналық аударма және тәпсір – 736
Құран Кәрім: қазақша мағына және түсінігі – 710
Құран Кәрім: қазақша мағынасы – 730
Құран Кәрім. 25, 26, 27, 28, 29, 30 паралары және «Фәтиха» сүресі. Арабша транскрипциясы және қазақша мағынасы – 735
Құран Кәрім. Мағыналар және түсіндірмелерінің (тәпсірінің) аудармасы (Салыстырмалы сараптау тәсілі. Құран Кәрім: Қазақша мағына және түсінігі) – 737
Құран Кәрім тағылымдары: (Батыс ойшылдарының көзқарастары) – 726
Құран туралы батыс ойшылдарының пікірлері – 727
Құран Шариф: қазақша мағына және түсінігі – 697

М

Мұхаммед Пайғамбардың өмірбаяны – 714-717
Мінез құлыққа байланысты хадистер – 718

П

Пять фарызов ислама – 728

С

Сияри Наби. Хазірет Мұхаммед пайғамбар Ғалайһиссаламның өмірі. Мекке дәуірі. Бірінші бөлім – 719, 720
Сияри Наби. Хазірет Мұхаммед пайғамбар Ғалайһиссаламның өмірі. Медине дәуірі. Екінші бөлім – 721
Сияри Нәби (Хазірет пайғамбар Ғалайһіссәламның өмірбаяны) – 724

Т

Таңдаулы хадистер аудармасы – 713, 722
Тәжуид – 712

Х

Хұтпалар – 731, 732

Türk (Turkish)

К

Kuran-i kerim ve kazak şivesinde mana ve açiklamisi = Құран Шариф. Қазақша мағына және түсінігі – 700

Халифа Алтайдың құрастыруымен жарық көрген басылымдар
حاليفا التايدىڭ قۇراستىرۋىمەن جارىق كورگەن باسىلىمدار
Издания, составленные Халифой Алтаем
Editions compiled by Halifa Altay
Halife Altay Tarafından Derlenen Kitaplar

И

Иман шарт: Свод законов мусульман – 752
Иманның шарттары және Құранның сүрелері – 749

К

Кәлам-Шариф – 744

Қ

Құран әліппесі және иманның шарттары – 750, 753, 754, 756–759
Құран жолы және иманның шарттары – 738–741, 748
Құран Шариф – 751
Құранның әліппесі және иманның шарттары – 755

Т

Тәпсір әл Ытқан – 742–743, 745–746

Türk (Turkish)

Kur’an-ı Kerım Elifbasi ve İmanin Şartları – 747

СИПАТТАМАЛЫҚ ЕСІМДЕР КӨРСЕТКІШІ

А

Абай (Ибраһим) Құнанбайұлы (10.08.1845 – 06.07.1904), қазақ халқының ұлы ақыны, ойшыл, қазақ жазба әдебиеті мен әдеби тілінің негізін қалаушы. Алматы қаласында Қазақ ҰПУ және Мемлекеттік академиялық опера және балет театры, Қарағанды облысында қала оның есімімен аталады – 19, 50-бб.

Абдолла Омар Насиф (1939 ж. туған), 1983–1993 жж. Дүниежүзі ислам лигасының Бас хатшысы. Дүниежүзі мұсылмандары байланысы қоғамының төрағасы болды – 20-б.

Акинер Ширин (16.06.1943 ж. туған), түркітанушы – саясаттанушы, философия докторы, Орталық Азия бойынша маман (Ұлыбритания, Лондон қ.) – 18, 48-бб.

Али Өзек, дінтанушы, проф. – 54-б.

Алтай Абдуррахим Халифаұлы (02.07.1955 ж. туған), Халифа Алтайдың ұлы, 2016 ж. тамыз айынан бері «Халифа Алтай» Халықаралық қайырымдылық қоры басқармасының төрағасы (Алматы қ.) – 2, 55, 195-бб.

Алтай Аднан Халифаұлы (19.08.1964 ж. туған), Халифа Алтайдың ұлы, «Sika Kazakhstan» ЖШС директорының орынбасары (Алматы қ.) – 2, 55-бб.

Алтай Әбдулсамат Халифаұлы (01.07.1950 ж. туған), Халифа Алтайдың ұлы, Франциядағы қазақ диаспорасы ақсақалдар кеңесінің төрағасы (Франция, Париж қ.) – 55, 195-бб.

Алтай Әбдулсаттар Халифаұлы (01.07.1946 – 2013), Халифа Алтайдың ұлы, Норвегияда тұрған, Түркияда жерленген – 55-б.

Алтай Дариға Жүсіпбекқызы (20.01.1961 ж. туған), Халифа Алтайдың келіні (Алматы қ.) – 55 б.

Ахмет Бижан Ержиласун, түрік ғалымы, филолог – 54, 195, 204-бб.

Ә

Әбдіманапов Сәрсенғали Әбдіғалиұлы *(*15.09.1949 ж. туған*),* педагогика ғыл. д., Л.Н. Гумилев атынд. Еуразия ұлттық университетінің ректоры *(*02.2004 – 04.2008) (Астана қ.) – 54, 195-бб.

Әбжанов Ханкелді Махмұтұлы (11.10.1953 ж. туған), тарихшы-ғалым, ҚР ҰҒА академигі, тарих ғыл. д., проф., 2011 ж. бері ҚР БҒМ ҒК Ш.Ш. Уәлиханов атынд. Тарих және этнология институтының директоры (Алматы қ.) – 2-б.

Әбікова Гүлшат Мәсәлімқызы (20.11.1973 ж. туған), ҚР БҒМ ҒК «Ғылым ордасы» РМК Орталық ғылыми кітапханасы Сирек кітаптар, қолжазбалар және ұлттық әдебиет бөлімінің бастығы (Алматы қ.) – 2-б.

Әжіғали Серік Ескендірұлы (17.12.1952 ж. туған), тарихшы-ғалым, этнолог және этноархеолог, тарих ғыл. д., проф., Халықаралық Шығыс елдері архитектурасы академиясының корр. мүшесі, 1999 ж. бері ҚР БҒМ

ҒК Ш.Ш. Уәлиханов атынд. Тарих және этнология институты Этнология және антропология бөлімінің меңгерушісі, 2001 ж. бері осы институттың Моңғолия және Қытай кешенді этнографиялық-этноархеологиялық экспедицияларының жетекшісі (Алматы қ.) – 2, 55-б.

әл-Машани Ақжан Жақсыбекұлы (1906 – 02.05.1997), геол.-минер. ғыл. д., Қазақ КСР ҒА корр.-мүшесі және алғашқы құрылтайшыларының бірі (Алматы қ.) – 54, 196-бб.

Әуезов Мұрат Мұхтарұлы (01.01.1943 ж. туған), қоғам қайраткері, дипломат, мәдениеттанушы, филол. ғыл. к., 1992–1995 жж. ҚХР-дағы ҚР-ның Төтенше және Өкілетті Елшісі, 2007 ж. қазаннан бері «Мұхтар Әуезов Қоры» қоғамдық қорының президенті (Алматы қ.) – 17-б.

Әуезов Мұхтар Омарханұлы (16(28).09.1897 – 27.06.1961), жазушы, ғалым, қоғам қайраткері, абайтанудың негізін қалаушы, Қазақ КСР ҒА құрушылардың бірі, академик. Оның есімімен Алматыдағы Мемлекеттік академиялық драма театры, Әдебиет және өнер институты, Шымкенттегі Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті аталады (Алматы қ.) – 20. 51, 196-бб.

Б

Балғабаев Сұлтанәлі Базарбайұлы (21.05.1946 ж. туған), журналист, драматург, ұстаз, қоғам қайраткері, 1992 ж. бері Дүниежүзі қазақтары қауымдастығы Төралқа төрағасының орынбасары, Т. Жүргенов атынд. Қазақ ұлттық өнер академиясының проф., ҚР еңбек сіңірген қайраткері (Алматы қ.) – 50, 196, 204-бб.

Балтабаева Гүлғазира Нұранқызы (06.01.1954 ж. туған)**,** тарихшы-ғалым, қоғам қайраткері, тарих ғыл. к., 1989–1999 жж. ҚР ҰҒА Қоғамдық ғылымдар бөлімшесінің ғалым хатшысы, 2010 ж. бері Дүниежүзі қазақтары қауымдастығы Талдау орталығының директоры (Алматы қ.) – 2, 55, 196-бб.

Балұлы Ниязи, «Түрік ислам бірлігі» орталығының бастығы – 18-б.

*Бердібаев (Бердібай) Рахманқұл (*02.12.1927 – 03.04.2012), фольклортанушы, әдебиеттанушы-ғалым, ҚР ҰҒА академигі, филол. ғыл. д., проф. – 17, 54, 196-бб.

В

Вдовухина Татьяна Васильевна (20.11.1945 ж. туған), ҚР БҒМ ҒК «Ғылым ордасы» РМК Орталық ғылыми кітапханасы Ғылыми-библиографиялық бөлімнің кітапханашысы (Алматы қ.) – 2-б.

Ғ

Ғаббасұлы Ғибадат (16.04.1955 ж. туған), заңгер, ханзу тілінен аудармашы (Алматы қ.) – 2-б.

Ғайсабайұлы Мағауия, дін қайраткері – 45-б.

Д

Давадоржы С. Орталық бұтхананың бас ламасы болған (Моңғолия, Ұлан-батыр қ.) – 18-б.

Дәуітұлы Сәрсенбі (1947 ж. туған), филол. ғыл. д., Д.А. Қонаев атынд. Еуразиялық заң академиясының проф. (Алматы қ.) – 54, 197-бб.

Дербісәлі Әбсаттар қажы (15.09.1947 ж. туған), шығыстанушы, дінтанушы-ғалым, дін және қоғам қайраткері, ҚР ҰҒА Құрметті академигі, филол. ғыл. д., проф., 2000–2013 жж. Қазақстанның Бас муфтиі, 2013 ж. ақпанынан бері ҚР БҒМ ҒК Р.Б. Сүлейменов атынд. Шығыстану институтының директоры (Алматы қ.) – 2, 51, 197-бб.

Дыярбекірлі Нәжат, түрік ғалымы – 54-б.

Е

Егеубаева Гүлнәр Құрмашқызы (06.01.1955 ж. туған), кітапханашы библиограф, ҚР БҒМ ҒК «Ғылым ордасы» РМК Орталық ғылыми кітапханасы Сирек кітаптар, қолжазбалар және ұлттық әдебиет бөлімінің қызметкері (Алматы қ.) – 2-б.

Екмеледдин Иhсан-оғлы, түрік ғалымы – 54-б.

Енис Туран, журналист – 54, 197, 205-бб.

Ержиласун, қараңыз: *Ахмет Бижан* Ержиласун

Ж

Жабағытайұлы Нариман, аудармашы, журналист (ҚХР, ШҰАР, Үрімжі қ.) – 17, 47-б.

Жабаев Жамбыл (28.02.1846 – 22.06.1945), жырау, ақын – 17-б.

Жайсанбайұлы Ахметқали, дін қайраткері – 45-б.

Жұмабаев Әбілмәжін (22.03.1929 – 28.03.2013), жазушы, аудармашы – 17-б.

Жұмаділов Қабдеш (25.04.1936 ж. туған), Қазақстанның Халық жазушысы, Мемлекеттік сыйлықтың лауреаты, Қытайдан 1962 ж. елге оралды (Алматы қ.) – 17, 54, 198-бб.

Жүнісқызы Бибәтіш (18.08.1932 ж. туған), Халифа Алтайдың зайыбы (Алматы қ.) – 55, 198-бб.

И

Истемихан Талай, Түркияның мәдениет министрі болған – 54-б.

Й

Йохансон (Юхансон) Ларс (08.03.1936 ж. туған), түркітанушы, проф. (Германия, Майнц қ.) – 18, 48, 54, 198, 203-бб.

Йылдырым Мәшкура Халифақызы (15.01. 1959 ж. туған), Халифа Алтайдың қызы, қазақ диаспорасының өкілі (Түркия, Ыстамбұл қ.) – 55-б.

К

Кемал Өндер, журналист – 54, 204-бб.

Кирхнер (Kirchner) *Марк,* түркітанушы, Юстус Либих атынд. Гисен университеті Түрік тілдер институтының проф. (Германия, Гисен қ.) – 18, 48, 54, 199, 204-бб.

Костина Диана Михайловна (01.10.1944 ж. туған), тарихшы, ұстаз, ағылшын тілінің аудармашысы (Алматы қ.) – 2-б.

Қ

Қаймақбаева Қарлығаш Ескендірқызы (29.05.1966 ж. туған), ҚР БҒМ ҒК «Ғылым ордасы» РМК Орталық ғылыми кітапханасының меңгерушісі (Алматы қ.) – 2-б.

Қалижанов Уәлихан Қалижанұлы (18.03.1948 ж. туған), қоғам қайраткері, журналист, жазушы, әдебиеттанушы-ғалым, ҚР ҰҒА корр. мүшесі, филол. ғыл. д., 2012 ж. бері ҚР БҒМ ҒК М.О. Әуезов атынд. Әдебиет және өнер институтының директоры (Алматы қ.) – 2-б.

Қамзабекұлы Дихан (19.06.1966 *ж.* туған*),* әдебиеттанушы-ғалым, ҚР ҰҒА корр. мүшесі, филол. ғыл. д., проф., Л.Н. Гумилев атынд. Еуразия ұлттық университетінің проректоры (Астана қ.) – 54, 199-бб.

Қара Әбдіуақап Сүндетұлы (19.11.1961 ж. туған), тарихшы-ғалым, тарих ғыл. д., Мимар Синан атынд. мемлекеттік өнер университетінің проф., қазақ диаспорасының өкілі (Түркия, Ыстамбұл қ.) – 49, 199, 204-бб.

Қаракеленұлы Ғақып (1883–1938), Халифа Алтайдың әкесі – 44–45-б.

Қасенов Қайнолла Зейноллаұлы (30.08.1958 ж. туған), қоғам қайраткері, экономика ғыл. к., 1992 ж. Дүниежүзі қазақтары I Құрылтайының делегаты. 1996 ж. 10-шы қаңтардан 1997 ж. 5-ші мамырға дейін БҚО Бөрлі ауданының әкімі, 2013 ж. 11-ші наурыздан бері «Карповский Северный» ЖШС Бас директоры, меценат (Орал қ.) – 2-б.

Қинаятұлы Зардыхан (31.12.1940 – 22.11.2016), тарихшы-ғалым, Моңғолияның мемлекет және қоғам қайраткері, дипломат, тарих ғыл. д., проф., 1990–1992 жж. Моңғолия Премьер-министрінің орынбасары, Моңғолияның Ұлы халық Хуралы (Парламенті) төрағасының орынбасары. 1997–2016 жж. ҚР БҒМ ҒК Ш.Ш. Уәлиханов атынд. Тарих және этнология институтының бөлім меңгерушісі, бас ғылыми қызметкері (Алматы қ.) – 18, 199-бб.

Қодарқызы Мәлике (1884–1940), Халифа Алтайдың анасы – 44-б.

Қожа Ахмет Йассауи (1166/67 қайтыс болған), ақын, ойшыл, сопылық ілімнің бір бағытының негізін қалаушы – 17, 48-б.

Қожахметов Рахат Сағатбекұлы (25.09.1959 ж. туған), «ЭкоГеоЖоба» ғылыми-өндірістік орталығының директоры (Алматы қ.) – 2-б.

Қонаев Дінмұхамед Ахметұлы (12.01.1912 – 22.08.1993), мемлекет және қоғам қайраткері, Қазақстан Коммунистік партиясы Орталық комитетінің бірінші хатшысы (1960–1962 жж.; 1964–1986 жж.), СОКП

Орталық комитеті саяси бюросының мүшесі (1971–1987 жж.), үш мәрте Социалистік Еңбек Ері (Алматы қ.) – 19, 54, 200-бб.

Қоңырбаева Күлсия Мағражқызы (11.12.1956 ж. туған), филос. ғыл. к., ҚР БҒМ ҒК Философия, саясаттану және дінтану институтының аға ғылыми қызметкері, аудармашы, редактор (Алматы қ.) – 2, 200-бб.

Қорабай Серікқазы Сыбанбайұлы (13.07.1957 ж. туған), әдебиеттанушы, филол. ғыл. к., проф., ҚР БҒМ ҒК М.О. Әуезов атынд. Әдебиет және өнер институты Абайтану және жаңа дәуір әдебиеті бөлімінің меңгерушісі (Алматы қ.) – 2, 55, 200-бб.

Құртылыш Ташкент (1944 ж. туған), түрік дипломаты, 1995–1999 жж. Түркияның Қазақстандағы Төтенше және Өкілетті Елшісі болған – 20, 200-бб.

Л

Ли Дұңхуэй (15.01.1923 ж. туған), саяси қайраткер, 1988–2000 жж. Жуңхуа Минго (Қытай Республикасы, Тайвань) мемлекетінің Президенті және Гоминьдан партиясының төрағасы – 19-б.

М

Мамашев Талғат Асылұлы (14.10.1948 ж. туған), мемлекет және қоғам қайраткері, 2004 ж. бері Дүниежүзі қазақтары қауымдастығы Төрағасының бірінші орынбасары, 2007 ж. мамыр айынан бастап «Туған тіл» еларалық қоғамдық-саяси, әдеби-ғылыми альманағының бас редакторы (Алматы қ.) – 2, 200-бб.

Махмұд Фаһми Хижази, қоғам және дін қайраткері, ғалым, проф., Мысыр араб тілі академиясының академигі, 2014 ж. тамызға дейін Алматы қ. «Нұр-Мүбәрак» Мысыр мұсылман мәдениеті университетінің ректоры – 53-б.

Махфуз әл-Амин, араб журналисі – 54-б.

Мұратбеков Сайын Мұратбекұлы (15.10.1936 – 13.03.2007), жазушы, қоғам қайраткері – 17-б.

Мұртазаев (Мұртаза) Шерхан (28.09.1932 ж. туған), жазушы, қоғам қайраткері, Қазақстанның Халық жазушысы – 17-б.

*Мұхамеджанов Қалтай (*24.12.1928 – 07.05.2001), Қазақстанның Халық жазушысы – 54, 201-бб.

Мұхаммед Сәлім Афи, Біріккен Араб Әмірліктеріндегі Құран Кәрім баспаханасының бастығы – 19-б.

Мыңжани Нығмет Мұхаметтүсіпұлы (1922–1993), Қытайдағы қазақ тарихшысы, этнолог, тілтанушы, әдебиетші, жазушы, аудармашы, қоғам қайраткері (ҚХР, ШҰАР, Үрімжі қ.) – 17, 47-б.

Н

Назарбаев Нұрсұлтан Әбішұлы (06.07.1941 ж. туған), мемлекет және қоғам қайраткері, Қазақстан Республикасының Президенті, 1992 ж.

29 қыркүйектен бері Дүниежүзі қазақтары қауымдастығының Төрағасы – 19, 20, 49–51, 201-бб.

Найманбаев Қалдарбек (16.03.1939 – 22.09.2004), жазушы, қоғам қайраткері, 09.1992 – 09.2004 жж. Дүниежүзі қазақтары қауымдастығы Төрағасының бірінші орынбасары (Алматы қ.) – 18, 49, 54, 201-бб.

Намык Кемал Зейбек (1944 ж. туған), Түркия Республикасының мемлекет және қоғам қайраткері – 54-б.

Нұреддин Нұрхан, түрік дипломаты, Түркияның Кёльндегі консулы болған – 18-б.

О

Овалы Әйтен Халифақызы (17.04.1964 ж. туған), Халифа Алтайдың қызы, қазақ диаспорасының өкілі (Түркия, Ыстамбұл қ.) – 55-б.

Оңғарсынова Фариза (25.12.1939 – 23.01.2014), ақын, Қазақстанның Халық жазушысы – 54, 201-бб.

Осман Сертқая, түрік ғалымы, түркітанушы – 54-б.

С

Салахиддин Ербол, түрік дипломаты, Түркия Республикасының Пәкістандағы елшісі болған – 16-б.

Сәтбаев Қаныш Имантайұлы (12.04.1899 – 31.01.1964), ғалым геолог, қоғам қайраткері, Қазақ КСР Ғылым академиясын ұйымдастырушы және оның тұңғыш президенті. Оның есімімен Алматы қаласындағы Қазақ КСР Ғылым академиясының Геология институты (ҚР БҒМ ҒК), Қазақ ұлттық зерттеу техникалық университеті және Қарағанды облысында қала аталады – 39, 53-бб.

Сейітжанов Зұфар Нұрсапаұлы (27.05.1941 ж. туған), фольклортанушы-ғалым, филол. ғыл. д., әл-Фараби атынд. Қазақ ұлттық университетінің проф. (Алматы қ.) – 54, 202-бб.

Сүлеймен Демирел (01.11.1924 – 17.06.2015), мемлекет және қоғам қайраткері, 1965–71 жж.; 1975–77 жж.; 1977–78 жж.; 1979–80 жж.; 1991–93 жж. Түркия Республикасының Премьер-министрі және 17.05.1993 – 16.05.2000 жж. Түркия Республикасының Президенті – 17, 47-бб.

Т

Тасмағамбетов Иманғали Нұрғалиұлы (09.12.1956 ж. туған), мемлекет және қоғам қайраткері, экономика ғыл. к., саясаттану ғыл. д., 1995–1997 ж., 2016–2017 ж. ҚР Премьер-министрінің орынбасары, 2017 ж. 3 ақпаннан бері ҚР-ның Ресей Федерациясындағы Төтенше және Өкілетті Елшісі – 202-б.

Тәжібаев Әбділда (04.02(22.01)1909 – 23.09.1998), ақын, драматург, Қазақстанның Халық жазушысы – 17-б.

Текин Шәкира Халифақызы (01.07.1952 ж. туған), Халифа Алтайдың қызы, қазақ диаспорасының өкілі (Түркия, Ыстамбұл қ.) – 55-б.

Тұнабойлы Шәкура Халифақызы (06.05.1957 ж. туған), Халифа Алтайдың қызы, қазақ диаспорасының өкілі (Түркия, Ыстамбұл қ.) – 55-б.
Тұран Язған (1938 – 22.11.2012), түрік ғалымы, қоғам қайраткері – 54-б.
Тұрсынқұлов Қалаубек Құдайбергенұлы (25.03.1934 – 02.02.2009), жазушы, қоғам қайраткері – 17-б.
Тышқанбаев Бұхара Шонжабайұлы (1920–1985), жазушы, Қытайдан 1962 ж. Қазақстанға оралды – 17-б.

У

Уәлиханов Шоқан Шыңғысұлы, шын есімі Мұхаммед-Қанафия (қараша 1835 – 10.04.1865), қазақтың ұлы ғалымы, шығыстанушы, тарихшы, фольклоршы, этнограф, географ, ағартушы – 1-б.

Ф

Фахд ибн Әбдул-Әзиз әл-Сауд (1925–2005), 13.07.1982 ж. – 01.08.2005 ж. Сауд Арабиясының королі – 18-б.

Х

Хасан Оралтай (1933, Қытай – 2010, Түркия), қоғам қайраткері, жазушы, радиожурналист, халықаралық «Алаш» әдеби сыйлығының иегері (Түркия, Салихлы қ.) – 48, 201, 204-бб.

Ч

Чан Кайши (31.10.1887 – 05.04.1975), Қытайдың мемлекет қайраткері, 01.04.1925 – 05.04.1975 жж. Гоминьдан партиясының төрағасы, 10.10.1928 – 15.12.1931 жж.; 10.10.1943 – 20.05.1948 жж. Ұлттық үкіметінің Президенті, 20.05.1946 – 05.04.1975 жж. Жуңхуа Минго (Қытай Республикасы, Тайвань) Президенті, маршал, генералиссимус (ең жоғарғы әскери атақ) – 16, 17, 47-бб.

Ш

Ширин Акинер, қараңыз: Акинер
Шың Шысай (1892 – 03.07.1970), 1931 ж. шілде айынан бастап Шыңжаңның шығыс бағытындағы провинциалды әскерлерінің бас қолбасшысы, 12.03.1933 – 31.08.1944 жж. Шыңжаңның губернаторы – 45-б.

Ю

Юхансон, қараңыз: Йохансон

سيپاتتالىق ەسىمدەر كورسەتكىشى

ا

اباي (ىبىراھيم) قۇنانبايۇلى (10.08.1845 – 06.07.1904)، قازاق حالقىنىڭ ۇلى اقىنى، ويشىل، قازاق جازبا ادەبيەتى مەن ادەبي ءتىلىنىڭ نەگىزىن قالاۋشى. الماتى قالاسىندا قازاق ۇلتتىق جانە مەملەكەتتىك اكادەميالىق وپەرا جانە بالەت تەاترى، قاراعاندى وبلىسىندا قالا ونىڭ ەسىمىمەن اتالادى – 24، 60 ب.

ابدوللا ومار ناسيف (1939 ج. تۋعان)، 1983–1993 جج. دۇنيەجۇزى يسلام ليگاسىنىڭ باس حاتشىسى. دۇنيەجۇزى مۇسىلماندارى بايلانىسى قوعامىنىڭ ءتوراعاسى بولدى – 24 ب.

اكينەر شيرين (16.06.1943 ج. تۋعان)، تۇركىتانۋشى – سايساتتانۋشى، فيلوسوفيا دوكتورى، ورتالىق ازيا بويىنشا مامان (ۇلىبريتانيا، لوندون ق.) – 22، 58 ب.

الي وزەك، ءدىنتانۋشى، پروف. – 63 ب.

التاي ابدۇرراحيم حاليفا ۇلى (02.07.1955 ج. تۋعان)، حاليفا التايدىڭ ۇلى، 2016 ج. تامىز ايىنان بەرى «حاليفا التاي» حالىقارالىق قايىرىمدىلىق قورى باسقارماسىنىڭ ءتوراعاسى (الماتى ق.) – 4، 63 ب.

التاي ادنان حاليفا ۇلى (19.08.1964 ج. تۋعان)، حاليفا التايدىڭ ۇلى، «Sika Kazakhstan» جاۋاپكەرشىلىگى شەكتەۋلى سەرىكتەستىگى ديرەكتورىنىڭ ورىنباسارى (الماتى ق.) – 4، 63 ب.

التاي ءابدۇلسامات حاليفا ۇلى (01.07.1950 ج. تۋعان)، حاليفا التايدىڭ ۇلى، فرانتسياداعى قازاق دياسپوراسى اقساقالدار كەڭەسىنىڭ ءتوراعاسى (فرانتسيا، پاريج ق.) –63 ب.

التاي ءابدۇلساتتار حاليفا ۇلى (01.07.1946 – 2013)، حاليفا التايدىڭ ۇلى، نورۆەگيادا تۇرعان، تۇركيادا جەرلەنگەن – 63 ب.

التاي داريعا جۇسىپبەك قىزى (20.01.1961 ج. تۋعان)، حاليفا التايدىڭ كەلىنى (الماتى ق.) – 63 ب.

احمەت بيجان ەرجيلاسۇن، تۇرىك عالىمى، فيلولوگ – 63 ب.

ءا

ءابدىمانابوۆ سارسەنعالي ءابدىعالي ۇلى (15.09.1949 ج. تۋعان)، پەداگوگيكا عىل. دوكتورى، ل.ن. گۋميلەۆ اتىنداعى ەۋرازيا ۇلتتىق ۋنيۆەرسيتەتىنىڭ رەكتورى (02.2004 – 04.2008) (استانا ق.)– 62 ب.

ءابجانوۆ حانكەلدى ماحمۇت ۇلى (11.10.1953 ج. تۋعان)، تاريحشى-عالىم، قر ۇعا اكادەميگى ، تاريح عىل. د.، پروف.، 2011 ج. بەرى قر بعم عك ش.ش. ءۋاليحانوۆ اتىنداعى تاريح جانە ەتنولوگيا ينستيتۋتىنىڭ ديرەكتورى (الماتى ق.) – 4 ب.

ابىكوۆا گۇلشات ءماسالىم قىزى (20.11.1973 ج. تۋعان)، «عىلىم ورداسى» رمك ورتالىق عىلىمي كىتاپحاناسى سيرەك كىتاپتار، قولجازبالار جانە ۇلتتىق ادەبيەت ءبولىمىنىڭ باستىعى (الماتى ق.)– 4 [ب.

ءاجىعالي سەرىك ەسكەندىر ۇلى (17.02.1952 ج. تۋعان)، تاريحشى-عالىم، ەتنولوگ جانە ەتنوارحەولوگ، تاريح عىل. د.، پروف.، حالىقارالىق شىعىس ەلدەرى ارحيتەكتۋراسى اكادەمياسىنىڭ كورر.-مۇشەسى، 1999 ج. بەرى قر بعم عك ش.ش. ءۋاليحانوۆ اتىنداعى تاريح جانە ەتنولوگيا ينستيتۋتى ەتنولوگيا جانە انتروپولوگيا ءبولىمىنىڭ مەڭگەرۋشىسى، 2001 ج. بەرى تجەي-نىڭ موڭعوليا جانە قىتاي كەشەندى ەتنوگرافيالىق-ەتنوارحەولوگيالىق ەكسپەديتسيالارىنىڭ جەتەكشىسى (الماتى ق.)– 4، 63 ب.

ءال-ماشاني اقجان جاقسىبەك ۇلى (1906–1997.02.05)، گەول.-مينەر. عىل. د.، قازاق كسر عا كوررەسپوندەنت-مۇشەسى جانە العاشقى قۇرىلتايشىلارىنىڭ ءبىرى (الماتى ق.) – 62 ب.

اۋەزوۆ مۇرات مۇحتار ۇلى (01.01.1943 ج. ۋعان)، قوعام قايراتكەرى، ديپلومات، مادەنيەتتانۋشى، فيلول. عىل. ك.، 1992–1995 جج. قحر-داعى قر-نىڭ توتەنشە جانە وكىلەتتى ەلشىسى، 2007 ج. قازاننان بەرى «مۇحتار اۋەزوۆ قورى» قوعامدىق قورىنىڭ پرەزيدەنتى (الماتى ق.) – 22 ب.

اۋەزوۆ مۇحتار ومارحان ۇلى (16(28).09.1897–27.06.1961)، جازۋشى، عالىم، قوعام قايراتكەرى، اباياتانۋدىڭ نەگىزىن قالاۋشى، قازاق كسر عا قۇرۋشىلاردىڭ ءبىرى، اكادەميك. ونىڭ ەسىمىمەن الماتىداعى مەملەكەتتىك اكادەميالىق دراما تەاترى، ادەبيەت جانە ونەر ينستيتۋتى، شىمكەنتتەگى وڭتۇستىك قازاقستان مەملەكەتتىك ۋنيۆەرسيتەتى اتالادى (الماتى ق.) – 24، 61 ب.

ب

بالعابايەۆ سۇلتانالى بازارباي ۇلى (21.05.1946 ج. تۋعان)، جۋرناليست، دراماتۋرگ، ۇستاز، قوعام قايراتكەرى، 1992 ج. بەرى دۇنيەجۇزى قازاقتارى قاۋىمداستىعى ءتورالقا ءتوراعاسىنىڭ ورىنباسارى، ت. جۇرگەنوۆ اتىنداعى قازاق ۇلتتىق ونەر اكادەمياسىنىڭ پروف.، قر مٸدەك سىڭٸرگەن قايراتكەرى (الماتى ق.) – 60 ب.

بالتابايەۆا گۇلعازيرا نۇران قىزى (06.01.1954 ج. تۋعان)، تاريحشى-عالىم، قوعام قايراتكەرى، تاريح عىل. ك.، 1989 – 1999 جج. قر ۇعا قوعامدىق عىلىمدار بولىمشەسىنىڭ عالىم-حاتشىسى، 2010 ج. بەرى دۇنيەجۇزى قازاقتارى قاۋىمداستىعى تالداۋ ورتالىعىنىڭ ديرەكتورى (الماتى ق.) – 4، 63 ب.

بال ۇلى نيازي، «تۇرىك يسلام بىرلىگى» ورتالىعىنىڭ باستىعى – 22 ب .

بەردىبايەۆ (بەردىباي) راحمانقۇل (02.12.1927–03.04.2012)، فولكلورتانۋشى، ادەبيەتتانۋشى-عالىم، قر ۇعا اكادەميگى، فيلول. عىل. د.، پروف. – 22، 62 ب.

ۆ

ۆدوۆۋحينا تاتيانا ۆاسيلەۆنا (20.11.1945 ج. تۋعان)، قر بىعم عك «عىلىم ورداسى» رمك ورتالىق عىلىمي كىتاپحاناسى عىلىمي-بيبليوگرافيالىق ءبولىمىنىڭ كىتاپحاناشىسى (الماتى ق.) – 4 ب.

ع

عابباس ۇلى عيبادات (16.04.1955 ج. تۋعان)، زاڭگەر، حانزۋ تىلىنەن اۋدارماشى (الماتى ق.) – 4 ب.

عايساباي ۇلى ماعاۋيا، دىن قايراتكەرى – 56 ب.

د

داۆادورجى س. ورتالىق بۇتحانانىڭ باس لاماسى بولعان (موڭعوليا، ۇلان-باتىر ق.)– 23 ب.

ءداۋىت ۇلى سارسەنبى (1947 ج. تۋعان)، فيلول. عىل. د.، د.ا. قونايەۆ اتىنداعى ەۋرازيالىق زاڭ اكادەمياسىنىڭ پروف. (الماتى ق.) – 23، 62 ب.

دەربىسالى ءابساتتار قاجى (15.09.1947 ج. تۋعان)، شىعىستانۋشى، ءدىنتانۋشى-عالىم، ءدىن جانە قوعام قايراتكەرى، قر ۇعا قۇرمەتتى اكادەميگى، فيلول. عىل. د.، پروف.، 2000–2013 جج. قازاقستاننىڭ باس ءمۇفتيى، 2013 ج. اقپاننان بەرى قر بىعم عك ر.ب. سۇلەيمەنوۆ اتىنداعى شىعىستانۋ ينستيتۋتىنىڭ ديرەكتورى (الماتى ق.) – 4، 60 ب.

دياربەكىرلى ءناجات، تۇرىك عالىمى – 63 ب.

ە

ەگەۋبايەۆا گۇلنار قۇرماش قىزى (06.01.1955 ج. تۋعان)، كىتاپحاناشى بيبليوگراف، قر بىعم عك «عىلىم ورداسى» رمك ورتالىق عىلىمي كىتاپحاناسى سيرەك كىتاپتار، قولجازبالار جانە ۇلتتىق ادەبيەت ءبولىمىنىڭ قىزمەتكەرى (الماتى ق.) – 4 ب.

ەكمەلەددين يىحسان-وعلى، تۇرىك عالىمى – 63 ب.

ەنيس تۋران، جۋرناليست – 63 ب.

ەرجيلاسۋن، قاراڭىز احمەت بيجان ەرجيلاسۋن

ج

جاباعىتايۇلى ناريمان، اۋدارماشى، جۋرناليست (قىحر، شۇار، ءۇرىمجى ق.) – 22، 58 ب.

جابايەۆ جامبىل (28.02.1846 – 22.06.1945)، جىراۋ، اقىن – 22 ب.

جايسانباي ۇلى احمەتقالي، دىن قايراتكەرى – 56 ب.

جۇمابايەۆ ءابىلماجىن (22.03.1929 – 28.03.2013)، جازۋشى، اۋدارماشى – 22 ب.

ءجۇمادىلوۆ قابدەش (25.04.1936 ج. تۋعان)، قازاقستاننىڭ حالىق جازۋشىسى، مەملەكەتتىك سيلىقتىڭ لاۋرەاتى، قىتايدان 1962 ج. ەلگە ورالدى (الماتى ق.)– 22، 62 ب.

ءجۇنىس قىزى ءبيباتىش (18.08.1932 ج. تۋعان)، حاليفا التايدىڭ زايىبى (الماتى ق.) – 63 ب.

ي

يستەميحان تالاي، تۇركيانىڭ مادەنيەت ءمينيسترى بولعان – 63 ب.

يوحانسون (يۋحانسون) لارس، (08.03.1936 ج. تۋعان)، تۇركىتانۋشى، پروف. (گەرمانيا، ماينتس ق.) – 22، 58، 62 ب.

يلدىرىم ماشكۋرا حاليفا قىزى (15.01.1959 ج. تۋعان)، حاليفا التايدىڭ قىزى، قازاق دياسپوراسىنىڭ وكىلى (تۇركيا، ىستامبۇل ق.) – 63 ب.

ك

كەمال وندەر، جۋرناليست – 63 ب.

كيرشنەر مارك، تۇركتانۋشى، يۋستۋس ليبيح اتىنداعى گيسەن ۋنيۆەرسيتەتى تۇرىك تىلدەر ينستيتۋتىنىڭ پروف. (گەرمانيا، گيسەن ق.) – 22، 58، 62 ب.

كوستينا ديانا ميحايلوۆنا (01.10.1944 ج. تۋعان)، تاريحشى، ۇستاز، اعىلشىن ءتىلىنىڭ اۋدارماشىسى (الماتى ق.) – 4 ب.

ق

قايماقبايەۆا قارلىعاش ەسكەندىر قىزى (29.05.1966 ج. تۋعان)، قر بعم عك «عىلىم ورداسى» رمك ورتالىق عىلىمي كىتاپحاناسىنىڭ مەڭگەرۋشىسى (الماتى ق.) – 4 ب.

قاليجانوۆ ءۋاليحان قاليجان ۇلى (18.03.1948 ج. تۋعان)، قوعام قايراتكەرى، جۋرناليست، جازۋشى، ادەبيەتتانۋشى-عالىم، قر ۇعا كوررەسپوندەنت-مۇشەسى، فيلول. عىل. د.، 2012 ج. بەرى قر بعم عك م.و.اۋەزوۆ اتىنداعى ادەبيەت جانە ونەر ينستيتۋتىنىڭ ديرەكتورى (الماتى ق.) – 4 ب.

قامزابەك ۇلى ديحان (19.06.1966 ج. تۋعان)، ادەبيەتتانۋشى-عالىم، قر ۇعا كوررەسپوندەنت-مۇشەسى، فيلول. عىل. د.، پروف.، ل.ن.گۋميلەۆ اتىنداعى ەۋرازيا ۇلتتىق ۋنيۆەرسيتەتىنىڭ پرورەكتورى (استانا ق.) – 62 ب.

قارا ءابدۋاقاپ سۇندەت ۇلى (19.11.1961 ج. تۋعان)، تاريحشى-عالىم، تاريح عىل. د.، ميمار سينان اتىنداعى مەملەكەتتىك ونەر ۋنيۆەرسيتەتىنىڭ پروف.، قازاق دياسپوراسىنىڭ وكىلى (تۇركيا، ىستامبۇل ق.) – 59 ب.

قاراكەلەن ۇلى عاقىپ (1883 – 1938)، حاليفا التايدىڭ اكەسى – 56 ب.

قاسەنوۆ قاينوللا زەينوللا ۇلى (30.08.1958 ج. تۋعان)، قوعام قايراتكەرى، ەكونوميكا عىل. ك.، 1992 ج. دۇنيەجۇزى قازاقتارى I قۇرىلتايىنىڭ دەلەگاتى. 1996 ج. 10-شى قاڭتاردان 1997 ج. 5-شى مامىرعا دەيىن بقو ءبورلى اۋدانىنىڭ اكىمى، 2013 ج. 11-شى ناۋرىزدان بەرى «كارپوۆسكي سەۆەرنىي» جشس باس ديرەكتورى، مەتسەنات (ورال ق.) – 4 ب.

قينايات ۇلى زاردىحان (31.12.1940 – 22.11.2016)، تاريحشى-عالىم، موڭعوليانىڭ مەملەكەت جانە قوعام قايراتكەرى، 1990 – 1992جج. موڭعوليا پرەمەر-مينيسترىنىڭ ورىنباسارى، موڭعوليانىڭ ۇلى حالىق حۋرالى (پارلامەنتى) ءتوراعاسىنىڭ ورىنباسارى. ديپلومات، تاريح عىل. د.، پروف.، 1997 – 2016 جج. قر بعم عك ش.ش. ءۋاليحانوۆ اتىنداعى تاريح جانە ەتنولوگيا ينستيتۋتىنىڭ ءبولىم مەڭگەرۋشىسى، باس عىلىمي قىزمەتكەرى (الماتى ق.) – 23 ب.

قودار قىزى ماليكە(1884 – 1940)، حاليفا التايدىڭ اناسى – 56 ب.

قوجا احمەت ياسساۋي (67/1166 قايتىس بولعان)، اقىن، ويشىل، سوپىلىق ءىلىمنىڭ ءبىر باعىتىنىڭ نەگىزىن قالاۋشى – 22، 58 ب.

قوجاحمەتوۆ راحات ساعاتبەك ۇلى (25.09.1959 ج. تۋعان)، «ەكوگەوجوبا» عىلىمي-وندىرىستىك ورتالىعىنىڭ ديرەكتورى (الماتى ق.) – 4 ب.

قونايەۆ دىنمۇحامەد احمەت ۇلى (12.01.1912 – 22.08.1993)، مەملەكەت جانە قوعام قايراتكەرى، قازاقستان كوممۋنيستىك پارتياسى ورتالىق كوميتەتىنىڭ ءبىرىنشى حاتشىسى (1960 – 1962 جج.; 1964 – 1986 جج.)، سوكپ ورتالىق كوميتەتى ساياسي بيۋروسىنىڭ مۇشەسى (1971 – 1987 جج.)، ءۇش مارتە سوتسياليستىك ەڭبەك ەرى (الماتى ق.) – 23، 62 ب.

قوڭىربايەۆا كۇلسيا ماعراج قىزى (11.12.1956 ج. تۋعان)، فيلوس. عىل. ك.، اۋدارماشى، رەداكتور (گ. الماتى) – 4 ب.

قورابای سەرىكقازى سىبانباي ۇلى (13.07.1957 ج. تۋعان)، ادەبيەتتانۋشى-عالىم، فيلول. عىل. ك.، پروف.، قر بعم عك م.و. اۋەزوۆ اتىنداعى ادەبيەت جانە ونەر ينستيتۋتى ابايتانۋ جانە جاڭا ءداۋىر ادەبيەتى ءبولىمىنىڭ مەڭگەرۋشىسى (الماتى ق.) – 4، 63 ب.

قۇرتىلىش تاشكەنت (1944 ج. تۋعان)، تۇرىك ديپلوماتى، 1990 – 1995 جىلدارىندا تۇركيانىڭ قازاقستانداعى توتەنشە جانە وكىلەتتى ەلشىسى بولعان – 24 ب.

ل

لي دۇڭحۋەي (15.01.1923 ج. تۋعان)، ساياسي قايراتكەر، 1988 – 2000 جج. جۇڭحۋا مينگو (قىتاي رەسپۋبليكاسى، تايۋان) مەملەكەتىنىڭ پرەزيدەنتى جانە گوميندان پارتياسىنىڭ ءتورانعاسى – 23 ب.

م

ماماشەۆ تالعات اسىل ۇلى (14.10.1948 ج. تۋعان)، مەملەكەت جانە قوعام قايراتكەرى، 2004 ج. بەرى دۇنيەجۇزى قازاقتارى قاۋىمداستىعى ءتورانعاسىنىڭ ءبىرىنشى ورىنباسارى، 2007 ج. بەرى «تۋعان ءتىل» ءالارالىق قوعامدىق-ساياسي، ادەبي-عىلىمي الماناعىنىڭ باس رەداكتورى (الماتى ق.) – 4 ب.

ماحمۇد فاحمي حيجازي، قوعام جانە ءدىن قايراتكەرى، عالىم، پروف.، مىسىر اراب ءتىلى اكادەمياسىنىڭ اكادەميگى، 2014 ج. تامىزعا دەيىن الماتى ق. «نۇر-مۇباراك» مىسىر مۇسىلمان مادەنيەتى ۋنيۆەرسيتەتىنىڭ رەكتورى – 62 ب.

ماحفۋز ءال-امين، اراب ءجۋرناليسى – 63 ب.

مۇراتبەكوۆ ساين مۇراتبەك ۇلى (15.10.1936 – 13.03.2007)، جازۋشى، قوعام قايراتكەرى – 22 ب.

مۇرتازايەۆ (مۇرتازا) شەرحان (28.09.1932 ج. تۋعان)، جازۋشى، قوعام قايراتكەرى، قازاقستاننىڭ حالىق جازۋشىسى – 22 ب.

مۇحامەدجانوۆ قالتاي (24.12.1928 – 07.05.2001)، قازاقستاننىڭ حالىق جازۋشىسى – 62 ب.

مۇحاممەد ءسالىم افي، بىرىككەن اراب امىرلىكتەرىندەگى قۇران كارىم باسپاحاناسىنىڭ باستىعى – 23 ب.

مىڭجاني نىعمەت مۇحامەتتۇسىپ ۇلى (1922 – 1993)، قىتايداعى قازاق تاريحشىسى، ەتنولوگ، ءتىلتانۋشى، ادەبيەتشى، جازۋشى، اۋدارماشى، قوعام قايراتكەرى (قحر، شۇار، ءۇرىمجى ق.) – 22، 58 ب.

ن

نازاربايەۆ نۇرسۇلتان ءابىش ۇلى (06.07.1941 ج. تۋعان)، مەملەكەت جانە قوعام قايراتكەرى، قازاقستان رەسپۋبليكاسىنىڭ پرەزيدەنتى، 1992 ج. 29 قىركۇيەكتەن بەرى دۇنيەجۇزى قازاقتارى قاۋىمداستىعىنىڭ ءتورانعاسى – 23، 59–61 ب.

نايمانبايەۆ قالدارىبەك (16.03.1939 – 22.09.2004)، جازۋشى، قوعام قايراتكەرى، 09.1992 – 09.2004 جج. دۇنيەجۇزى قازاقتارى قاۋىمداستىعى ءتورانعاسىنىڭ ءبىرىنشى ورىنباسارى (الماتى ق.) – 23–24، 60، 62 ب.

نامىك كەمال زەيبەك (1944 ج. تۋعان)، تۇركيا رەسپۋبليكاسىنىڭ مەملەكەت جانە قوعام قايراتكەرى – 63 ب.

نۇرەددين نۇرحان، تۇرىك ديپلوماتى، تۇركيانىڭ كولندەگى كونسۋلى بولعان – 22 ب.

و

وۆالى ايتەن حاليفا قىزى (17.04.1964 ج. تۋعان)، حاليفا التايدىڭ قىزى، قازاق دياسپوراسىنىڭ وكىلى (تۇركيا، ىستامبۇل ق.) – 63 ب.

وڭعارسىنوۆا فاريزا (25.12.1939 – 23.01.2014)، اقىن، قازاقستاننىڭ حالىق جازۋشىسى – 62 ب.

وسمان سەرتقايا، تۇرىك عالىمى، تۇركىتانۋشى – 63 ب.

س

سالاحيددين ەربول، تۇرىك ديپلوماتى، تۇركيا رەسپۋبليكاسىنىڭ پاكىستانداعى ەلشىسى بولعان – 21 ب.

ساتبايەۆ قانىش يمانتاي ۇلى (12.04.1899 – 31.01.1964)، عالىم گەولوگ، قوعام قايراتكەرى، قازاق كسر عىلىم اكادەمياسىن ۇيىمداستىرۋشى جانە ونىڭ تۇڭعىش پرەزيدەنتى. ونىڭ ەسىمىمەن الماتىداعى قازاق كسر عىلىم اكادەمياسىنىڭ گەولوگيا ينستيتۋتى (قر بعم عك)، قازاق ۇلتتىق زەرتتەۋ تەحنيكالىق ۋنيۆەرسيتەتى جانە قاراعاندى وبلىسىندا قالا اتالادى – 40، 62 ب.

سەيتجانوۆ زۇفار نۇرساپا ۇلى (27.05.1941)، فولكلورتانۋشى-عالىم، فيلول. عىل. د.، ءال-فارابي اتىنداعى قازاق ۇلتتىق ۋنيۆەرسيتەتىنىڭ پروف. (الماتى ق.) – 62 ب.

سۇلەيمەن دەميرەل (01.11.1924 – 17.06.2015)، مەملەكەت جانە قوعام قايراتكەرى، 1965–71 جج.; 1975–77 جج.; 1977–78 جج.;1979–80 جج.;1991–93 جج. تۇركيا رەسپۋبليكاسىنىڭ پرەمەر-مينيسترى جانە 17.05.1993–16.05.2000 جج. تۇركيا رەسپۋبليكاسىنىڭ پرەزيدەنتى – 21، 58 ب.

ت

تاسماعامبەتوۆ يمانعالي نۇرعاليۇلى (09.12.1956 ج. تۋعان)، مەملەكەت جانە قوعام قايراتكەرى، ەكونوميكا عىل. ك.، ساياساتتانۋ عىل. د.، 1995–1997 ج.، 2016–2017 ج. قر پرەمەر-مينيسترىنىڭ ورىنباسارى، 2017 ج. 3 اقپاننان بەرى قر-نىڭ رەسمي فەدەراتسياسىنداعى توتەنشە جانە وكىلەتتى ەلشىسى – 202 ب.

تاجىبايەۆ ءابدىلدا (04.02(22.01)1909–23.09.1998)، اقىن، قازاقستاننىڭ حالىق جازۋشىسى – 22 ب.

تەكين شاكيرا حاليفا قىزى (01.07.1952 ج. تۋعان)، حاليفا التايدىڭ قىزى، قازاق دياسپوراسىنىڭ وكىلى (تۇركيا، ىستامبۇل ق.) – 63 ب.

تۇنابويلى شاكۋرا حاليفا قىزى (06.05.1957 ج. تۋعان)، حاليفا التايدىڭ قىزى، قازاق دياسپوراسىنىڭ وكىلى (تۇركيا، ىستامبۇل ق.) – 63 ب.

تۇران يازعان (1938–22.11.2012)، تۇرىك عالىمى، قوعام قايراتكەرى – 63 ب.

تۇرسىنقۇلوۆ قالاۋبەك قۇدايبەرگەن ۇلى (25.03.1934–02.02.2009)، جازۋشى، قوعام قايراتكەرى – 22 ب.

تىشقانبايەۆ بۇحارا شونجاباي ۇلى (1920–1985)، جازۋشى، قىتايدان 1962 ج. قازاقستانعا ورالدى – 22 ب.

ءۋ

ءۋاليحانوۆ شوقان شىڭعىسۇلى، شىن ەسىمى *مۇحاممەد-قانافيا* (قاراشا 1835–10.04.1865)، قازاقتىڭ ۇلى عالىمى، شىعىستانۋشى، تاريحشى، فولكلورشى، ەتنوگراف، گەوگراف، اعارتۋشى – 3 ب.

ف

فاحد يبن ءابدۋل-ازيز ءال-ساۋد (1925–2005)، 13.07.1982 ج.–01.08.2005 ج. ساۋد ارابياسىنىڭ كورولى – 23 ب.

ح

حاسان ورالتاي (1933، قىتاي–2010، تۇركيا)، قوعام قايراتكەرى، جازۋشى، راديوجۋرناليست، حالىقارالىق «الاش» ادەبي سىيلىعىنىڭ يەگەرى (تۇركيا، ساليحلى ق.) – 59 ب.

چ

چان كايشي (31.10.1887–05.04.1975)، قىتايدىڭ مەملەكەت قايراتكەرى، 01.04.1925–05.04.1975 جج. گوميندان پارتياسىنىڭ ءتوراعاسى، 10.10.1928–15.12.1931 جج.; 10.10.1943–20.05.1948 جج. ۇلتتىق ۇكىمەتىنىڭ پرەزيدەنتى، 20.05.1946–05.04.1975 جج. جۇڭحۋا مينگو (قىتاي رەسپۋبليكاسى، تايۋان) پرەزيدەنتى، مارشال، گەنەراليسسيمۋس (ەڭ جوعارعى اسكەري اتاق) – 21، 58 ب.

ش

شيرين اكينەر، قاراڭىز اكينەر

شىڭ شىساي (1892–03.07.1970)، 1931 ج. شىلدە ايىنان باستاپ شىڭجاڭنىڭ شىعىس باعىتىنداعى پروۆينتسيالدى اسكەرلەرىنىڭ باس قولباسشىسى، 12.03.1933–31.08.1944 جج. شىڭجاڭنىڭ گۋبەرناتورى – 56 ب.

يۋ

يۋحانسون، قاراڭىز يوحانسون

АННОТИРОВАННЫЙ УКАЗАТЕЛЬ ИМЕН

А

Абай (*Ибрагим*) *Кунанбайулы* (10.08.1845 – 06.07.1904), великий поэт казахского народа, мыслитель, основоположник казахской письменной литературы и литературного языка. Его именем названы в г. Алматы КазНПУ и Государственный академический театр оперы и балета; в Карагандинской обл., г. Абай – С. 28, 71.

Абдиманапов Сарсенгали Абдыгалиевич (род. 15.09.1949), доктор педагогич. наук, ректор Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева (02.2004 – 04.2008) (г. Астана) – С. 75.

Абдолла Омар Насиф (род. 1939), Генеральный секретарь Всемирной исламской лиги в 1983–1993 гг., экс-председатель Общества связей мусульман мира – С. 29.

Абжанов Хангельды Махмудович (род. 11.10.1953), историк-ученый, академик НАН РК, доктор историч. наук, проф., директор ИИЭ им. Ч.Ч. Валиханова КН МОН РК с 2011 г. по наст. время (г. Алматы) – С. 6.

Абикова Гульшат Масалимовна (род. 20.11.1973), начальник Отдела редких книг, рукописей и национальной литературы Центральной научной библиотеки РГП «Ғылым ордасы» (г. Алматы) – С. 6.

Ажигали Серик Ескендирулы (род. 17.12.1952), ученый-историк, этнолог и этноархеолог, доктор историч. наук, проф., член-корр. Международной академии архитектуры стран Востока, зав. Отделом этнологии и антропологии ИИЭ им. Ч.Ч. Валиханова КН МОН РК с 1999 г. по наст. время, с 2001 г. – рук. Монгольской и Китайской этнографо-этноархеологических экспедиций этого института (г. Алматы) – С. 6, 76.

Акинер Ширин (род. 16.06.1943), тюрколог-политолог, доктор философии, специалист по Центральной Азии (Великобритания, г. Лондон) – С. 27, 69.

Али Озек, проф., теолог – С. 75.

Алтай Абдулсамат Халифаулы (род. 01.07.1950), сын Халифы Алтая, председатель Совета старейшин казахской диаспоры Франции (Франция, г. Париж) – С. 76.

Алтай Абдулсаттар Халифаулы (01.07.1946 – 2013), сын Халифы Алтая, жил в Норвегии, похоронен в Турции – С. 76.

Алтай Абдуррахим Халифаулы (род. 02.07.1955), сын Халифы Алтая, председатель правления Международного благотворительного фонда Халифы Алтая с августа 2016 г. по наст. время (г. Алматы) – С. 6, 76.

Алтай Аднан Халифаулы (род. 19.08.1964), сын Халифы Алтая, зам. директора ТОО «Sika Kazakhstan» (г. Алматы) – С. 6, 76.

Алтай Дарига Жусупбеккызы (род. 20.01.1961), невестка Халифы Алтая (г. Алматы) – С. 76.

аль-Машани Акжан Жаксыбекулы (1906 – 02.05.1997), доктор геол.-минерал. наук, один из учредителей и член-корр. АН Казахской ССР (г. Алматы) – С. 75.

Ауэзов Мурат Мухтарович (род. 01.01.1943), обществ. деятель, дипломат, культуролог, канд. филол. наук, в 1992–1995 гг. Чрезвычайный и Полномочный Посол РК в КНР, с 2007 г. президент общественного фонда «Фонд Мухтара Ауэзова» (г. Алматы) – С. 26.

Ауэзов Мухтар Омарханович (16(28).09.1897 – 27.06.1961), писатель, ученый, обществ. деятель, основоположник научного абаеведения, один из учредителей АН Казахской ССР, академик. Его именем названы в Алматы Государственный академический театр драмы, Институт литературы и искусства, в Шымкенте – Южно-Казахстанский государственный университет (г. Алматы) – С. 29, 72.

Ахмет Бижан Эрджиласун, турецкий ученый, филолог – С. 75.

Б

Балгабаев Султанали Базарбайулы (род. 21.05.1946), журналист, драматург, педагог, обществ. деятель, зам. Председателя Всемирной ассоциации казахов с 1992 г. по наст. время, проф. Казахской национальной академии искусств им. Т. Жургенова, Қазақстанның Еңбек сіңірген қайраткері (г. Алматы) – С. 71.

Балтабаева Кулгазира Нурановна (род. 06.01.1954), историк-ученый, обществ. деятель, канд. историч. наук, ученый секретарь Отделения общественных наук НАН РК (1989–1999), директор Аналитического центра Всемирной ассоциации казахов с 2010 г. по наст. время (г. Алматы) – С. 6, 76, 196.

Балулы Ниязи, руководитель центра «Тюркское исламское единство» – С. 27.

Бердибаев (Бердибай) Рахманкул (02.12.1927 – 03.04.2012), исследователь фольклора, литературовед-ученый, академик Национальной академии наук РК, доктор филол. наук, проф. – С. 26, 75.

В

Валиханов Чокан Чингисович, настоящее имя *Мухаммед-Ханафия* (ноябрь 1835 – 10.04.1865), выдающийся казахский ученый, востоковед, историк, фольклорист, этнограф, географ, просветитель – С. 5.

Вдовухина Татьяна Васильевна (род. 20.11.1945), библиотекарь Научно-библиографического отдела Центральной научной библиотеки РГП «Ғылым ордасы» КН МОН РК (г. Алматы) – С. 6.

Г

Габбасулы Гибадат (16.04.1955), правовед, переводчик китайского языка (г. Алматы) – С. 6.

Гайсабайулы Магауия, мулла – С. 65.

Д

Давадоржы С., бывш. главный лама в Центральном буддийском монастыре (Монголия, г. Улан-Батор) – С. 27.

Даутулы Сарсенби, (род. 1947) доктор филол. наук, проф. Евразийской юридической академии им. Д.А. Кунаева (г. Алматы) – С. 75.

Дербисали Абсаттар кажы (род. 15.09.1947), востоковед, ученый-теолог, религиозный и обществ. деятель, Почетный академик НАН РК, доктор филол. наук, проф., Верховный муфтий Казахстана в 2000–2013 гг., директор Института востоковедения им. Р.Б. Сулейменова Комитета науки МОН РК с февр. 2013 г. по наст. время (г. Алматы) – С.6, 72.

Диярбекирли Неджат, турецкий ученый – С. 75.

Е

Егеубаева Гульнар Курмашовна (род. 06.01.1955), библиотекарь-библиограф, сотрудник Отдела редких книг, рукописей и национальной литературы Центральной научной библиотеки РГП «Ғылым ордасы» КН МОН РК (г. Алматы) – С. 6.

Екмеледдин Ихсан-оглы, турецкий ученый – С. 75.

Енис Туран, журналист – С. 75.

Ж

Жабагытайулы Нариман, переводчик, журналист (г. Урумчи, СУАР КНР) – С. 26, 68.

Жабаев Жамбыл (28.02.1846 – 22.06.1945), акын, жырау – С. 26.

Жайсанбайулы Ахметкали, мулла – С. 65.

Жумабаев Абильмажин (22.03.1929 – 28.03.2013), писатель, переводчик – С. 26.

Жумадилов Кабдеш (род. 25.04.1936), Народный писатель Казахстана, лауреат Государственной премии, репатриант 1962 г. из Китая (г. Алматы) – С. 26, 75.

Жунискызы Бибатиш (род. 18.08.1932), супруга Халифы Алтая (г. Алматы) – С. 76.

И

Истемихан Талай, министр культуры Турции – С. 75.

Й

Йохансон (Юхансон) Ларс (род. 08.03.1936), тюрколог, проф. (Германия, г. Майнц) – С. 27, 69, 75.

Йылдырым Машкура Халифакызы (род. 15.01.1959 г.), дочь Халифы Алтая, представительница казахской диаспоры (Турция, г. Стамбул) – С. 76.

К

Каймакбаева Карлыгаш Ескендировна (род. 29.05.1966), зав. Центральной научной библиотекой РГП «Ғылым ордасы» КН МОН РК (г. Алматы) – С. 6.

Калижанов Уалихан Калижанулы (род. 18.03.1948), обществ. деятель, журналист, писатель, литературовед-ученый, член-корр. НАН РК, доктор филол. наук, директор Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова Комитета науки МОН РК с 2012 г. по наст. время (г.Алматы) – С. 6.

Камзабекулы Дихан (род. 19.06.1966), литературовед-ученый, член-корр. НАН РК, доктор филол. наук, проф., проректор Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева (г. Астана) – С. 75.

Кара Абдиуахап Сундетулы (род. 19.11.1961), историк-ученый, доктор историч. наук, проф. Государственного университета изобразительных искусств им. Мимар Синана, представитель казахской диаспоры (Турция, г. Стамбул) – С. 70.

Каракеленулы Гакып (1883–1938), отец Халифы Алтая – С. 65.

Касенов Кайнулла Зейнульевич (род. 30.08.1958), обществ. деятель, канд. эконом. наук, делегат I Всемирного курултая казахов (1992), аким Бурлинского р-на Западно-Казахстанской обл. с 10 янв. 1996 г. по 5 мая 1997 г., Ген. директор ТОО «Карповский Северный» с 11 марта 2013 г. по наст.время (г. Уральск) – С. 6.

Кемал Ондер, журналист – С. 75.

Кинаятулы Зардыхан (31.12.1940 – 22.11.2016), историк-ученый, гос. и обществ. деятель, дипломат Монголии, в 1990–1992 гг. зам. Премьер-министра Монголии, зам. председателя Великого народного Хурала (Парламента) Монголии, доктор историч. наук, проф., зав. отделом, главный научный сотрудник ИИЭ им. Ч.Ч. Валиханова КН МОН РК в 1997–2016 гг. (г. Алматы) – С. 27.

Кирхнер (Kirchner) *Марк*, тюрколог, проф. Института тюркских языков Гисенского университета им. Юстуса Либиха (Германия, г. Гисен) – С. 27, 69, 75.

Кодаркызы Малика (1884 – 1940), мать Халифы Алтая – С. 65.

Кожахметов Рахат Сагатбекович (род. 25.09.1959), директор научно-производственного центра «ЭкоГеоПроект» (г. Алматы) – С. 6.

Конырбаева Кульсия Магражкызы (род. 11.12.1956), канд. филос. наук, старший науч. сотрудник Института философии, политологии и религиоведения КН МОН РК, переводчик, редактор (г. Алматы) – С. 6, 200.

Корабай Серикказы Сыбанбайулы (род. 13.07.1957), литературовед, канд. филол. наук, проф., зав. Отделом абаеведения и литературы новой эпохи Института литературы и искусства им. М.О.Ауэзова КН МОН РК (г. Алматы) – С. 6, 76.

Костина Диана Михайловна (род. 01.10.1944), историк, преподаватель, переводчик английского языка (г. Алматы) – С. 6.

Кунаев Динмухамед Ахмедович (12.01.1912 – 22.08.1993), гос. и обществ. деятель. Первый секретарь ЦК Компартии Казахстана в 1960–1962 гг. и в 1964–1986 гг., член Политбюро ЦК КПСС в 1971–1987 гг., трижды Герой Социалистического Труда (г. Алматы) – С. 28, 75.

Куртылыш Ташкент (род. 1944 г.), турецкий дипломат, Чрезвычайный и Полномочный Посол Турции в Казахстане в 1995 – 1999 гг. – С. 29.

Л

Ли Дэнхуэй (род. 15.01.1923), политический деятель, Президент Чжунхуа Миньго (Китайская Республика, Тайвань) и Председатель партии Гоминьдан в 1988–2000 гг. – С. 28.

М

Мамашев Талгат Асылович (род. 14.10.1948), гос. и обществ. деятель, Первый зам. Председателя Президиума Всемирной ассоциации казахов с окт. 2004 г. по наст. время. Главн. ред. междунар. общественно-политического, литературно-научного альманаха «Туған тіл» («Родной язык») с мая 2007 г. по наст. время (г. Алматы) – С. 6.

Махмуд Фахми Хиджази, обществ. и религиозный деятель, ученый, проф., академик Египетской Академии арабского языка, ректор Египетского университета исламской культуры «Нұр-Мүбәрак» (г. Алматы) до авг. 2014 г. – С. 74.

Махфуз аль-Амин, арабский журналист – С. 75.

Муратбеков Сайын Муратбекулы (15.10.1936 – 13.03.2007), писатель, обществ. деятель – С. 26.

Муртазаев (Муртаза) Шерхан (род. 28.09.1932), писатель, обществ. деятель, Народный писатель Казахстана – С. 26.

Мухамеджанов Калтай (24.12.1928 – 07.05.2001), Народный писатель Казахстана – С. 75.

Мухаммед Салим Афи, руководитель типографии в ОАЭ по изданию Корана – С. 28.

Мынжани Ныгмет Мукаметтусипулы (1922 – 1993), казахский историк и этнолог Китая, языковед, литературовед, писатель, переводчик, обществ. деятель (г. Урумчи, СУАР КНР) – С. 26, 68.

Н

Назарбаев Нурсултан Абишевич (род. 06.07.1941), гос. и обществ. деятель, Президент Республики Казахстан, Председатель Президиума Всемирной ассоциации казахов с 29 сентября 1992 г. по наст. время – С. 28, 29, 70–72.

Найманбаев Калдарбек Найманбайулы (16.03.1939 – 22.09.2004), писатель, обществ. деятель, Первый заместитель Председателя

Президиума Всемирной ассоциации казахов с сент.1992 г. по сент. 2004 г. (г. Алматы) – С. 27, 70, 75.

Намык Кемал Зейбек (род. 1944 г.), гос. и обществ. деятель Турецкой Республики – С. 75.

Нуреддин Нурхан, турецкий дипломат, экс-консул Турции в Кёльне – С. 27.

О

Овалы Айтен Халифакызы (род. 17.04.1964), дочь Халифы Алтая, представительница казахской диаспоры (Турция, г. Стамбул) – С. 76.

Онгарсынова Фариза (25.12.1939 – 23.01.2014), поэтесса, Народный писатель Казахстана – С. 75.

Осман Серткая, турецкий ученый, тюрколог – С. 75.

С

Салахиддин Ербол, турецкий дипломат, экс-Посол Турецкой Республики в Пакистане – С. 25.

Сатпаев Каныш Имантаевич (12.04.1899 – 31.01.1964), ученый геолог, обществ. деятель, учредитель и первый Президент Академии наук Казахской ССР. Его именем названы в г. Алматы Институт геологических наук АН Казахской ССР (КН МОН РК), Казахский национальный исследовательский технический университет и город в Карагандинской обл. – С. 41, 74.

Сейтжанов Зуфар Нурсапович, исследователь фольклора, доктор филол. наук, проф. КазНУ им. аль-Фараби (г. Алматы) – С. 75, 206.

Сулейман Демирель (01.11.1924 – 17.06.2015), гос. и обществ. деятель, Премьер-министр (1965–71; 1975–77; 1977–78; 1979–80; 1991–93), Президент (17.05.1993 – 16.05.2000) Турецкой Республики – С. 26, 68.

Т

Тажибаев Абдильда (04.02(22.01)1909 – 23.09.1998), поэт, драматург, Народный писатель Казахстана – С. 26.

Тасмагамбетов Имангали Нургалиевич (09.12.1956), гос. и обществ. деятель, канд. эконом. наук, доктор политических наук, зам. Премьер-министра РК в 1995– 997 гг., 2016–2017 гг. Чрезвычайный и Полномочный Посол РК в Российской Федерации с 3 февраля 2017 г. по н.в. – С. 202.

Текин Шакира Халифакызы (род. 01.07.1952), дочь Халифы Алтая, представительница казахской диаспоры (Турция, г. Стамбул) – С. 76.

Тунабойлы Шакура Халифакызы (род. 06.05.1957), дочь Халифы Алтая, представительница казахской диаспоры (Турция, г. Стамбул) – С. 76.

Туран Язган (1938 – 22.11.2012), турецкий ученый, обществ. деятель – С. 75.

Турсункулов Калаубек Кудайбергенулы (25.03.1934 – 02.02.2009), писатель, обществ. деятель – С. 26.

Тышканбаев Бухара Чунджабаевич (1920 – 1985), писатель, репатриант 1962 г. из Китая – С. 26.

Ф

Фахд ибн Абдул-Азиз аль Сауд (1925 – 2005), король Саудовской Аравии с 13 июля 1982 г. по 1 авг. 2005 г. – С. 27.

Х

Хасан Оралтай (1933, Китай – 2010, Турция), обществ. деятель, писатель, радиожурналист, лауреат Международной премии «Алаш» Союза писателей Казахстана (Турция, г. Салихли) – С. 39.

Ходжа Ахмед Ясави (ум. в 1166/67), поэт, мыслитель, основатель одного из направлений суфизма – С. 26, 68.

Ч

Чан Кайши (31.10.1887 – 05.04.1975), гос. деятель Китая, председатель Гоминьдана (01.04.1925 – 05.04.1975), Президент Национального правительства Чжунхуа Миньго (Китайская Республика, Тайвань) (10.10.1928 – 15.12.1931; 10.10.1943 – 20.05.1948), Президент Чжунхуа Миньго (20.05.1946 – 05.04.1975), маршал, генералиссимус – С. 25, 68.

Ш

Ширин Акинер, см. Акинер

Шэн Шицай (1892 – 03.07.1970), главнокомандующий провинциальными войсками на восточном направлении Синьцзяна с июля 1931 г., губернатор Синьцзяна с 12.03.1933 г. по 31.08. 1944 г. – С. 65.

Э

Эрджиласун, см. Ахмет Бижан Эрджиласун

Ю

Юхансон, см. Йохансон

ANNOTATED NAME INDEX

A

Abay (Ibrahim) Kunanbayuly (10.08.1845 – 06.07.1904), a great poet of the Kazakh people, the founder of the Kazakh written literature and literary language. Under his name go: the KazNPU and the State Academic Opera and Ballet Theatre in Almaty city; Abay city in the Karaganda oblast – P. 33, 83

Abdimanapov Sarsengali Abdygaliyevich (born 15.09.1949), Doctor of Pedagogical sciences, Rector of the L.N. Gumilev Eurasian National University (02.2004 – 04.2008) (Astana city) – P. 87

Abdolla Omar Nasif (born 1939), Chairman of the World Islamic League (1983–1993). Ex-Chairman of the Society of Moslims of the World Contacts – P. 34

Abikova Gulshat Masalimovna (born 20.11.1973), Chief of the Rare Books, Manuscripts and National Literature Department of the «Gylym Ordasy» RSE Central Scientific Library (Almaty city) – P. 8

Abzhanov Khangeldy Makhmudovich (born 11.10.1953), Doctor of Historical sciences, Professor, Academician of RK National Academy of Sciences, Director of the Ch.Ch. Valikhanov History and Ethnology Institute, Science Committee, RK MES since 2011 till the present (Almaty city) – P. 8

Akhmet Bizhan Erdzhilasun, a Turkic scientist, philologist – P. 87

Akiner Shirin (born 16.06.1943), a turkologist, political scientist. Doctor of Philosophy, specialist in Central Asia (Great Britain, London city) – P. 32, 81

Ali Ozek, Professor, a theologian – P. 87

al-Mashani Akzhan Zhaksybekuly (1906 – 02.05.1997), Doctor of Geological and Mineralogical Sciences, one of the founders and Corresponding Member of the Kazakh SSR National Academy of Sciences (Almaty city) – P. 87

Altay Abdulsamat Halifauly (born 01.07.1950), Halifa Altay’s son, Chairman of the Council of Elders of the Kazakh diaspora in France (France, Paris city) – P. 88

Altay Abdulsattar Halifauly (01.07.1946 – 2013), Halifa Altay’s son, lived in Norway, was buried in Turkey – P. 88

Altay Abdurrakhim Halifauly (born 02.07.1955), Halifa Altay’s son, Chairman of the governing body of the International Charitable Fund of Halifa Altay since August, 2016 till the present (Almaty city) – P. 8, 88

Altay Adnan Halifauly (born 19.08.1964), Halifa Altay’s son, Deputy Director of the LLP «Sika Kazakhstan» (Almaty city) – P. 8, 88

Altay Dariga Zhussupbekkyzy (born 20.01.1961), Halifa Altay’s dauther-in-law (Almaty city) – P. 88

Auezov Mukhtar Omarkhanovich (16(28).09.1897 – 27.06.1961), a writer, scientist, Public Figure, initiator of Abay Studies, one of the founders of the Kazakh SSR Academy of Sciences, Academician. Under his name go: the

State Academic Drama Theatre (Almaty city), the Literature and Art Institute (Almaty city), the South Kazakhstan State University (Shymkent city) – P. 33, 84

Auezov Murat Mukhtarovich (born 01.01.1943), a Public Figure, diplomat, culturologist, Candidate of Philological sciences, 1992–1995 – Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of RK in China, since 2007 – till the present – President of the Public Fund «The Fund of Mukhtar Auezov» (Almaty city) – P. 31

Azhigali Serik Eskendiruly (born 17.12.1952), a scientist-historian, ethnologist and ethno-archaeologist, Doctor of Historical sciences, Professor, Corresponding Member of the International Academy of Architecture of Orient countries, Head of the Ethnology and Anthropology Department of the Ch.Ch. Valikhanov HEI, Science Committee, RK MES, since 1999 till the present. Since 2001 – Head of the Mongolian and Chinese ethnographic and ethno-archaeologic expeditions of HEI (Almaty city) – P. 8, 88

B

Balgabayev Sultanali Bazarbayuly (born 21.05.1946), a Public Figure, journalist, playwright, pedagogue, Deputy Chairman of the World Association of the Kazakhs since 1992 till the present, Professor of the T. Zhurgenov Kazakh National Academy of Arts, Honored worker of Kazakhstan (Almaty city) – P. 84

Baltabayeva Kulgazira Nuranovna (born 06.01.1954), a scientist-historian, Public Figure, Candidate of Historical sciences, Scientific Secretary of Social Sciences Department of RK National Academy of Sciences (1989–1999), Director of the Analitical Center of the World Association of the Kazakhs since 2010 till the present (Almaty city) – P. 8, 88

Baluly Niyazi, Head of the «Turkic Islamic Unity» Center – P. 32

Berdibayev (Berdibay) Rakhmankul (02.12.1927 – 03.04.2012), a folklore researcher, scientist-specialist in study of literature, Doctor of Philological sciences, Professor, Academician of RK National Academy of Sciences – P. 31, 87

C

Chiang Kai-shek (31.10.1887 – 05.04.1975), a State Figure of China, Chairman of Kuomintang (01.04.1925 – 05.04.1975), President of the National Government of Zhonghua Minguo (the Republic of China, Taiwan) (10.10.1928 – 15.12.1931; 10.10.1943–20.05.1948), President of Zhonghua Minguo (20.05.1946 – 05.04.1975), Marshal, Generalissimo – P. 30, 80

D

Dautuly Sarsenbi (born 1947), Doctor of Philological sciences, Professor of the D.A. Kunayev Eurasian Law Academy (Almaty city) – P. 87

Davadorzhi S., Ex-Chief Lama at the Central Buddhist Monastery (Mongolia, Ulan Bator city) – P. 32

Derbisali Absattar hadzhi (born 15.09.1947), an orientalist, scientist-theologian, Religious and Public Figure, Honorary Academician of RK National Academy of Sciences, Doctor of Philological sciences, Professor, Kazakhstan Supreme Mufti in 2000–2013, Director of the R.B. Suleimenov Oriental Studies Institute, Science Committee, RK MES since February, 2013 till the present (Almaty city) – P. 8, 84

Diyarbekirli Nedjat, a Turkic scientist – P. 87

E

Egeubaeva Gulnar Kurmashevna (born 06.01.1955), a librarian-bibliographer, research worker of the Rare Books, Manuscripts and National Literature Department of the «Gylym Ordasy» RSE Central Scientific Library (Almaty city) – P. 8

Ekmeleddin Ihsan-ogly, a Turkic scientist – P. 87

Enis Turan, a journalist – P. 87

F

Fahd ibn Abdul-Aziz al Saud (1925–2005), King of the Saudi Arabia since July 13, 1982 till August 1, 2005 – P. 32

G

Gabbassuly Gibadat (born 16.04.1955), a jurist, the Chinese language translator (Almaty city) – P. 8

Gaisabaiuly Magauia, Mullah – P. 78

H

Hasan Oraltay (1933, China – 2010, Turkey), a Public Figure, a writer, Radio journalist, the International «Alash» laureate prize of the Kazakhstan Union of Writers (Turkey, Salihli city) – P. 81

Hodja Akhmed Yasawi (died in 1166/67), a poet, thinker, founder of Sufism – P. 31, 81

I

Istemikhan Talay, Minister of Culture of Turkey – P. 87

Iyldyrym Mashkura Halifakyzy (born 15.01.1959), Halifa Altay's daughter, a representative of the Kazakh diaspora (Turkey, Istanbul city) – P. 88

J

Johanson Lars (born 08.03.1936), a turcologist, Professor (Germany, Mainz city) – P. 32, 81, 87

K

Kaimakbayeva Karlygash Eskendirovna (born 29.05.1966), Manager of the «Gylym Ordasy» RSE Central Scientific Library (Almaty city) – P. 8

Kalizhanov Ualikhan Kalizhanuly (born 18.03.1948), a Public Figure, journalist, writer, scientist-specialist in literature, Corresponding Member of RK National Academy of Sciences, Doctor of Philological sciences, Director of the M.O. Auezov Literature and Art Institute, Science Committee, RK MES since 2012 till the present (Almaty city) – P. 8

Kamzabekuly Dikhan (born 19.06.1966), a scientist-specialist in literature, Corresponding Member of RK National Academy of Sciences, Doctor of Philological sciences, Professor, Vice-Rector of the L.N. Gumilev Eurasian National University (Astana city) – P. 87

Kara Abdiuakhap Sundetuly (born 19.11.1961), a scientist-historian, Doctor of Historical sciences, Professor of the Mimar Sinan Fine Art State University, a representative of the Kazakh diaspora (Turkey, Istanbul city) – P. 82

Karakelenuly Gaqyp (1883 – 1938), Halifa Altay's father – P. 77–78

Kassenov Kainulla Zeinulyevich (born 30.08.1958), a Public Figure, Candidate of Economic Sciences, delegate of the First World Kurultay of the Kazakhs (1992), Akim of the Burlinsky region, Western Kazakhstan oblast since January, 10 till May, 11, 1997, General director of the «Karpovsky Northern» LLP since March, 11, 2013 till the present (Uralsk city) – P. 8

Kemal Onder, a journalist – P. 87

Kinayatuly Zardykhan (31.12.1940 – 22.11.2016), a scientist-historian, a State and Public Figure, diplomat of Mongolia, in 1990–1992 Deputy Prime Minister of Mongolia, Deputy Chairman of the Great People's Khural (Parlament) of Mongolia, Doctor of Historical Sciences, Professor, Head of the Depatment, Chief recearcher of the Ch.Ch. Valikhanov History and Ethnology Insitute, Science Committee, RK MES in 1997 – 2016 (Almaty city) – P. 32

Kirchner Mark, a turcologist, Professor of the Institute of Turkic Languages of the Justus Liebig Giessen University (Germany, Giessen city) – P. 32, 81, 87

Kodarkyzy Malika (1884 – 1940), Halifa Altay's mother – P. 78

Konyrbayeva Kulsia Magrashkyzy (born 11.12.1956), Candidate of Philosophical sciences, the senior researcher of the Philosophy, Politology and Religious Studies Institute, Science Committee, RK MES, a translator, editor (Almaty city) – P. 8

Korabay Serikkazy Sybanbayuly (born 13.07.1957), scientist-specialist in literature, Candidate of Philological sciences, Professor, Head of the Abay Studies and Literature of new epoch Department, the M.O. Auezov Literature and Art Institute, Science Committee, RK MES (Almaty city) – P. 8, 88

Kostina Diana Mihailovna (born 01.10.1944), a historian, educator, English translator (Almaty city) – P. 8

Kozhakhmetov Rakhat Sagatbekovich (born 25.09.1959), Director of the «EcoGeoProject» scientific production center (Almaty city) – P. 8

Kunayev Dinmukhamed Akhmedovich (12.01.1912 – 22.08.1993), a State and Public Figure, the First Secretary of the Central Committee of the

Kazakh SSR Communist Party in 1960–1962 and 1964–1986, Member of Politburo of CC CPSU in 1971–1987, thrice Hero of Socialist Labor (Almaty city) – P. 33, 87

Kurtylysh Tashkent (born 1944), a Turkic diplomat, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Turkey in Kazakhstan in 1995–1999 – P. 34

L

Lee Teng-Hui (born 15.01.1923), a Political Figure, President of Zhonghua Minguo (the Republic of China, Taiwan), Chairman of Kuomintang in 1998–2000 – P. 32

M

Makhmud Fakhmi Khidzhazi, a Public and Religious Figure, scientist, Professor, Academician of the Egyptian Academy of the Arab Languages, Rector of the «Nur-Mubarak» Egyptian University of Islamic Culture (Almaty city) till August, 2014 – P. 86

Makhfuz al-Amin, an Arabian journalist – P. 87

Mamashev Talgat Asylovich (born 14.10.1948), a State and Public Figure, the First Vice-Chairman of the Presidium of the World Association of the Kazakhs since October, 2004 till the present. Editor-in-chief of the International Social and Political, Literary and Scientific Almanac «Туған тіл» («Mother language») since May, 2007 till the present (Almaty city) – P. 8

Mukhamedzhanov Kaltay (24.12.1928 – 07.05.2001), a People's writer of Kazakhstan – P. 87

Mukhammed Salim Afi, Head of the Printing House in the United Arab Emirates for editing the Koran – P. 33

Muratbekov Saiyn Muratbekuly (15.10.1936 – 13.03.2007), a writer, Public Figure – P. 31

Murtazayev (Murtaza) Sherkhan (born 28.09.1932), a writer, Public Figure, People's writer of Kazakhstan – P. 31

Mynzhani Nygmet Mukamettusipuly (1922–1993), a Kazakh historian and ethnologist of China, linguist, specialist in literature, writer, translator, Public Figure (Urumqi, XUAR PRC) – P. 31, 81

N

Naimanbayev Kaldarbek Naimanbayuly (16.03.1939 – 22.09.2004), a writer, public figure, the First Vice-chairman of the Presidium of the World Association of the Kazakhs since September 1992 till September, 2004 (Almaty city) – P. 32, 83, 87

Namyk Kemal Zeibek (born 1944), a State and Public Figure of the Turkic Republic – P. 87

Nazarbayev Nursultan Abishevich (born 06.07.1941), a State and Public Figure, President of the Republic of Kazakhstan, Chairman of the

Presidium of the World Association of the Kazakhs since 1992, September, 29 till the present – 32, 33, 83, 84 P.

Nureddin Nurkhan, a Turkic diplomat, Turkish ex-Consul in Cologne – P. 31

O

Ongarsynova Fariza (25.12.1939 – 23.01.2014), a poet, People's writer of Kazakhstan – P. 87

Osman Sertkaya, a Turkic scientist, a turcologist – P. 87

Ovaly Aiten Halifakyzy (born 17.04.1964), Halifa Altay's daughter, a representative of the Kazakh diaspora (Turkey, Istanbul city) – P. 88

S

Salakhiddin Erbol, a Turkic diplomat, ex-Ambassador of Turkey in Pakistan – P. 30

Satpayev Kanysh Imantayevich (12.04.1899 – 31.01.1964), a Public Figure, scientist, the founder and the first President of the Kazakh SSR Academy of Sciences. Under his name go: the Institute of Geological Sciences of the Kazakh SSR AS (Science Committee, RK MES) (Almaty city), the Kazakh National Research Technical University (Almaty city) and a city in Karaganda oblast – P. 42, 87

Seitzhanov Zufar Nursapovich, a folklore researcher, Doctor of Philological sciences, Professor of the al-Farabi KazNU (Almaty city) – P. 87, 206

Shen Shitsai (1892 – 03.07.1970), Commander-in-chief of Provincial Troops Eastbound of Xinjiang since July, 1931, Governor of Xinjiang since 12.03.1933 till 31.08. 1944 – P. 78

Suleiman Demirel (01.11.1924 – 17.06.2015), a State and Public Figure, (1965–71; 1975–77; 1977–78;1979–80;1991–93) Prime Minister, (17.05.1993 – 16.05.2000) President of the Turkic Republic – P. 31, 81

T

Tasmagambetov Imangali Nurgaliyevich (born 09.12.1956), a State and Public Figure, Candidate of Economic sciences, Doctor of Political Sciences, Deputy Prime Minister of the Republic of Kazakhstan in 1995–1997, 2016–2017. Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Republic of Kazakhstan to the Russian Federation since February, 3, 2017 till the present – P. 202

Tazhibayev Abdilda (04.02(22.01)1909 – 23.09.1998), a poet, dramatist, People's writer of Kazakhstan – P. 31

Tekin Shakira Halifakyzy (born 01.07.1952), Halifa Altay's daughter, a representative of the Kazakh diaspora (Turkey, Istanbul city) – P. 88

Tunaboily Shakura Halifakyzy (born 06.05.1957), Halifa Altay's daughter, a representative of the Kazakh diaspora (Turkey, Istanbul city) – P. 88

Turan Yazgan (1938 – 22.11.2012), a Turkish scientist, Public Figure – P. 87
Tursunkulov Kalaubek Kudaibergenuly (25.03.1934 – 02.02.2009), a writer, Public Figure – P. 31
Tyshkanbayev Bukhara Chundzhabayevich (1920–1985), a writer, repatriate of 1962 from China – P. 31

V

Valikhanov Chokan Chingizovich, the real name Mukhammed-Hanafiya (November 1835 – 10.04.1865), an outstanding Kazakh scientist, orientalist, folklorist, ethnographer, geographer, enlightener – P. 7
Vdovukhina Tatyana Vasilievna (born 20.11.1945), a librarian of the Scientific and Bibliographic Department, the «Gylym Ordasy» RSE Central Scientific Library (Almaty city) – P. 8

Z

Zhabagytayuly Nariman, a translator, journalist (Urumqi city, Xinjiang, PRC) – P. 31, 81
Zhabayev Zhambyl (28.02.1846 – 22.06.1945), an akyn, zhyrau – 31 P.
Zhaisanbayuly Akhmetkali, Mullah – P. 78
Zhumabayev Abilmazhin (22.03.1929 – 28.03.2013), a writer, translator – P. 31
Zhumadilov Kabdesh (born 25.04.1936), a People's writer of Kazakhstan, the State Prize laureate, repatriate of 1962 from China (Almaty city) – P. 31, 87
Zhuniskyzy Bibatish (born 18.08.1932), Halifa Altay's wife (Almaty city) – P. 88

AÇIKLAMALI İSİMLER LİSTESİ

A

Abay (İbrahim) Kunanbayoğlu (10.08.1845 – 06.07.1904), ünlü Kazak şairi, besteci ve filozofu, kazak yazılı edebiyatı ve edebi dilinin kurucusuydu. Almatı'daki Kazak Milli Pedagoji Üniversitesi ve Devlet Akademik Opera ve Bale Tiyatrosu'na, Karağandı ilindeki bir şehre Abay'ın isimi verilmiştir – S. 38, 94.

Abcanov Hangeldi Mahmutoğlu (11.10.1953), profesör, tarih doktoru, Kazakistan Cumhuriyeti Ulusal Bilimler Akademisi'nin akademisyeni, 2011'den itibaren Ç.Ç. Valihanov Tarih ve Etnoloji Enstitüsü Müdürü (Almatı) –S. 10.

Abdimanapov Sarsengali Abdugalioğlu (15.09.1949), pedagoji doktoru, 02.2004 – 04.2008 L.N. Gumilov Avrasya Devlet Üniversitesi Rektörü (Astana) – S. 97.

Abdullah Ömer Nasif (1939), 1983 – 1993 Dünya İslam Birliği Genel Sekreteri, Dünya Müslümanları Kongresi'nin Başkanı – S. 38.

Acigali Serik Eskendiroğlu (17.02.1952), tarihçi, etnolog ve etnoarkeolog, profesör, tarih doktoru, Uluslararası Doğu Ülkeleri Mimar Akademisi'nin üyesi, 1999'dan itibaren Ç.Ç. Valihanov Tarih ve Etnoloji Enstitüsü Etnoloji bölümünün başkanı, 2001'den itibaren Ç.Ç. Valihanov Tarih ve Etnoloji Enstitüsü tarafından düzenlenen Moğolistan ve Çin kapsamlı etnolojik-etnoarkeolojik araştırma heyetinin yönetmeni (Almatı) – S. 10, 98.

Ahmet Bican Ercilasun, Türk bilim adamı, dilbilimci – S. 97.

Akiner Shirin (16.06.1943), Türkolog, politolog, profesör, doktor, Orta Asya uzmanı (Birleşik Krallık, Londra) – S. 37, 92.

Ali Özek, teolog, profesör – S. 97.

al-Maşani Akcan Caksıbekoğlu (1906 – 02.05.1997), jeoloji doktoru, Kazak Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Bilimler Akademisi'nin üyesi ve ilk kurucularından biri (Almatı) – S. 97.

Altay Abdulsamet Halifeoğlu (01.07.1950), Fransa Kazak İhtiyarlar Kurulu'nun Başkanı, Halife Altay'ın oğlu (Fransa, Paris) – S. 98.

Altay Abdulsattar Halifeoğlu (01.07.1946 – 2013), Norveç Kazak diasporasının temsilcisi, Halife Altay'ın oğlu, Türkiye'de toprağa verilmiştir – S. 98.

Altay Abdurrahim Halifeoğlu (02.07.1955), Ağustos 2016'dan bu yana "Halife Altay" Uluslararası Hayır Vakfı Yönetim Kurulu'nun Başkanı, Halife Altay'ın oğlu (Almatı) – S. 10, 98.

Altay Adnan Halifeoğlu (19.08.1964), «Sika Kazakhstan» firmasının müdür yardımcısı, Halife Altay'ın oğlu (Almatı) – S. 10, 98.

Altay Dariğa Yusifbekkızı (20.01.1961), Halife Altay'ın gelini (Almatı) – S. 98.

Avezov Muhtar Omarhanoğlu (16(28).09.1897 – 27.06.1961), Kazak SSC Bilimler Akademisi kurucularından biri, akademisyen, yazar, Abay'ı

tanıma ve öğrenme ilimin oluşturucusu, onun adında Almatı Devlet Akademisi Drama Tiyatrosu, Edebiyat ve Sanat Enstitüsü (Almatı) ve Çimkent'te Güney Kazakistan Devlet Üniversitesi yer almaktadır – S. 3.

Avezov Murat Muhtaroğlu (01.01.1943), filoloji doktoru, Kültür, 1992 – 1995 Kazakistan'ın Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki Tam Yetkili Büyükelçisi ve Ekim 2007'den bu yana Muhtar Avezov Fonu'nun Başkanı (Almatı) – S. 36.

B

Balgabayev Sultanali Bazarbayoğlu (21.05.1946), gazeteci, oyun yazarı, öğretmen, 1992 yılındaki Dünya Kazaklar Birliği Başkanlığının Başkan Vekili ve T. Curgenev Kazak Ulusal Sanat Akademisi'nin profesörü, Kazakistan Cumhuriyeti Onur Ödülü'nün sahibi (Almatı) – S. 94.

Baloğlu Niyazi, "Türk İslam Birliği" merkezinin başkanı – S. 36.

Baltabayeva Gülgazira Nurankızı (06.01.1954), tarih doktoru, halk adamı, 1989–1999 yıllarında Ulusal Bilimler Akademisi Sosyal Bilimler Bölümü Bilimsel Sekreteri, 2010 yılından itibaren Dünya Kazaklar Birliği Analitik Merkezi Müdürü (Almatı) – S. 10, 98, 196.

Berdibay (Berdibayev) Rahmankul (02.12.1927 – 03.04.2012), filoloji doktoru, profesör, Kazakistan Cumhuriyeti Ulusal Bilimler Akademisi'nin akademisyeni – S. 97, 196.

C

Cabağıtayoğlu Nariman, çevirmen, gazeteci (Urumçi, Sincan, Çin Halk Cumhuriyeti) – S. 36, 92.

Cambıl Cabayev (28.02.1846 – 22.06.1945), şair, hikâyeci – S. 36.

Caysanbayoğlu Ahmetkali, din adamı – S. 89–90.

Cumabayev Abilmecin (22.03.1929 – 28.03.2013), yazar, çevirmen – S. 36.

Cumadilov Kabdeş (25.04.1936), Kazakistan Halk yazarı, ulusal ödülün sahibi, 1962 yılında Çin'den Kazakistan'a göç etmiş (Almatı) – S. 36, 97, 198.

Cüniskızı Bibatiş (18.08.1932), Halife Altay'ın karısı (Almatı) – S. 98, 198.

Ç

Çan Kay Şek (31.10.1887 – 05.04.1975), Çin'deki askeri figür ve siyasetçi, 01.04.1925 – 05.04.1975 Kuomintang Başkanı, 10.10.1928 – 15.12.1931 ve 10.10.1943 – 20.05.1948 Çin Milli Hükümeti'nin Devlet Başkanı, 20.05.1946–05.04.1975 Zhonghua Minguo (Çin, Tayvan) Devlet Başkanı, Mareşal General – S. 35, 91.

D

Dautoğlu Sarsenbi, filoloji doktoru, D.A. Konayev Avrasya Hukuk Akademisi'nin profesörü (Almatı) – S. 97, 197.

Davadorcı S., Budist tapınağının Laması (Moğolistan, Ulan Batur) – S. 37.

Derbisali Absattar hacı (15.09.1947), filoloji doktoru, Kazakistan Cumhuriyeti Ulusal Bilimler Akademisi'nin Onursal Akademisyeni, 2000 –

2013 yıllarında Kazakistan Baş Müftüsü, Şubat 2013'den bu yana R.B. Süleymenov Şarkiyat Enstitüsü Müdürü (Almatı) – S. 10, 95, 197.

E

Egeubayeva Gülnar Kurmaşkızı (06.01.1955), kütüphaneci-bibliograf, RMK "Gılım Ordası" Merkez Bilim Kütüphanesi, Nadir Kitaplar, El Yazması Eserler ve Ulusal Edebiyat Bölümü Çalışanı (Almatı) – S. 10.

Ekmeleddin İhsanoğlu, Türk bilim adamı – S. 97.

Enis Turan, gazeteci – S. 97, 197, 205.

F

Fahd İbn Abdülaziz Al Saud (1925 – 2005), 13.07.1982 – 01.08.2005 döneminde Suudi Arabistan Kralı – S. 37.

Ğ

Gabbasoğlu Hibadat (16.04.1955), avukat, çevirmen (Almatı) – S. 10.

Gaysabayoğlu Magaviya, din adamı – S. 89.

H

Hasan Oraltay (1933 Çin – 2010 Türkiye), kamu figürü, yazar, radyo gazetecisi, Uluslararası Alaş ödülünün sahibi (Türkiye, Salihli) – S. 92, 201, 204.

Hoca Ahmet Yesevi (1166/67 vefat etti), Yesevilik adı verilen tasavvufî akımının mimarı – S. 36, 92, 152.

İ

İstemihan Talay, Türkiye'nin eski Kültür Bakanı – S. 97.

K

Kalicanov Valihan Kalicanoğlu (18.03.1948), ünlü figür, gazeteci, yazar, edebiyatçı alim, filoloji doktoru, Ulusal Bilimler Akademisi'nin üyesi. 2012'den beri M.O. Avezov Edebiyat ve Sanat Enstitüsü Müdürü (Almatı) – S. 10.

Kamzabekoğlu Dihan (19.06.1966), edebiyatçı alim, Ulusal Bilimler Akademisi'nin üyesi, filoloji doktoru, profesör, L.N. Gumilov Avrasya Devlet Üniversitesi Rektör Yardımcısı (Astana) – S. 97, 199.

Kara Abdulvahap Sündetoğlu (19.11.1961), tarihçi, tarih doktoru, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi profesörü, Türkiye Kazak diasporasının temsilcisi (Türkiye, İstanbul) – S. 93, 199, 204.

Karakelenoğlu Akif (1883–1938), Halife Altay'ın babası – S. 89.

Kassenov Kaynolla Zeynollaoğlu (30.08.1958), ekonomi doktoru, 1992 yılındaki 1.Dünya Kazaklar Kurultayı'nın delegesi, 10.01.1996 – 05.05.1997 Batı Kazakistan ili Börli ilçesinin kaymakamı, 11 Mart 2013 tarihinden beri Karpovskiy North şirketinin Genel Müdürü (Oral) – S. 10.

Kaymakbayeva Karlığaş Eskendirkızı (29.05.1966), RMK "Gılım Ordası" Merkez Bilim Kütüphanesi Başkanı (Almatı) – S. 10.

Kemal Önder, gazeteci – S. 97, 204.

Kinayatoğlu Zardıhan (31.12.1940 – 22.11.2016), tarihçi, bilim adamı, Moğolistan'ın devlet ve kamu figürü, diplomat, tarih doktoru, profesör, 1990–1992 yıllarında Moğolistan Başbakan Yardımcısı, Moğolistan Büyük Hural Başkanı Yardımcısı, 1997–2016 yılları arasında Ç.Ç. Valihanov Tarih ve Etnoloji Enstitüsü'nde Bölüm başkanı ve baş araştırmacısı (Almatı) – S. 37, 199.

Kocahmetov Rahat Sağatbekoğlu (25.09.1959), «EkoGeoProekt» Araştırma ve Üretim Merkezi Direktörü (Almatı) – S. 10.

Kodarkızı Melike (188 –1940), Halife Altay'ın annesi – S. 89.

Konayev Dinmuhamed Ahmetoğlu (12.01.1912 – 22.08.1993), devlet ve halk figürü, Kazak SSC Komünist Partisi Merkez Komitesi Birinci Sekreteri (1960–1962 ve 1964–1986), Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi Siyasi Bürosu üyesi (1971–1987), üç kez Sosyalist Emek Kahramanı (Almatı) – S. 37, 97, 200.

Konırbayeva Külsya Mahrackızı (11.12.1956), felsefe doktoru, Felsefe, Siyaset ve Din Bilimleri Enstitüsü'nün kıdemli araştırmacı, çevirmen, editör (Almatı) – S. 10, 200.

Korabay Serikkazı Sıbanbayoğlu (13.07.1957), edebiyatçı alim, filoloji doktoru, profesör, M.O. Avezov Edebiyat ve Sanat Enstitüsü Abay ve Yeni Dönem Edebiyatı Bölümü Başkanı (Almatı) – S. 10, 98, 200.

Kostina Diana Mihailovna (01.10.1944), tarihçi, öğretmen, İngilizce çevirmen (Almatı) – S. 10.

Kurtuluş Taşkent (1944), Türk diplomatı, Türkiye'nin Kazakistan Büyükelçisi (1995–1999) – S. 30, 200.

L

Lars Johanson (08.03.1936), Türkolog, profesör (Almanya, Mainz) – S. 36, 92, 97,198.

Lee Dunhui (15.01.1923),1988 – 2000 Zhonghua Minguo (Çin Cumhuriyeti, Tayvan) Devlet Başkanı ve Kuomintang partisinin Başkanı – S. 37.

M

Mahmud Fehmi Hicazi, din ve halk figürü, ilim adamı, profesör, Mısır Arap Dili Akademisi Akademisyeni, Ağustos 2014'e kadar Nur-Mübarek Üniversitesi (Almatı) Müdürü – S. 96.

Mahfuz al-Âmin, Arap gazetecisi – S. 97.

Mamaşev Talgat Asıloğlu (14.10.1948), devlet ve halk adamı, 2004'den beri Dünya Kazaklar Birliği Birinci Başkan Yardımcısı. 2007 yılından bu yana "Tuvğan til" Uluslararası siyasi, edebi, bilimsel dergisinin baş editörü (Almatı) – S. 10, 200.

Mark Kirchner, Türkolog, Justus-Liebig Giessen Üniversitesi Türkoloji Enstitüsü Direktörü (Almanya, Giessen) – S. 36, 92, 97, 199.

Mıncani Niğmet Muhamettüsipoğlu (1922–1993), Çin'deki Kazak tarihçi, etnolog, dilbilimci, yazar, romancı, çevirmen, kamu figürü (Urumçi, Sincan, Çin) – S. 36, 92.

Muhammed Salim Afi, Birleşik Arap Emirlikleri Kur'an Kerim yayınevinin direktörü – S. 38.

Muhamedcanov Kaltay (24.12.1928 – 07.05.2001), Kazakistan ulusal yazar – S. 97, 201.

Muratbekov Sain Muratbekoğlu (15.10.1936 – 13.03.2007), yazar, kamu figürü – S. 36.

Murtaza (Murtazayev) Şerhan (28.09.1932), kamu figürü, Kazakistan Halk yazarı – S. 36.

N

Namık Kemal Zeybek (1944), Türk siyasetçi, devlet adamı – S. 97.

Naymanbayev Kaldarbek (1939 – 2004), yazar, kamu figürü, 09.1992 – 09.2004 Dünya Kazaklar Birliği Birinci Başkan Yardımcısı (Almatı) – S. 37, 94, 97, 201.

Nazarbayev Nursultan Abişoğlu (06.07.1941), devlet ve kamu figürü, Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, 1992 tarihinden bu yana Dünya Kazaklar Birliği'nin Başkanı – S. 37–38, 93–95, 151–152, 201.

Nejat Diyarbekirli, Türk akademisyen – S. 97.

Nureddin Nurhan, Türkiye diplomatı, Türkiye'nin Köln'deki konsolosu – S. 36.

O

Ongarsınova Fariza (25.12.1939 – 23.01.2014), şair ve Kazak Halk yazarı – S. 97, 201.

Osman Sertkaya, Türk akademisyen, Türkolog – S. 97.

Ovalı Ayten Halifekızı (17.04.1965), Halife Altay'ın kızı, Kazak diasporasının temsilcisi (Türkiye, İstanbul) – S. 98.

S

Satpayev Kanış Imantayoğlu (12.04.1899 – 31.01.1964), kamu figürü, bilim adamı, SSCB Bilimler Akademisi ve Kazak SSC Bilimler Akademisi'nin Akademisyeni, Kazak SSC Bilimler Akademisi'nin ilk başkanı ve kurucularından biri. Onun adı Almatı'daki Kazak SSC Bilimler Akademisi Jeoloji Enstitüsü, Kazak Ulusal Teknik Araştırmalar Üniversitesi ve Karagandı ilindeki bir kente verilmiştir – S. 43, 97.

Seyitcanov Zufar Nursapaoğlu (27.05.1941), folklorcu alim, filoloji doktoru, al-Farabi Kazak Devlet Üniversitesi'nin profesörü (Almatı) – S. 97, 202.

Selahaddin Erbol, Türkiye diplomatı, Türkiye'nin Pakistan'daki Büyükelçisi – S. 35.

Süleyman Demirel (01.11.1924 – 17.06.2015), devlet ve kamu figürü, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı (1975–77, 1965–71, 1977–1978, 1979–1980 ve 1991–1993) ve Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı (17.05.1993–16.05.2000) – S. 36, 92.

Ş

Şin Şi Sey (Sheng Shi Tsai) (1892 – 03.07.1970), Temmuz 1931'den itibaren Sincan Doğu İller Kuvvetleri komutanı, 12.03.1933 – 31.08.1944 döneminde Sincan guvernörü – S. 90.

T

Tacibayev Abdilda (04.02.(22.01.)1909 – 1998), Şair, Kazak Halk Yazarı – S. 36.

Tasmagambetov Imangali Nurgalioğlu (09.12.1956), devlet ve kamu figürü, Yrd. Doçent, Ekonomi Bilimi ve Siyaset Bilimi Doktoru, 1995–1997, 2016–2017'de Kazakistan Başbakan Yardımcısı, 3 Şubat 2017'den bu yana Kazakistan Cumhuriyeti'nin Rusya Federasyonu Olağanüstü ve Tam yetkili Büyükelçisi – S. 202.

Tekin Şakira Halifekızı (01.07.1952), Kazak diasporasının temsilcisi, Halife Altay'ın kızı (Türkiye, İstanbul) – S. 98.

Tışkanbayev Buhara Şoncabayoğlu (1920–1985), yazar, 1962 yılında Çin'den Kazakistan'a göç etti – S. 36.

Tunaboylu Şeküre Halifekızı (06.05.1957), Kazak diasporasının temsilcisi, Halife Altay'ın kızı (Türkiye, İstanbul) – S. 98.

Turan Yazgan (1938 – 22.11.2012), Türk akademisyen ve kamu figürü – S. 97.

Tursınkulov Kalavbek Kudaybergenoğlu (25.03.1934 – 02.02.2009), yazar, kamu figürü – S. 36.

V

Valihanov Çokan Çengizoğlu, gerçek ismi *Muhammed-Hanefiyye* (Kasım 1835 –10.04.1865), büyük Kazak düşünür ve oryantalist, tarihçi, folklorist, etnograf, coğrafyacı, eğitimci – S. 9.

Vdovuhina Tatiana Vasilyevna (20.11.1945), RMK "Gılım Ordası" Merkez bilim Kütüphanesi Bilimsel-bibliyografik Bölümü kütüphanecisi (Almatı) – S. 10.

Y

Yıldırım Meşküre Halifekızı (15.01.1959), Kazak diasporasının temsilcisi, Halife Altay'ın kızı (Türkiye, İstanbul) – S. 98.

ЕСІМДЕР КӨРСЕТКІШІ
ەسىمدەر كورسەتكىشى
ИМЕННОЙ УКАЗАТЕЛЬ
NAME INDEX
İSİMLER

А

Абдаллаһ Б.А. 193
Абзал Бөкен 47
Абуманат Д. 679
Абызұлы С. 169
Адырбек Н. 442
Аймағанбет Г. 255
Айманұлы Қ. 136, 443
Аймахан Қ. 170, 444
Айнабеков Б. 143–145, 598
Ақытұлы Ғ. 273
Алтай Абдулсәмет. 377
Алтай Абдұрраһим 711, 735
Алтай Б. 28
Алыптекин Е. 25, 66
аль-Фараби 354, 693
Амандық Б. 340
Аманжол Қ. 279
Андарбай С. 340
Асқаров А. 630
Асылбеков А. 40, 452
Ауганбаев М.А. 34
Ауғанбаев Ә. 29
Ахмет А. 280, 340, 679
Ахмет В. Ержуласун 36
Ахметбекұлы А. 79, 80
Ахметжан Т. 70
Аяған Б. 346
Аян 155

Ә

Әбдіғаффар Қ. 340
Әбдіманапов С.Ә. 281
Әбдірайым А. 345
Әбдірайымқызы М. 470
Әбдіраман Ө. 137
Әбдірахманова Г. 297
Әбдірашев Рүстем 23
Әбдішүкір А. 340

Әбжет Б. 146
Әбілхан 89
Әбішев Қ. 13
Әдекенов М. 156
Әзібаева Б. 171
Әкімханұлы М. 157
әл-Машани А. 71, 203
әл-Мәжени Т. 197, 198, 305, 384, 462
әл-Фараби 191
Әлиханұлы Ж. 341
Әлхан А. 335, 338
Әлімжанов И. 453
Әнесов Ғ. 453
Әуезов М. 173
Әуелбеков Ә. 454
Әше Қ. 258, 342
Әшенов Қ. 114, 199, 493
Әшімұлы Ә. 259
Әшімханұлы Д. 50

Б

Бабаев И. 306
Байбақ О. 41
Байділдаева Г. 200
Баймагамбетова А.Ж. 362, 363, 365, 366, 371
Баймолда Д. 319, 364, 385
Байырбек Н. 158, 159, 343, 386
Балғабаев С.Б. 201, 244, 387, 388
Балтабаева К.Н. 327, 329, 333–335, 338, 360–363, 365–366, 371, 389
Бапи Е. 42
Башташ М. 327
Бәдіғұлов М. 14
Бәйбекұлы Қ. 455
Бәкірова А. 43
Бегімтаев Ш. 282
Бейсен Д. 390
Бекенқызы Сәуле қажы 729
Бекет У. 360
Бектасова Г. 202
Бердәли К. 690
Бердібай Р. 100–101, 172
Бибәтіш қараңыз: Жүнісқажықызы Б.
Бимұханбетұлы Е. 307
Ботыбаева Г. 192

Бошалақов Ж. 456
Бөдешұлы Ж. 45, 115, 260, 298
Біләлұлы Б. 254, 318
Бірліkқызы Ы. 536, 722

Г

Галиев А.А. 34
Гумилев Л.Н. 287

Ғ

Ғаббас Қаһарман 744
Ғаббасов С. 215
Ғабдулхақ Имрән 744
Ғабитханұлы Қ. 147
Ғадасқызы Н. 72
Ғылмани С. 415

Д

Дауіт С. қараңыз: Дәуітұлы С.
Дәлейұлы Ұ. 392
Дәулетов Т. 174, 246, 650
Дәуітұлы С. 280, 283
Декелбаев Е. 204
Деміpқол Абдұррахим 712
Дербісәлі Ә. 205–206
Дилдаева Д. 192
Дөрбетханқызы Б. 160
Дуанабай Ж. 457
Дүйсен Б. 175
Дүйсен С.Ж. 346
Дүйсенбайұлы Е. 242

Е

Елубаев С. 537
Енис Туран 10
Еңсенов Қ.А. 346
Ер Жәнібек 308
Ережеп Закен Қайсаұлы 141
Ержанұлы Е. 378
Ермекбай Ж.А. 362–363, 365–366, 371
Ерімбет Б. 48
Есали А. 177
Есенбайқызы М. 247
Есенбекұлы Қ. 116
Есенқұлұлы А. 262
Ескендір Ә. 320
Ескендірұлы Ә. 284
Есламғалиұлы М. 242

Есмағамбетов Қ. 81
Естен А. 242

Ж

Жақсанов О. 49
Жақсылықұлы Ә. 102
Жақыпбай 141
Жамаладдин А. 50
Жаналтай Д.Ж. 148–149, 697–698, 701–708, 710, 729–730, 735, 742–743
Жаныбеков Шангерей 354, 693
Жасынова Р. 117–118
Жәнібеков Ш. 263
Жиенғалиев Б. 15, 458
Жулабова У.Л. 728
Жумашева К. 192
Жұбанов Н. 152, 345
Жұлдыз Мұстафа 208, 241
Жұмабергентегі Ж. 447
Жұмаділов Қ. 299
Жұмашева Қ. 242, 296
Жұмашұлы А. 209
Жұртбай Т. 300
Жүнісбаев Н. 51
Жүнісқажықызы Б. 150, 261, 394
Жүнісқызы Б. қараңыз: Жүнісқажықызы Б.
Жүнісов М. 16
Жың Чың Жия 141

З

Замани Мұхаммад Хасан 475
Заңәділұлы Н. 243
Зарқұмұлы Н. 308
Заут Б. 335, 338
Заханқызы С. 160
Зәкенұлы Т. 119, 138
Зуқа батыр 391
Зұң-Хуа 141

И

Исламбек Қ. қараңыз: Исламбеков Қ.
Исламбеков Қ. 142, 382

Й

Йохансон Ларс 3

К

Кабульдинов З.Е. 338
Калымов А. 328, 422

Канапьянова З. 192
Каратаев А. 423
Касумова К. 356
Кәбеков И. 349
Кәкішұлы Т. 191
Кәпқызы Е. 103, 139, 285, 592
Кәпұлы Д. 274
Кәрібаев Б. 367
Кәрімхан З. 379, 395
Керім Кекілік 463
Кескі Ғұсман 714–717, 724, 726
Кескіұлы Ғұсман қараңыз: Кескі Ғұсман
Кирхнер (Kirchner) *Марк З,* 64–65, 75, 286
Кудуспекова Г. 192
Кулжан Р. 339
Күзембай Қ. 163
Күлімбетов М. 451
Күмісбаев Ш. 257
Күмісбайұлы Ш. 262
Кішібеков Д. 179

Қ

Қабдолда Қ. 369–370, 396, 410, 459
Қазбек Н. қараңыз: Қазыбек Н.
Қазыбек Н. 125, 210, 236, 446
Қайратұлы Бекен 182
Қайырбеков Ә. 105, 460
Қалибек Хакім 69, 271, 297, 299–302, 304
Қалиев Ж.Н. 346
Қалиқызы Д. 180
Қалтай қараңыз: Мұхамеджанов Қ.
Қамбартегі Қ.Ә. 121
Қамзабекұлы Д. 288
Қамшыгер С. 296
Қара Ә. 113, 265–266, 289, 372, 382, 398–400
Қасымбаев Ж. 321
Қасымбеков М 651
Қасымов А. 690
Қауғабай О. 122, 330, 461
Қизатұлы Н. 83
Қинаятұлы З. 297, 301
Қирабаев С. 171
Қожа Салтанат 394
Қожан 372
Қожаұлы Тимур 5

Қойгелдиев М. 321
Қонаев Д.А. 54
Қонырбаева К.М. 327, 333–334
Қорабаев С.С. қараңыз: Қорабай С.
Қорабай С. 58, 267, 351, 389
Қуаттегі Д. 106
Қуртулуш Ташкент 111
Құдышев О. 30
Құныпияұлы К. 462
Құрманбайұлы Ү. 268
Құсанбаев С. 373
Құсманұлы Асан 758
Қыдырәлі Қ. 340
Қыдырбайұлы Б. 290
Қыдырхан У. қараңыз: Қыдырханұлы У.
Қыдырханов У. қараңыз: Қыдырханұлы У.
Қыдырханұлы У. 18, 31, 151, 211–214, 269, 310, 332

М

Мағауин Е. 19
Мағзи У. 93
Мағзиұлы У. 20
Мағзомұлы Б. 55, 458
Мажитов С.Ф. 362, 363
Макен С. 338
Мамашев Т.А. 270, 327, 333–335, 338, 362–363, 365–366, 371
Мархабаев А. 107
Масғұтұлы Х. 322
Мауқараұлы А. 165–166, 182
Махамбетов Ш. 264
Маханбетқұлов Ә. 21
Махмұт К. 248
Машани Ақжан қараңыз: әл-Машани А.
Ма-Юң-Шин 141
Мәжени Т. қараңыз: әл-Мәжени Т.
Мәжитов С.Ф 365–366, 371
Мәжитұлы Б. 183
Мәмет С. 108
Мәшүров С. 474
Мендикулова Г.М. 129, 252
Меңдеке Ә. 124
Меһмет Соймен 711
Мурзагужинов М. 253
Мутанов Г.М. 354, 693
Мұқан 141

Мұқан С. 316
Мұқарапұлы А. 337, 355
Мұқибекұлы А. 271
Мұстафа Арыжы 463
Мұхамеджанов Қ. 131, 132, 179, 623,
Мұхамедқызы М. 272
Мұхамедова Райхан 286
Мұхаммед (с.ғ.с.) 273, 677, 686–687, 714–717, 719–721, 724
Мұхаммед А. 340
Мұхаммед Ақдам-ибн-Ғабдуллсамет 740
Мүбар Д. 679
Мүсірбаев Б. 32
Мүсірова Л. 184
Мырзахметұлы М. 215
Мырза-Хожа М. 278, 425

Н

Назарбаев Н. 145, 344, 522, 585, 589, 654
Найманбаев Қ. 47, 162, 185, 216, 217, 323, 352, 651
Нәбиұлы Ө. 274
Нөкішұлы Ғ. 125
Нуриден Р. 291
Нұрғалиев Р. 92, 723
Нұржекеұлы Б. 167, 311
Нұрмұхамбет Д. 464
Нұрмұхамед Д. 186
Нұрымбет Асқар қажы 735
Нысанбаев Ә. 164
Нысанбайұлы Р. 109

О

Олжай Қайнар 140
Омар А. 340
Омарова Г.Ә. 335, 338
Омарова Г.С. 273
Омарұлы Қ. 242
Оңғар Өмірбек 117
Оңғарбаев А. 56
Оңғарсынқызы Ф. 22, 23
Оңғарсынова Ф. қараңыз: Оңғарсынқызы Ф.
Оралтай Х. 1, 249, 326
Оспан 274, 312
Оспанов Қ. 94
Оспанұлы Қ. 450
Ошақбаева Ж.Б. 334

Ө

Өзтүрік Мұстафа 51, 559

Р

Райымбек 735
Рамазан Д. 126
Рахатұлы А. 33
Рахметұлы Ш. 268
Рубец Олег 154
Рузденов Б. 188
Рысбаев А. 374

С

Садықұл 141
Садыханұлы Жүніс қажы 318
Сапаралы Б. 57
Сарбалаұлы Б. 651
Сәид әл-Қахтани 690
Сәленұлы Ж. 320, 325
Сейтбеков С. 347
Сейітжан З. 547, 548
Сейтжанұлы З. 189
Сейхуни Ш. 110, 449
Сейітжанов З. 58
Сейітжанұлы З. 302
Соймен М. 728
Сорокумова М. 63
Сун бияу 141
Сыбанбай С. 220

Т

Тасмағамбетов И.Н. 353, 667
Тасымбеков А. 133
Тәукелов С. 537
Тоқашбаев М. 221, 275, 292
Тоқпатаев У. 468
Тоқсанбай Қ. 222
Тосын А. 223–225
Төлегенұлы Ш. 465, 466
Төлепберген Б. 303
Төлепберген М. 111
Төлеубаев Ә. 321
Төлөн 24
Тыныштықбай Е. 518
Тіркешбайқызы Ж. 152

У

Уатқан Б. 250, 293, 335, 336, 338, 348

Ұ

Ұшар Хамза 69

Ү

Үмбетбаева Р. 190
Үркімбайқызы Н. 59, 448
Үсентегі А. 445
Үсенұлы Құнафия 141

Х

Халифаұлы Абдұррахим 325
Хасенов С. 415
Хи шуэ-и 141
Хижази М.Ф. 294

Ч

Чолпан Куддүс 375

Ш

Шағатай Абдолла 194
Шайхулислам ибн Асадолла әл-Хамиди 742, 743, 745, 746
Шақабай 169
Шалқар К. 234
Шапорев Ю. 63
Шаукенова З.К. 347
Шахай Ш. 48
Шәкенұлы Ж. 153, 168, 235, 274, 312, 315
Шойбекұлы Ү. 154
Шойынбет Ж. 237
Шоқан М. 324
Шуленбаева Р. 430
Шынай Р. 505
Шындалиева М.Б. 416

Ы

Ықтияр Палтөре 181
Ынтыханұлы Қ. 304, 359
Ысмайыл З. 247

І

Ілиясұлы Ә. 299–302, 304

Ю

Юсупов М. 486

English

J

Johanson L. 3

K

Kirchner M. 3, 64, 65, 75, 286

L

Linda Benson 6

P

Paksoy H.B. 440

S

Svanberg Ingvar 6, 11, 35

Türk (Turkish)

A

Abdul Veli Can 76
Abdulvahap Kara 113, 265, 266, 289, 372, 382, 398–400
Ahmet B. Ercılasun 36
Akif Beki M. 77
Alı Abbas Çınar 295

B

Balğabaev S. 244
Berıkbolova Nurgül 376

C

Canaltay Delilhan 700

E

Enes Caneveser 130
Enıs Turan 10
Enver Durmuş 12
Erkın Alptekın 25, 66

H

Hasan Oraltay 1, 249, 326

I

Islambek Kazıbek 382
Islambekov Kazıbek 142

K

Kahraman Çakmak 78
Kemal Önder 7, 8
Kerım Keklık 9
Kuddüs Çolpan 375

M

Mansur Teycı 113
Mustafa Arıcı 9
Mustafa Yildiz 208, 241

O

Osman Keskin 714–717, 724, 726
Osman Taştan 113

Ş

Şakenulı Jadı 376
Şekür Turan A. 2
Şırzat Doğru 295

T

Tküugd 441

Z

Zafer Selvı 113

БІРЛЕСІП ЖАЗҒАН АВТОРЛАРДЫҢ ЕСІМ КӨРСЕТКІШІ
بىرلەسىپ جازعان اۆتورلاردىڭ ەسىم كورسەتكىشى
ИМЕННОЙ УКАЗАТЕЛЬ СОАВТОРОВ
NAME INDEX OF CO-AUTHORS
ORTAK YAZARLARIN İSİMLERİ

Ж

Жаналтай Д. 498, 506, 585
Жүнісова А. 585

З

Зиманов С. 667

К

Күнтуғанұлы М. 585

Қ

Қирабаев С. 667

Н

Нұрсапақызы Л. 582

С

Сейітжанов З. 526

Ы

Ысқақұлы Н. 585

ГЕОГРАФИЯЛЫҚ КӨРСЕТКІШ

А

Абай, ауд. Семей обл. – 19, 50-бб.

Abботтабад, қ. Пәнжап (Пенжаб) штаты, Үндістан – 16-б.

*Австралия (*Аустралия Одағы) – 18-б.

Ақшоқы, жер аты, ҚХР – 16-б.

Алматы, қ. Қазақ КСР және ҚР астанасы (1936–1997) – 1–2, 18–20, 39–47, 49, 50–55-бб.

Алматы, обл. – 17, 39, 53-бб.

Алтай, қ., аймақ, ШҰАР ҚХР – 11, 16, 44–46-бб.

Амман, қ. Иорданияның астанасы – 16-б.

Анадолы, қазіргі Түркия территориясының орталық өңірі – 47, 54, 71, 80, 83-бб.

Анкара, қ. Түркия Республикасының астанасы – 47, 54-бб.

Астана, қ., 1997 ж. 10 желтоқсанынан бері Қазақстан Республикасының астанасы (Ақмола – 1961 ж. дейін; 1961–1992 жж. – Целиноград; 1992–1998 жж. – Ақмола) – 54-б.

Ауғанстан (Ауғанстан Ислам Республикасы) – 17, 47-бб.

Аякөз, қ. Семей (қазіргі Шығыс Қазақстан) обл. – 19, 39, 53-бб.

Б

Баркөл, ауд. Құмыл аймағы, ШҰАР ҚХР – 16, 45-бб.

Батыс Қытай – 44-б.

Баян-Өлгий, аймақ, Моңғолия – 18-б.

Бейжің, қ. ерекше дәрежелі орталық қарауында, ҚХР астанасы – 17, 47-бб.

Бельгия (Бельгия корольдігі) – 17-б.

Бұлғын, өзен Шіңгіл ауд. Алтай аймағы, ҚХР – 16, 44-бб.

Бхопал, қ., әкімш. орт. Мадхья-Прадеш штаты, Үндістан – 16, 45-бб.

Біріккен Араб Әмірліктері – 18-б.

Г

Гансу, пров. ҚХР – 16, 44–45-бб.

Гейдельберг (Хайдельберг), қ. Германияның (Алманияның) оңтүстік батысында – 17-б.

Германия (Алмания) – 18, 46-бб.

Гималай, жер шарындағы ең биік тау жүйесі. Тибет тауларының солтүстігі мен Үнді-Ганг жазығының оңтүстігі арасында орналасқан – 45-б.

Голландия (Нидерланд, Нидерланд Патшалығы) – 17-б.

Гонконг, қ., арнайы әкімш. регион, ҚХР – 49-б.

Горган, қ., әкімш. орт. Гүлстан пров., Иран – 17, 48-бб.

Д

Дамаск, қ., Сирия – 16-б.
Дели, қ., Үндістан – 16, 45-бб.
Джидда, қ., Сауд Арабиясы – 20-б.
Дубай, қ., әкімш. орт. Дубай әмірлігі, Біріккен Араб Әмірліктері – 18-б.
Дюссельдорф, қ. Солтүстік Рейн-Вестфалия Федералды жерінің астанасы, Германия – 46-б.

Е

Еуропа – 17, 48, 54-бб.

Ж

Жамбыл, ауд. Алматы обл. – 17-б.
Жаранты, жер аты Шіңгіл ауд. Алтай аймағы, ШҰАР ҚХР – 16, 44-бб.
Жуңхуа Минго (Қытай Республикасы), Тайвань аралының атымен жиі аталады – 16–19-бб.

И

Иордания (Иордания Хашимит корольдігі) – 16, 47-бб.
Иран (Иран Ислам Республикасы) – 17, 47–48-бб.

К

Кабул, қ. Ауғанстанның астанасы – 17, 47-бб.
Каир, қ. Мысырдың астанасы – 20, 51, 152-бб.
Канпур, қ., Үндістан – 16, 45-бб.
Караши, қ., әкімш. орт. Синд пров., Пәкістан – 16–17-бб.
Кашмир, штат, Үндістан – 16, 45-бб.
Кеңсай (жоғарғы), зират, Алматы қ. – 20-б.
Кёльн, қ., Германияның (Алманияның) батысында – 17–18-бб.

Қ

Қазақ КСР, Қазақстан, Қазақстан Республикасы – 17–20, 44–45, 48–55-бб.
Қазан, қ. Татарстан Республикасының астанасы РФ – 52-б.
Қарағанды, обл. – 39-б.
Қарасай, ауд. – 39, 53-бб.
Қашқарбел, жер аты, ҚХР – 16-б.
Қостанай, обл. – 50-б.
Құддыс, қ., – 16-б.
Құмыл, аймақ, ҚХР – 16-б.
Қызылорда, обл. – 19, 39, 50, 53-бб.
Қырғауылды, ауыл Қарасай ауд. Алматы обл. – 39, 53-бб.

Қытай, Қытай Халық Республикасы, ҚХР – 11, 16–19, 44–45, 47–48-бб.

Л

Лахор, қ., Пәкістан – 46-б.

Лондон, қ. Ұлыбритания және Солтүстік Ирландия Біріккен патшалығының астанасы – 18, 48-бб.

М

Майнц, қ., әкімш. орт. Рейнланд-Пфальц жері, Германия (Алмания) – 17–18, 48, 54-бб.

Медине, қ. Хиджас ауд., Сауд Арабиясы – 18–20-бб.

Мекке, қ. Сауд Арабиясының батысында – 18, 20, 47-бб.

Моңғолия – 18, 49-бб.

Мұзапар-Абад, қ. Пәкістанның солтүстігінде, Азад Джамму және Кашмирдің әкімш. орт. – 16, 45-бб.

Мысыр (Мысыр Араб Республикасы) – 20, 51, 53-бб.

Мюнхен, қ. Германияның (Алманияның) оңтүстігінде – 17–18, 48-бб.

Н

Норвегия (Норвегия Корольдігі) – 18, 48, 55-бб.

П

Париж, қ. Францияның астанасы – 18, 48-бб.

Пәкістан (Пәкістан Ислам Республикасы) – 16–17, 45–47-бб.

Пәнжап, штат, Үндістан – 16-б.

Пешауер, қ., әкімш. орт. Хайбер-Пахтунхва пров. Пәкістан – 16, 45–46-бб.

Прага, қ. Чех Республикасының (Чехия) астанасы – 49-б.

О

Оксфорд, қ., Ұлыбритания – 18-б.

Орта Азия – 153-б.

Орталық Азия – 20, 51-бб.

Орталық Үндістан – 16, 45-бб.

Осло, қ., Норвегия астанасы – 18, 48-бб.

Ө

Өскемен, қ. Шығыс Қазақстан обл. әкімш. орт. – 39, 53–54-бб.

Р

Рауәлфинди, қ. Пәнжаб пров. Пәкістанның бұрынғы астанасы – 16, 45–46-бб.

Рединг, қ., Ұлыбритания – 18-б.

С

Салихлы, қ. Маниса пров., Түркия – 16, 47-бб.
Сауд Арабиясы (Сауд Арабия патшалығы) – 17–20, 48-бб.
Сәтбаев, қ. Қарағанды обл. 1990 ж. бері академик Қаныш Сәтбаевтың есімі берілді (1954–1990 жж. – Никольский, қ.) – 39, 53-бб.
Семей, обл. 1939–1991 жж. – 19, 39, 50, 53-бб.
Сирия (Сирия Араб Республикасы) – 16, 47-бб.
Солтүстік Қазақстан, обл. – 50-б.
Сұр, жер аты, ҚХР – 16-б.

Т

Тайвань, арал, Жуңхуа Минго (Қытай Республикасы) үкіметі орналасқан – 16–19, 47-бб.
Тайпей, қ. Тайвань аралында – 16, 19, 149, 150-бб.
Таксила, қ. Пәнжап штаты, Үндістан – 16-б.
Тарбағатай, тау, аймақ, ҚХР – 16-б.
Таяу Шығыс – 47-б.
Тәрнава, ауыл Пәнжап штаты, Үндістан – 16-б.
Тибет, ауд. Тибеттің таулы өлкесінде, Орталық Азия – 16, 44–45-бб.
Тула, жер атауы, ҚХР – 16-б.
Түркия, Түркия Республикасы – 16–20, 46–49, 52, 54–55-бб.
Түркістан, қ. Оңтүстік Қазақстан обл. – 17, 48-бб.

Ұ

Ұйғырқын, жер аты, ҚХР – 16-б.
Ұлан-батыр, қ., Моңғолия астанасы – 18-б.
Ұлыбритания – 17–18-бб.

Ү

Үндістан (Үндістан Республикасы) – 16, 45-бб.
Үрімжі, қ., әкімш. орт., ШҰАР ҚХР – 17, 47-бб.

Ф

Франция (Франция Республикасы) – 17–18, 26, 55-бб.

Х

Хайдельберг, қараңыз: Гейдельберг
Халаб, қ., Сирияның солтүстігінде – 16-б.

Һ

Һерипұр, қ. Пәнжап штаты, Үндістан – 16-б.

Ч

Чиңхай, пров. Қытайдың орталық бөлігінің батысында – 16-б.

Ш

Швейцария (Швейцария Конфедерациясы) – 18-б.
Шиелі, ауд. Қызылорда обл. – 19, 39, 53-бб.
Шығыс Түркістан – 46 б.
Шыңжаң, Шыңжаң Ұйғыр, автономиялы районы (ШҰАР), ҚХР – 11, 17, 44–45, 47–48-бб.
Шіңгіл, ауд. Алтай аймағы, ШҰАР ҚХР – 16, 44-бб.

Ы

Ырқа, жер аты, ҚХР – 16-б.
Ыстамбұл (Ыстанбұл), қ., Түркия – 17–18, 47–48-бб.

گەوگرافيالىق كورسەتكىش

ا

اباي، اۋد. سەمەي وبل. – 24، 60 ب.

ابوتتاباد، ق. ءپانجاپ (پەنجاب) شتاتى، ءۇندىستان – 21 ب.

اۋستراليا (اۋستراليا وداعى) – 23 ب.

اقشوقى، جەر اتى، قحر – 21 ب.

الماتى، ق. قازاق كسر جانە قازاقستان رەسپۋبليكاسىنىڭ استاناسى (1936–1997، 1993 ج.) – 3–4، 23، 40، 58–63 ب.

الماتى، وبل. – 22، 40، 62 ب.

التاي، ق.، ايماق، شۇار قحر – 21، 23–24، 56 ب.

اممان، ق. يوردانيانىڭ استاناسى – 21 ب.

انادولى، قازىرگى تۇركيا تەرريتورياسىنىڭ ورتالىق ءوڭىرى – 23، 58، 60، 62 ب.

انكارا، ق. تۇركيا رەسپۋبليكاسىنىڭ استاناسى – 58، 63 ب.

استانا، ق.، 1997 ج. 10 جەلتوقسانىنان بەرى قازاقستان رەسپۋبليكاسىنىڭ استاناسى (اقمولا – 1961 ج. دەيىن; 1961–1992 جج. – تسەلينوگراد; 1992–1998 جج. – اقمولا) – 63 ب.

اۋعانستان (اۋعانستان يسلام رەسپۋبليكاسى) – 21–22، 58 ب.

اياكوز، ق. سەمەي (قازىرگى شىعىس قازاقستان) وبل. – 23، 40، 62 ب.

ب

باركول، اۋد. قۇمىل ايماعى، شۇار قحر – 21، 56 ب.

باتىس قىتاي – 56 ب.

بايان-ولگي، ايماق، موڭعوليا – 23 ب.

بەيجىڭ، ق. مرەكشە دارەجەلى ورتالىق قاراۋىندا، قحر استاناسى – 22، 58 ب.

بەلگيا (بەلگيا كورولدىگى) – 22 ب.

بۇلعىن، وزەن شىڭگىل اۋد. التاي ايماعى، قحر – 21، 56 ب.

بحوپال، ق.، اكىمش. ورت. مادحيا-پرادەش شتاتى، ءۇندىستان – 21، 57 ب.

بىرىككەن اراب امىرلىكتەرى – 23 ب.

گ

گانسۋ، پروۆ. قحر – 21، 56 ب.

گەيدەلبەرگ (حايدەلبەرگ)، ق. گەرمانيانىڭ (المانيانىڭ) وڭتۇستىك باتىسىندا – 22 ب.

گەرمانيا (المانيا) – 22–23، 57 ب.

گيمالاي، جەر شارىنداعى ەڭ بيىك تاۋ جۇيەسى. تيبەت تاۋلارىنىڭ سولتۇستىگى مەن ۇندى-گانگ جازىعىنىڭ وڭتۇستىگى اراسىندا ورنالاسقان – 56 ب.

گوللانديا (نيدەرلاند، نيدەرلاند پاتشالىعى) – 22 ب.

گونكونگ، ق.، ارنايى اكىمش. رەگيون، قحر – 59 ب.

گورگان، ق.، اكىمش. ورت. گۇلستان پروۆ.، يران – 22، 58 ب.

د

داماسك، ق.، سيريا – 21 ب.

دەلي، ق.، ءۇندىستان – 21، 57 ب.

دجيددا، ق.، ساۋد ارابياسى – 24 ب.

دۋباي، ق.، اكىمش. ورت. دۋباي امىرلىگى، بىرىككەن اراب امىرلىكتەرى – 23 ب.

ديۋسسەلدورف، ق. سولتۇستىك رەين-ۆەستفاليا فەدەرالدى جەرىنىڭ استاناسى، گەرمانيا – 57 ب.

ە

ەۋروپا – 58 ب.

ج

جامبىل، اۋد. الماتى وبل. – 22 ب.
جارانتى، جەر اتى شىڭگىل اۋد. التاي ايماعى، شۇار قحر – 21، 56 ب.
جۇڭحۋا مينگو (قىتاي رەسپۋبليكاسى)، تايۆان ارالىنىڭ اتىمەن ءجيى اتالادى – 21، 23 ب.

ي

يوردانيا (يوردانيا حاشيميت كورولدىگى) – 21، 58 ب.
يران (يران يسلام رەسپۋبليكاسى) – 21–22، 58 ب.

ك

كابۋل، ق. اۋعانستاننىڭ استاناسى – 21، 58 ب.
كاير، ق. مىسىردىڭ استاناسى – كانپۋر، ق.، ءۇندىستان – 24، 61، 152 ب.
كانپۋر، ق.، ءۇندىستان– 21، 57 ب.
كاراشي، ق.، اكىمش. ورت. سيند پروۆ.، پاكىستان – 21–22 ب.
كاشمير، شتات، ءۇندىستان – 21، 56 ب.
كەگساي (جوعارعى)، الماتى ق. كەگساي زيراتى – 24 ب.
كولن، ق.، گەرمانيانىڭ (المانيانىڭ) باتىسىندا – 22 ب.

ق

قازاق كسر، قازاقستان، قازاقستان رەسپۋبليكاسى – 21–24، 56، 58–63 ب.
قازان، ق. تاتارستان رەسپۋبليكاسىنىڭ استاناسى رف – 61 ب.
قاراعاندى، وبل. – 40 ب.
قاراساي، اۋد. – 40، 62 ب.
قاشقاربەل، جەر اتى، قحر – 21 [ب.
قوستاناي، وبل. – 60 ب.
قۇددىس، ق.، يوردانيا، 1967 ج. بەرى يزرايلگە قارايدى – 21 ب.
قۇمىل، ايماق، قحر – 21 ب.
قىزىلوردا، وبل. – 23، 40، 60، 62 ب.
قىرعاۋىلدى، اۋىل قاراساي اۋد. الماتى وبل. – 40، 62 ب.
قىتاي، قىتاي حالىق رەسپۋبليكاسى، قحر – 21–22، 56، 58–59 ب.
قىتاي رەسپۋبليكاسى– 21، 23 ب.

ل

لاحور، ق.، پاكىستان – 57 ب.
لوندون، ق. ۇلىبريتانيا جانە سولتۇستىك يرلانديا بىرىككەن پاتشالىعىنىڭ استاناسى – 22، 58 ب.

م

ماينتس، ق.، اكىمش. ورت. رەينلاند-پفالتس جەرى، گەرمانيا (المانيا) – 22، 58، 62 ب.
مەدينە، ق. حيدجاس اۋد.، ساۋد ارابياسى – 22-24 ب.
مەككە، ق. ساۋد ارابياسىنىڭ باتىسىندا – 22، 24، 58–59 ب.

موڭعوليا – 23، 59 ب.
مۇزاپار-اباد، ق. پاكىستاننىڭ سولتۇستىگىندە، ازاد دجامموۋ جانە كاشميردىڭ اكىمش. ورت. – 21، 56 ب.
مىسىر (مىسىر اراب رەسپۋبليكاسى) – 24، 61 ب.
ميۋنحەن، ق. گەرمانيانىڭ (المانيانىڭ) وڭتۇستىگىندە – 22، 59 ب.

ن

نورۆەگيا (نورۆەگيا كورولدىگى) – 22، 59، 63 ب.

پ

پاريج، ق. فرانتسيانىڭ استاناسى – 22، 59 ب.
پاكىستان (پاكىستان يسلام رەسپۋبليكاسى) – 21–22، 57–58 ب.
پەنجاپ، شتات، ءۇندىستان – 21 ب.
پەشاۋەر، ق.، اكىمش. ورت. حايبەر-پاحتۋنحۆا پروۆ. پاكىستان – 21، 57 ب.
پراگا، ق. چەح رەسپۋبليكاسىنىڭ (چەحيا) استاناسى – 59 ب.

و

وكسفورد، ق.، ۇلىبريتانيا – 22 ب.
ورتا ازيا – 153 ب.
ورتالىق ازيا – 24، 61 ب.
ورتالىق ءۇندىستان – 21، 57 ب.
وسلو، ق.، نورۆەگيا استاناسى – 22، 59 ب.

ءو

وسكەمەن، ق. شىعىس قازاقستان وبل. اكىمش. ورت.– 40، 62–63 ب.

ر

راۋالفينديى، ق. پەنجاب پروۆ. پاكىستاننىڭ بۇرىنعى استاناسى – 21، 57 ب.
رەدينگ، ق.، ۇلىبريتانيا – 22 ب.

س

ساليحلى، ق. مانيسا پروۆ.، تۇركيا – 21، 58 ب.
ساۋد ارابياسى (ساۋد ارابيا پاتشالىعى) – 21، 23–24، 59 ب.
ساتباەۆ، ق. قاراعاندى وبل. 1990 ج. بەرى اكادەميك قانىش ساتباەۆتىڭ ەسىمى بەرىلدى (1954 – 1990 جج. – نيكولسكيى، ق.) – 40، 62 ب.
سەمەيى، وبل. 1939-1991 جج. – 24، 40، 60، 62 ب.
سيريا (سيريا اراب رەسپۋبليكاسى) – 21، 58 ب.
سولتۇستىك قازاقستان، وبل. – 60 ب.
سۇر، جەر اتى، قحر – 21 ب.

ت

تايۆان، ارال، جۇڭحۋا مينگو (قىتاي رەسپۋبليكاسى) ۇكىمەتى ورنالاسقان – 21، 23، 58 ب.
تايبەيى، ق. تايۆان ارالىندا – 21، 23 ب.
تاكسيلا، ق. پەنجاپ شتاتى، ءۇندىستان – 21 ب.

تارباعاتاي، تاۋ، ايماق، قحر – 21 ب.
تاياۋ شىعىس – 58 ب.
تارناۆا، اۋىل پەنجاپ شتاتى، ءۇندىستان – 21 ب.
تيبەت، اۋد. تيبەتتىڭ تاۋلى ولكەسىندە، ورتالىق ازيا – 21، 56 ب.
تۋلا، جەر اتاۋى، قحر – 21 ب.
تۇركيا، تۇركيا رەسپۋبليكاسى – 21–24، 57–59، 61–63 ب.
تۇركىستان، ق. وڭتۇستىك قازاقستان وبل. – 22 ب.

ۇ

ۇيعىرقىن، جەر اتى، قحر – 21 ب.
ۇلان-باتىر، ق.، موڭعوليا استاناسى – 23 ب.
ۇلىبريتانيا – 22 ب.

ءۇ

ءۇندىستان (ۇندىستان رەسپۋبليكاسى) – 21، 56–57 ب.
ءۇرىمجى، ق.، اكىمش. ورت.، شۇار قحر – 22، 58 ب.

ف

فرانتسيا (فرانتسيا رەسپۋبليكاسى) – 22–23، 63 ب.

ح

حايدەلبەرگ، قاراڭىز: گەيدەلبەرگ – 22 ب.
حالاب، ق.، سيريانىڭ سولتۇستىگىندە – 21 ب.

ھ

ھەرييۇر، ق. ءپانجاپ شتاتى، ءۇندىستان – 21 ب.

چ

چيڭحاي، پروۆ. قىتايدىڭ ورتالىق بولىگىنىڭ باتىسىندا – 21 ب.

ش

شۆەيتساريا (شۆەيتساريا كونفەدەراتسياسى) – 23 ب.
شيەلى، اۋد. قىزىلوردا وبل. – شىعىس تۇركىستان – 23، 40، 62 ب.
شىڭجاڭ، شىڭجاڭ ۇيعىر، اۆتونوميالى رايونى (شۇار)، قحر – 22، 56، 58–59 ب.
شىڭگىل، اۋد. التاي ايماعى، شۇار قحر – 21، 56 ب.

ى

ىرقا، جەر اتى، قحر – 21 ب.
ىستامبۇل . (ىستانبۇل)، ق.، تۇركيا– 22–23، 58–59 ب.

ГЕОГРАФИЧЕСКИЙ УКАЗАТЕЛЬ

А

Абайский, р-н Семипалатинской обл. – С. 28, 71.

Абботтабад, г. штата Пенджаб в Индии – С. 25.

Австралия – С. 27.

Акшокы, местность в Китае – С. 25.

Алма-Ата, г., столица Казахской ССР и Республики Казахстан (1936–1997; с 1993 г. под назв. Алматы) – С. 27.

Алматинская, обл. – С. 26, 41, 74.

Алматы, г. (см. также: Алма-Ата) – С. 5–6, 28–29, 41, 67, 69, 71–74, 76.

Алтай, г., округ (аймак) СУАР КНР – С. 13, 25, 65–67.

Алтайские, горы, Алтай, горная система в Азии – С. 66–67.

Амман, г., столица Иордании – С. 25.

Анатолия, срединная часть территории современной Турции – С. 67, 71, 75.

Анкара, г., столица Турецкой Республики – С. 67, 75.

Астана, г., столица Республики Казахстан с 10 декабря 1997 г. (Акмола до 1961 г.; Целиноград в 1961–1992 жж.; Акмола в 1992–1998 гг.) – С. 76.

Афганистан – С. 25–26, 68.

Аягоз, г. в Семипалатинской (затем Восточно-Казахстанской) обл. – С. 28, 41, 74.

Б

Баркольский, р-н округа Кумыл Китая – С. 25, 65.

Баян-Ольгийский, аймак Монголии – С. 27.

Бельгия – С. 26.

Ближний Восток – С. 68.

Булгын, озеро в Шынгильском р-не округа Алтай – С. 25, 64.

Бхопал, г., адм. центр штата Мадхья-Прадеш в Индии – С. 25, 65.

В

Великобритания – С. 26–27

Восточный Туркестан – С. 66.

Г

Ганьсу, пров. в Китае – С. 25, 65.

Гейдельберг (Хайдельберг), г. на юге-западе Германии – С. 26.

Германия – С. 26–27, 66.

Гималаи, высочайшая горная система Земли, между Тибетским нагорьем на севере и Индо-Гангской равниной на юге – С. 65.

Голландия – С. 26.

Гонконг, г., спец. адм. регион Китая – С. 69.
Горган, г., адм. центр пров. Голестан Ирана – С. 26, 68.

Д

Дамаск, г. в Сирии – С. 25.
Дели, г. в Индии – С. 25, 66.
Джидда, г. в Саудовской Аравии – С. 29.
Дубай, г., адм. центр эмирата Дубай Объединенных Арабских Эмиратов – С. 27.
Дюссельдорф, г., столица Федеральной земли Северный Рейн-Вестфалия, Германия – С. 66.

Е

Европа – С. 26, 69.
Египет – С. 29, 72.

Ж

Жамбылский, р-н Алматинской обл. – С. 26.
Жаранты, местность в Шынгильском р-не округа Алтай – С. 25, 64.

З

Западный Китай – С. 65.

И

Индия – С. 25, 65–66.
Иордания – С. 25, 68.
Иран – С. 25–26, 68.

К

Кабул, г., столица Афганистана – С. 26, 68.
Казань, г., столица Республики Татарстан Российской Федерации – С. 73.
Казахская ССР, Казахстан, Республика Казахстан – С. 26–29, 41, 64–65, 68–74, 76.
Каир, г., столица Египта – С. 29, 72.
Канпур, г. в Индии – С. 25, 66.
Карагандинская, обл. – С. 41.
Карасай, район – С. 41, 74.
Карачи, г., адм. центр пров. Синд Пакистана – С. 25–26.
Кашкарбель, местность в Китае – С. 25.
Кашмир, штат в Индии – С. 25, 65.
Кёльн, г. в западной части Германии – С. 26–27.
Кенсай (верхний), кладбище в Алматы – С. 29.

Китай, Китайская Народная Республика, КНР – С. 25–26, 28, 64–65, 68–69.

Костанайская (Кустанайская), обл. – С. 71.

Куддус, г. – С. 25.

Кумыл, округ (аймак) КНР – С. 25.

Кызылординская, обл. – С. 28, 41, 71, 74.

Кыргаулды, аул Карасайского р-на Алматинской обл. – С. 41, 74.

Л

Лахор, г. в Пакистане – С. 66.

Лондон, г., столица Соединенного королевства Великобритании и Северной Ирландии – С. 27, 69.

М

Майнц, г., адм. центр земли Рейнланд-Пфальц, Германия – С. 26–27, 69, 75.

Медина, г. р-на Хиджас Саудовской Аравии – С. 27–29.

Мекка, г. на западе Саудовской Аравии – С. 26–27, 29, 67–69.

Монголия – С. 27, 69.

Музаффарабад, г. на севере Пакистана, адм. центр территории Азад Джамму и Кашмир – С. 25, 65.

Мюнхен, г. на юге Германии – С. 26, 69.

Н

Норвегия – С. 27, 69, 76.

О

Объединенные Арабские Эмираты – С. 27.

Оксфорд, г. в Великобритании – С. 27.

Осло, г., столица Норвегии – С. 27, 69.

П

Пакистан, Исламская Республика Пакистан – С. 25–26, 66, 68.

Париж, г., столица Франции – С. 27, 69.

Пекин, г. особого статуса центр. подчинения, столица КНР – С. 26, 68.

Пенджаб, штат в Индии – С. 25.

Пешавар, г., адм. центр пров. Хайбер-Пахтунхва Пакистана – С. 25, 66.

Прага, г., столица Чехии – С. 69.

Р

Равалпинди, г., округ пров. Пенджаб, быв. столица Пакистана – С. 25, 66.

Рединг, г. в Великобритании – С. 27.

С

Салихли, г. в пров. Маниса в Турции – С. 25, 68.
Сатпаев, г. с 1954 г. в Карагандинской обл. (до 1990 г. под назв. Никольский) назван в честь академика Каныша Сатпаева – С. 41, 74.
Саудовская Аравия – С. 26–29, 69.
Северо-Казахстанская, обл. – С. 71.
Семипалатинская, обл. 1939–1991 гг. – С. 28, 71, 74.
Синьцзян, Синьцзян-Уйгурский, авт. р-н (СУАР) КНР – С. 13, 26, 64–65, 68–69.
Сирия – С. 25, 68.
Средняя Азия –
Стамбул, г. в Турции – С. 26–27, 67, 69.
Сур, местность в Китае – С. 25.

Т

Тайбэй, г. на острове Тайвань – С.25, 28, 149–150.
Тайвань, остров в Тихом океане, на котором находится правительство Чжунхуа Миньго (Китайская Республика, Тайвань) – С. 25, 28, 68, 149–150.
Таксила, г. штата Пенджаб в Индии – С. 25.
Тарбагатай, горы, регион в Китае – С. 25.
Тернава, деревня штата Пенджаб в Индии – С. 25.
Тибет, р-н в Центральной Азии на Тибетском нагорье – С. 25, 65.
Тула, местность в Китае – С. 25.
Туркестан, г. в Южно-Казахстанской обл. – С. 26, 68.
Турция, Турецкая Республика – С. 25–29, 66–70, 73,75–76.

У

Уйгыркын, местность в Китае – С. 25.
Улан-Батор, г., столица Монголии – С. 27.
Урумчи, г., адм. центр СУАР КНР – С. 26, 68.
Усть-Каменогорск, г., адм. центр Восточно-Казахстанской области – С. 41, 74, 76.

Ф

Франция – С. 26–27, 76.

Х

Халеб, г. на севере Сирии – С. 25.
Хайдельберг, см. Гейдельберг
Харипур, г. штата Пенджаб в Индии – С. 25.

Ц

Центральная Азия – С. 29, 72.
Центральная Индия – С. 25, 65.
Цинхай, пров. на западе центральной части Китая – С. 25.

Ч

Чжунхуа Миньго, Китайская Республика; часто используется название Тайвань по названию острова – С. 25, 28.

Ш

Швейцария – С. 28.
Шиелийский, р-н Кызылординской обл. – С. 28, 41, 74.
Шынгильский, р-н Алтайского округа Китая – С. 25, 65.

Ы

Ырка, местность в Китае – С. 25.

GEOGRAPHICAL INDEX

A

Abay, region of Semipalatinsk oblast – P. 33, 83.

Abbot-Tabad, city in Punjab State in India – P. 30.

Afghanistan – P. 30–31, 80.

Akshoky, locality in China – P. 30.

Aleppo, city, north of Syria – P. 30.

Alma-Ata, city, the capital of the Kazakh SSR and the Republic of Kazakhstan (1936-1997) – P. 32.

Almaty, city – P. 7–8, 33–34, 42, 80, 82, 84–86, 88.

Almaty, oblast – P. 31, 41, 86.

Altay, city, okrug, XUAR PRC – P. 14, 30, 77–78, 80.

The Altai, mountain system in Asia – P. 77.

Amman, city, the capital of Jordan – P. 30.

Anatolia, the middle part of the territory of modern Turkey – P. 80, 83, 87.

Ankara, city, the capital of Turkic Republic – P. 80, 87.

Astana, city, the capital of the Republic of Kazakhstan since the 10th of December, 1997 (Akmola till 1961, Tselinograd in 1961–1992; Akmola in 1992–1998) – P. 88.

Australia – P. 32.

Ayagoz, city of Semipalatinsk (then the Eastern Kazakhstan) oblast (1939–1991; 1991–1997) – P. 33, 42, 87.

B

Barkol, region of the Kumyl okrug, China – P. 30, 78.

Bayan Olgii, aimak of Mongolia – P. 32.

Belgium – P. 31.

Bhopal, city, administrative center of Madhya-Pradesh State in India – P. 30, 78.

Bulgyn, lake in the Shyngil region, Altay okrug – P. 30, 77.

C

Cairo, city, the capital of Egypt – P. 34, 85, 152.

Central Asia – P. 34, 85.

Central India – P. 30, 78.

China, People's Republic of China, PRC – P. 30, 31, 77–78, 81–82.

Cologne, city in the Western part of Germany – P. 31–32.

D

Damascus, city, Syria – P. 30.

Delhi, city, the capital of India – P. 30, 78.

Dubai, city, administrative center of Emirate Dubai, the UAE – P. 32.

Düsseldorf, city, the capital of Federal land, Northern Rhine-Westphalia, Germany – P. 78.

E

Eastern Turkestan – P. 79.
Egypt – P. 34, 85.
Europe – 31, 81 p.

F

France – 81–32 p.

G

Gansu, province in China – 30, 77–78 p.
Germany – 31–32, 79 p.
Giessen, city, Germany – P. 97.
Gorgan, city, administrative center of the Golestan province in Iran – P. 31, 81.
Great Britain – P. 31–32.

H

Harripur, city of the Punjab State, India – P. 30.
Heidelberg, city, south-east of Germany – P. 31.
The Himalaya, the highest mountain system of the Earth between the Tibetan plateau in the North and Indo-Ganges plain in the South – P. 78.
Holland – P. 31.
Hong Kong, city, special administrative region of China – P. 82.

I

India – P. 30, 78.
Iran – P. 30, 31, 80–81.
Istanbul, city – P. 31–32, 80–82.

J

Jiddah, city in Saudi Arabia – P. 34.
Jordan – P. 30, 80.

K

Kabul, city, the capital of Afghanistan – P. 30, 80.
Kanpur (Cawnpore till 1948), city, India – P. 30, 78.
Karaganda, oblast – P. 42.
Karachi, city, administrative center of the Sind province, Pakistan – P. 30–31.
Karasay, region of the Alma-Ata oblast – P. 42.
Kashkarbel, locality in China – P. 30.

Kashmir, state in India – P. 30, 78.
Kazan, city, the capital of the Republic of Tatarstan, RF – P. 86.
Kazakh SSR, Kazakhstan, the Republic of Kazakhstan – P. 31–34, 77–78, 81–85, 87–88.
Kensai (upper)*,* cemetery in Almaty – P. 34.
Kostonay (Kustanay), oblast – P. 83.
Kumyl, okrug (aimak) PRC – P. 30.
Kyrgauldy, aul of the Karasay region, Alma-Ata oblast – P. 42, 86.
Kyzylorda, oblast – P. 33, 42, 83, 87.

L

Lahore, city, Pakistan – P. 79.
London, city, the capital of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland – P. 32, 81.

M

Mainz, city, administrative center of Rheinland-Pflaz of Germany – P. 31–32, 81.
Medina, city, the Hijas region, Saudi Arabia – P. 32–34.
Mecca, city, Western Saudi Arabia – P. 32, 34, 80, 82.
Mongolia – P. 32, 82.
Munich, city, south of Germany – P. 31, 81.
Muzaffarabad, city, Northern Pakistan, administrative center of Azad Jummu and Kashmir – P. 30, 78.

N

Near East – P. 80
North Kazakhstan, oblast – P. 84.
Norway – P. 32, 81.

O

Oslo, city, the capital of Norway – P. 32, 81.
Oxford, city, Great Britain – P. 32.

P

Pakistan, Islamic Republic of Pakistan – P. 30–31, 78–80.
Paris, city, the capital of France – P. 32, 81.
Peking, city of special status of central dependence, the capital of PRC – P. 31, 81.
Peshawar, city, administrative center of the Khyber-Pakhtunkhwa province in Pakistan – P. 30, 78–79.
Prague, city, the capital of Czech Republic – P. 82.
Punjab, Indian state – P. 30.

Q

Quddus, city – P. 30.
Qinghai, province at the east of central part of China – P. 30.

R

Rawalpindi, city, district of the Punjab province, the former capital of Pakistan – P. 30, 79.
Reading, city of Great Britain – P. 32.

S

Salihli, city, the Manis province in Turkey – P. 30, 80.
Satpayev, city in the Karaganda oblast named after Academician Kanysh Satpayev – P. 42, 87.
Saudi Arabia – P. 30, 32–34, 82.
Semipalatinsk, oblast, 1939–1991 – P. 33, 42, 83, 87.
Shieli, region, the Kyzylorda oblast – P. 33, 42, 87.
Shyngil, region in China – P. 30, 77.
Sur, locality in China – P. 30.
Switzerland – P. 32.
Syria – P. 30, 80.

T

Taipei, city, Taiwan – P. 30.
Taiwan, island in the Pacific Ocean, location of the Government of Zhonghua Minguo (the Republic of China, Taiwan) – P. 30, 32, 80.
Tarbagatay, Mountains, region in China – P. 30.
Taxila, city of the Punjab State, India – P. 30.
Ternawa, village of the Punjab State, India – P. 30.
Tibet, region of Central Asia at the Tibetan plateau – P. 30, 78.
Tula, locality in China – P. 30.
Turkestan, city in the Southern-Kazakhstan oblast – P. 31, 81.
Turkey, the Turkic Republic – P. 30–32, 34, 79–82, 85, 87–88, 149–150.

U

Uigyrkyn, locality in China – P. 30.
Ulan Bator, the capital of Mongolia – P. 32.
United Arab Emirates – P. 32.
Urumqi, city, administrative center, Xinjiang PRC – P. 31, 81.
Ust-Kamenogorsk, city, administrative center of the Eastern-Kazakhstan oblast – P. 42, 86, 88.

W

Western China – P. 77.

X

Xinjiang, Xinjiang Uygur autonomous region of PRC – P. 14, 31, 77–78, 81–82.

Y

Yrka, locality in China – P. 30.

Z

Zhambyl, region of the Alma-Ata oblast – P. 31.
Zharanty, locality in the Shyngil region, Altay okrug – P. 30, 77.
Zhonghua Minguo, the Republic of China, Taiwan – P. 30, 32.

COĞRAFI İSİMLER

A

Abay, ilçe, Semey ili – S. 38, 94.
Abbottabad, *şehir,* Pencap, Hindistan – S. 35.
Afganistan – S. 35–36, 91.
Akşokı, *yer adı,* Çin – S. 35.
Almanya – S. 37, 90–91.
Almatı, şehir, Kazak Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ve Kazakistan Cumhuriyeti başkenti (1936–1997) – S. 9–10, 37–38, 43, 91, 93–98, 151–153.
Almatı, il, Kazakistan – S. 36, 43.
Altay, şehir, il, Sincan bölgesi, Çin – S. 35, 89–91, 150.
Altay, dağ, Asya – S. 35.
Amman, şehir, Ürdün'ün başkenti – S. 35.
Anadolu, Türkiye – S. 37, 67, 75, 87, 91, 94, 97.
Ankara, şehir, Türkiye Cumhuriyeti başkenti – S. 91, 97.
Astana, *şehir,* 10 Aralik 1997 tarihinden itibaren Kazakistan Cumhuriyeti'nin başkenti (1961'e kadar Akmola; 1961–1992 Tselinograd ve 1992–1998 Akmola) – S. 98.
Avrupa – S. 36, 92, 97.
Avustralya – S. 37.
Ayagöz, şehir, 1939–1991; 1991–1997. Semey (Doğu Kazakistan) ili – S. 38, 43, 97.

B

Barköl, ilçe, Kumıl ili, Çin – S. 35, 90.
Bayan Ölgey, il, Moğolistan – S. 37.
Belçika – S. 36.
Bhopal, şehir, Madhya Pradesh ili, Hindistan – S. 35, 90.
Birleşik Arap Emirlikleri – S. 37.
Birleşik Krallık – S. 36.
Bulğın, nehir, Şingil ilçesi, Altay ili, Çin – S. 35, 89.

C

Cambıl, ilçe, Almatı ili – S. 36.
Carantı, Şingil ilçesi, Altay ili, Çin – S. 35, 89.
Cidde, şehir, Suudi Arabistan – S. 38.

Ç

Çin, Çin Halk Cumhuriyeti, ÇHC – S. 35–36, 89, 92–93.
Çin Cumhuriyeti – S. 37, 151.
Çinhay, eyalet, Çin – S. 35.

D

Delhi, şehir, Hindistan – S. 35, 90.
Dimeşk, şehir, Suriye – S. 35.
Dubai, şehir, Dubai emirliği, Birleşik Arap Emirlikleri – S. 37.
Düsseldorf, şehir, Almanya – S. 90.

F

Fransa – S. 36–37, 98.

G

Gansu, eyalet, Çin – S. 35, 89–90.
Gorgan, şehir, Gülistan ili, İran – S. 36, 92

H

Halep, şehir, Suriye – S. 35.
Heidelberg, şehir, Almanya – S. 36.
Heripur, şehir, Pencap eyaleti, Hindistan – S. 35.
Himalaya, dağ, Tibet dağlarının kuzeyi ve Hint-Ganj ovasının güneyi arasında yer alan dünyanın en yüksek dağıdır – S. 90.
Hindistan – S. 35, 90.
Hollanda – S. 36.
Hong Kong, *şehir*, Çin'in özel idari bölgesi – S. 93.

I

Irka, yer adı, Çin – S. 35.

İ

İran – S. 35–36, 91–92.
İstanbul, şehir, Türkiye – S. 36–37, 91–93.
İsviçre – S. 37.

K

Kabil, şehir, Afganistan'ın başkenti – S. 35, 91.
Kahire, şehir, Mısır'ın başkenti – S. 38, 95, 152.
Kanpur, şehir, Hindistan – S. 35, 90.
Karaçi, *şehir*, Sindh eyaleti, Pakistan – S. 35–36.
Karaganda, il, – S. 43.
Karasay, ilçe, – S. 43.
Kaşkarbel, yer adı, Çin – S. 35.
Kazakistan, Kazak Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Kazakistan Cumhuriyeti – S. 10, 15, 37–38, 43, 89, 92–98, 151–152.
Kazan, şehir, Tataristan Cumhuriyeti başkenti, Rusya – S. 96.
Kensay, mezarlık – S. 38.

Keşmir, *eyalet*, Hindistan – S. 35, 90.
Kırgavıldı, Karasay ilçesi, Almatı ili – S. 43, 97.
Kızılorda, il – S. 38, 43, 94, 97.
Kostanay, il – S. 94.
Köln, şehir, Almanya – S. 36.
Kudüs, şehir – S. 35.
Kumıl, il, Sincan bölgesi, Çin – S. 35.
Kuzey Kazakistan, il – S. 94.

L

Lahor, şehir, Pakistan – S. 90.
Londra, şehir, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Krallığı'nın başkenti – S. 37, 92.

M

Mainz, şehir, Rheinland-Pfalz ili, Almanya – S. 36, 92, 97.
Medine, şehir, Hicaz ilçesi Suudi Arabistan – S. 37–38.
Mekke, şehir, Suudi Arabistan batıda – S. 37–38, 91–93.
Mısır – S. 38, 95–96, 152.
Moğolistan – S. 37, 93.
Muzapar-Abad, şehir, Pakistan'ın kuzeyindeki Azad Jammu ve Keşmir'in merkezi – S. 35.
Münih, şehir, Almanya – S. 36, 92.

N

Norveç – S. 37, 92, 98, 150.

O

Orta Asya – S. 38, 95, 152–153.
Oslo, şehir, Norveç'in başkenti – S. 37, 92, 150.
Oxford, şehir, Britanya – S. 37.

Ö

Öskemen, şehir, Doğu Kazakistan ilinin merkezi – S. 43, 97–98.

P

Pakistan, Pakistan İslam Cumhuriyeti – S. 35–36, 90–91.
Pencap, eyalet, Hindistan – S. 35.
Paris, şehir, Fransa'nın başkenti – S. 36, 92.
Pekin, şehir, Çin'in başkenti – S. 36, 92.
Peşaver, *şehir*, Hayber-Pakhtunkhwa eyaletinin merkezi, Pakistan – S. 35, 90.
Prag, şehir, Çek Cumhuriyeti'nin başkenti – S. 93.

R

Ravalpindi, şehir, Pencap eyaleti, Pakistan'ın eski başkenti – S. 3
Reading, şehir, Britanya – S. 37.

S

Salihli, şehir, Manisa ili, Türkiye – S. 35, 92.
Satpayev, şehir, Karağandı ili (1954 yılında Kanış Satpayev adı verilmiştir) – S. 43, 97.
Semey, il, 1939–1991 yıl – S. 38, 43, 94, 97.
Sincan, Sincan Uygur Özerk Bölgesi, Çin – S. 36, 89, 90, 92–93.
Sur, yer adı, Çin – S. 35.
Suudi Arabistan – S. 35, 37–38, 93.
Suriye – S. 35, 91.

Ş

Şingil, ilce, Altay ili, Çin – S. 35, 89.
Şiyeli, ilçe, Kızılorda ili – S. 38, 43, 97.

T

Taipei, şehir, Tayvan adasında – S.37, 149.
Taksila, şehir, Pencap eyaleti, Hindistan – S. 35.
Tayvan, ada, Zhonghua Minguo (Çin Cumhuriyeti) – S. 35, 37, 91, 149, 151.
Tarbagatay, dağ- bölge, Çin – S. 35.
Tarnava, Pencap eyaleti, Hindistan – S. 35.
Tibet, Tibet dağları – S. 35, 89–90.
Tula, yer adı, Çin – S. 35.
Türkiye, Türkiye Cumhuriyeti – S. 35–38, 90–93, 96–98, 149–150.
Türkistan, şehir, Güney Kazakistan ili – S. 15, 35–36, 90, 92¸94¸152.

U

Ulan Batur, *şehir*, Moğolistan'nın başkenti – S. 37.
Urumçi, şehir, Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nin merkezi, Çin – S. 36, 92.
Uyurkın, yer adı, Çin – S. 35.

Ü

Ürdün – S 35, 91.

Z

Zhonghua Minguo (Çin Cumhuriyeti), Tayvan adası olarak anılacaktır – S. 37, 151.

ХАЛИФА АЛТАЙ ТУРАЛЫ ЖАРИЯЛАНҒАН МЕРЗІМДІ БАСЫЛЫМДАРДЫҢ ТІЗІМІ
حاليفا التاي تۋرالى جاريالانعان مەرزىمدى باسىلىمداردىڭ تىزىمى
СПИСОК ПЕРИОДИЧЕСКИХ ИЗДАНИЙ, НА СТРАНИЦАХ КОТОРЫХ ОПУБЛИКОВАНЫ МАТЕРИАЛЫ О ХАЛИФЕ АЛТАЕ
LIST OF PERIODICALS WHERE MATERIALS ABOUT HALIFA ALTAY WERE PUBLISHED
HALİFE ALTAY’LA İLGİLİ YAYINLARIN LİSTESİ

А

АҒАЙЫН

2000 – № 1, № 2
2001 – № 1
2002 – № 1

АЗИЯ

1992 – № 15

АЙГӨЛЕК

2002 – № 12(17)

АҚ ЖЕЛКЕН

1990 – № 7

АҚИҚАТ

1992 – № 6

АЛДАСПАН

2000 – № 9–10
2001 – № 1–4
2002 – № 3–4

АЛМАТЫ АҚШАМЫ

1990 – № 254
1992 –№ 79–80(1140), № 106(1166), № 207(1267)
1995 – № 150(2048)
1997 – № 121(2325)
2002 – № 47(28196)
2005 – № 105(3493)
2016 – № 107(5300)
2017 – № 10 (5359)

АЛТЫН БЕСІК

2003 – № 2
2004 – № 1
2005 – № 2, № 4
2012 – № 3

АНА ТІЛІ

1990 – № 35
2003 – № 49–50
2016 – № 42

АҢЫЗ АДАМ
2014 – № 16(100)
АСТАНА АҚШАМЫ
2002 – № 144(1149)
2011 – № 138(2748)
2013 – № 13(2923)
АСТАНА ХАБАРЫ
2007 – № 173–174(2120)
АЯКӨЗ ЖАҢАЛЫҚТАРЫ
1996 – № 6(6)

Ә

ӘДЕБИЕТ АЙДЫНЫ
2007 – № 48(145)
ӘДІЛЕТ
1992 – № 35(149), № 49(163)
ӘЛ-ХАБАР
1994 – № 1

Б

БОҒДА
2010 – № 2
БІЛІМ ӘЛЕМІ
2003 – № 17(31)

Д

ДИДАР
1992 – № 84(13885)
2015 – № 44
ДҮНИЕ ТОЛҚЫН
2007 – № 12(12)

Е

ЕГЕМЕН ҚАЗАҚСТАН
1994 – № 177(20812), № 178(20813)
1996 – № 8(21121), № 209(21420)
1997 – № 205(21670)
2001 – № 239(22842)
2002 – № 216(23118), № 243(23145), № 247(23149)
2003 – № 64(23275), № 199(23408), № 209–212(23511), № 223 (23522)
2007 – № 373(24946)
2012 – № 710–716(27788)
2017 – № 11(28992)

ЕГЕМЕНДІ ҚАЗАҚСТАН
1992 – № 106(20181), № 126(20201), № 142–143(20218), № 224(20299)

Ж

ЖАҢА ӨМІР
1990 – № 85(4805)
ЖАС АЛАШ
1994 – № 125(13318)
2001 – № 120(14380), № 147(14407)
2003 – № 99(14671)
2010 – № 91(15549), № 102(15560)
2016 – № 68(16150)
ЖАС ҚАЗАҚ
1992 – № 11(16), № 18(23)
ЖАС ҚАЗАҚ ҮНІ
2010 – № 50
ЖЕТІСУ
1994 – № 77(15234)
1995 – № 4(15269)
ЖҰЛДЫЗ
1990 – № 7
1997 – № 10

З

ZAMAN–ҚАЗАҚСТАН
1992 – № 7, № 11, № 24
1995 – № (23)98
1996 – № 3(127), №15(139), № 41(165), № 48(172)
1997 № 43(215)
ЗАҢ
1997 – № 44(163)
ЗЕРДЕ
1990 – № 12(372)
1993 – № 2

И

ИМАН
1992 – № 6
ИМАНДЫЛЫҚ
2000 – № 3(28)
ИСЛАМ
2003 – № 8(18)
ИСЛАМ ЖӘНЕ ӨРКЕНИЕТ

2000 – № 0
2003 – № 6(30), № 9(33)
2016 – № 21(405)
2017 – № 1(407)

К

КӨШ
2001– № 2, № 5

Қ

ҚАЗАҚ
2010 – № 52–53(513–514)
ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІ
1990 – № 45(2171)
1992 – № 41(2271)
1993 – № 11(2293), № 40(2322)
1997 – № 21(2495), № 35(2509), № 41(2515)
2001 – № 4(2728)
2002 – № 49(2783)
2003 – № 3(2789), № 14(2800), № 34(2820)
ҚАЗАҚ БАТЫРЛАРЫ
2001 – № 8(37)
ҚАЗАҚ ЕЛІ
1995 – № 1, № 9, № 10, № 13, № 21
1996 – № 9(33), № 17(41), № 22(46), № 12(36)
1997 – № 41(117)
1998 – № 20(147), № 40(168)
1999 – № 8(188)
2000 – № 2(201)
2001 – № 6(21)
2003 – № 15(262), № 25–26(272–273)
ҚАЗАҚ УНИВЕРСИТЕТІ
2001 – № 4(1298)
ҚАЗАҚСТАН–ЗАМАН
2002 – № 31(391)
2003 – № 34(441)
ҚОСТАНАЙ ТАҢЫ
1992 – № 143(15226)

Л

ЛЕНИНШІЛ ЖАС
1990 – 28 ҚАРАША
1991 – № 15

М

МАҢҒЫСТАУ
1996 – № 69(5301)

О

ОТАН
1999 – № 2

П

ПАРАСАТ
1992 – № 7(409), № 8(410)
ПРЕЗИДЕНТ ЖӘНЕ ХАЛЫҚ
2007 – № 51(121)

С

САРЫАРҚА
1996 – № 143(5.728)
СОЛТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН
1999 – 9 МАМЫР
СЫР БОЙЫ
1992 – № 31(14614)
СЫР ТҮЛЕГІ
1992 – № 1

Т

ТАМЫР
2012 – № 32
ТЕМІРҚАЗЫҚ
1996 – № 1(4)
ТУҒАН ТІЛ
2008 – № 1(07)
2013 – № 1(18)
ТҮРКІСТАН
1988 – № 2
1995 – № 37(69)
1996 – № 6(90), № 51(136)
1997 – № 5(137), № 25(157), № 43(174)
2000 – № 2(286), № 11(295)
2002 – № 42(432), № 51(441)
2003 – № 15(457), № 34(476), № 35(477)
2008 – № 9(711)
2017. – № 11–12(1181–1182)

Ұ

ҰЛАН
2000 – № 8(7802)
2002 – № 17(7712)

Ш

ШАЛҚАР
1990 – № 24(338), № 37(351), № 38(352), № 39(353), № 40(354)
1991 – № 8(340), № 38(370), № 48(380)
1992 – № 37(417)
1993 – № 1(429), № 7(435), № 24(452), № 41(463)
1994 – № 1(471), № 37(507), № 38(508)
1995 – № 7(525), № 16(534)
1997 – № 19(609)
ШАЛҚАР–2
2003 – № 29(50)
2007 – № 5–6(185–186), № 37–38(217–218)
ШАПАҒАТ–НҰР
1999 – № 7–8(17–18)
2001 – № 6(41)
2002 – № 12(58)
2011 – № 3, № 4
2016 – № 11
ШҰҒЫЛА
2006 – № 5

Э

ЭКОНОМИКА
2010 – № 16(136)

Я

ЯССАУИ УНИВЕРСИТЕТІ
2004 – № 05(123)

на русском языке

Г

ГОРИЗОНТ
1995 – № 34(398)

Д

ДЕЛОВАЯ НЕДЕЛЯ
2003 – № 32(560)

К

КАЗАХСТАНСКАЯ ПРАВДА
2012 – № 444–445(27263–27264)

Н

НАШ МИР
2006 – № 7–8
2007 – № 27

О

ОГНИ АЛАТАУ
1992 – № 79

Р

РЕСПУБЛИКА KZ
2009 – № 43(266)

ұйғыр тілінде

УЙҒУР АВАЗИ
1992 – № 165(6343)

қырғыз тілінде

СОВЕТТІК КЫРГЫЗСТАН
1990 – 7 СӘУІР

парсы тілінде

ترجمان والحی / Тәрджумане-вахи
2002/1423/1381 – № 1

English

ACTA ORIENTALIA
1987 – № 48

Türk (Turkish)

D

DOGU TÜRKISTAN
1993 – Ocak; 1993 – Temmuz, Ağustos, Eylül, Sayı 160(4);
1995 – № 5(171)

H

HABER BÜLTENİ
2003 – Kasım, № 155

K

KAZAK ELI
2016 – № 3

T

TERCÜMEN
1988 – 5 Şubat; 1988. – 13 Şubat, № 9
TÜRK YURDU
1988 – temmuz, № 18
TÜRKİYE
1987 – 12 Nısan, № 4;
1989. – № 12;
1991. – 02 Eylül, 17 Kasım

Y

YENİ NESİL
1990 – 23 Ekim, 16 Aralık
YAYİN DÜNYASINA PENCERE
1988. – Nısan – Mayıs. – Say 1/3

Z

ZAMAN
1992 – 13 Ekım;
1993 – 9 Temmuz;
1997 – 23 Ocak

АББРЕВИАТУРАЛАР МЕН ҚЫСҚАРТЫЛҒАН СӨЗДЕР ТІЗІМІ
ابرەۆياتۋرالار مەن قىسقارتىلعان سوزدەر ءتىزىمى
СПИСОК АББРЕВИАТУР И УСЛОВНЫХ СОКРАЩЕНИЙ
LIST OF ABBREVIATIONS
KISALTMALAR LİSTESİ

авт. – автономия
атынд. – атындағы
ауд. – аудан; аударған
әкімш. орт. – әкімшілік орталығы
ӘОЖ – әмбебап ондық жүйе
б., бб. – бет; беттер
бас ред. – бас редактор
басқ. – басқалары, басқарған
БҒМ – Білім және ғылым министрлігі
БҚО – Батыс Қазақстан облысы
геол.-минер. ғыл. д. – геология-минералогия ғылымдарының докторы
ҒК – Ғылым комитеті
ғыл. д. – ғылымдарының докторы
ғыл. к. – ғылымдарының кандидаты
ғыл.-практ. конф. – ғылыми-практикалық конференция
дисс. – диссертация
ДҚҚ – Дүниежүзі қазақтарының қауымдастығы
ЕҰУ – Еуразия ұлттық университеті
ж., жж. – жыл; жылдар
ЖШС – Жауапкершілігі шектеулі серіктестігі
к. – кандидаты
КБЖ – Кітапханалық библиографиялық жіктеу
комис. – комиссия
конф. – конференция
корр. – корреспондент
қ. – қала; қор
Қ.б. – қаласы белгісіз
қаз. ауд. – қазақшаға аударған
Қазақ КСР – Қазақ Кеңестік Социалистік Республикасы
ҚазССР – Қазақ Советтік Социалистік Республикасы
ҚазТАГ – Қазақ Ақпарат ұлттық агенттігі; ҚазТАГ (ҚазААГ)
ҚазҰПУ – Қазақ Ұлттық педагогикалық университет
ҚазҰУ – Қазақ Ұлттық университеті
ҚР – Қазақстан Республикасы
құраст. – құрастырған, құрастырушылар
ҚХР – Қытай Халық Республикасы
обл. – облыс

орысш. – орысша, орысшадан
өңд. – өңделіп
п. – парақ
портр. – портрет
пров. – провинция
проф. – профессор
ред. – редактор
респ. – республикалық
Респ. ғыл.-практ. конф. – Республикалық ғылыми-практикалық конференция
РМК – Республикалық мемлекеттік кәсіпорын
РПБК – Республикалық полиграфиялық баспа кешені
СОКП – Советтер Одағының Коммунистік партиясы
ССР – Советтік Социалистік Республикасы
т.б. – тағы басқа
ТжЭИ – Тарих және этнология институты
толықт. – толықтырылған; толықтырып
түзет. – түзетілген; түзетіліп
ҰҒА – Ұлттық ғылым академиясы
филол. – филология
филос. – философия
ШК – Шағын кәсіпорын
ШҰАР – Шыңжаң Ұйғыр автономиялы район

اۆت. – اۆتونوميا
اۋد. – اۋدان; اۋدارعان
كىمش. ورت. – اكىمشىلىك ورتالىعى
ءاوج – امبەباپ وندىق جۇيە
ب.، بب. – بەت; بەتتەر
باس رەد. – باس رەداكتور
باسق. – باسقالارى، باسقارعان
بعم – ءبىلىم جانە عىلىم مينيسترلىگى
بقو – باتىس قازاقستان وبلىسى
گەول.-مينەر. عىل. د. – گەولوگيا-مينەرالوگيا عىلىمدارىنىڭ دوكتورى
عك – عىلىم كوميتەتى
عىل. د. – عىلىمدارىنىڭ دوكتورى
عىل. ك. – عىلىمدارىنىڭ كانديداتى
عىل.-پراكت. كونف. – عىلىمي-پراكتيكالىق كونفەرەنتسيا
ديسس. – ديسسەرتاتسيا
دقق – دۇنيەجۇزى قازاقتارىنىڭ قاۋىمداستىعى
ەۇۋ – ەۋرازيا ۇلتتىق ۋنيۆەرسيتەتى
ج.، جج. – جىل; جىلدار
جشس – جاۋاپكەرشىلىگى شەكتەۋلى سەرىكتەستىگى
ك. – كانديداتى

كبج – كىتاپحانالىق بيبليوگرافيالىق جىكتەۋ
كوميس. – كوميسسيا
كونف. – كونفەرەنتسيا
ق. – قالا; قور
ق.ب. – قالاسى بەلگىسىز
قاز. اۋد. – قازاقشاعا اۋدارعان
قازاق كسر – قازاق كەڭەستىك سوتسياليستىك رەسپۋبليكاسى
قازسسر – قازاق سوۆەتتىك سوتسياليستىك رەسپۋبليكاسى
قازتاگ – قازاق اقپارات ۇلتتىق اگەنتتىگى; قازتاگ (قازااگ)
قازۇپۋ – قازاق ۇلتتىق پەداگوگيكالىق ۋنيۆەرسيتەت
قازۇۋ – قازاق ۇلتتىق ۋنيۆەرسيتەتى
قر – قازاقستان رەسپۋبليكاسى
قۇراست. – قۇراستىرعان، قۇراستىرۋشىلار
قحر – قىتاي حالىق رەسپۋبليكاسى
وبل. – وبلىس
ورىسش. – ورىسشا، ورىسشادان
وڭد. – وڭدەلىپ
پ. – پاراق
پورتر. – پورترەت
پروۆ. – پروۆينتسيا
پروف. – پروفەسسور
رەد. – رەداكتور
رەسپ. – رەسپۋبليكالىق
رەسپ. عىل.-پراكت. كونف. – رەسپۋبليكالىق عىلىمي-پراكتيكالىق كونفەرەنتسيا
رمك – رەسپۋبليكالىق مەملەكەتتىك كاسىپورىن
رپبك – رەسپۋبليكالىق پوليگرافيالىق باسپا كەشەنى
سوكپ – سوۆەتتەر وداعىنىڭ كوممۋنيستىك پارتياسى
سسر – سوۆەتتىك سوتسياليستىك رەسپۋبليكاسى
ت.ب. – تاعى باسقا
تولىقت. – تولىقتىرىلعان، تولىقتىرىپ
تۇزەت. – تۇزەتىلگەن، تۇزەتكەن
ۇعا – ۇلتتىق عىلىم اكادەمياسى
فيلول. – فيلولوگيا
فيلوس. – فيلوسوفيا
شك – شاعىن كاسىپورىن
شۇار – شىڭجاڭ ۇيعىر اۆتونوميالى رايون

на русском языке

авг. – август
авт. – автономный
адм. – административный
АН – Академия наук
англ. – английский
Б.м. – без места

ББК – Библиотечно-библиографическая классификация
библиогр. – библиография
бывш. – бывшая (-ший)
ВКО – Восточно-Казахстанская область
вып. – выпуск
г. – год; город
гг. – годы
ген. – генеральный
геол.-минерал. – геолого-минералогических
гл., главн. – главный
гл. ред. – главный редактор
гос. – государственный
зав. – заведующая (-щий)
зам. – заместитель
изд-во – издательство
ИИЭ – Институт истории и этнологии
ил. – иллюстрация
им. – имени
ИП – Индивидуальный предприниматель
историч. – исторических
каз. – казахский (-ая)
КазНПУ – Казахский национальный педагогический университет
КазНУ – Казахский национальный университет
канд. – кандидат
КН – Комитет науки
КНР – Китайская Народная Республика
Компартии – Коммунистической партии
конф. – конференция
КПСС – Коммунистическая партия Советского Союза
медицин. – медицинских
междунар. – международная (-ный)
МОН – Министерство образования и науки
МП – Малое предприятие
н.в. – настоящее время
на пер. авт. не указан – На переплете автор не указан
назв. – название
НАН – Национальная академия наук
наст. – настоящее
науч. ред. – научная редакция
ОАЭ – Объединённые Арабские Эмираты
обл. – область
обществ. – общественный
окт. – октябрь
отв. – ответственный

педагогич. – педагогических

пер. с тур. на каз. с доп. – перевод с турецкого на казахский с дополнением

пер. с каз. – перевод с казахского

портр. – портрет

пров. – провинция

проф. – профессор

РГЖИ – Республиканское газетно-журнальное издательство

РГП – Республиканское государственное предприятие

РГУ – Республиканское государственное учреждение

ред. – редактор

РК – Республика Казахстан

р-н. – район

род. – родился (-ась)

рук. – руководитель

РФ – Российская Федерация

с. – страница, страницы

сент. – сентябрь

см. – смотреть

сост. – составитель (-ли)

спец. – специальный

СУАР – Синьцзян-Уйгурский автономный район

ТОО – Товарищество с ограниченной ответственностью

УДК – Универсальная десятичная классификация

ум. – умер

филол. – филологических

филос. – философских

центр. – центральный

ЦК – Центральный комитет

чл. – член

член-корр. – член-корреспондент

эконом. – экономических

ЮНЕСКО – от англ. UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) Организация Объединённых Наций по вопросам образования, науки и культуры.

янв. – январь

English

AS – Academy of Sciences

BBC – Bibliothecal-Bibliographical Classification

CC CPSU – Central Committee of the Communist Party of the Soviet Union

HEI – History and Ethnology Institute

ISBN – International Standard Book Number
KazNPU – Kazakh National Pedagogical University
KazNU – Kazakh National University
LLP – Limited Liability Partnership
MES – Ministry of Education and Science
P. – page
portr. – portrait
PRC – People's Republic of China
RF – Russian Federation
RK – Republic of Kazakhstan
SC RK MES – Science Committee Republic of Kazakhstan Ministry of Education and Science
SSR – Soviet Socialist Republic
TV – Television
UAE – United Arab Emirates
UDC – Universal Decimal Classification
UNESCO – United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
XUAR – Xinjiang Uyghur Autonomous Region

Türk (Turkish)

Dr. – doktoru
Pr. – profesör
s. – sayfa
SSC – Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti

Deutsch

bearb. – bearbeiten
übers. – übersetzt

МАЗМҰНЫ

Оқырмандарға 11
Халифа Алтайдың өмірі мен қызметінің негізгі кезеңдері 16
Халифа Алтай есімін мәңгі есте сақтау 39
Халифа Алтайдың ғылыми және қоғамдық қызметі туралы қысқаша очерк 44
Халифа Алтайдың өмірі мен еңбектері туралы әдебиеттер 99
Интернет жарияланымдары 124
Халифа Алтаймен жүргізілген сұхбаттар 128
Еңбектерінің хронологиялық көрсеткіші 130
- Халифа Алтайдың еңбектері 130
- Халифа Алтайдың қазақ тіліне аударған еңбектері 143
- Халифа Алтайдың құрастыруымен жарық көрген басылымдар 146

Халифа Алтайдың халықаралық, республикалық конгресс, симпозиум, конференцияларға қатысуы 149
Еңбектерінің әліпбилік көрсеткіші 154
- Халифа Алтайдың еңбектері 154
- Халифа Алтайдың қазақ тіліне аударған еңбектері 160
- Халифа Алтайдың құрастыруымен жарық көрген басылымдар 162

Сипаттамалық есімдер көрсеткіші 163
Есімдер көрсеткіші 195
Бірлесіп жазған авторлардың есім көрсеткіші 206
Географиялық көрсеткіш 207
Халифа Алтай туралы жарияланған мерзімді басылымдардың тізімі 230
Аббревиатуралар мен қысқартылған сөздер тізімі 238

مازمۇنى

وقىرماندارعا 12
حاليفا التايدىڭ ءومىرى مەن قىزمەتىنىڭ نەگىزگى كەزەڭدەرى 21
حاليفا التاي ەسىمىن ماڭگى ەستە ساقتاۋ 40
حاليفا التايدىڭ عىلىمي جانە قوعامدىق قىزمەتى تۋرالى قىسقاشا وچەرك 56
حاليفا التايدىڭ ءومىرى مەن ەڭبەكتەرى تۋرالى ادەبيەتتەر 99
ينتەرنەت جارىيالانىمدارى............ 124
حاليفا التايمەن جۇرگىزىلگەن سۇحباتتار 128
ەڭبەكتەرىنىڭ حرونولوگيالىق كورسەتكىشى 130
- حاليفا التايدىڭ ەڭبەكتەرى 130
- حاليفا التايدىڭ قازاق تىلىنە اۋدارىلعان ەڭبەكتەرى............ 143
- حاليفا التايدىڭ قۇراستىرۋىمەن جارىق كورگەن باسىلىمدار 146
حاليفا التايدىڭ حالىقارالىق، رەسپۋبليكالىق كونگرەستەر، سيمپوزيۋم، كونفەرەنتسيالارعا قاتىسۋى 149
ەڭبەكتەرىنىڭ الىپبيلىك كورسەتكىشى 154
- حاليفا التايدىڭ ەڭبەكتەرى 154
- حاليفا التايدىڭ قازاق تىلىنە اۋدارىلعان ەڭبەكتەرى............ 160
- حاليفا التايدىڭ قۇراستىرۋىمەن جارىق كورگەن باسىلىمدار 162
سيپاتتامالىق ەسىمدەر كورسەتكىشى 170
ەسىمدەر كورسەتكىشى 195
بىرلەسىپ جازعان اۆتورلاردىڭ ەسىم كورسەتكىشى 206
گەوگرافيالىق كورسەتكىش............ 212
حاليفا التاي تۋرالى جارىيالانعان مەرزىمدى باسىلىمداردىڭ تىزىمى 230
ابىرەۆياتۋرالار مەن قىسقارتىلعان سوزدەر ءتىزىمى 239

СОДЕРЖАНИЕ

К читателям 13
Основные даты жизни и деятельности Халифы Алтая 25
Увековечение имени Халифы Алтая 41
Краткий очерк научной и общественной деятельности Халифы Алтая 64
Литература о жизни и деятельности Халифы Алтая 99
Интернет-ресурсы 124
Интервью Халифы Алтая 128
Хронологический указатель трудов 130

- Труды Халифы Алтая 130
- Труды, переведенные на казахский язык Халифой Алтаем 143
- Издания, составленные Халифой Алтаем 146

Участие Халифы Алтая в международных и республиканских конгрессах, симпозиумах, конференциях 149
Алфавитный указатель трудов 154

- Труды Халифы Алтая 154
- Труды, переведенные на казахский язык Халифой Алтаем 160
- Издания, составленные Халифой Алтаем 162

Аннотированный указатель имен 175
Именной указатель 195
Именной указатель соавторов 206
Географический указатель 216
Список периодических изданий, на страницах которых опубликованы материалы о Халифе Алтае 235
Список аббревиатур и условных сокращений 240

CONTENTS

To the readers 14
The main dates of Halifa Altay's life and activities 30
Perpetuation of Halifa Altay's name 42
A brief essay on Halifa Altay's scientific and public activities 77
Literature on Halifa Altay's life and activities 99
Internet resources 124
Halifa Altay's interviews 128
Chronological index of works 130

- Halifa Altay's works 130
- Works translated into Kazakh by Halifa Altay 143
- Editions compiled by Halifa Altay 146

Halifa Altay's participation in scientific forums 149
Alphabetical index of works 154

- Halifa Altay's works 154
- Works translated into Kazakh by Halifa Altay 160
- Editions compiled by Halifa Altay 162

Annotated name index 182
Name index 195
Name index of co-authors 206
Geographical index 221
List of periodicals where materials about Halifa Altay were published 236
List of Abbreviations 242

IÇERIK

Okuyuculara 15
Halife Altay'ın hayatı ve hizmetinin önemli dönemleri 35
Halife Altay'ın adı hiçbir zaman unutulmayacak 43
Halife Altay'ın Bilimsel ve Sosyal Çalışmaları hakkında kısa bir Değerlendirme 89
Halife Altay'ın hayati ve eserleri üzerindeki literatürler 99
İnternet'teki yayınları 124
Halife Altay ile sohbetler 128
Eserlerinin kronolojik endeksi 130
- Halife Altay'ın Eserleri 130
- Halife Altay'ın kazakça Çevirileri 143
- Halife Altay Tarafından Derlenen Kitaplar 146

Halife Altay'ın katıldığı Uluslararası ve ulusal düzeydeki kongres, sempozyum ve konferanslar 149
Alfabetik Sıraya Göre Çalışmaları 154
- Halife Altay'ın Eserleri 154
- Halife Altay'ın kazakça Çevirileri 160
- Halife Altay Tarafından Derlenen Kitaplar 162

Açıklamalı İsimler listesi 189
İsimler 195
Ortak Yazarların İsimleri 206
Coğrafı İsimler 226
Halife Altay'la ilgili yayınların listesi 236
Kısaltmalar listesi 243

АЛТАЙ ХАЛИФА ҒАҚЫПҰЛЫ

Басылуға қол қойылды: 05.06.2017
Формат 60х84/16
Есептік баспа табағы 15,562
Офсеттік басылым
Гарнитурасы Arial
Тиражы 2000 дана

Ғылым ордасы РМК баспаханасында басылды
Алматы қ-сы, Шевченко к-сі, 28